

กรมศิลปากร

อนุสาวรีย์ และ อุปทาน

ว่าด้วย

ใช้หลักวิธีหา-การหาเหตุผล, การค้นคว้า

และ

การจับตาค้นของคำพูด

ของหลวงปู่ฝั้น อาจาโรจน์ ป.ล. และ หลวงปู่สี ญาณวโร
และ หลวงปู่ขาว อนาลโย ป.ล.
วัดป่าอ้อดอนชัย

๕๙ ๖๖๖๖๖
๑๑ ๑๗.๑ ๑๙
๕๗๑

สำหรับห้องสมุด สภาผู้แทนราษฎร



160

ธรรมกถาคำศัพท์

อหุมาน และ อุปมาน

ว่าด้วย

การใช้หลักวิชา, การหาเหตุผล, การค้นคว้า

และ

การจับถูกมิต ของคำพูด

โดย นายทอง สิทธิธรรม ป.ม. เติบบัณฑิต
สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร
จังหวัดอุบลราชธานี

คำนำ

เมื่อครั้งเป็นนักเรียนครูมัธยม ข้าพเจ้าได้มีโอกาสศึกษาวิชาตรรกศาสตร์บ้างเพราะสมัยนั้น ตรรกศาสตร์เป็นวิชาบังคับในหลักสูตรและถือเป็นวิชาสำคัญเท่ากับวิชาครู และจิตตวิทยา, ขณะเป็นนักเรียนนั้นข้าพเจ้ารักวิชาอื่นเพราะเห็นเป็นประโยชน์แก่วิชาอื่น เมื่อออกทำงานเป็นครูและงานอื่น ๆ ต่อมาจึงเห็นชัดว่าตรรกศาสตร์เป็นวิชาช่วยให้วิชาอื่น ๆ เกิดผลดีขึ้น ยิ่งกว่านั้นการสังเกตและวิเคราะห์วิจารณ์ทำให้ข้าพเจ้ามีความเห็นว่า “มนุษย์เราคำรงอยู่และดำเนินไปซึ่งกิจกรรมด้วยการโต้เถียงกับการทำนาย” ตัวอย่างที่เห็นง่าย ๆ คือท่านเถียงท่านเองแล้วว่าท่านควรอ่านคำนำนี้ท่านจึงได้อ่านมาถึงนี้ และท่านกำลังทำนายต่อไปว่า “อ่านต่อไปจะได้คุณประโยชน์” อย่างนี้หรือรู้ว่าหนังสือนี้มีประโยชน์หรือหาไม่ ท่านจึงจะอ่านต่อไป ถ้าท่านทำนายว่า “อ่านต่อไปจะได้คุณประโยชน์” ท่าน

ก็จะหยุดอ่านเพียงนี้ ว่าถึงสังคม, ประเทศใดก็อธิบายอย่างไรก็เพราะได้เถียง ตกตงแต่ัวว่า นโยบายนั้นดียังแะจะเปลี่ยนนโยบายก็ต่อเมื่อทำนายเห็นแล้วว่าควรเปลี่ยนอย่างนั้น ขอท่านระดึกถึงการค้ารงแะการดำเนินชีวิตของท่านเองประกอบเป็นตัวอย่าง จะเห็นว่าปกติชนแะสังคมย่อมมีการกระทำ (แะงดเว้น) อยู่ในหลักข้อนี้ท่านองที่ยกตัวอย่างมาแะแล้ว การโต้เถียงแะการทำนายนั้นไซ้อะไรอื่น, ที่จริงก็คือเนื้อหาของตรรกศาสตร์นั่นเอง ความรู้ดีนักเห็นที่กด่าจนุงใจให้ข้าพเจ้าคักษาวิชานิตต่อมา ท่านผู้ชั้นศาสตร์จารย์ยังได้ให้ความเห็นว่าตรรกศาสตร์น่าจะมีในหลักสูตรของการศึกษาวิชาหลายแผนกเสียแต่่านแะแล้ว ข้าพเจ้าจึงมีใจติดตามที่จะศึกษายังขึ้น

ตรรกศาสตร์เป็นศาสตร์แะศิลป์แห่งสรรพศาสตร์ จึงเป็นวิชาที่ต่งแะข้าพเจ้ารู้สึกว่ายากมาก, โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอนที่ศึกษาให้ถึงกับ มีความรู้ขึ้น

“ศาสตร์” และในอนที่ไซให้ใตผลเป็นชั้น “ศิลป์”
 ชาวเจ้ามีความรู้เพียงขั้นต่ำของเบองตนแห่งวิชา เท่า
 นน และแม้ก้าวตักศึกษาต่อไปก็เป็นเพียงเริ่มเป็นนัก
 ศึกษาเท่านั้นหาทันได้ “เป็น” นักศึกษาวิชาใหม่ แต่
 โดยที่เห็นว่ากรเขียนเป็นวิชาศึกษาอย่างดี ประการหนึ่ง
 กับโดยที่คิดว่าหากมีผู้อ่านและเกิดความสนใจศึกษา, ก็
 จะทำให้วิชา นี้เจริญขึ้นใน ประเทศเราประการ หนึ่ง,
 ความคิดเห็นต้องประการ นี้ เป็น มดเหตุสำคัญ ที่ ทำให้
 ชาวเจ้าตกลงใจและได้พิมพ์เป็นเล่มชน

เนื่องจากชาวเจ้ามีความรู้น้อยดังกล่าวแล้ว ข้างตน
 จึงขอได้ทราบว่าเนอวิชาในเล่มนี้เป็นเพียงความรู้เบอง
 ตนแห่งครรทศาสตร์ ความบกพร่องพลาดผิดด้อยม
 จะมเป็นธรรมดา ถ้าท่านผู้ ได้พบเห็นจะกรุณาทักท้วง
 ชาวเจ้าจะถือเป็นพระคุณ อย่างสูง หนึ่ง เนื่อง จาก
 หนังสือที่เป็นภาษาไทยว่าด้วย วิชา นี้ยังไม่แพร่ หดาย,
 โดยณะเพาะภาค ๒ ไม่ปรากฏว่ามีจำหน่าย เพราะ

ขณะนั้นศัพท์ในเล่มนั้นจึงยังถือเป็นศัพท์ที่ตายตัวไม่ได้ แต่ข้าพเจ้าเขียนขึ้นโดยหาความรู้จากผู้ทางศัพท์ ภาค ๑ ข้าพเจ้าถือหลักตามคำราของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งสมัยหนึ่ง เป็นแบบเรียน วิชาक्रमิขยมของกระทรวงธรรมการ ชื่อวิชาไม่ควรเป็น "ตรรกศาสตร์" แต่ด้วยเหตุดังกล่าวแล้ว ในหนังสือนี้จึงใช้ถกต้น เป็น "ตรรกวิทยา" อยู่ แต่เมื่อทำความเข้าใจดังนี้แล้วหวังว่าความถกต้น คงไม่ทำความเสียหายแก่ท่านผู้อ่าน เนื้อเรื่องตอนใดที่เจ้าคำรายังเถียงกันอยู่และไม่จำเป็นก็ตีแบบฝึกหัดประจำบทก็ ข้าพเจ้ามิได้นำมาเสนอท่านผู้อ่าน ด้วยเห็นว่าจะเกินความต้องการ แต่ก็ว่าเสียตายอยู่ อย่างไรก็ตามก็ตั้งเถื่อนท่านผู้อ่านจะพบเห็นหรือตงตนเอง

วิชานี้แรกศึกษาจะทำให้เห็นว่ายุ่ง, ค้องจำ, ไม่สนุกและเห็นว่ามันน่าเป็นประโยชน์ หากท่านผู้อ่านรู้ถกตั้งนี้ก็ไม่ต้องท้อใจ ควรพยายามศึกษาให้เข้าใจ

และจำหลักเกณฑ์แล้วพยายามใช้ในทุกโอกาส, จะเห็นว่าไม่เสียแรงเปล่า โอกาสที่จะใช้ย่อมมีอยู่ทุกเวลาในการคิด, พูด, ทำ, การฟังผู้อื่นพูดและการพิจารณาข้อความในหนังสือทั่วไป อย่างไรก็ตามก็ด้วยความหวังที่จะให้ท่านผู้อ่านเข้าใจ และเกิดความพอใจศึกษา ข้าพเจ้าได้พยายามเรียบเรียงด้วยวิธีของตนเอง พยายามดำเนินตามหลักวิชาครูอย่างมากที่สุดที่จะทำได้ หากท่านผู้เห็นความบกพร่องในวิธีเรียบเรียงจะได้โปรดทักท้วงก็ดี ท่านผู้รักวิชานี้จะได้แตกเปลี่ยนความรู้กับข้าพเจ้าก็ดี ก็จักเป็นพระคุณอย่างสูงแก่ข้าพเจ้าและจักเป็นประโยชน์ในการศึกษาวิชานี้ในประเทศของเราด้วย

วิน สุทธิธรรม

ชนบุรี ๒๔ ตุลาคม ๒๔๗๔

บัญชีเรื่อง

ภาค ๑ อนุমান

| ข้อความเบื้องต้น | หน้า | ๓ |
|---------------------------------|------|-----|
| <u>หมวดที่ ๑ ว่าด้วยเทอม</u> | | |
| บทที่ ๑ กฎของความคิด | „ | ๒๒ |
| บทที่ ๒ ชะนิกของเทอม | „ | ๔๔ |
| บทที่ ๓ เทอมพ้อง | „ | ๗๒ |
| ตอนที่ ๑ ความพ้องของเทอม | „ | ๗๒ |
| ตอนที่ ๒ ความมอกของภาษา | „ | ๘๐ |
| บทที่ ๔ ความในและความนอกของเทอม | „ | ๘๖ |
| บทที่ ๕ ว่าด้วยความรู้ | „ | ๘๘ |
| บทที่ ๖ ลักษณะทั้งห้าของเทอม | „ | ๑๐๘ |
| บทที่ ๗ คำไข | „ | ๑๒๓ |
| บทที่ ๘ การจัดจำพวก | „ | ๑๓๘ |
| บทที่ ๙ การแยกชะนิก | „ | ๑๔๗ |

(๗)

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยประโยค

| | | |
|----------|---------------------------|----------|
| บทที่ ๑๐ | ลักษณะของประโยค | หน้า ๑๖๓ |
| บทที่ ๑๑ | ชนิดของประโยค | ,, ๑๖๗ |
| บทที่ ๑๒ | ทอมแต่คง | ,, ๑๗๔ |
| บทที่ ๑๓ | ความเกียงแย้งของประโยค | ,, ๑๗๓ |
| บทที่ ๑๔ | การบังคับความ | ,, ๒๐๓ |
| | ตอนที่ ๑ การแปลงประโยค | ,, ๒๐๓ |
| | ตอนที่ ๓ การบังคับความตรง | ,, ๒๑๒ |
| บทที่ ๑๕ | ประโยคอย่างมีเงื่อนไข | ,, ๒๒๓ |

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยห้วงนิก

| | | |
|----------|--------------------------|--------|
| บทที่ ๑๖ | ส่วนของห้วงนิก | ,, ๒๒๗ |
| บทที่ ๑๗ | ห้วงนิกบุดยาถ | ,, ๒๓๕ |
| บทที่ ๑๘ | กฎของห้วงนิก | ,, ๒๔๓ |
| บทที่ ๑๙ | รูปและลักษณะของห้วงนิก | ,, ๒๕๖ |
| บทที่ ๒๐ | ห้วงนิกซ้อน | ,, ๒๖๖ |
| บทที่ ๒๑ | ห้วงนิกอย่างมีเงื่อนไข | ,, ๒๗๖ |
| | ตอนที่ ๑ ห้วงนิกเงื่อนไข | ,, ๒๗๗ |

(ค)

| | | |
|----------|--------------------|----------|
| ตอนที่ ๒ | ห้วงนึกเงื่อนเดือก | หน้า ๒๘๗ |
| ตอนที่ ๓ | ห้วงนึกเงื่อนผัดม | ,, ๒๘๓ |

ภาค ๒ อุปมาน

| | | |
|----------|---------------------------|--------|
| บทที่ ๓ | ความเบองตน | ,, ๓๐๕ |
| ตอนที่ ๑ | ข้อความทั่วไป | ,, ๓๐๕ |
| ตอนที่ ๒ | หลักเบองตนของอุปมาน | ,, ๓๐๗ |
| บทที่ ๒ | วิธีอุปมานทั่วไป | ,, ๓๒๐ |
| ตอนที่ ๑ | ข้อความเบองตน | ,, ๓๒๐ |
| ตอนที่ ๒ | วิธีของอุปมานเต็มบูรณ์ | ,, ๓๒๒ |
| ตอนที่ ๓ | วิธีของอุปมานไม่เต็มบูรณ์ | ,, ๓๒๓ |
| | การเปรียบเทียบ | ,, ๓๒๖ |
| บทที่ ๓ | การสังเกตและการทดลอง | ,, ๓๓๗ |
| บทที่ ๔ | วิธีการทดลอง | ,, ๓๔๖ |
| บทที่ ๕ | วิธีสมมติ | ,, ๓๖๓ |
| บทที่ ๖ | ทศรรก | ,, ๓๖๘ |
| ตอนที่ ๑ | ทศรรกตามศรรกค้ำคร | ,, ๓๗๐ |
| ตอนที่ ๒ | ทศรรกตามเนอเรื่องหรือ | |
| | ตามความ | ,, ๓๗๕ |

ตรรกวิทยา

ภาค ๑

อนุমান

ข้อความเบื้องต้น

ข้อ ๑ ตรรกวิทยาคืออะไร ตรรก แปลว่าความคิด ความตรึก เพราะฉะนั้นตรรกวิทยาหรือตรรกศาสตร์ก็ได้แก่วิชาที่ว่าด้วยความคิด ความนึกนั่นเอง จิตตศาสตร์ก็ว่าด้วยความคิดความนึกเหมือนกัน แต่เดินคนละสาย จิตตศาสตร์กล่าวถึงอาการนึกคิดของดวงความคิดแต่จะอย่าง ๆ ส่วนตรรกวิทยาว่าด้วยความคิดในทางหาเหตุผลอย่างเดียว นักตรรกวิทยากล่าวว่าตรรกวิทยาเป็นวิชาแห่งการหาเหตุผล การหาเหตุผลในสิ่งใดย่อมใช้ในเมื่อเรายังไม่เข้าใจ ยังสงสัยในสิ่งนั้นเรื่องนี้ เพราะฉะนั้นบางท่านจึงให้คำ

ไข่ว่า ตรรกวิทยาเป็นวิชาสำหรับใช้ตรวจค้นสิ่งที่ยัง
สงสัย และในการตรวจค้นสิ่งที่สงสัยก็อาศัยวิธีคิดที่
ย่อมเดินตามวิถีทางอันเดียวกัน สำหรับทุกคนคงคว
อย่างว่า

ของเหตุถูกต้องความร้อยม่อมของตัว ดังที่ทราบ
อยู่แล้ว

และน้ำก็เป็นของเหตุ วิถีจิตต์ของเราจึงตั้งยุติ
ค้องกันเป็นทางเดียวกันว่า

เพราะฉะนั้นน้ำถูกต้องความร้อยม่อมของตัว

หรือเช่นสิ่งสองสิ่ง ต่างก็มีขนาดเท่ากับอีกสิ่งหนึ่ง
ทุกคนย่อมคิดไปทางเดียวกันว่าสิ่งสองสิ่งแรกนั้นย่อม
มีขนาดเท่ากันด้วย

วิถีแห่งความคิด หรือ การใช้ความคิดตรวจค้นซึ่ง
เดินตามหลักเช่นตัวอย่างนี้ เป็นเนื้อหาของตรรก
วิทยาอาจกฎเกณฑ์ไว้ เพราะฉะนั้นท่านจึงกล่าวไว้อีก
ว่า ตรรกวิทยาคือวิชาที่ว่าด้วยกฎแห่งความคิด อย่าง

ข้อความเบื้องต้น

๓

ไรก็ดีคำไขที่ท่านกล่าวไว้ต่าง ๆ ถิ่นนี้ถ้าพิจารณาเหตุก็คง
เป็นอย่างเดียวกันว่า เป็นวิชาที่ว่าด้วยกฎแห่งการใช้
ความคิดหาเหตุผลนั่นเอง

เมื่อว่าถึงความคิด มีสิ่งที่น่าสนใจว่ามนุษย์เรามี
ความคิดจิตใจต่าง ๆ กัน หาเหมือนกันแต่สักรายก็
ที่ยาก ดังนั้นการวางหลักเกณฑ์ทั่วไปจึงไม่สำเร็จ
และตรรกวิทยาจะเป็นวิชาที่น่าเชื่อว่าใช้ได้อย่างไร ?
จริงอยู่จิตใจของมนุษย์แตกต่างกัน เป็นหน้าที่ของ
จิตต์วิทยาจะกล่าวถึงลักษณะของจิตใจเช่นนั้น แต่
อาการคิดหาเหตุผลนั้น ไม่ว่ามนุษย์ผู้ใดย่อมมีเหมือน
กันทั้งนั้นดังได้ยกตัวอย่างมาแล้ว ถ้าอุปมาจิตใจ
ของมนุษย์ซึ่งแตกต่างกันว่า เหมือนกับโลหะต่าง ๆ
ชนิดกัน และอุปมาอาการคิดหาเหตุผลเหมือนกับแก้ว
แล้วจะเห็นได้ดี โลหะชนิดใดก็ตามเมื่อหลอมในแก้ว
เดียวกันย่อมมีรูปเหมือนกัน ฉะนั้นจิตใจจิตใจของ
บางคนโกรธง่ายหายเร็ว บางคนอดทนต่ออารมณ์

๑ ๓ ๑ แต่เวลาคิดหาเหตุผลก็ย่อมลงรูปเดียวกันคล้าย กับ เบ้า บัง คับ โถหะ ต่าง ชนิด ให้รูปเหมือนกัน ฉะนั้นด้วยนัยนี้เองท่านเขวอนต์จึงให้คำไว้ว่า “ตรรกวิทยาคือวิทยาว่าด้วยรูปอันจำเป็นของความคิด”

ข้อ ๒ ตรรกวิทยากับวิทยาอื่น ๆ วิทยาทุกชนิดทุกประเภท ต่างก็ว่าด้วยความจริงต่างชนิดกัน คาราศาสตร์ว่าด้วยดวงดาวต่าง ๆ คณิตศาสตร์ว่าด้วยการคำนวณ เหม้วิทยาว่าด้วยการแยกแยะประดัมชาติวัตถุต่าง ๆ ๑ ๓ ๑ แต่ละวิชาก็แยกไปคนละสาย แต่เป็นความจริงที่รับกัน ทัว ไป ว่า สรรพ วิทยาย่อม อาศัย การคิดหาเหตุผลค้นคว้า เมื่อได้ความรู้แน่ที่วางกฎเกณฑ์เป็นเนื้อวิชาลงไป เช่นวิชาฟิสิกส์ค้นคว้าทดลองมากมายจนได้ความรู้ว่า วัตถุถกความร่อนยอมพองตัว แต่การค้นคว่าดังเกิดทดลองของอาศัยหลัก ของการคิดหาเหตุผลคือหลักของตรรกวิทยา ทั้งเมื่อจะใช้ความรู้ที่ค้นได้แล้วก็ตั้งของอาศัยการคิดหาเหตุผลอีกเหมือน

ข้อความเบื้องต้น

๕

กัน (ดูตัวอย่างในข้อ ๑) คือ ต้อง อาศัย ตรรกวิทยา รวมความว่า แม้วិทยาต่างๆจะมีเนื้อเรื่องต่างกันก็ตาม แต่ทุกวิทยามีสิ่งที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ การที่ต้องเป็นไปตามเหตุผล แต่ตรรกวิทยาเป็นวิชาว่าด้วยหลักของเหตุผลโดยทั่วไป เพราะเหตุนี้เองจึงกล่าวได้ว่า ตรรกวิทยาเป็นวิชาอุปการะแก่สรรพวิทยา นับตั้งแต่กำเนิดจนถึงการใช้หลักวิชานั้นๆ

จากข้อความที่กล่าวมาแต่มีข้อที่น่าสงสัยว่า ด้วยเหตุที่ตรรกวิทยาว่าด้วยการคิดหาเหตุผล และวิชาอื่นทั้งหลายก็หาเหตุผลเช่นเดียวกัน แต่อาศัยหลักของตรรกวิทยา ถ้าเช่นนั้นแล้วเรียนตรรกวิทยาอย่างเดียวจะมีคุณค่าหรือ ? ข้อนี้พึงทำความเข้าใจว่า การคิดหาเหตุผลของตรรกวิทยาเป็นการทั่วไป ไม่เจาะจงเฉพาะวิชานั้นวิชานี้ หลักของตรรกวิทยาเป็นหลักร่วมของวิชาอื่น ๆ ทำนองเดียวกับสูตรเลขย่อมเข้าช่วยเลขทุกวิธี แต่จะเรียนสูตรเลขให้คุ้มเลขวิธี

ข้อความเบื้องต้น

อื่นๆ ย่อมไม่ได้ด้วยเอง เช่นเดียวกับนักตรรกวิทยาก็เป็นวิชาที่วางหลักเกณฑ์ของการดำเนินความคิด หลักเกณฑ์ของรูปความคิดซึ่งเหมือนกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องเฉพาะใด ๆ เป็นรากฐานรวมไว้ได้ทั่วไปของทุกวิชาเท่านั้น หากได้มีหน้าที่กล่าวถึงเหตุผลย่อยในแขนงวิชาหนึ่ง ๆ ไม่พูดอีกอย่างหนึ่งว่าตรรกวิทยาว่าด้วยรูปลักษณะของความคิดในปวงวิทยา ไม่ใช่ว่าด้วยเรื่องของวิชาเหล่านั้น เพราะเหตุที่ตรรกวิทยาเป็นแม่บทของความคิดอันเป็นที่อาศัยของวิชาอื่นดัง กล่าวมาแล้วใน ข้อ ๓ นักตรรกวิทยาชาวอังกฤษ ผู้ เรือง นาม ชื่อ ดันส์ สก็อตต์ (Duns Scotus) จึงให้ชื่อตรรกวิทยาว่า ตรรกวิทยาเป็นวิทยาแห่งตรรกวิทยา ผู้เรียนจะเห็นความจริงอันนี้เมื่อเรียนรู้อย่างไรและใช้ตรรกวิทยาในวิชาอื่น ๆ

ข้อ ๓ ตรรกและภาษา ความคิดความนึกของคนเราเป็นสิ่งที่แสดงออกได้ วิธีแสดงความคิดมีหลายอย่างเช่นแสดงอาการ เช่นภาษาใบ้ แสดงโดยพูดจา

ข้อความเบื้องต้น

๗

ชัดเขียน ในที่นี้ควรพิจารณาถึงการแสดงความคิด
ออกมาโดยทางภาษา เช่นพูดหรือเขียน เป็นต้น

เป็นที่ที่แน่นอนว่า ภาษาเป็นเครื่องแทนความคิด
(เว้นแต่ภาษาของผู้ปราศจากสติ) หรือพูดอีกอย่าง ๑
ว่า ภาษาคือความคิดที่แสดงออกเป็นตัวตน เมื่อ
ตรรกวิทยาว่าด้วยความคิดเช่นนั้นมีปัญหาว่าตรรกวิทยา
ว่าด้วยความคิดเท่านั้นหรือว่าด้วยภาษาด้วย บางท่าน
เห็นว่าตรรกวิทยาว่าด้วยภาษา ทั้งนี้คงอาศัยผลที่ว่า
ปกติชนย่อมไม่แสดงภาษาโดยปราศจากความคิดออก
มาก่อน เมื่อภาษาเป็นเครื่องแทนความคิด ตรรก
วิทยาจึงว่าด้วยภาษา

ความคิดกับภาษาเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก เป็น
ของคู่กัน ความคิดที่คิดหากไม่มีภาษาเป็นสิ่งที่ทรงไว้ก็มี
แต่ศูนย์หาย ภาษาจะดีโดยปราศจากความคิดก็คงไม่
ได้ ระเบียบแห่งภาษาโดยเฉพาะมีวิชาอื่นโดยเฉพาะ
เช่นไวยากรณ์ ถ้าตรรกวิทยาว่าด้วยภาษาโดยตรง

แต่เราก็ไม่น่าจะได้ข้ออ้างต่างหาก ในการเรียนตรรกวิทยาจะเห็นว่าตรรกวิทยามีส่วนเกี่ยวข้องกับ ภาษามากเหมือนกัน ความคิดที่แสดงออกตรงกับภาษา, ตรรกวิทยาไม่เกี่ยวข้อง เป็นหน้าที่ของไวยากรณ์ เมื่อใดความคิดกับภาษาไม่ตรงกันการ คิดหาเหตุผลก็จับอะไรไม่ได้ จึงเป็นหน้าที่ของตรรกวิทยาที่จะเกี่ยวข้องให้รู้ความคิดที่แท้จริง เพราะฉะนั้นจึงน่าจะคิดว่า ตรรกวิทยาเข้ามาเกี่ยวข้องกับภาษาเท่าที่จะให้ได้ภาษา เป็นเครื่องมือของการหาเหตุผล หาใช่เป็นวิชาอันมีเนื้อแท้ว่าด้วยภาษาไม่

ข้อ ๔ ตรรกวิทยาเป็นทั้งวิทยาและศิลปะ แม้ว่าตรรกวิทยาจะไม่ใช่ศาสตร์ที่ค้นคว้าจริงใหม่ ๆ และมีได้ว่าด้วยภาษาโดยตรงดังกล่าวแต่ก็ตาม ตรรกวิทยาก็มีเนื้อแท้ ใน การ ตั้ง หลัก บัญญัติ ของ ความคิด ว่าความคิดอย่างไรถูก (Valid) อย่างไรผิด (Invalid) ความคิดที่ผิดก็ใช้ในตรรกวิทยาไม่ได้ แต่วิทยาก็คือ

สิ่งที่สอนให้รู้ และเนื่องจากตรรกวิทยาสอนให้รู้หลัก
เกณฑ์ของการคิด จึงได้ชื่อว่าเป็นวิชาแผนกหนึ่ง ยิ่ง
กว่าเป็นวิชาเท่านั้นแต่ยังเป็นหลักที่วิชาอื่น พึง อาศัย
จนถึงได้นามว่า วิชาแห่งสรรพวิทยา ดังกล่าวแล้ว

วิชาทั้งหลายอันสมบูรณ์ด้วยหลักย่อมทำให้เกิด
ความรู้ยิ่งขึ้นไปอีกทอดหนึ่ง คือทำให้สามารถใช้การ
ให้แปลก ๆ พิศดารขึ้นไปอีก เช่นความรู้หลักของ
ภาษาทำให้พูดจาได้ถูกต้อง ความรู้ในสรรพคุณของ
ตัวยา ทำให้ประดิษฐคิดปรังยาให้ดีพิเศษ หลักของ
วิชาวาดเขียนทำให้สามารถเขียนรูปได้ต่าง ๆ เหล่านี้
เป็นต้น ความสามารถใช้วิชาได้วิจิตรพิศดารอย่างนี้
ชื่อว่าศิลปะ ส่วนตรรกวิทยานั้นเด่าใช้ว่าสอนให้รู้แต่
หลักเกณฑ์ (วิทยา) เมื่อไร ยังสอนให้ทั้งการคิดหา
เหตุผลอันถูกต้องพูดถูกต้องและสอนให้จับผิดของเหตุ
ผลได้รวมทั้งจับผิดของคำพูด ซึ่งผู้อ่านจะเห็นความจริง
ในหมวดใด ๆ ไป เมื่อเข้าใจตรรกวิทยาคือและมีสติอยู่

แต่ก็ยากที่จะแพ้รู้ในเชิงพูด เพราะฉะนั้นตรรกวิทยา
จึงเป็นศิลปะอีกด้วย นักตรรกวิทยาชาวอังกฤษชื่อ
ตันส์ดีโคตต์เรียกตรรกวิทยาว่า “เป็นศิลปะแห่งศิลปะ”
เพราะศิลปะทั้งหลายย่อมปราศจากศิลปะแห่งตรรก
วิทยาไม่ได้ หลายนท่านได้ให้คำไขของตรรกวิทยาว่า
“เป็นศิลปะแห่งการบังคับให้เหตุผลถูกต้องในการหา
ความรู้ของสิ่งต่าง ๆ เพื่อสอนเราเองและผู้อื่น”

เนื่องจากวิชาเป็นของวิชาและศิลปะของศิลปะ
วิชาอื่น และโดยนิพจน์อย่างนี้ตรรกวิทยาสอนให้
ความคิดดีปัญญาของเราออกเงยเจริญงามโดยนัย
ข้างต้น ตรรกวิทยาจึงเป็นวิชาที่น่าเรียน ย่อมไม่มีใคร
ปฏิเสธ พุทธศาสนิกที่มีความว่า “มนุษย์มีใจเป็นใหญ่”
และคำของเซอร์คัมดีวแฮมิลตัน (Sir W. Hamilton) ว่า

“ในโลกนี้ไม่มีอะไรประเสริฐกว่ามนุษย์”

“ในมนุษย์ไม่มีอะไรประเสริฐกว่าใจ”

ท่านคัมดีวดีแค้นเฉยใจของตน นักตรรกวิทยากด่าว่าเป็น

ข้อความเบื้องต้น

๑๑

การสนับสนุนว่า “ในดั่งนึ่งขารนั้นคนเราเหมือนกับ
เครื่องจาน แต่ในอวัยวะนั้นเป็นอนิจจังนั้นคนเราเป็น
แต่เพียงวัตถุธาตุ และสิ่งที่ทำให้คนสูงกว่ำสิ่งใด ๆ
หมดในโลกก็คือดวงปัญญาซึ่งรู้ผิดชอบ และกำลัง
ความคิดหาเหตุผลโดยเครื่องหมายรูทัวไป และใคร
กล่าวพูดได้ว่าธรรมชาติแถการ ดำเนินไป ของ ญานนี้
(ตรรกวิทยา) ไม่สูงที่สุดและไม่เป็นวิชาที่น่าเอาใจใ้
ที่สุดซึ่งเราจะศึกษา”

จริงอยู่อาจมีข้อแย้งว่าคนเราที่ไม่ได้เรียนตรรก
วิทยา แม้ที่สุดไม่เคยได้ยินชื่อตรรกวิทยาก็สามารถ
คิดหาเหตุผลได้ถูกต้อง นั่นก็คือการหาเหตุผลโดย
ธรรมชาติโดยการเอาอย่างจากมนุษย์ด้วยกัน อย่างไม่
รู้ตัว ไม่ผิดอะไรกับสามัญชนทรงชีพอยู่ได้โดยไม่ต้อง
อาศัยนายแพทย์, อาจารย์พยาบาลใช้ได้โดยไม่ต้อง
แพทย์ศาสตร์ แต่ทุกคนจะทรงชีพเช่นนั้นได้ตลอดไป
หรือ? วิชาแพทย์ควรเรียนหรือไม่? ฉะนั้นก็การ

หาเหตุผลตามัญง่าย ๆ ย่อมไม่ยากสำหรับผู้ไม่รู้จักชื่อ
ของตรรกวิทยา แต่เมื่อมีปัญหายุ่งยากที่ไม่อาจวินิจฉัย
ได้ คำของคนคงแก่เรียนผู้ฝึกสมองให้ชินต่อเหตุ
ผลแล้วแม้จะผิดข้อเรียน ก็จับได้ยาก หรือไม่ได้โดย
อื่นเราจะได้ยินเสมอว่าเรื่องธรรมชาติเหตุผล เรื่องนี้ชัด
กับหลักตรรกศาสตร์ เหล่านี้แสดงว่าตรรกวิทยามี
ส่วนอุปการะทั่วไป จึงนำศึกษาค้นคว้าอย่างยิ่ง

ข้อ ๕ ประเภทของตรรกวิทยา การคิดหาเหตุผล
มีสองวิธีด้วยกันคือ วิธี ๑ เป็นการคิดค้น สอดสวน
ทดลอง สิ่งที่ยังไม่รู้ เมื่อได้คิดค้นจนเป็นที่เชื่อแน่แล้ว
ก็วางเป็นกฎเกณฑ์เป็นความรู้ใหม่ได้ การหาเหตุผล
โดยวิธีนี้เป็นการก้าวที่ระหัดระเหิดจากสิ่งเฉพาะไป ได้แก่
การคิดค้นของนักประดิษฐ์ต่างๆ ตัวอย่างง่ายๆ เช่น
คันตุเดือนของบีทุกๆ เดือนไป ว่ามีจำนวนวันเท่าไร
ในที่สุดได้ความรู้ว่า เดือนของบีมีวันไม่น้อย
กว่า ๒๘ และไม่เกิน ๓๑ วัน การคิดหาเหตุผลประเภท

นี้เรียกว่าวิธีอุปมาน (Inductive Method) ตรรกวิทยาที่ว่าด้วยวิธีนี้จึงเรียกว่าตรรกวิทยาประเภทอุปมาน (Inductive Logic) อีกวิธีหนึ่งเป็นวิธีคิดจากหลักสำธารณะที่ได้ไว้แล้วหรือที่รู้แล้วลงไปสู่สิ่งเฉพาะเป็นวิธีตรงกันข้ามกับอุปมาน เป็นการใช้หลักทั่วไปที่มีอยู่แล้วหาความรู้เป็นต้นเฉพาะให้ถูกต้อง คัดอย่างง่าย ๆ เช่นหลักของคณิตศาสตร์ มีจำนวนทั้งสามของรูปสามเหลี่ยมรวมกันเข้าเท่ากับ ๒ มุมฉาก ก.ข.ค. เป็นมุมทั้งสามของรูปสามเหลี่ยม รูป ๓ เราจึงมาวินิจฉัยว่า มุม ก.ข.ค. รวมกันจะเป็น ๒ มุมฉากหรือไม่ วินิจฉัยอย่างไรจึงถูก อย่างไรจึงผิด หรือเช่นการวินิจฉัยหลักเกณฑ์ที่เราตั้งเองเช่นกฎหมายว่า กฎหมายบทนี้จะปรับเข้ากับ ความผิด เรื่อง นั้น ได้หรือไม่ การวินิจฉัยปรับบทอย่างไรจึงถูก อย่างไรจึงผิดเป็นต้น การคิดหาเหตุผลวิธีนี้เรียกว่า วิธีอุปมาน (Deductive Method) และตรรกวิทยาว่าด้วยวิธีนี้

เรียกว่าตรรกวิทยาประเภทอนุมาน (Deductive Logic) ดังจะกล่าวในภาคนี้

ข้อ ๖ ก่อนอื่นจำเป็นต้องทำความเข้าใจในความคิดเท่าที่เกี่ยวแก่ตรรกวิทยาคือจะหาเหตุผลอันเป็นหน้าทีของตรรกวิทยา ส่วนประกอบของการหาเหตุผลได้แก่ห้วงความคิดมีเท่าไรเกี่ยวข้องกันอย่างไรนั้น ถ้าอธิบายจากตัวอย่างจะทำความเข้าใจให้ชัดขึ้น

คนเป็นผู้ที่ตองตาย..... (๑)

นาย ก. ก็เป็นคน..... (๒)

นาย ก. เป็นผู้ที่ตองตาย... (๓)

ข้อความทั้งหมดนี้ประกอบขึ้นด้วย ๓ ประโยคดังได้หมายเลข (๑) ถึง (๓) ไว้แล้ว แต่ละประโยคมีคำที่มีใจความหมายถึงห้วงความคิดเป็นอย่างไร รวมทั้งหมดเป็นความอัน ๓ ดังจะแยกแยะอธิบายเป็นลำดับต่อไปนี้

ก. ในประโยคที่ ๑ มี คน และ ผู้ที่ต้องตาย

„ „ ๒ „ นาย ก. และ คน

„ „ ๓ „ นาย ก. และ ผู้ที่ต้องตาย

แต่จะอย่างใดคน นาย ก. และ ผู้ที่ต้องตายนั้นเป็น
เครื่องหมายของความคิดส่วนหนึ่ง ซึ่งจะเรียกว่า ความ
เข้าใจเฉพาะที่เรียกความเข้าใจคือเรามีความรู้ในสิ่ง
นั้นๆ ว่าเป็นสิ่งนั้นๆ มีลักษณะอย่างนั้นๆ พอเรา
ได้ยินคำนั้นๆ เราก็รู้ได้ทีเดียวว่าหมายถึงอะไร แม้
จะไม่เข้าใจละเอียดก็พอรู้ให้ผู้อื่นรู้ได้ ที่เรียกว่า
เฉพาะ ก็คืออาการเข้าใจของเราในสิ่งนั้นๆ เป็นความ
เข้าใจแยกอยู่ยังไม่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่น ยังไม่ได้เปรียบ
เทียบกับสิ่งอื่นว่าต่างกันหรือเหมือนกัน เหมือนอย่าง
ว่าเราเข้าใจคำ คน เราก็เข้าใจเฉพาะคนว่าเป็นสิ่งที่
มีชีวิตเคลื่อนไหวได้ มีแขนขา เจริญขึ้นตามทางสูง
ๆ ๑ ๑ แม้จะไม่ละเอียดแต่รู้พอรู้ให้ถูกว่า นั่นคนนั้น

ไม่ใช่คนที่พอ ความเข้าใจของเรายังไม่ได้เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นเช่นผู้ต้องตาย (ผู้อ่านอย่าคิดถึงประโยคทั้ง ๓ ก่อน มิฉะนั้นจะยุ่ง) จึงเรียกความคิดประเภทนี้ว่า ความเข้าใจเฉพาะ ซึ่งเป็นส่วนแรกของการหาเหตุผล และถ้อยคำจะมากคำก็คำเดียวก็ตามที่เป็นเครื่องหมายแทนความเข้าใจเฉพาะที่ท่านเรียกว่า เทอม ความรู้ว่าด้วยเทอมนี้จึงเป็นส่วน ๑ ของตรรกวิทยา และจะได้กล่าวในหมวดที่ ๓ ต่อไปนี้

ข. วิถีแห่งความคิดของคนเราทำได้หยุดอยู่แค่ ความเข้าใจเฉพาะ เท่านั้นไม่ และถ้าดังนั้นแล้วความเจริญของมนุษย์จะมีไม่ได้ ขรรษชาติของจิตร์ใจบังคับให้ต้องคิดเปรียบเทียบกันระหว่าง เทอม ทั้งหลาย เมื่อเรามีความเข้าใจเฉพาะ ในเทอม คน และนาย ก. แล้ว เราก็เอาเทอมทั้งสองนี้มาเปรียบเทียบกันคือแยกลักษณะของคนตามความเข้าใจเฉพาะว่าคน เป็นสิ่งมีชีวิต ๆ ต ๆ และแยกลักษณะของนาย ก. ว่ามีลักษณะ

ข้อความเบื้องต้น

๑๗

เช่นนั้น ๆ ๆ ในที่สุดเห็นลักษณะของนาย ก. ตรงกับลักษณะของคน แล้วจึง ตัดสินใจ หรือ ตกลงใจ ว่า นาย ก. เป็นคน ถ้าต่างนั้นก็ตกลงใจปฏิเสธเช่น นาย ก. ไม่ใช่สัตว์เดรัจฉานเป็นต้น อากาที่เปรียบเทียบกันนี้เรียกว่า การตัดสินใจ หรือ ความตกลงใจ ผลของ ความตัดสินใจ หรือ ตกลงใจ เช่นนี้ก็คือ หรือ แสดง ออกมา เป็น ภาษา ดัง ตัว อย่าง ข้าง ต้น เรียกว่า ประโยค ความรู้ในความคิดที่แสดงออกทางภาษาเป็น ประโยค เป็นอีกส่วนหนึ่งของตรรกวิทยา

บางท่าน เช่น ซิดนีย์. เฮอ์ เบอ์ทเมตโดน. แย้งว่า ความเข้าใจเฉพาะ และ การตัดสินใจ และแม้ที่สุด การหาเหตุผล (ข้อ ค) เป็นอาการความคิดอย่างเดียวกัน อธิบายว่าการตัดสินใจก็คือความเข้าใจเฉพาะที่ขยายตัวออก หรือความเข้าใจเฉพาะ. นั้นใช่หรือไม่

คือการตัดสินใจขั้นแรกนั่นเอง ให้ตัวอย่างว่าเราเข้าใจว่า เหล็ก คือสิ่งที่แข็ง,หนัก, มีประโยชน์มาก, ฯลฯ นั้น ที่แท้เราก็ต้องตัดสินใจในตัวแล้วว่าสิ่งนี้ เป็น สิ่งที่แข็ง ฯลฯ สิ่งนี้ เป็น สิ่งที่หนัก ฯลฯ ลงอยู่ในรูปการตัดสินใจนั่นเอง

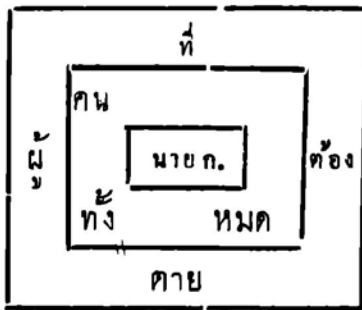
จะอย่างไรก็ดีพึงเข้าใจว่าความเข้าใจจะเพาะเป็นความคิดเบื้องต้นที่เราไม่ต้องสอบสวนต่อไปอีก เป็นสิ่งที่เรารู้ มาโดยวิถีประจักษ์จากความเคยชินที่ได้กระทบถึงนั้น ส่วนการตัดสินใจนั้นเป็นผลของการเปรียบเทียบชั้นสูงขึ้นมา

ค. วิถีความคิดใช้หยุคแค่ประโยคหามีได้ ความคิดยังดำเนินติดต่อกันไปเป็นห่วง ๆ อากาที่ความคิด (การตัดสินใจ) ติดต่อกันไปนี้ถ้าหากแสดงออกเป็นภาษาก็เรียกว่า ความ เช่นที่อ่านอยู่บัดนี้เป็นต้น ในความนี้ถ้าตีแผ่ออกให้ต่อก็ได้แก่การยกเอาการตัดสินใจ

ข้อความเบื้องต้น

ซึ่ง เรียกว่าประโยคมาติดต่อกันของกัน กล่าวคือมี
การเปรียบเทียบประโยคนั้น ๆ อีกที่ ๑ ดังตัวอย่างที่ว่า
คนเป็นผู้ คองตาย

นายก. ก็เป็น คน คองประโยคนั้นเป็นการคัดดิน
ใจที่ได้มาแล้ว และได้ยกมาเปรียบเทียบกันคือประโยค
แรก เป็น ความรู้ใหญ่อันหนึ่ง เป็น ผลของการ เปรียบ
เทียบระหว่าง เทอม คน กับ เทอมผู้ที่คองตาย ได้ความ
ว่าคนเป็นจำพวก ๑ ของผู้ที่คองตาย ดังในรูปที่ ๑
ต่อไปนี้



ในวงใหญ่มีสิ่งที่คองตาย
ทั้งต้น มีคนและไม่ใช่คน
อยู่ในนั้น เมื่อเปรียบ
เทียบ ตักขณะเห็น ว่าคน
ทุกคนคองตาย ฉะนั้น
วงกลมใหญ่ที่ ๑ จึงอยู่ใน

วงใหญ่ที่ ๑ นี้เป็นผลของการเปรียบเทียบ คือแต่ตง
ออกเป็นภาษาได้แก่ประโยคที่ ๑ ด้วยการเปรียบเทียบ

เทอม นรก กับ เทอม คน ในทำนองเดียวกันผล
 ปรากฏว่า นรก ก็อยู่ในจำพวก คน ฉะนั้น นรก
 จึงจะอยู่ในวงของ คน ด้วย ด้วยการเปรียบเทียบดังนี้
 ผลก็คือปรากฏขึ้นมาคือประโยชน์ที่ ๓ ซึ่งไม่ต้องเปรียบ
 เทียบอะไร อีกหาก แต่เป็นวิถีของจิตที่ใจซึ่งดำเนินตาม
 ความจริงอันถูกต้องเป็นความรู้ใหม่ที่ได้จาก ๒ ประโยค
 แรก วิถีจิตที่เป็นไปจนได้ความรู้ใหม่นี้เรียกว่า การหา
เหตุผล ซึ่งอาจให้คำไขได้ว่า คือการที่จิตที่ใจได้ความ
 จริงที่ไม่ใช่มาจากความ สัมผัส โดยประสาทหรือโดย
 ความเคยชิน แต่เป็นผลของความจริงที่เข้ามาแล้ว การหา
 เหตุผลจึงประกอบเป็นส่วนที่ ๓ ของตรรกวิทยาที่จะได้
 กล่าวคือไป เครื่องหมายของ การหาเหตุผลที่แสดง
 ออกเป็น ภาษาดังตัวอย่างข้างต้นรวมทั้ง ๓ ประโยค
 เรียกว่า ห่วง

แยกห่วง เช่นตัวอย่างนี้แยกออกดังนี้คือต้อง
 ประโยคแรกเป็นความรู้ที่ได้มาแต่เรียกว่า ประโยคเหตุ

ประโยคแรกเป็นความรู้ใหญ่เรื่อง ๑ เรียกว่า ประโยค
เหตุใหญ่ หรือพูดสั้น ๆ ว่า ประโยคใหญ่ ส่วนประ-
โยคที่ ๒ เป็นความรู้เฉพาะที่นำมาเทียบกับความใน
ประโยคใหญ่ให้เกี่ยวข้องกันเพื่อจะได้ผัดค่อไปเรียกว่า
ประโยคเหตุเล็ก เรียกสั้น ๆ ว่า ประโยคเล็ก หรือ
บางที่เรียกว่า ประโยคเทียบ

ส่วนประโยคที่ ๓ เป็นผลของการเปรียบเทียบ
ประโยคเหตุทั้งสอง จึงเป็นความรู้ใหม่เป็นผลสุดท้าย
ของการหาเหตุผลเรียกว่า ประโยคผล หรือ ประโยค
อ้างก็ได้

จึงเห็นว่าหน้าที่ของตรรกวิทยาที่จะ ถ้าวค่อไป
แยกเป็นแผนกใหญ่ ๆ ๓ แผนกคือ

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยเทอม

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยประโยค

หมวดที่ ๓ ว่าด้วยห้วงนิก

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยเทอม

บทที่ ๑

กฎของความคิด

ข้อ ๑ กฎของความคิดนี้ นำอยู่ในหมวดที่ ว่าประ-
โยคหรือห้วงนิกแต่เห็นว่าเป็นกฎที่ใช้ ได้ทั่วไปจึงได้นำ
มาไว้เป็นบทแรก

การพูดจา นึกคิด ที่ถูกต้อง ย่อม เป็นไป ตามจริง
และเหตุผล มีความจริงอันเป็นกฎทั่วไป ๓ กฎคือ

๑. กฎแห่งความเป็นอยู่หรือกฎแห่งความเป็นเอง
มีว่าสิ่งใดเป็นอย่างใดก็ต้องเป็นอย่างนั้น(.....)

๒. กฎแห่งความค้ำคิงมีว่า ไม่มีสิ่งใดที่จะทั้ง
เป็นอย่างไรและไม่เป็นอย่างนั้น (.....)

๓. กฎแห่งความไม่มีปานกลางมีว่า ทุก ๆ สิ่ง

ต้องเป็นอย่างไรหรือไม่เป็นอย่างนั้น อย่างไรโดย
หนึ่ง (.....) จะได้อธิบายที่ตะกั่วต่อไปนี้

ข้อ ๒ คำว่า สิ่ง หมายความว่า เป็นอะไรก็ได้ทั้ง
สิ่งมีชีวิตหรือไม่ก็ตาม มีตัวตนหรือไม่ก็ได้ แม้ที่สุด
หมายถึงอาการแห่งความเป็นไปก็ได้เช่นความดี การ
เดิน ฯลฯ ที่ทำให้เกิดความเข้าใจอะเพาะได้ (ดูคำ
อธิบาย เทอม คืออะไร)

กฎข้อ ๓ นี้หมายความว่า ในขณะที่เดียวกันสิ่งใด
เป็นอย่างไรก็ต้องเป็นอย่างนั้น จะเป็นอย่างอื่นไม่ได้ใน
ขณะนั้น เป็นคันท่า ในขณะที่อ่านหนังสือตาของผู้
อ่านย่อมเพ่งอยู่ที่หนังสือ ไม่ใช่ทำอาการอย่างอื่น
เช่นไม่ไ้หลับ ไม่มองไปที่เพดาน หากจะเถียงว่าตา
ไม่จำต้องเพ่งหนังสือ อาจมองเพดานหรือมองออกไป
ที่หน้าต่างก็ได้ คันท่าไม่ถูก ประโยคที่ว่าตาเพ่งอยู่ที่หนังสือ
สื่อหมายความว่าขณะที่อ่านไม่ไ้ขณะที่พักอ่านแต่ยัง

ไม่เลิกการอ่าน หมายถึงขณะและหน้าที่ที่อ่านนั่นเอง
 วินาทีต่อไปพันเจดต์ของประโยคที่อ้างเป็นตัวอย่างนั้น

เมื่ออ้างว่าต้นไม้มีใบ จะเถียงว่าต้นไม้ไม่จำต้อง
 มีใบเมื่อต้นไม้ตายแล้ว ดังนั้นจะว่าผู้ อ้างพดผิดไม่ได้
 เพราะต้นไม้ในขณะที่มีใบหมายถึงต้นไม้ที่ไม่ตายไม่ใช่
 ขณะที่ตายแล้ว เมื่อตายแล้ว ต้นไม้มีความ เป็นอยู่ อีก
 อย่างหนึ่งซึ่งกฎนี้ก็ตามไป เป็นจริงอยู่สูงกว่าต้นไม้ที่ตาย
 แล้วไม่มีใบ เป็นคนละเวตาไป

อนึ่งที่ว่าเป็นอย่างไรนั้น แปรว่าอาจเป็นอย่าง
 อื่นตามสภาพของสิ่งนั้น ๆ ที่ประโยคนั้นไม่กล่าวถึงก็ได้
 แต่ตามประโยคที่กล่าวถึงนั้นต้องเป็นอย่างนั้นด้วย เมื่อ
 พดว่า เกิดลมมีรดเค็มไม่แปรว่าต้องเค็มเท่านั้น โดย
 สภาพของเกิดย่อมมีน้ำหนัก ๆ ต่ ๆ แต่ยังไม่ได้พด
 ออกมาเท่านั้น แต่เฉพาะประโยคว่าเกิดลมมีรดเค็ม
 ต้องเป็นจริงเสมอจะหวานจะเปรี้ยวไม่ได้ เพื่ออธิบาย
 กฎอันควรพิจารณาต่างประเภทเช่น

กฎของความคิด

๒๕

ประเภทที่ ๑ สิ่งที่เป็นความจริงตายตัวเช่นเกิดขึ้น สิ่งที่มีรสเค็ม คราบไคที่เกิดขึ้นยังเป็นเกล็ดข้อมม้มีรสเค็มเถียงไม่ได้ จะเถียงว่าเกล็ดที่ผัดมนามาก ๆ แล้วไม่เค็มตั้งข้อมม้ผิด เพราะขณะนั้นเกล็ดอกกลายเป็นน้ำไปแล้ว

ประเภทที่ ๒ สิ่งที่เป็นความจริงตามประเด็นหรือตามความมุ่งหมาย ในการกล่าวข้อความเรื่องใดตามความมุ่งหมายหรือตามประเด็นหรือหลักวิชาใดข้อมม้ถือความเป็นจริงตามหลักวิชานั้นหรือตามประเด็นนั้น ถ้าเถียงไปทางอื่น เรียกว่าเถียงผิดจะถือว่าคำกล่าวอันเป็นความจริงผิดด้วยนั้นข้อมม้ไม่ได้ เช่นคำกล่าวในทางการภาษีมีว่า “การค้มน้ครองคนจนข้อมม้จะเสียได้หุ้ยแพงกว่าการค้มน้ครองคนมั่งมี” และจะมีคำค้มน้ในทางปกครองว่า “การค้มน้ครองคนจนไม่เสียได้หุ้ยแพงกว่าการค้มน้ครองคนมั่งมี” เพราะคนมั่งมีอาจใช้ทรัพย์สินมรดกเป็นเครื่องมือทำการไม่สงบได้มากกว่าคนจน มีอิทธิพลมากกว่าคนจน ทั้งนี้แล้วแต่จะเห็นไปว่าคำกล่าวใน

ทางการภาษัผิดไป ที่จริงคำกล่าวในทางภาษัก็เป็
ความจริงอยู่ถูกต้องตามกฎ แต่หากผู้เถียงค้านหนัก
ไปในทางการตำรวจ เป็นคนละหัดกัวิชาซึ่งต่างก็ถูก
ทั้งค้ เมื่อเถียงไปเดี่ยคนละทางกับผู้เสนอตั้งหนักเท่ากับ
ไม่เถียง ความจริงที่เด่นอื่ก็งยังถูกต้องตามกฎข้อ ๑
อยู่นั่นเอง

ประเภทที่ ๓ ตั้งที่เป็นจริงโดยเอกเทศ คือตั้งที่
อาจเปลี่ยนแปลงได้ด้วยกาลหรือการ เช่นว่าหนังสือ
เล่มที่ท่านอ่านอยู่เป็นหนังสือที่มีประโยชน์สำหรับท่าน
ในเวลาหนังสือเป็นประโยชน์จริง แต่ต่อไปเมื่อมีหนังสือ
ที่มีประโยชน์สำหรับท่านกว่าเล่มนี้ (กาล) หรือถ้า
ผู้เขียนแก้ไขให้เลวดงกว่านี้ (การ) แล้วจะค้านว่าที่
หนังสือเล่มนี้มีประโยชน์สำหรับท่านผิดไป นั้น ก็ยอม
เป็นการค้านผิด เพราะต่างเวลาหรือต่างลักษณะไปเดี่ย
แล้ว แต่ในขณะที่จะมประโยชน์หรือไม่อย่างไกรก็ต้อง
เป็นอย่าง ๑ จะเป็นทั้ง ๒ อย่างในเวลาเดี่ยงกันไม่ได้
เป็นอนันขาด (กฎข้อ ๒ ต่อไป)

ข้อ ๓ กฎแห่งความคำนึง ข้อนี้หมายความว่าสิ่ง
 ทั้งปวงในเวลาเดียวกันและสถานที่เดียวกัน จะเป็นอย่าง
 ไรก็เป็นอย่างนั้นจะทั้งไม่เป็นอย่างนั้นด้วยไม่ได้ เช่น
 หนังสือเล่มนี้ในเวลานี้จะทั้งเป็นประโยชน์และทั้งไม่เป็น
 ประโยชน์แก่ท่านย่อมไม่ได้ ย่อมเป็นได้แต่อย่างเดียว
 จริงอยู่อาจค้านได้อีกว่าบาง ตอนบางบท เป็นประโยชน์
 บางบทก็หาเป็นไม่ดังนี้ผิดอีก แต่คำว่าสิ่งมิได้หมายถึง
 ตอนหนึ่งหรือบทหนึ่ง สิ่งในที่นี้คือหนังสือทั้งเล่ม ถ้าไป
 แยกบทหรือตอนเดี่ยวแล้วหนังสือ ก็กลายเป็นหลายสิ่ง
 ไปความจริงข้อนี้ก็ตามไปใช้ได้อีก ว่าตอนนั้นเป็นตอน
 ที่มีประโยชน์จะเป็นทั้งไม่มีประโยชน์ไม่ได้ ตอนอื่นก็
 ทำนองเดียวกัน เมื่อพูดว่าหินก้อนนี้มีรูปร่างเป็นก้อน
 ในขณะนั้น และหินก้อนนี้จะทั้ง เป็นก้อน และทั้งปฏิเสธว่า
 ไม่เป็นก้อนไม่ได้ ถ้าบดให้เป็นผงหินนั้นจะกลายเป็นผง
 (คนละเวลา) แต่จะเถียงว่าทั้งเป็นผงและไม่เป็นผงใน
 ขณะนี้ย่อมไม่ได้แน่นอนเป็นจริงตามกฎ

กฎของความคิด

มักมีด้านวนโคตเถียงกันถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดเสมอ ว่า
 สิ่งนั้นไม่เป็นอย่างนั้นและเป็นอย่างนั้น นาย ก. คนเดียว
 กับวันนั้นเขาเป็นคนโกง มีหน้าเขาอาจเปิดยื่นนิตยภัตเป็น
 คนไม่โกงแต่เถียงว่านาย ก. ไม่โกง ดังกระดี่แผ่นเดียว
 กันค้ำหนึ่งทาด์ขาว อีกค้ำหนึ่งทาด์ดำ และเถียงว่า
 ดังกระดี่นั้นไม่ขาว ทั้งนี้ก็โดยผู้เถียงเถียงกันหมายถึง
 คนละเวลาหรือแยกสิ่งหนึ่งให้เป็นหลายสิ่ง ฟังจำกัดกว่า
 กฎนี้หมายถึงสิ่งเดียวกันและในขณะเดียวกัน

เพื่อเข้าใจกฎนี้ ควร พิจารณาดัง ตาม ทาง ที่ อาจ
 เถียงกันเป็นประเภท ๆ

เช่นประเภทที่ ๑ สิ่งที่เป็นอย่างใดก็ตามกาดคือใน
 เวลาใดเวลาหนึ่งจะเป็นอย่างไรก็ต้องเป็นอย่างนั้นจะทั้ง
 ไม่เป็นอย่างนั้นด้วยไม่ได้ เช่นตัวอย่างเรื่องก้อนหิน
 ข้างต้น

ประเภท ๒ สิ่งที่เป็นอย่างใดก็ตามสถานที่ หมายถึง
 ความว่าสิ่งเดียวกันใน เวลาเดียวกัน ถ้าอยู่ในสถานที่

หนึ่งจะเป็นอย่างหนึ่ง ถ้าอยู่ในอีกที่หนึ่งจะไม่เป็นอย่าง
 นั้น เช่นนาแถวหนึ่งถ้ายู่ในถวดยแถวที่มีสัตว์ นานัน
 กัดเป็นสัตว์ไป แต่ในเวลาเดียวกันนั้นเองถ้า نابรรจุ
 อยู่ในถวดยแถวที่มีสัตว์จะดเป็นสัตว์เขี้ยวไป จะ
 เรียกว่า นานันทั้งดเป็นสัตว์และทั้งไม่ชาว (คือเขี้ยว)
 ไม่ได้เพราะคนดระตถานที่กัน ในแถวใบดเดี่ยวกัน
 (ชาวหรือเขี้ยว) จะเป็นดนั้น (ชาวหรือเขี้ยว) และ
 ทั้งไม่เป็นดนั้นดวยยอมเป็นไม่ได้

ประเภทที่ ๓ ดั้งที่แบ่งแยก หมายความว่าดั่ง
 หนึ่งเป็นอย่างหนึ่ง ครัน แบ่ง แยกออกเป็นดอัน
 แต่ดส่วนอาจมีความเป็นอยู่ต่างกันแต่ว่าดอันใดจะเป็น
 อย่างไร (เหมือนหรือไม่เหมือนกันเมื่อยังไม่แบ่ง) ก็
 ด้องเป็นอย่างนั้นจะทั้งไม่ เป็นอย่าง นั้น ดวยไม่ ได้เช่น
 ดอนของหนึ่งดอดดงทยกเป็นดวอย่างข้างดัน

รวมความว่าดั่งเดียวกัน ในเวลาเดียวกันในที่เดียวกัน
 กันจะทั้งมีและปฏิเสธว่าไม่มีคุณสมบัติ หรือดลักษณะ
 อย่างหนึ่ง อย่างใดยอม เป็นไปไม่ได้ ท่าน อาริสโตเติล

(Aristotle) กล่าวว่า “เป็นไปได้ที่ลักษณะเดียวกันจะทั้ง เป็น และไม่เป็นลักษณะ ของสิ่ง เดียวกัน ในเวลาเดียวกันและในลักษณะเดียวกัน (ดูตัวอย่างดัง กระต่ายข้างต้น) และถ้าปฏิเสธกฎอันนี้ก็จะเท่ากับปฏิเสธว่า ความคิดใด ๆ (รวมทั้งสิ่งใด) เป็นไปไม่ได้ทั้งหมด”

ข้อ ๔ กฎแห่งความไม่มีปานกลาง กฎนี้หมายความว่าสิ่งใดจะเป็นกลาง ๆ ระหว่างความเป็นอยู่อย่างหนึ่งอย่างใดกับความเป็นอยู่อย่างอื่นตรงกันข้ามกับอย่างนั้นไม่ได้ เช่นคำกล่าวที่ว่า แรงแง่งจะว่า เค็ม ก็ไม่ได้ว่า ไม่เค็ม ก็ไม่ถูก มีรส พอดี ๆ เช่นนี้ ถ้าถือว่า พอดี เป็นกลางของ เค็ม และ ไม่เค็ม เป็นฝักกฎนี้ ก็ว่าจะต้อง เค็ม หรือ มีฉะนั้นก็ต้องไม่เค็ม อย่างใดอย่างหนึ่ง จริงอยู่เราพูดว่า แรงแง่งมีรสพอดี ๆ เป็นอันเข้าใจกันซึ่งแท้จริงก็คือ เค็ม นั้นเอง แต่ว่าไม่เค็มมากไม่เค็มน้อยเกินไป เรียกว่า เค็มพอดี แล้วเดี๋ยวจะเห็นว่า พอดี เป็นลักษณะกลางระหว่าง เค็ม และ ไม่เค็ม ทั้งเดี๋ยวจะคิดไปอีกกว่ากฎนี้ผิด

ไปเพราะความเป็นอยู่ต่างๆก็อาจมีได้ ฟังดังเกิดว่ากฎ
ข้อกำหนดลักษณะ หรือความเป็นอยู่ของสิ่งทั้งหมด
ออกเป็นสองคือ เป็นอย่างไร หรือ ไม่เป็นเช่นนั้นเท่า
นั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นลักษณะใด ๆ ในสิ่งสามัญหรือใน
วิชาใดเช่นที่จะอธิบายต่อไปนี้ก็ตกอยู่ในวงความหมาย
แห่งกฎขั้นต้น

เมื่อคำใดมีคุณศัพท์หรือกิจวิเศษณ์มาขยายคำ
นั้น (ตั้ง) ก็ต้องมีความเป็นอยู่เช่นคำ ขยายนั้น
(กฎข้อ ๑) แต่จะไม่เป็นเช่นนั้นด้วยไม่ได้ (กฎข้อ ๒)
ทั้งจะเป็นกลาง ๆ ระหว่างคำขยายนั้นกับตรงกันข้ามก็
ไม่ได้ (กฎข้อ ๓) ตัวอย่างคุณศัพท์ขยายเช่นเรื่องแกง
ข้างต้น ส่วนคำกิจวิเศษณ์ขยายนั้น เช่นกล่าวว่ามี
ผู้หญิงสามารถกว่าผู้ชาย คำกิจวิเศษณ์ กว่า
ขยายคำ สามารถ ๆ ย่อมเป็น สามารถกว่า (กฎข้อ ๑)
แต่หากฝ่ายหนึ่งค้านด้วยเหตุผลได้ว่า ผู้หญิงสามารถ
น้อยกว่าผู้ชาย ความเป็นอยู่ของผู้หญิงสามารถ ก็

กลายเป็นอีกอย่าง ๓ ไป จะเป็นทั้งสามารถกว่า และ สามารถน้อยกว่า (กฎข้อ ๒) ไม่ได้ ยิ่งกว่านี้ถ้าฝ่ายหนึ่งค้นคว้า ผู้หญิงสามารถเท่ากับผู้ชายก็ กฎข้อ ๓ ก็ตามมาใช้ได้ คือว่าสามารถเท่ากับก็เป็น ไม่สามารถกว่า (ความเป็นอยู่ตรงกันข้าม) ไม่ใช่เป็นกลาง ๆ ระหว่าง สามารถกว่า และ ไม่สามารถกว่า ดังจะวางรูปให้เห็นดังนี้

| ความเป็นอยู่อย่างหนึ่ง | ความเป็นอยู่อันตรงกันข้าม |
|--|---|
| <p>สามารถกว่า</p> <p>ผู้หญิงสามารถกว่า</p> <p>ผู้ชาย</p> | <p>ไม่สามารถกว่า (ตรงกันข้ามกับสามารถกว่า)</p> <p>๑. ผู้หญิงสามารถเท่ากับผู้ชาย</p> <p>๒. ผู้หญิงสามารถน้อยกว่า—ผู้ชาย</p> <p>๓. ผู้หญิงไม่สามารถกว่าผู้ชาย (ประโยค ๑-๒ รวมเป็นประโยคที่ ๓)</p> |

กฎของความคิด

๓๓

ข้อ ๕ มีกฎในทางเรขาคณิตซึ่งมีความว่า ตั้ง
(เส้นหรือรูป) หนึ่งย่อมต้อง เท่ากับ ตั้งกว่า (หรือ
น้อยกว่า) หรือยาวกว่า (หรือมากกว่า) อีกตั้ง
(เส้นหรือรูป) หนึ่ง กฎนี้มี ๓ ทางซึ่งถ้าคิดผิดๆ เห็น
 ว่าค้านกับกฎข้อ ๓ ของตรรกวิทยา แต่ความจริงหา
 เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะว่าความเป็นอย่าง ๓ นั้นจัดเข้าได้
 เป็น ๒ ตามตรรกวิทยา ดังจะจัดต่อไปนี้

ตรรกวิทยา

เรขาคณิต

| | | |
|--|--------------------------------|---|
| ๑. เท่ากับ ๒. ไม่เท่ากับคือ ก. น้อยกว่า ข. มากกว่า | } ให้ <u>เท่ากับ</u> เป็นหลัก | { ๑. เท่ากับ ๒. น้อยกว่า ๓. มากกว่า |
| ๑. น้อยกว่า ๒. ไม่น้อยกว่าคือ ก. เท่ากับ ข. มากกว่า | } ให้ <u>น้อยกว่า</u> เป็นหลัก | { ๑. น้อยกว่า ๒. เท่ากับ ๓. มากกว่า |

- | | | | | |
|---|---|--------------------|---|---|
| ๑. มากกว่า ๒. ไม่มากกว่าคือ ก. เท่ากับ ข. น้อยกว่า | } | ให้มากกว่าเป็นหลัก | { | ๑. มากกว่า ๒. เท่ากับ ๓. น้อยกว่า |
|---|---|--------------------|---|---|

ข้อ ๖ พึงเห็นได้จากนี้ว่าในการโต้เถียงคัดค้านอันเป็นทางปฏิเสธหรือตรงกันข้ามโดยมาก ฝ่ายที่จะค้านให้เป็นตรงกันข้ามย่อมมีทางเดินมากกว่า ดังจะเถียงว่าหญิงสามารถกว่าชายตั้งข้างต้นหรือ เช่นเถียงว่า นาย ก. ได้ดักทรัพย์ มีทางเถียงว่า นาย ก. ไม่ได้ดักทรัพย์ซึ่งอาจเป็น นาย ก. ยกยอกทรัพย์ นาย ก. ฉ้อโกงทรัพย์ ฯลฯ มากกว่า ๒ ทางเสียเข้าไป

อนึ่งมักมีผู้กล่าวการปฏิเสธไม่เต็มเต็มอ เช่นมีคำถามว่า อะไรตรงกันข้ามกับ บาง? ตอบปฏิเสธว่า หนา อะไรตรงกันข้ามกับ ขาว? ตอบปฏิเสธ คำ ซึ่ง เป็นปฏิเสธที่ถูกแต่ส่วนน้อย จริงอยู่ ไฉยากรณีย่อมให้เป็นถูกเพราะประสงค์ทางศัพท์ ที่ว่าถูกแต่ส่วนน้อยก็เพราะ

ว่าปฏิเสธรของ บาง คือ ไม่บาง ตรงกันข้ามกับ ขาว อาจเป็น เขียว แดง ฯลฯ ก็ได้ แต่ถ้าปฏิเสธว่า ไม่บาง ไม่ขาว แล้วเป็นลูกเต็มประตู

ข้อ ๗ กฎแห่งความไม่มั่วปานกลาง นั้นนอกจากจะใช้ได้สำหรับความจริงโดยสภาพแล้ว ยังใช้ได้สำหรับเรื่องที่เกิดหรือไม่แน่ว่าจะเกิดด้วยคือ

๑. ที่ผิดทางภาษาเช่น “ตั้งปลาดคนนั้นคือคนหน้า” ซึ่งผู้พูดหมายจะให้ผู้ฟังเข้าใจว่าคนหน้า (อาการเอามือหรือวัตถุลงคนในหน้า) คือคนหน้า (มนุษย์ที่อาศัยในหน้า) ก็ยอมเข้าใจในกฎข้อนี้คือ ตั้งปลาดคนนั้นอาจเป็นคนหน้า (มนุษย์) หรือมีเดะนั้นก็ไม่เป็นคนหน้า (มนุษย์) แต่อาจเป็นอาการคนหน้าหรืออย่างอื่นก็ได้

๒. ตั้งที่ยังไม่รู้แน่หรือยังไม่รู้เลยว่าเป็นอย่างไร เช่นได้ทองมหาสมุทรมีเมืองพระยานาค หรือว่า ได้ทองมหาสมุทรไม่มีเมืองพระยานาค ดังนี้เป็นต้นถูก

อย่างไรอย่างหนึ่ง จะเป็นระหว่างกลางของมี และไม่
มีนั้นย่อมเป็นไปได้แน่แท้ กฎในทางตรรกศาสตร์
เป็นกฎที่ถูกต้องแน่นอนตายตัวดังนี้เอง ตรรกศาสตร์
จึงเป็นวิทยาแห่งสรรพวิทยาได้

ข้อ ๘ ได้มีนักตรรกวิทยาเพิ่มกฎของความคิดเข้า
ไปอีก ๓ กฎเรียกว่า กฎแห่งเหตุผลอันเพียงพอ ซึ่งมี
ว่าทุก ๆ สิ่งย่อมมีเหตุผลอันเพียงพอว่าทำไมจึงเป็นเช่น
นั้นมากกว่าที่จะเป็นอย่างอื่น ตะเกียงที่ติดไฟได้ดับไป
ย่อมมีเหตุเพียงพอมันจึงดับ ต้องมีเหตุเพียงพอว่าทำไม
มันจึงดับเท่านั้นไม่ใช่ระเบิด แต่ที่จะบอกว่าการดับ
ในโลกนี้มีอะไรเป็นเหตุ, สิ่งนั้น ๆ มีเหตุ, เหล่านี้เป็น
หน้าที่ของสรรพวิทยาอื่นจะต้องค้นคว้า (หลักเบื้องต้น
ข้อ ๒) แต่บางท่านเช่น แมนเซด (Mansel) หรือ
เซอร์เฮลมิดตันเห็นว่ากฎนี้ไม่ควร เป็น กฎ ของ ตรรก
ศาสตร์

กฎของความคิด

๓๗

กฎแยกอธิบายได้ตามที่มาสองทาง คือเกิดจาก
กฎของความคิดของกฎรวมกัน

กฎที่ ๑ ทุกๆ ประโยคที่ถือว่าถูกนั้นแท้เหตุผลให้ยึด

ถือว่าถูก คือว่าต้องเป็นผลที่อนุมานจากหลายๆ ประ
โยค (คู่หูหนึ่ง) ข้อนี้ไม่ต้องมีตัวอย่างก็เข้าใจได้
เพราะผลย่อมเกิดจากเหตุ เป็นธรรมดาว่าเมื่อจะรับว่า
ผลถูกก็จะต้องได้เหตุเสียก่อนว่า มีแต่เพียงพอที่
จะยังผลดังนั้นจริง หัดกันมีข้อยกเว้นคือ ประโยคที่
เป็นความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์ (Axiom) เพราะความ
จริงประเภทนี้เป็นของธรรมดาเหลือเกินจนไม่ต้องอ้าง
เหตุก็เชื่อได้ ดังความจริงในทางคณิตศาสตร์ว่า “ตั้ง
สองสิ่งเท่ากัน เมื่อหักออกเสียตั้งเท่าๆ กัน ผลที่
เหลือก็ย่อมเท่ากัน” ประโยคเช่นนี้ซึ่งมีไม่มากนัก
เป็นความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์จากประโยคหรืออ้างเหตุใด
ถ้าไม่เชื่อความจริงอย่างนั้นแล้วก็ไม่มีอะไรที่เชื่อได้เลย

กฎที่ ๒ เหตุการณ์ทุกอย่างในโลกต้องมีเหตุ ถ้า
ปราศจากเหตุเดี่ยวแล้ว เหตุการณ์นั้นจะเกิดไม่ได้ ซึ่ง
เป็นความจริงอันเกือบจะไม่ต้องอธิบาย แต่ท่าน
 กล่าวใน ตรรกวิทยา ฆนิก อุปมาน ว่า เป็น หลักที่ นัก
 ปราชญ์รับรู้กันทั่วไป (แต่พวกเหตุกทฤษฎีในทางพุทธ
 ศาสตร์เห็นจะไม่ยอมรับความจริงนี้กระมัง ?)

ข้อ ๘ กฎแห่งความคิดที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น
 เป็นหลักทั่วไปในความเป็นอยู่ของสรรพสิ่งไม่มีข้อยก
 เว้น และเป็นหลักแห่งความคิดหาเหตุผลด้วย โดย
 ฉะเพาะกฎเหล่านี้เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของเทอม ยิ่ง
 กว่าอื่น เพราะว่าด้วยความจริงแห่งความเป็นอยู่ว่าดัง
 นั้นเป็นอย่างนั้น หรือไม่เป็นอย่างนี้ แต่ในการหาเหตุ
 ผลนั้นต้องเปรียบเทียบประโยชน์ (หลักเบื้องต้นข้อ ๖
 ค.) จึงมีกฎในการหาเหตุผลโดย ฉะเพาะ ซึ่งสำคัญ
 อย่างยิ่งอีก ๓ กฎคือ

กฎของความคิด

๓๕

๑. เทอมต้องเทอมที่ต่างก็ต้อง (แปลว่า เหมือน
เท่าหรือมีลักษณะ หรือความเป็นอยู่เหมือนกัน)
กับเทอมที่ต่างอีกเทอมหนึ่งและเทอมเดียวกัน เทอมทั้ง
สองนั้นย่อมต้องกันด้วย เช่น ก. มีเงิน เท่ากับ (ต้อง
กับ) ข.

ค. ก็มีเงินเท่ากับ ก.

เพราะฉะนั้น ค. ก็มีเงินเท่ากับ ข. ด้วยเหมือนกัน
ในที่นี้ ข. กับ ค. เป็นเทอม ๒ เทอม ต่างก็ต้อง (มีเงิน
เท่ากับ) กับ ก. อันเป็นเทอมที่ต่างเทอมเดียวกัน

๒. เทอมต้องเทอมถ้าเทอมหนึ่ง ต้อง แต่ อีกเทอม
หนึ่งไม่ ต้อง (คือต่าง) กับเทอมที่ต่างอีกเทอม หนึ่ง
เทอมเดียวกัน เทอมทั้งสองนั้นก็ย่อมไม่ ต้องกัน (คือ
ต่างกัน) ด้วย เช่น "ผู้ทำตามศีลธรรมอันดี, ความสงบ
เรียบร้อยของประชาชนและกฎหมาย เป็นพลเมืองดี
แต่พลเมืองดีไม่เป็นคนไร้ประโยชน์แก่ชาติ เพราะฉะนั้น

ผู้ทำตามศีลธรรมอันดี ความสงบเรียบร้อยของประชา
ชนและกฎหมายก็ไม่ใช่คนไร้ประโยชน์แก่ชาติ” ในที่
นี้ “ผู้ทำตามศีลธรรม ฯลฯ” ต้องกับ เทอม “พดเมื่อง
ดี” แต่ เทอม คนไร้ประโยชน์ ฯลฯ ไม่ต้อง (คือ
ต่าง) กับ พดเมื่องดี อันเป็นเทอมที่ตามอันเดียวกัน
ฉะนั้นผู้ทำตามศีลธรรม ฯลฯ ก็ย่อมไม่ต้องกับ คนไร้
ประโยชน์

๓. เทอมต้องเทอมถ้าต่างก็ไม่ต้องกับเทอมที่ตาม
อีกเทอมหนึ่งและเทอมเดียวกัน เทอมทั้งต้องนั้นอาจ
ต้องกันหรือไม่ต้องกันก็ได้ เช่น ก. มีเงินไม่เท่ากับ ข.
และ ค. มีเงินไม่เท่ากับ ข. ดังนั้น ก. กับ ค. อาจมีเงิน
เท่ากัน หรือไม่เท่ากันก็ได้ทั้งต้องอย่างไม่มีทางที่จะรู้ได้
พึงสังเกตว่ากฎทั้งสามนี้เป็น การเปรียบเทียบ ต้อง
เทอม โดยถือเอาเทอมที่ตามอีกเทอมหนึ่ง และต้อง
เป็นเทอมเดียวกันเป็นหลัก ไม่ใช่เทอมที่ตามนั้นเป็น

กฎของความคิด

๕๑

คนละเทอม (คือเป็นเทอมที่สี่ไป) ซึ่งถ้าตั้งหน้าแล้วก็
ใช้ไม่ได้ เช่นกฎที่ ๓ จะมีตัวอย่างว่า

ก. มีเงินเท่ากับ ข.

ค. มีเงินเท่ากับ ง. แล้วจะเทียบว่า ก. กับ ค. มี
เงินเท่ากันไม่ได้ เพราะ ข. กับ ง. ไม่รวมทั้ง ก. และ ค.
จึงเป็นเหตุให้ไม่มีทางที่จะเทียบ ก. กับ ค. ได้ แต่ถ้า ข.
มีเงินเท่ากับ ง. การเทียบก็ต้องมากกว่านี้ไปอีกครึ่งหนึ่ง
ซึ่งที่แท้ก็คือเทียบ ๒ คราว เกยวกันจึงมีเทอมที่ ๓
ของเทอม

ข้อ ๓๐ กฎทั้งสามนี้เองในกฎข้างต้น เพราะอาจ
รวมพูดได้ว่า เทอมต้องเทอมเทอมใดเทอมหนึ่งหรือ
ทั้งต้อง ย่อมต้องหรือไม่ต้องกับเทอมที่ตามมาอย่างใด
อย่างหนึ่ง ถ้าต้องทั้งคู่เทอมทั้งต้องก็ต้องกัน ถ้าไม่
ต้องทั้งคู่ (คืออาจไม่ต้องเลยหรือต้องแต่เทอมเดียว)
เทอมทั้งต้องนั้นก็ไม่ต้องกันหรือต้องกันก็ได้ อย่างใด

อย่างหนึ่ง จงพิจารณาให้ดีจะเห็นว่าสัมพันธ์กับกฎ
ข้างต้น

นักตรรกวิทยายังเดินไกลออกไปจากกฎ ๓ ข้อหลัง
นี้อีก และได้แปลงกฎเป็นรูปอื่นมีใจความว่า

สิ่งใดแสดงถึงลักษณะของ เทอม เป็น ทาง รับ หรือ
ปฏิเสธก็ ย่อมแสดงถึงลักษณะของทุก ๆ สิ่งที่อยู่ใน
เทอมนั้นโดยทำนองเดียวกัน หรือพูดสั้น ๆ ว่า

สิ่งใดที่มีอยู่ เป็น ของ จำพวกใหญ่ ย่อมเป็นของ
จำพวกละเอียดด้วย คือว่าลักษณะใดมีอยู่ในจำพวกใด
ทุกส่วนในจำพวกนั้นย่อมมีลักษณะนั้นด้วย เช่นความ
ตายเป็นลักษณะของคน ความตายย่อมเป็นลักษณะ
ของนาย ก. นาย ข. ฯลฯ ซึ่งเป็นจำพวกละเอียดใน
จำพวกใหญ่ คือคน ด้วย พิจารณาให้ดีจะเห็นว่า
ลักษณะทางรับนี้ได้แก่กฎข้อ ๓ ของข้อ ๑๐ หรือทาง
ปฏิเสธก็พูดได้ว่า ลักษณะใดไม่มีอยู่ในจำพวกใด ๆ

ทุก ๆ สิ่งในจำพวกนี้ย่อมไม่มีลักษณะนั้นด้วย เช่น
 สัมบัติภายนอกทุกอย่างไม่ใช่ของที่เราจะนำติดตัวไป
 ได้เมื่อตาย ย่อมเป็นจริงสำหรับเงินทองซึ่งเป็นส่วน
 หนึ่งของสมบัติ ลักษณะทางปฏิบัติได้แก่กฎข้อ ๒
 ของข้อ ๑๐ นั้นเอง แต่มีสิ่งควรระวังว่ากฎนี้ใช้กับกัน
 ไม่ได้ คือจะพูดไม่ได้ว่า สิ่งที่มีอยู่เป็นของจำพวกย่อย
เป็นของจำพวกใหญ่ด้วยเสมอไป อาจเป็นหรือไม่เป็น
 ก็ได้ คนเมือง ก. คนเดียวเป็นนักเดินหัวไม้ ไม่ใช่
 เครื่องบอกว่าคุณเมือง ก. ทั้งเมืองเป็นเช่นนั้น แต่หน้า
 มันทัดเดียวติดไฟได้เป็นเครื่องบอกได้ว่า น้ำมัน ทั้ง ถึง
 เป็นเช่นเดียวกัน

กฎอันสำคัญเหล่านี้เป็นความรู้ที่ควรต้องนำไปใช้
 ในโอกาสต่อไป จะเห็นประโยชน์และความเข้าใจจะ
 กระจ่างมากขึ้นเป็นลำดับกว่าที่อธิบายไว้ ณ บัดนี้

บทที่ ๒

ชนิดของเทอม

ข้อ ๑ ได้กล่าวมาแล้วว่าเทอมประกอบเป็นส่วนของ
ของตรรกศาสตร์ จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจในเรื่อง
เทอมต่อไป คำว่าเทอม (Term) ในตรรกศาสตร์
กับคำว่ำนามมีความหมายต่างกัน นามนั้นคือคำคำ
หนึ่งซึ่งเป็นเครื่องหมายใดสิ่งหนึ่ง เมื่อกล่าวออก
เป็นภาษาก็สามารถให้เกิดความเข้าใจว่าเป็นสิ่งนั้นเช่น
ถม.ดัดดี แต่คำว่า คำหนึ่ง ในที่นี้อาจมีหลายอย่างก็
คือของออกเสียง หลายครั้ง เช่น มนุษย์ โรงเรียน
(ออกเสียงสองครั้ง)

อีกประการ ๑ ที่เรียกว่านามย่อไม่มีคำขยายหรือ
ประกอบใดๆอยู่ด้วย แต่ถ้าหากมีก็กลายเป็นคนละ
ส่วน หาได้ประกอบเป็นนามด้วยไม่ เช่น หนังสือ
ที่มีประโยชน์ คำว่าหนังสือเป็นนามคำ ๑ และ ที่มีประ

โยชน์ เป็นคำประกอบ (เรียกว่า คุณาปะโยชน์ ใน ไวยากรณ์) และไม่รวมเชื่อมประกอบเข้าเป็นนาม ด้วยกับคำ หนึ่งต่อ เพราะฉะนั้นคำว่า นาม จึงได้แก่ ถ้อยคำที่ชัดเจนให้หมายถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใด ซึ่งเพียงแต่ แสดงออกโดยไม่มีคำอื่นประกอบ ก็สามารถทำให้ เข้าใจถึงสิ่งนั้นได้

ส่วนคำว่า เทอม นั้น มีความหมายกว้างกว่า นาม ก่อนอื่นต้องทวนกลับไปยัง ประโยค ตามบทก่อน ประโยค คือผลของการเปรียบเทียบดังสองสิ่งให้รู้ว่า ต่างกันหรือต้องกัน สิ่งทั้งสองที่ถูกเปรียบเทียบนั่นเอง เรียกว่า เทอม สิ่งทั้งสองนั้นอาจเป็นนามก็ได้ เช่น นาย ก. เป็น คน เทอม นาย ก. และคน เป็นนาม ด้วย กันทั้งคู่ และเป็น เทอม ด้วย แต่ในบางประโยคสิ่งที่ถูก เปรียบเทียบหรือเรียกว่า เทอม นั้น อาจไม่ใช่ นาม เท่า นั้น เช่น คนที่เห็นแก่ส่วนรวมมาก คือ คนที่น่านับถือ

ด้วยคำที่ขีดเส้นใต้ทั้งหมดตอนหนึ่ง ๆ เรียกว่าเทอม
หนึ่ง จะเห็นได้ว่าไม่เฉพาะแต่นามคนเท่านั้น รวมทั้ง
คำประกอบคนด้วย เรียกว่าเทอมหนึ่ง

จะเห็นได้ว่าเทอมคือนามดังกล่าวแล้วก็ได้ และจะมีคำอื่นมาประกอบบอกลักษณะของนามนั้นให้ชัดแจ้งออกไปอีกก็ได้ แต่คำที่มาประกอบนั้นจะต้องไม่เป็น การเปรียบเทียบกับนามนั้น ดูตัวอย่างที่ว่า คน ที่เห็น
แก่ส่วนรวม, นั้นเรามีได้เปรียบเทียบกับ คน กับ ผู้ที่เห็น
แก่ส่วนรวม เลย การเห็นแก่ส่วนรวมเป็นลักษณะของ
คนที่เราเรารู้ ยิ่งกว่านั้นส่วนประกอบอาจมีมากกว่า
๓ ส่วนก็ได้เช่น คนที่เห็นแก่ส่วนรวม แต่ ที่ประกอบ
กิจของส่วนรวม เป็นเทอม ๓ ซึ่งมีส่วนประกอบสอง
ส่วน เพราะฉะนั้นคำว่า เทอมจึงได้แก่คำคำเดียวหรือ
หลายคำที่เป็นเครื่องหมายแสดงถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใด หรือมี
คำแสดงลักษณะส่วนประกอบของสิ่งนั้นด้วย โดยไม่
เป็นการเปรียบเทียบ

ข้อ ๒ ตามที่กล่าวข้างต้น, เทอมคือคำ ๆ เดียว หรือหลายคำ, ที่ว่านั่นถ้าเข้าใจว่าทุก ๆ คำเป็นเทอมก็ผิด เพราะมีคำเป็นอันมากที่ไม่ได้เป็น เครื่องหมาย ของ สิ่ง เช่นประโยคว่า บางที่ไม่ดี หรือเช่น อาจจะเป็นการ ไม่แน่นอน ดังนั้นอาจจะละ บางที่ ไม่หมายถึงสิ่ง ถึงเป็นคำก็ไม่เป็นเทอม ตาม ความหมายที่อธิบาย มา แล้ว ฉะนั้นในบรรดาคำทั้ง ๘ ในไวยากรณ์ที่เป็นเทอม ได้และไม่ได้จึงมีดังนี้

ก. ที่เป็นเทอมได้คือ นาม สรรพนาม คุณศัพท์ และกริยาบางพวกที่ใช้แทนนามได้

ข. ที่เป็นเทอมไม่ได้ได้แก่ กริยาวิเศษณ์ บุรพบท สันธาน และอุทาน เว้นแต่จะใช้แทนนาม เช่น เจ้าขา เป็นคำรับของผู้หญิง

ข้อ ๓ ในบรรดาเทอมทั้งปวงท่านนิยมจำแนกออกเป็นชนิด ๆ หลายวิธี คือ

๑. เทอมมีตัวตน (Concrete Term)
เทอมไม่มีตัวตน (Abstract Term)
๒. เทอมเดี่ยว (Singular Term)
เทอมร่วม (Common Term)
๓. เทอมหมู่เหต๋า (Collective Term)
๔. เทอมรับ (Positive Term)
เทอมปฏิเสธ (Negative Term)
๕. เทอมเกี่ยวข้อง (Relative Term)
เทอมอิสระ (Absolute Term)

จะได้แยกอธิบายต่อไปนี้

ข้อ ๔ เมื่อเราพูดว่า ตึกใหญ่ ลมร้าย แดดร้อน ความคิดของเราแยกออกเป็นสองกระแด้คือ กระแด้หนึ่งคิดถึงตึก ลม และตัวของแดด อีกกระแด้หนึ่งคิดถึง ขนาดของตึกว่าใหญ่ อาการของลมว่าพัดแรง หรือร้าย และคิดถึงลักษณะของแดดว่าร้อน ความคิดกระแด้แรกไปเกาะอยู่ที่ ตึก อันมีตัวตน จริงอยู่

แตก ถม นั้นเราจับต้องไม่ได้ แต่ก็นับว่ามีตัวตน เพราะมีอยู่อย่างสัมผัสโดยประสาท แม้บางอย่างไม่อาจสัมผัสโดยประสาท แต่ถ้ามีตัวอยู่จริงก็เรียกว่า เทอมมีตัวตน เช่นวิญญาณ เทอมเช่นนี้เรียกว่า เทอมมีตัวตน ส่วนความคิดกระแสที่ส่งไปเกาะอยู่กับลักษณะ อากา หรือคุณสมบัติของสิ่งที่มีตัวตนนั้น ๆ ลักษณะของคักที่ว่าใหญ่ งาม ฯลฯ หรืออากาของถมที่ว่า ร้าย คุณสมบัติของแดดว่าร้อน ฯลฯ นั้นหาใช้มีตัวตนอยู่จริงไม่ เป็นแต่อาศัยเกาะสิ่งที่มีตัวตนอยู่ มิฉะนั้นก็มอยู่เพียงแต่ความคิด เมื่อพูดว่า ตัวด้วย ความด้วยจะอยู่โดยดำฟังได้ก็แต่ในมโนภาพ, หรืออาศัยตัวซึ่งมีตัวจริง เทอมที่มีลักษณะเช่นนี้จึงเรียกว่า เทอมไม่มีตัวตน

นักตรรกศาสตร์ที่สำคัญ หลาย ท่าน ถอ คำ ไซ ตาม มิลล์ (Mill) ว่า เทอมที่มีตัวตนคือเทอมที่เป็นนาม

ของสิ่งหรือวัตถุ และเทอมไม่มีตัวตนคือเทอมที่เป็น
ลักษณะ อากา^รความเป็นอยู่หรือคุณสมบัติของวัตถุ
หรือสิ่งต่าง ๆ ของสิ่งหรือวัตถุอันใดอัน ๑ เทอมไม่มี
 ด้^วนที่ด้งเกิดได้คือมีคำ การ หรือ ความ อยู่ข้างหน้า
 เช่นความดี, การเดิน หรือบางที่ ๒ คำนั้นก็ด้ไว้ในที่เข้า
 ใจ เช่นทำ(ความ)ซ้งง่ายกว่าทำ(ความ)ด้

ผู้เรียนพึงถือความเป็นใหญ่ในการวินิจฉัยว่าคำเป็น
 เทอมมีตัวตน หรือไม่มีตัวตน จะถือตามรูปของศัพท์
 ไม่ได้

ก. บรรดาคำคุณศัพท์ต้องเป็นเทอมมีตัวตน เพราะ
 แทนหรือประกอบนามซึ่งมีตัวตน เช่นพูดว่า แม่น่าน
 กว้างก็เท่ากับแม่น่านเป็นแม่น่ากว้าง คำว่า กว้าง แทน
คำ แม่น่ากว้าง หรือประกอบนามเช่น เหล็กคือแร่
แข็ง แข็ง ก็เป็นเทอมมีตัวตนรวมกับแร่ เพราะประ
 กอบแร่ซึ่งมีตัวตน แต่ถ้าตามรูปความ คุณศัพท์นั้น ๆ

ไม่ได้แทนนามที่ละไว้ในที่เข้าใจดังตัวอย่าง หรือไม่ได้ประกอบนาม คืออยู่โดยดำพ้งหมายถึงลักษณะอาการ คุณสมบัติก็เป็นเทอมไม่มีตัวคนเช่น กวางตั้งว่าแคว ส่วนประโยคและวลีบางท่านถือว่าเป็น เทอมไม่มีตัวคน เช่นที่ว่า เขาตายนั้น เป็นข่วงแท้ๆ

ข. ผู้เรียนควร พยายามหาเทอมมีตัวคน และไม่มีตัวคนคู่กันมาหัดคิดมาก ๆ จะได้ประโยชน์ดี เช่น คน ความเป็นคน ตัว ความเป็นตัว ญาติ การเป็น ญาติ ฯลฯ ด้วยวิธีนี้จะเห็นว่า เทอมมีตัวคนบางคำมี เทอมไม่มีตัวคนคู่กัน บางเทอมก็ไม่มีเช่น ดินสอ ไม่มี เทอมว่า ความเป็นดินสอ คู่กัน บางคำเช่นบ้าน กับ ความเป็นบ้านก็ไม่คู่กัน ความเป็นบ้าน หมายถึง ลักษณะความเป็นอยู่ของคน เรื่องนี้ยอม เป็นไปตาม ความเปลี่ยนแปลงของภาษาตามกาลเวลา แลความ เจริญของวิทยาศาสตร์

ค. อีกประการ ๓ เทอมเดียวกันอาจเป็นเทอมมีตัวคนก็ได้ เป็นเทอมไม่มีตัวคนก็ได้ สุดแต่ใจความอันเนื่องแต่ภาษาที่ใช้คำปนเปกัน เช่นเทอมว่า งาน โดยปกติหมายถึงอาการกระทำงาน แต่มาในสมัยนี้สิ่งที่ทำก็เรียกว่างานได้ การทำโต๊ะเรียกว่างาน (ไม่มีตัวคน) ของผู้ทำ บางทีก็ถือว่า โต๊ะ (มีตัวคน) ที่ทำนั้นเองเป็นงาน (มีตัวคน) คำว่า ผลก็เช่นเดียวกัน คำจำพวกนี้ ความเห็นนักตรรกศาสตร์แยกเป็นสอง คือ พวก ๑ ถือว่าเป็นเทอมพ้อง (คำเดียวกันหมายได้หลายทาง) ดังจะอธิบายในบทที่ ๓. อีกพวก ๑ ถือว่าเป็นคนละเทอมที่เดี่ยวแต่ความหมาย เช่นคำว่า งาน ถ้าหมายถึงการกระทำก็เป็นเทอมไม่มีตัวคน ถ้าหมายถึงสิ่งที่เป็นเทอมมีตัวคน รวมเป็นสองเทอมดังนั้นแม้จะเห็นว่าความเห็นของพวกที่ ๒ นี้ถูกก็จะได้แยกเทอมประเภทนี้ไว้กับบท ๓ ต่างหาก เพราะมีความสำคัญในการใช้คำไขว้เขวนี้อยู่มาก (ดูบทที่ ๓)

ข้อ ๕ ฉะนั้น เทอมมีตัวคน อย่าง เดียวยัง แยก
 ออกไปอีกเป็น เทอมเฉพาะ เทอมทั่วไป หรือ เทอมร่วม
เทอมหมู่เหต่า ฟังดังเกิดว่าการแยกในทันทีที่นิยม
 ของวิชาแยกเป็นสองวิชาปนกันก็ตาม (คือเทอมหมู่เหต่า
 อาจเป็นเทอมเฉพาะหรือเทอมทั่วไปก็ได้) แต่ก็เพื่อ
 ความเหมาะสมในการใช้เป็นที่ใหญ่ใช้จะตั้งใจผ่านหลัก
 ของการแยกมิได้ (บทที่ ๘ ข้อ ๑ กฎที่ ๑)

เทอมบางเทอมเมื่อเวลาใช้ย่อมแสดงความหมาย
ถึงสิ่งหนึ่งสิ่งเดียวเท่านั้น เรียกตามตรรกศาสตร์ว่า
เทอมเดี่ยว จะแยกพิจารณาคือ

๑. วิธามานยนามตามไวยากรณ์ เป็นเทอมที่หมายถึง
 ถึง คน สัตว์ หรือสิ่งใด ๆ โดยเฉพาะแต่อย่างเดียว
 แม้บางที่จะมีพ้องกันบ้างแต่หาได้รวมหมายถึงมากกว่า
- ๑ ไม่ นายมัน รักธรรม เป็นวิธามานยนามในไวยา-
 กรณ์ แต่เป็นเทอมเฉพาะ เพราะหมายถึงนายมัน

รักษรรรม ในหนังสือพดเมื่องดีเท่านั้น หากบังเอิญมี
 นายมัน รักษรรรม อีกคน ๑ ก็หาทำให้เทอม นายมัน
 รักษรรรม เป็นเทอมที่หมายถึงมากกว่าคน ๑ ไม่เพราะ
 อย่างไรก็ดี ไม่มีหตุกะอะไรจะใช้ตั้งชื่อคนอย่างนั้น
 อย่างนี้ของใช้ชื่อเดียวกัน จนชื่อ นั้น จะกลายเป็นชื่อ
 ร่วมกัน แม้จะมีเช่นการตั้งชื่อราชทินนามสมัยก่อน
 ผู้ฟังเมื่อสงสัยจะต้องถามว่านายมัน รักษรรรม คนใด
 เน้น หตวงศิริคนใดแน่ ในที่สุดก็ต้องลงเป็นหนึ่ง จนได้
 ดังอื่น ๆ นอกจากคนก็เช่นกัน

แต่วิธามานยนามอาจนำเอาไปใช้หมายถึงตั้งที่มี
 ลักษณะเหมือนวิธามานยเดิมที่เรียกว่าจำนวนเปรียบเทียบ
 เทียบก็ได้ เช่นต้นทรภู่ หนะไปเตียน กรุงเทพฯ ฯลฯ ถ้า
 หมายถึงใคร ๆ ก็ได้ เมืองใดก็ได้ที่เหมือนกับนามเดิม
 นามใหม่ก็ไม่เป็นเทอมเดียวเพราะอาจมีมากกว่า ๑ ได้
 เช่นพูดว่าสมัยนั้นต้นทรภู่มาก

นายทหารเหล่านั้นเป็นหนะไปเตียน

ชนิดของเทอม

๕๕

เมืองเวนิสในประเทศอิตาลีเป็นกรุงเทพฯ ๗ ตะวัน
ตก เหล่านี้ไม่ใช่เทอมเดี่ยว

๒. นอกจากวิธามานยนามแม้แต่สำนวนหรือ
นามอื่น ๆ ในไวยากรณ์อาจมีความหมายถึงสิ่ง ๑ สิ่ง
เดี่ยวได้ เมื่อตามเหตุการณ์หรือท้องเรื่องหรือความจริง
ความหมายของเทอมหมายถึงสิ่ง ๑ เท่านั้น เช่น พระ
อาทิตย์ โลก (ความจริง) พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงสร้าง
กรุงธน ฯ ผู้เขียนจดหมายฉบับนี้ (เหตุการณ์)

๓. นามที่มีความหมายว่าเป็น ๑ ตามหลักภาษา,
ไม่ว่าด้วยวิธีใด ๆ, เช่น บ้านนี้, คนนี้, นี้และนี้ ตาม
หลักไวยากรณ์แสดงว่าเป็น ๑ เพราะฉะนั้นจึงอาจให้
คำไขได้ คำว่า เทอมเดี่ยวได้แก่เทอมที่หมายถึงสิ่งเดี่ยว
ตลอดเวลาที่ความหมายไม่เปลี่ยนเป็นอย่างอื่น. เทอม
เดี่ยวนิยมมักใช้เป็นแต่เทอมต้นของประโยค ทั้งนามขอ
ยกเว้นดังจะได้เห็นต่อไป

ข้อ ๖. ตรงกันข้ามกับเทอมเฉพาะหรือเทอมเดี่ยว ยังมีบางเทอมที่ หมายถึง สิ่ง หลายสิ่งโดยไม่จำกัดจำนวน โดยที่สิ่งเหล่านั้นมีลักษณะเหมือนกัน เทอมเช่นนี้ เรียกว่า เทอมรวม หรือ เทอมทั่วไป ก็เรียก คำว่า เรือ ย่อมหมายถึงพาหนะอย่างที่ใช้ในทางน้ำ, จะเป็นเรือพาย เรือกลไฟ ฯลฯ ก็ได้, จึงเป็นเทอมรวม คำว่า แร่ ก็หมายถึง เหล็ก ทองคำ ทองแดง ฯลฯ ซึ่งมีลักษณะร่วมกันในหมู่นักเคมีจึงเป็นเทอมรวม เทอมรวมนี้เทียบกันได้กับคำมานยนามในไวยากรณ์

ข้อที่ควรตั้งเกิดคือเทอมที่ประกอบด้วยสิ่งที่มีเนื้อเดียวกันหรือเหมือนกันเช่น น้ำ ไม้ เหล็ก จินันท์ว่าเป็นเทอมเดี่ยวหรือเทอมรวม? ถ้าหมายถึงส่วนรวมทั้งหมด เช่นน้ำทั้งบ่อ เหล็กหรือไม้ทั้งท่อน ทั้งแท่ง ซึ่งแยกออกเป็นส่วน ๆ ก็นับว่าแต่ละส่วนเป็นเทอมเดี่ยว แต่ถ้าหมายถึงส่วนใจความเดียวกันในส่วนต่าง ๆ ก็นับว่าเป็นเทอมรวม

ข้อ๗. สิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะ เป็นเทอมเดี่ยวหรือ
 เทอมร่วมอาจรวมกันอยู่เป็นพวกเป็นหมู่ และเมื่อรวม
 ทั้งหมดก็ได้ชื่อพิเศษต่างจากแต่ละสิ่งที่รวมกัน หลายๆ
 คนรวมกันเพื่อทำการหรือดำเนินงานเรียกว่า กรรมกร
 ชื่อใหม่นี้บางทีก็ให้แก่อสิ่งประกอบเป็นรายสิ่ง บางที
 นาย ก. นาย ข. แต่ละคนก็มีชื่อเรียกว่า กรรมกร ได้
 เทอมของส่วนรวมเช่นกรรมกร คำแรกเรียกว่าเทอม
 หมู่เหต๋า ส่วนคำหลังอาจเป็นเทอมเดี่ยวหรือเทอมร่วม
 แล้วแต่จะใช้. โดยทำนองเดียวกันคำว่า

กองทหาร เป็นเทอมหมู่เหต๋าของทหารหลาย ๆ
 คนรวมกัน

| | | | | | |
|----------|---|---|--------------|---|---|
| สโมสร | „ | „ | สมาชิก | „ | „ |
| โรงเรียน | „ | „ | ครู นักเรียน | „ | „ |

เพราะฉะนั้น เทอมหมู่เหต๋า จึงได้แก่เทอมซึ่งเป็น
ชื่อของส่วนรวมของหลายสิ่งทีรวมกัน แต่มิได้หมาย

ถึงแต่ตั้งที่รวมกันนั้น พอเทียบกันได้ในสมุหนามใน
ทางไวยากรณ์. มีข้อสังเกตที่ต้องทำความเข้าใจเพื่
กันความเข้าใจผิดพลาดข้างหน้าคือ

๑. เทอมเดียวกันอาจเป็นเทอมรวมก็ได้ เทอม
เดี่ยวก็ได้ หรือเป็นเทอมหมู่เหตาก็ได้แต่จะมุ่งหมาย
อย่างไร คำว่า โรงเรียน ถ้าหมายถึงคณะครูและนักเรียน
รวมกันเป็นเทอมหมู่เหต่า ถ้าหมายถึงตัวโรงเรียนก็
เป็นเทอมร่วม คำว่าปีถ้าหมายถึงจำนวนวันแต่ละเดือน
ทั้งสี่ของปี ก็เป็นเทอมหมู่เหต่า ถ้าหมายถึงปี ๒๕๒๘
ก็เป็นเทอมเดี่ยว ถ้าหมายถึงปีใดๆ ทั่วไป ก็เป็นเทอม
ร่วม คำว่ากองทัพ ตำรวจ ตำรวจ และคำอื่น ๆ ทำนอง
นี้ก็เช่นเช่นเดียวกัน

๒. เนื่องจากข้อ ๑ ข้างต้น รูปศัพท์เท่านั้นหาใช่
เครื่องแสดงว่าเป็น เทอมหมู่เหต่าไม่ คำว่า ทั้งหมด
หรือคำว่า ทุก ๆ นำหน้านามคำใด ไม่แปลว่านามนั้น
เป็นเทอมหมู่เหต่า โดยไม่ต้องวินิจฉัยความหมาย

ชนิดของเทอม

๕๕

ประกอบ เมื่อพูดว่า คนทั้งหมด ถ้าหมายถึงคนใดก็ได้ ก็เป็นเทอมรวมเช่น คนทั้งหมดอายุไม่เกิน ๑๕๐ ปี ถ้าหมายถึงชาติมนุษย์ หรือคนทั้งประเทศรวมกันก็เป็นเทอมหมู่เหต่า เช่น คนทั้งหมดมีอำนาจสูงสุด

การวินิจฉัยว่าเทอมใดเป็นเทอมชนิดใด เป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะอาจให้เกิดผิดในการหาเหตุผลได้ง่าย เช่นเทอมหมู่เหต่า เทอมทั่วไปนี้ สิ่งที่เป็นอย่างไร สำหรับเทอม หมู่เหต่าอาจไม่เป็นอย่างนั้นสำหรับเทอมทั่วไปหรือเทอมเดียว ฉะนั้นใดก็ดัดกับกันก็ฉนั้นนั้น เมื่อพูดว่า อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชนชาวไทย (เทอมหมู่เหต่า) ไม่แปลว่า อำนาจสูงสุดเป็นของนาย ก. นาย ข. (เทอมเดียว) หรือผู้หนึ่งผู้ใด (เทอมทั่วไป) ฉะนั้นใดก็ดัดกับกัน เมื่อพูดว่า คนคนเดียวไม่สามารถทำอะไรใหญ่โตสำเร็จ ถ้าแปลว่า หลาย ๆ คนรวมกันก็ทำสิ่งนั้นไม่สำเร็จ อาจผิดได้ เพราะการแยกแยะการรวมทำให้เกิดผลในความเป็นอยู่ หรือในลักษณะ

ต่างกัน (ดูแฟลชี่ ทวีจำนวนแบ่งจำนวนในหมวด ๓)

ข้อ ๘-๓ การแบ่งเทอมออกวิธีหนึ่ง ซึ่งสำคัญมาก คือแบ่งเป็น เทอมรับ และ เทอมปฏิเสธ. เทอมรับ คือ เทอมที่มีคุณศัพท์หรือลักษณะที่กล่าวถึง หรือ กำหนด
เทอมปฏิเสธ คือ เทอมที่ขาดคุณศัพท์หรือลักษณะ เช่น
นั้น ดังได้ยกมาเทียบเป็นคู่ๆ กันต่อไปนี้

| <u>เทอมรับ</u> | <u>เทอมปฏิเสธ</u> |
|----------------|-------------------|
| กตัญญู | อกตัญญู |
| งาม | ไม่งาม |
| สุข | ไม่สุข |
| สว่าง | มืด |
| ชาติแท้ | ชาติประสม |
| ทุกข | นิรทุกข |

ลักษณะหรือคุณศัพท์ที่เลือกกล่าวมต่าง ๆ กัน แล้ว
 แต่จะกำหนดนะเพราะครั้ง เช่นเมื่อกำหนดความรู้จัก

บุญคุณผู้มีคุณ เป็นลักษณะต้องการในเรื่องที่เรา
กล่าวถึง ก็ยอมใต้เทอม กตัญญู เป็นเทอมรับ ส่วน
เทอมที่ขาดลักษณะนี้ (ความรู้จักบุญคุณผู้มีคุณ) ก็
ได้แก่เทอม อกตัญญู ตัวอย่างอื่นๆเช่นเดียวกัน

๒. เทอมปฏิเสธมีคำแสดงเป็นเครื่องหมายความ
ปฏิเสธ เช่นคำ อ, อนุ, นิ, นิร ฯลฯ แต่ถ้าเป็นภาษา
ไทยแท้ก็ไม่มีเครื่องหมายแสดง เพราะภาษาไทยไม่
มีคำประกอบหน้าศัพท์ (อุปสรรค) เช่นบาดี ดันต์กฤต
อังกฤษ ฯลฯ

เพราะฉะนั้นจึงมีแต่คำ ไม่ ไม่ใช่ ปราศจาก หรือ
ไร้ เป็นต้นแสดงความปฏิเสธ แต่เทอมบางเทอมก็ไม่มี
คำแสดงความปฏิเสธ คือว่าเป็นเทอมปฏิเสธโดยรูป
ศัพท์ เช่นเทอม มิด เป็นเทอมปฏิเสธคู่กับเทอมว่า
สว่าง คนต่างประเทศปฏิเสธคู่กับเทอมรับ คนพื้นเมือง
ธาตุประสม ปฏิเสธคู่กับ ธาตุแท้ ด้อยตก ปฏิเสธ
คู่กับ ด้อยได้ เป็นต้น

ต้องไม่ลืมว่าความรูเรื่องเทอมเป็นเรื่อง ของ ความ
คิด ที่ดำเนินตามความจริง เพราะฉะนั้นการวินิจฉัย
เทอมจึงต้องอนุโลมตามความจริง แม้ว่าโดยรูปศัพท์
เป็นเทอมปฏิเสธ แต่ความหมายเป็นเทอมรับก็ต้องถือ
เป็นเทอมรับ เช่นคำว่า หากามีได้, จำนวนอัน
ปริมาณมิได้ หรือเทอมอื่นทำนองนี้ เป็นเทอมรับ
เพราะแปลว่ามีมากจนนับไม่ถ้วน ประมาณไม่หมด.

๓. มีข้อสำคัญคือ ถ้ากำหนดลักษณะดัดกันเสีย
เทอมรับกับเทอมปฏิเสธต่างเปลี่ยนตัวกันได้ เทอมรับ
กตัญญู เป็นเทอมปฏิเสธ เมื่อถือลักษณะ ความไม่
กตัญญู เพราะขาดความไม่กตัญญูไป แต่เทอม
อกตัญญูกลับเป็นเทอมรับ เพราะมีความไม่กตัญญู
ดังนี้เป็นตัวอย่าง จากนี้มีวงเขตต์ความคิดตามที่เป็น
จริงซึ่งสำคัญคือ

เทอมปฏิเสธแม้ขาดลักษณะบางอย่างก็ย่อม หมายถึง
ถึงความมีลักษณะ หรือความจริงอันบางอย่าง เทอม

ออกคัญญู ขาดความ กตัญญู' แต่มีความไม่กตัญญู
เทอมมต ขาดความสว่าง แต่ก็มีความมืด เพราะ
 ฉะนั้นจะเรียกว่าเทอมใดเป็นเทอมรับ หรือเทอม ปฏิเสธ
 นั้นจะถือตามรูปศัพท์ไม่ได้ ต้องแล้วแต่ว่าในเรื่องนั้น
 จะกำหนดลักษณะใดเป็นลักษณะให้ม้อยู่

ส่วนเทอมรับนั้นเด่า ย่อมมีความหมายว่า มีเทอม
 ปฏิเสธคู่กันเสมอ คือว่าทุก ๆ สิ่ง, ทุก ๆ ลักษณะที่อยู่
 นอกความหมายของเทอมรับนั้นย่อมเป็น เทอม ปฏิเสธ
 คู่กันทั้งนั้น เช่นเมื่อให้เทอม สบาย เป็นเทอมรับ
 ทุก ๆ ลักษณะที่ไม่ใช่สบาย เช่นทุกข์ เจ็บป่วย ย่อม
 เป็นเทอมปฏิเสธคู่กัน เทอมปฏิเสธคู่กันนี้ บางทีอาจ
 ไม่มีความสัมพันธ์เฉพาะ คืออาจต้องกล่าวเป็นประโยคหรือวลี
 ก็ได้ เป็นหน้าที่ของวิชาภาษาจะประคิษฐศัพท์ แต่
 อย่างไรก็ตามก็ดีในทางตรรกศาสตร์ (ความคิด) เทอมรับ
 กับเทอมปฏิเสธต้องมีอยู่เป็นคู่กันเสมอ ในเรื่องเทอม
 ปฏิเสธคู่กับเทอมรับนี้ ความเห็นของผู้เขียนคำราต่าง

กัน เราอาจแยกพิจารณาได้ ๒ จำพวก จำพวกที่ ๑ คือคู่กันอย่างแคบ เช่นเทียบมาเทียบกันเป็นคู่ ๆ ในวรรค ๑ ซ้ำกัน จำพวกนี้ตามภาษาที่ใช้ปกติ มีเทอมคู่กันอยู่แล้ว วงความคิดอยู่ในเรื่องเดียวกัน เช่นงามกับไม่งามเป็นเทอมที่จำกัดความคิดอยู่ในเรื่องลักษณะรูปร่างในเรื่องสวยงาม เทอมว่า ไม่งาม ในเรื่องที่พูดนั้นคงไม่หมายถึงอะไรทุกอย่างที่ไม่ใช่งาม เช่นดิน พ้า คน แดก ฯลฯ สว่างกับ มีดคู่กันในเรื่องแสง ในเรื่องที่พูดนั้นคงไม่หมายถึง เหล็ก ความดี รถไฟ ฯลฯ ซึ่งไม่ใช่เรื่องแสง

อีกจำพวก ๑ คู่กันอย่างกว้าง คือหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่นอกความหมายของมันและกัน จำพวกนี้รวมทั้งเทอมรับซึ่งตามภาษาไม่มีปฏิเสธคู่กัน ที่ใช้ปกติ ต้องเติม ไม่ หรือคำอื่นที่แสดงความปฏิเสธเข้าไป

เช่น คน คู่กับปฏิเสธ ไม่ใช่คน ทุกสิ่งนอกความหมายของคนเป็นไม่ใช่คนทั้งนั้น และทุกสิ่ง ที่นอก

ความหมายของ ไม่ใช่คน เป็นคนทั้งนั้น เกิดขาดจากกัน ตามกฎของความคิดข้อ ๓ กฎแห่งความไม่มีปานกลาง ความเห็นทางนี้อ้างว่าความเห็นของจำพวกที่ ๓ แคนไป ไม่ต้องตามหลักตรรกศาสตร์ เพราะความคิดถูกจำกัดผิดจากความจริงตามความหมายของเทอมอันเป็นไปตามกฎของความคิดที่ ไม่มี ปาน กลาง คือ ทุกสิ่งต้องเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งในระหว่างเทอมรับกับเทอมปฏิเสธคู่หนึ่ง จะมีสิ่งดอยอยู่นอกต้องของเทอมนั้นไม่ได้เป็นอันขาด เทอม มีด หมายถึงได้ทุกอย่างซึ่งไม่ใช่ สว่าง ไม่จำเป็นต้องจำกัดเฉพาะเรื่องแสงอย่างเดียว ขอแต่ให้ไม่สว่างเป็นลกทั้งนั้น เมื่อพูดว่า “นั่นไม่ใช่คน” ถ้าเข้าใจว่าเท่ากับพูดว่า “นั่นเป็นสัตว์” ก็เป็นการเข้าใจผิด ด้วยว่าแคนไปและวิเอาเองผิดๆ เพราะอาจเป็นเทวดาหรืออะไร ๆ ได้ทั้งนั้น ที่บอกความหมายของเทอม คน การปฏิเสธอย่าง

กว้างเป็นความหมายที่นักตรรกศาสตร์หลายท่าน ถอ
 ตาม แต่เนื่องจากความหมายกว้างไม่มีแดนนี้เอง
 อาริสโตเตลจึงให้นามว่า เทอมไม่จำกัด อย่างไรก็ดี
 ในการใช้เทอม ใช้ว่าจะเคร่งตามหลักความเห็นนี้ก็หา
 มิได้ ความเห็นจำพวกที่ ๒ นี้เป็นแต่หลัก ส่วนการใช้
 ถอความเห็นจำพวกแรกเป็นส่วนมาก

๕. ความสำคัญในเทอมรับและเทอมปฏิเสธยังมี
 อีกคือ เทอมจำพวกแต่คงถึงขีดขั้นหรือจำนวนมาก
 น้อยของลักษณะ

| | | | |
|-----------|----------|----------|---------|
| เช่นคำว่า | น้อยกว่า | กับคำว่า | มากกว่า |
| „ | ชั่ว | „ | ดี |
| „ | สูง | „ | ต่ำ ฯลฯ |

เหล่านี้หาใช่เป็นคำปฏิเสธไม่ เพราะยังไม่ปฏิเสธเด็ด
 ขาด ไม่น้อยกว่า ไม่ชั่ว ไม่สูง จึงจะเป็นเทอมปฏิเสธ
 ของเทอมพวกหน้า เทอมที่เขียนเป็นคู่ไว้ข้างซ้าย
 นี้ ยังมีเทอมระหว่างกลาง เช่น น้อยกว่า กับ

มากกว่า มีเท่ากับอยู่ระหว่างกลาง ไม่ซ้ำแต่ก็ไม่ค
อยู่ระหว่างกลางของ ซ้ำ กับ ค เช่นนี้เป็นต้น ใน
 เรื่องจำนวน หรือ ชั้น ของลักษณะใด ที่มีส่วน
 กลางเช่นนี้ เทอมปลายที่สุดของชั้นหรือจำนวน
 นั้น เช่นน้อยกว่า กับมากกว่า ซ้ำ กับ ค เป็นต้น
 เรียกว่าเทอมตรงกันข้ามของกันและกัน จะเรียกว่า
 เทอมปฏิเธรยังไม่ได้ รวมทั้งเทอมระหว่างกลางคือ
 พวกที่มีคำว่าเท่ากับ จึงจะเป็นปฏิเธร (ดูกฎของความ
 คัดกฎข้อ ๓ ประกอบ) การเข้าใจเทอมตรงกันข้ามกับ
 เทอมปฏิเธร ว่าเป็นชนิดเดียวกัน ย่อมทำให้การคิด
 หาเหตุผลผิดได้ง่าย ตัวอย่างถ้าในคดีเรื่องหนึ่งศาล
 ตัดสินว่า “จำเลยทำไปโดยสุจริต จึงไม่ผิด” โจทก์
 เถียงว่า “ที่ศาลตัดสินว่าจำเลยทำไปไม่สุจริตนั้น
 ไม่ชอบ” เป็นการเข้าใจผิดจากคำตัดสิน เบ็ดช่องให้
 จำเลยค้านได้มาก เพราะสุจริต ไม่ใช่ปฏิเธรของ

สุจริต แต่เป็นเทอมตรงกันข้ามกัน ด้วยเหตุว่าการกระทำบางอย่างอาจไม่สุจริต และก็ไม่เป็นทุก สุจริต เมื่อเติมไม่เข้าไปกับทุก สุจริต ความจึงไม่เท่ากับ สุจริต อันเป็นเทอมเดิม ผิดกับ เท็จ ปฏิเสธคู่กับจริง เติมไม่ เข้ากับ เท็จ เป็นไม่เท็จ ความย่อมเท่ากับจริง (ดูการบ่งความอย่างเพิ่มปฏิเสธประกอบ)

ข้อ ๘ การแบ่งแยกเทอมอีกวิธีหนึ่ง คือเอาความเกี่ยวข้องเป็นเกณฑ์ เมื่อเรากล่าวถึงเทอมใดก็ตาม ความคิดของเราจะแยกเป็นสองทาง

ตัวอย่างเมื่อคิดหรือพูดเทอมว่า ใจทัก ความคิดของเราจะต้องดำเนินไปถึงเทอม จำเลย เพราะทั้งสอง เทอมนี้จะมียู่โดยปราศจากอีกเทอม๓ ไม่ได้ ฉะนั้นใดก็ตามเมื่อคิดถึงว่า พ่อ ความคิดของเราก็จะต้องดำเนินไปถึง ลูก เพราะจะเรียกว่า พ่อ ได้ก็ต่อต้องมีลูก เทอมว่าลูก แถว ก็หมายความว่าต้องมี หมู่ หรือ กอง ซึ่ง

ลูกแถวหน้า อยู่ในบังคับ เพราะจะเรียกทหารคน ๓ ว่า
เป็นลูกแถวได้ก็เมื่อเขาเป็นลูกแถว ของ หมู่ หรือกอง ๓
เทอมที่หมายถึง สิ่งใด ซึ่งไม่ อาจ คิด ถึง ได้ โดย ฉะเพาะ
คอคองคิดถึงสิ่งอื่นอีกเกี่ยวข้องของกัน เนื่องจากต้องมียุ
คกันขาดไม่ได้ หรือเนื่องจากเป็นส่วนย่อยของส่วน
ใหญ่ เรียกว่าเทอมเกี่ยวข้อง และเทอมที่ถูกเกี่ยวข้อง
คู่กัน ซึ่งความคิดดำเนินไปเกี่ยวข้องเขามาภายหลังนั้น
เรียกว่าเทอมเกี่ยวข้องคู่

เช่น จำเลย เป็นเทอมเกี่ยวข้องคู่เมื่อคิดถึง โจทก์ ก่อน
ลูก " " " พ่อ "

ความคิดอีกทาง ๓ เราอาจคิดถึงเทอมใดๆ ได้โดย
ดำพั้ง เพราะเทอมนั้นอาจมีได้โดยดำพั้ง เช่นเทอม
หนังสือ อาจมีได้โดยไม่จำเป็นต้องมี ปากกา ดินสอ
๑๓๓ เทอมต้นไม้ ดาว และอื่นๆ ก็เป็นเช่นเดียวกัน
เป็นสิ่งที่มียุโดยดำพั้งจากสิ่งอื่น ไม่มีสิ่งอื่นมาเป็นคู่

เกี่ยวข้อง เช่น เทอม พ่อ ซึ่งจำเป็นต้องมี ลูก คู่กัน
 เทอมที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับเทอมเกี่ยวข้อง อย่าง น
 เรียกว่า เทอมอิสระ

ควรทำความเข้าใจต่างคือ ถ้าจะคิดถึงความเกี่ยวข้องอย่างกว้าง ๆ ทุก ๆ เทอมย่อมเป็นเทอมเกี่ยวข้อง
 พันความต้องการของศรรกศาสตร์ เช่น เทอมหนึ่งคือ
 ถ้าจะคิดให้กว้างไปก็จะเกี่ยวข้องกับผู้แต่ง เจ้าของโรง
 พิมพ์ กระจาย หนังสือ ฯลฯ ในที่สุดเลยไปกันใหญ่
 ไม่มีที่สุด จนไม่มีเทอมอิสระ เทอมอิสระว่า โต๊ะ
 ก็จะเกี่ยวข้อง กับ บ้าน พื้นเรือน ช่างไม้ ตะปู ฯลฯ
 เทอมที่เกี่ยวข้องโดยลักษณะอย่างนี้ ไม่เรียกว่า เทอม
 เกี่ยวข้อง เพราะความเกี่ยวข้องห่างไกล ในทาง
 ศรรกศาสตร์หมายความว่าความเกี่ยวข้องชนิดที่มีน้ำหนัก
 สำคัญให้คิดถึงอีกสิ่งหนึ่งเสมอไป ข้าคไม่ได้เท่านั้น

ข้อ ๓๐ การจำแนกเทอมดังที่ได้ทำมาแล้วนั้น

ชนิดของเทอม

๗๑

อาक्षยวิชัยจำแนกต่างกัน เพราะฉะนั้นเทอมเดียวกันอาจ
เป็นได้หลายอย่าง เช่นเทอม พ่อ เป็นเทอมมีตัวคน
เทอมร่วม เทอมเดี่ยวของ ตั้งเป็นต้น แปลว่าความ
หมายของเทอมหนึ่งๆ อาจมีได้แต่ต้องทางขึ้นไป แล้ว
แต่ว่าเป็นเทอมชนิดใด เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่ง
ที่จะต้องเลือกเอาความหมาย อย่าง ๑ อย่างใดโดย
เฉพาะในการใช้เทอม ทั้งในการวินิจฉัยว่าเทอมอะไร
เป็นชนิดใดก็จะต้องกำหนดทางที่ถือเอา เช่นคำว่า ครู
ชั้นแรกหมายถึงเทอมมีตัวคน หมายถึงผู้สั่งสอนทั่วไป
จึงเป็นเทอมมีตัวคน และเป็นเทอมร่วม แต่ถ้าในเรื่อง
นี้คำว่า ครู หมายถึงครูคนใดโดยเฉพาะ ก็ต้อง
เป็นเทอมเดี่ยว และเป็นเทอมวิบัติแต่เมื่อพูดว่า ครู ก็
แปลว่าต้องมีศิษย์ เป็นคู่กัน เทอม ครู จึงเป็นเทอม
เดี่ยวของศิษย์ ตั้งเป็นต้น

บทที่ ๓

เทอมพ้อง

ตอนที่ ๑

ความพ้องของเทอม

ข้อ ๑. อันที่จริงเทอมพ้องเป็นหน้าที่ของภาษามากกว่าตรรกศาสตร์ แต่ว่าภาษาและตรรกศาสตร์แยกกันไม่ได้เด็ดขาด จึงจำเป็นต้องมีบทนี้ไว้เป็นเครื่องมือของการคิดหาเหตุผล

ความรู้เรื่อง ความพ้อง ของเทอมสำคัญมากเยวอนต์ เขียนไว้ว่า “ไม่มีอะไรสำคัญในการได้นิเสธย์คิดอ่านและคิดหาเหตุผลมากไป กว่า ความรู้รอบใน ความไม่เต็มบูรณ์อันใหญ่หลวงของภาษา” (คือความไม่แน่นอนและต่างชนิดกันของความหมายแห่งคำ) ผู้อ่านจะได้เห็นความจริงข้อนี้เมื่ออ่านค่อๆไป จึงจะไม่ขอยกตัวอย่างให้เสียเวลา

ข้อ ๒. ไม่ว่าภาษาใด เราจะหาคำที่มีใจความ
 เดียวเท่านั้นได้แค่น้อย ส่วนมากของคำพดมมักเป็น
 ศัพท์ที่มีความหมายแต่สองชั้นไป ยกตัวอย่างง่าย ๆ
 คำว่า เห็น โดยปกติหมายถึงการเห็นด้วยจักษุประ
 สาท แต่ในการใช้คำนี้เราหมายถึงการเห็นทางใจด้วย
 คำว่า งาม โดยปกติหมายถึงงามรูปร่างประจักษุทาง
 จักษุประสาท แต่ความหมายหาได้หยุดแค่นั้นไม่ การ
 กระทำที่ลึกลับที่ดึกเรียกว่า งามได้ในบางเรื่อง แต่ก็ยังมี
 บางคำหรือเทอมที่แสดง ความหมายได้แต่ทาง เดียว
 อย่างเดียว เช่นจำพวกเทอมเดียวที่เป็นวิสามานยนาม
 ดึงถ่วงแล้วข้างต้น และคำจำพวกศัพท์ วิชานะเพาะ
 เช่นศัพท์ของตรรกศาสตร์ หรือ ของ วิทยาศาสตร์อื่น ๆ
 เทอมที่มีความหมายได้แต่สองอย่างหรือสองทางขึ้นไป

 ดังยกตัวอย่างมาแล้ว เรียกว่าเทอมพ้อง แต่เทอม

 ที่มีความหมายได้แต่อย่างเดียวนั้น เราเรียกว่า

 เทอมไม่พ้อง หรือเทอมตาย

ที่ว่าความหมายแต่ต้องขึ้นไป ไม่หมายความว่า
ต้องถึงขึ้นไป เทอมใดอาจใช้คำสำหรับหมายถึงถึงถึงถึงถึง
 ตาม แต่ถ้าใจความอย่างเดียวกัน ไม่เรียกว่าเทอม
พ้อง คำว่า ผู้หญิง หมายถึง นาง ก. นางสาว ข.
 หรือหญิงใด ๆ ได้ทั้งสิ้น แต่เรียกว่าเทอมตาย เพราะ
 ความหมายมีอย่างเดียวกัน คือหมายถึงคนที่มีใช้เพศ
 ชายเท่านั้น ผิดกับคำว่าโรงเรียน ซึ่งอาจหมายถึงตัว
โรงเรียนก็ได้ หมายถึงคณะครูแและนักเรียนก็ได้ เป็น
 ต้องทางและหลายถึงด้วยกัน

ข้อ ๓. ท่านจำแนกชนิดของเทอมพ้องเป็น ๓ คือ

๑. เทอมที่พ้องแต่เสียงเท่านั้น
๒. เทอมที่พ้องแต่อักษรเท่านั้น
๓. เทอมที่พ้องทั้งเสียงแและอักษร

ตัวอย่าง ๑. รถกับรด หรือรด ย่ากับหญ้า จารกับ
จาน พ้องกันแต่เสียง ตัวอักษรผิดกัน

๒. แหน (ฝัก) กับ แหน (ทอง)

คำพ้องต้องชนิดแรกนี้ไม่อาจทำความเข้าใจให้ผิดได้ง่ายหรือไม่ให้ผิดได้โดยดำหรับผู้มีความระวง เพราะถ้าเียงหเมอนกันถ้าดงดย ถ้าไคอกษรก็เ็นวาเป็นคนดระอยางเพราะเยเนฝิดกัน หรือเมอเยเนเหมอนกันคา่พอออกเยงก็ฝิดกัน ถ้ายังเ็นคาพดดวยแดวคาพองจำพวกที่ดองจะนำมไอกาดใ้ผู้พังเาใ้ฝิดไ้เพราะเหตุนเองคาพองดองประภะทรแกจึงนำคำคุญพอที่จะกดำวงกังคอไ้

ข้อ ๔. แต่ชนิดที่ดำมนัน อาจทำคอวมฝิดหงได้งำย เพราะพองกันทังเยงแะอกษร เช่น กา (ดำหรบคำนำ) กา (นกคำวดำๆ) กบ (ดำคำ) กบ (ครองมือ) เป็นคัน คำพองประภะทนี้ทำนจิคำที่มาวากเกิตขึนได้ ๓ ทาง คือ

๑. พ้องเพราะการใช้คำปนกันโดยบังเอิญ

๒. พ้องเพราะการใช้ความหมายแทนกันโดยความ
คิดเกี่ยวข้องกัน

๓. พ้องเพราะใช้เปรียบเทียบสิ่งที่คล้ายกัน

ความพิสดารควรเป็นเรื่องราวมากกว่า จึงควร
ทำความเข้าใจดังเขปดังต่อไปนี้

ข้อ ๕. เทอมซึ่งเขียนและอ่านเหมือนกัน แต่ใจ
ความเป็นต้องขึ้นไปนั้นอาจเป็น

ก. ภาษาเดียวกัน มีที่มาเป็นคนละอย่างไม่เกี่ยวข้องกันเลย ประวัติทางภาษาดังกล่าวไม่ได้ว่าเกี่ยวข้องกันอย่างไรจึงมาพ้องกันเข้า จึงเรียกว่าพ้องกันโดยบังเอิญ เช่น กา กับ กาก กบ กับ กบบ ข้างต้น กาน้ำ คงเกิดที่หลังกา (สัตว์) แต่กาน้ำก็ไม่เกี่ยวข้องชองกับกาเลย กาน้ำไม่จำต้องสีดำเหมือนกาเต็มอไป แต่เหตุใดจึงตั้งชื่อว่ากา กบก็เหมือนกัน เขา (นก) กับเขา (ภูเขา) งา (ของข้าง) กับงา (เมล็ดพืช) ขุน (นามบรรดาศักดิ์) ขุน (ขุนอการให้อาหารสัตว์) เหล่านี้ก็เช่นเดียวกัน

ข. คำคนละภาษา อาจพ้องกันโดยบังเอิญได้เช่นเดียวกัน เช่น โຕีระ (ตำหรับรอง) และ โຕีระ (ภาษาแปลว่าผู้ใหญ่ในศาสนาหมมัต) หรือ บั้ง (ฝรั่งเค็ด) และ บั้ง (เสียงดั่ง) ภาษาไทย เหล่านี้พ้องกันโดยไม่มีทางเกี่ยวข้องเลย (ดูศรรกวิทยาโดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ ๑ หน้า ๘๗)

ข้อ ๖. เทอมพ้องบางเทอมเกิดจากความเกี่ยวเนื่องติดต่อกันของความคิด คือเดิมเทอมนั้น ๆ ก็มีใจความเดียว แต่เนื่องจากสิ่งที่อยู่ในความหมายนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกับสิ่งเดิม ค่อยมาเฉยใช้เทอมนั้นให้หมายถึงสิ่งหลังนี้ด้วย เช่น เทอม วัด เดิมทีเดียวหมายถึงสถานที่ซึ่งผู้อยู่ในวัดอาศัย แต่พระเถระผู้อื่นที่อยู่ในวัดมีมากด้วยกัน เมื่อจะกล่าวถึงทุกคนในเมื่อจะต้องกล่าวรวมก็จะต้องกล่าวเรียงบุคคล หรืออย่างน้อยก็ว่า คณะวัดนี้ ๆ เป็นการชัดชัดของเสียเวลา จึงใช้เทอม วัด

หมายถึงผู้อาศัยในวัดด้วย เทอมพ้องประเภทนี้มีมาก
ในสมัยใหม่ๆ นี้ เช่น สภา สโมสร ศาสตราจารย์ ฯลฯ

บางเทอมก็เกิดจากการใช้เทอมหลายอย่าง เช่น
พูดแปลว่าเท้าซึ่งใช้ตะเพาะกับร่างกาย ต่อมาใช้ความ
ยาวของพูด (เท้า) เป็นเครื่องวัด ความยาวใดๆซึ่ง
ยาวเท่านั้นก็พูดยอได้ชื่อว่าพูดไป ภาษาไทยในทำนอง
นี้ก็มามาก เช่น สอก นิ้ว วา คืบ (ส่วนของร่างกาย) และ สอก นิ้ว วา คืบ (ความยาว) หลัด
(เด้า) หลัด (ข้ออ้างเหตุผล)

ข้อ ๗. เทอมพ้องซึ่งเกิดโดยการเปรียบเทียบนั้น
ได้แก่คำพ้องซึ่งใช้เทอมนั้นๆในสิ่งที่คล้ายกัน ตัวอย่าง
หวาน (รดน้ำตา) โดยปกติใช้สำหรับรดหวานของ
สิ่งต่างๆที่รูดน้ำ แต่เมื่อใช้สำหรับคำพูดที่เพราะ
หรือส่อน่าฟังก็ว่า คำหวาน ตาหวาน ได้ ทั้งนี้
เพราะนิยมใช้เปรียบเทียบ อ่อน (ลักษณะของอ่อน
นุ่ม) เมื่อใช้สำหรับความคิดที่ไม่ฉลาด หรือการไม่

เก่งในวิชาใด ๆ ก็เป็นเทอมพ้องกับอ่อน (ลักษณะ)

ข้อ ๘. ชนชื้อว่าเทอมพ้องไม่ว่าประเภทใด ย่อมมีใจความแต่ต้องนัยขึ้นไป จึงจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องรู้หรือกำหนดให้แน่ชัดว่าหมายถึงนัยใด ในการใช้เทอมนั้น ๆ ในครั้งหนึ่ง ๆ สำหรับเทอมพ้องที่รู้ได้ง่าย ๆ ดังยกตัวอย่างมาแล้ว ก็ไม่สู้ทำให้ผิดหลงได้ แต่เทอมพ้องบางเทอม ชัดชัดของความพ้องมากจนเกือบคิดไม่ถึงนั้นเป็นอันตรายแก่การหาเหตุผล เช่นมีกฎหมายว่า การแจ้งความเท็จต่อเจ้าพนักงานย่อมมีโทษ ถ้าแปลความอ้างต่อไปว่า การดำเนินทานคดีให้เจ้าพนักงานฟังก็มีโทษ ก็ผิดเหตุผล เพราะแจ้งความเท็จในประโยคแรกหมายถึงการทำให้เกิดเสียหาย การทำให้ผู้อื่นเจ็บกายเป็นผิดและไม่ควรทำ แต่ที่อ้างว่าการตีบตาหรือมารดาหรือครุอาจารย์เขียนคัมภีร์หรือศิษย์ แม้เพียงให้เจ็บกายเล็กน้อยก็เป็นผิดและไม่ควรทำด้วย แล้วใครชื้อว่าอ้างผิด เพราะการทำให้เจ็บกาย

ที่เห็นผิคนั้น เป็นการทำให้โดยเจตนาชั่ว ส่วนการทำให้
เจ็บกายโดยบิดามารดาหรือครูอาจารย์นั้น เป็นกรทำ
โดยเจตนาให้เป็นคนดี และไม่เกินสมควร การอ้าง
เหตุผลเพราะเทอมพ้องเป็นเหตุเช่นนี้ ท่านเรียกว่า
ผิดเพราะเทอมพ้อง

ตอนที่ ๒

ความงอกของภาษา

ข้อ ๑ ในตอนที่ ๒ เราทราบมาแล้วว่าเทอมพ้อง
กันโดยเหตุ ๓ ประการ ตอนนี้จะกล่าวถึงการที่เทอม
พ้องกัน โดยใช้เปรียบเทียบดังที่คล้ายกัน ความพ้อง
เทอมทางที่ ๓ นี้ ทำให้ภาษางอกออกไปเป็นคำ
แยกออกเป็น ๒ วิธีคือ

ตั้งที่มนุษย์คิดค้นหรือพบใหม่ ๆ ชั้นแรกย่อมไม่มี
ชื่อ แต่อาศัยความคล้ายคลึงกับของเก่าจึงให้ชื่อตาม

ของเก่า เช่นคำว่าแก้ว เดิมที่หมายเอาสิ่งที่แข็งใส ต่อมาถ่าตั้งใดที่มีลักษณะเหมือนแก้ว ก็ให้ชื่อว่าแก้ว ความคำเดิม อากาารที่เทอมใดใช้กับจำพวกตั้งต่าง ๆ ที่กว้างออกไปกว่าเดิม เพราะสิ่งใหม่ ๆ ได้ชื่อเดียวกับของเก่า เพราะความคล้ายคลึง หรือเหมือนกัน ดังนั้นเรียกว่า ภาษางอกออกอย่างไร้ทั่วไป

อีกวิธีหนึ่งเป็นวิธีตรงกันข้ามกับวิธีแรก เช่นเดิม เมื่อความรู้อของมนุษย์ในสิ่งต่าง ๆ ยังไม่แจ่มแจ้ง นั้น ภาษาที่ใช้คงน้อยกว่าเวลานี้ ชาติแข็งทุกอย่างที่แข็ง และใสต้องคงเรียกชื่อว่าแก้วด้วยกันทั้งสิ้น ครั้นต่อมา ความรู้ความเข้าใจมากขึ้นจึงเห็นว่าชาติหลาย ๆ อย่าง ที่เรียกว่าแก้วนั้นต่างกันมาก ควรได้ชื่อคนละอย่าง เป็นเพชร นิต ทับทิม ฯลฯ นามแก้วเดิมจึงคงใช้เฉพาะแก้วธรรมดาไม่มีราคาตั้งตั้งที่รู้จักกัน อยู่บัดนี้ จึงเห็นได้ว่าความหมายของคำเดิมแคบเข้ามา และเกิด

คำใหม่ ๆ ขึ้นเพื่อให้พอใช้ นี่เป็นตัวอย่างของวิธีที่
ต้อง ซึ่งกล่าวได้ว่าความงอกโดยวิธีนี้คือ เหอมเดิม
ใช้ในใจความกว้าง ๆ ทั่วไป แต่กลับใช้ในใจความ
จำเพาะตั้งหรือจำเพาะพวกที่แคบเข้ากว่าเก่า เรียกว่า
ภาษางอกอย่างใช้จำเพาะ

ข้อ ๒ การงอกของภาษาวิธีที่ ๓ เกิดจากการที่
มนุษย์เราค้นพบความคล้ายคลึงกันระหว่างของตั้งใหม่
ซึ่งไม่มีชื่อ และของเดิมซึ่งมีชื่อรู้จักกันดีอยู่แล้ว จึง
ได้ตั้งชื่อของใหม่ตามชื่อของเก่า ด้วยวิธีนี้นามอันหนึ่ง
ก็กลายเป็นเหอมพ้องไป คำว่าถ่านหมายเอาตั้งที่ถูก
ไฟไหม้แล้วเหลือเศษดำๆ บัดนี้เมื่อได้ประจักษ์รู้ตั้งดำๆ
ใช้ในการวาดภาพมีลักษณะเหมือนถ่านเดิมก็เรียกชื่อว่า
ถ่านด้วยเหมือนกัน ภาษาของนักวิทยาศาสตร์งอกโดย
วิธีนี้มากมาย คำว่า ต่าง, เกิด ฯลฯ ในภาษาวิทยา
ศาสตร์ล้วนแต่ตั้งชื่อตามคำเดิม จำพวกวิธีตามานย
นามหรือเหอมไม่มีตัวคนต่างๆ ก็เกิดโดยวิธีนี้อาศัยตั้ง

มีตัวคนเต็ม คำว่าพระจันทร์เต็มหมายเอาดวงเดือนที่
 หมุนรอบโลกเท่านั้น ครั้นเมื่อดาราคาสตร์เจริญขึ้นพบ
 ดวงดาวดวงใหม่หมุนรอบดวงอื่นก็ให้ชื่อว่า พระจันทร์
 อื่น แม้คำพระอาทิตย์ก็ใช้เรียก ชัย ดาว ดวง อื่น ที่มี
 ลักษณะเหมือนพระอาทิตย์ สิ่งที่เกิดพร้อม ๆ กันแต่
 รูปร่างไม่เหมือนกันคงเหมือนแต่ลักษณะก็เข้าใจว่าอยู่
 ในจำพวกนี้ คือเต็มมนุษย์รู้จักตั้ง ๓ และให้ชื่อก่อน
 แล่นำชื่อนั้นมาใช้สำหรับอีกตั้ง ๓ โดยที่ลักษณะหรือ
 กำเนิดเหมือนกัน คำว่าดอกผล หรือผล เต็มคงใช้
 สำหรับดอกผลของต้นไม้ ต่อมาใช้สำหรับดอกผล
 ของการงาน ของเงินก็ หรือของทรัพย์สินที่ให้ผลต่อ
 ไป คำว่าเกิดตีความเขาจะเกิดเด็กน้อยของสิ่งใหญ่
 แต่ถ้อยคำหรือข้อความเด็กน้อยของเรื่องใหญ่ ก็ได้ ชื่อ
 ว่าเกิดตีเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นจะกล่าวเป็นหลักทั่วไปก็จะได้ว่า เเทม
 ทั่วไปทุกเเทมเกิดขึ้นโดยวิธีงอก อย่างใช้ทั่วไปนี้เอง

ตามความเจริญของมนุษย์ ชั้นแรกหมายถึงตั้งเดี่ยว
ก่อนแล้วค่อยมาใช้สำหรับที่เหมือนๆ กันจนกลายเป็น
ใช้สำหรับจำพวก

ข้อ ๓ ความมอกโดยวิธีใช้จำเพาะนั้น เป็นวิธีตรง
กันข้าม คือเป็นการใช้เทอมทั่วไป สำหรับสิ่งเฉพาะ
อันหนึ่งอันเดียว หรือสำหรับจำพวกที่น้อยลงกว่าเก่า
คำประธานหมายถึงเอาสิ่งหรือผู้ที่ใหญ่ทั่วไป แต่
เวลาน้อยข้างจะใช้สำหรับผู้เป็นใหญ่ในที่ประชุม ต่อ
ไปข้างหน้าคำประธานอาจใช้แคบลง มา ฉะเพาะ ความ
หมายอย่างหลังนี้ก็ใช้ได้

ผลของความมอกโดยวิธีนี้ค่อยๆ ทำให้คำคล้ายกัน
ให้ผิดไป ใช้ต่างกันโดยชัดแจ้งเช่นงามกับสวย นุ่ม
กับ นิ่ม, กาง กับ แผ่ ฯลฯ มีความหมายคล้ายๆ กัน
ถ้าหากจะใช้โดยมิให้ผิดความหมายกันแล้ว อาจเกิด
ผิดได้ง่าย ในทางตรรกวิทยาเป็นการจำเป็นที่จะต้อง
จำกัดใจความว่า หมายถึงอะไร แน่ให้แคบเข้า ฉะเพาะ

มีฉะนั้นจะกลายเป็นจำพวกเทอมพ้องได้ง่าย ในทางวาทศิลป์ เราอาจไม่ต้องกังวลเพราะประสงค์ความไพเราะเป็นใหญ่ แต่อาจเกิดผิดเหตุผิดผลในทางครรกอภินิหารได้ง่าย

ข้อ ๔ จำนวนเปรียบเทียบเป็นสิ่ง ที่ควร กล่าวถึง และจัดว่าอยู่ในจำพวกภาษางอกอย่างไร้ทั่วไป จำนวนเปรียบเทียบเป็นการใช้เทอมในสิ่งที่คล้ายคลึงกัน กระดูกสันหลังเป็นกระดูกสันสำคัญของร่างกาย ใช้เรียกการกตริกรรมซึ่งไม่ใช่กระดูกว่า กตริกรรมเป็นกระดูกสันหลังของประเทศไทย เพราะเป็นอาชีพสำคัญ คำว่า ถือบังเหียน ปกติใช้สำหรับการชั้ผ้า แต่ใช้เรียกการควบคุมการปกครองบ้านเมือง หรือ กิจการสำคัญอื่น ๆ ได้ว่า ถือบังเหียน เหตุฉนี้จัดว่าเป็นการเปรียบเทียบทั้งเป็นเทอมพ้องได้

บท ๔

ความในและความนอกของเทอม

ข้อ ๑ เมื่อพูดว่า อาหาร หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นอาหาร เช่น ข้าว, ไข่, แอง, ขนม, ผัก ฯลฯ ถ้าจะถามว่าเพราะเหตุใดจึงหมายถึงสิ่งเหล่านั้น เหตุใดจึงไม่หมายถึงบ้านเรือนเดือนดาว ความคิด หนึ่งต่อ ฯลฯ ก็จะต้องรวมกันได้ว่า เพราะสิ่งที่หมายความหรือกินความไปถึงที่ออกชื่อมานั้นเป็นอาหาร สิ่งที่ไม่หมายถึงไปถึงก็เพราะไม่มีลักษณะเป็นอาหาร เมื่อให้บอกชื่อดาวก็จะบอกว่าดาวไท่ ดาวเหนือ ดาวพระศุกร์ ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านั้นมีลักษณะเป็นดาวทั้งนั้น สิ่งอื่นที่ไม่ใช่ดาวก็ไม่นำมาออกชื่อ เพียงต้องตัวอย่างนี้จะเห็นว่าเทอมมีความหมายต้องทาง ดังเทอมว่าอาหาร ทางที่ ๑ ได้แก่อันที่ บริบท ปรธาน ได้ อีกทาง ๑ ได้แก่อันที่ ชื่อ สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะเป็นอาหาร ความหมายทางที่ ๑ เรียกว่า ความใน ของเทอมซึ่งเท่าที่ ยกตัวอย่าง

ความในและความนอกของเทอม ๘๖

มาแล้วพอจะกล่าวได้ว่า ความในของเทอมได้แก่
ลักษณะอาการหรือคุณสมบัติอันจำเป็นของสิ่งต่าง ๆ
ที่เป็นอยู่ในเทอมนั้น ส่วนทางที่ ๒ เรียกว่า ความนอก
ของเทอมซึ่งได้แก่สิ่งต่าง ๆ ที่มีคุณสมบัติ ลักษณะ
หรืออาการเหมือนกัน หรือพูดอีกอย่าง ๑ ว่า คือสิ่ง
ต่าง ๆ ที่มีความในอย่างเดียวกันก็พอได้ ความนอก
หมายถึง ควดิ่งที่เป็นชนิดเดียวกันเรียกชื่อตามเทอมนั้น
ส่วนความในหมายถึงอาการ หรือลักษณะที่ตรงกัน
ของสิ่งเหล่านั้น อันเป็นเหตุให้อยู่ในจำพวกเดียวกัน
คือเทอมนั้น

ข้อ ๒ ตามข้อก่อนเทอมมีความหมายสองทาง คือ
ความใน ได้แก่คุณสมบัติ หรือลักษณะอย่าง ๑ หรือ
หลายอย่าง เช่น เทอมอาหาร มีลักษณะคือกินได้
อย่าง ๑ และให้คุณแก่ร่างกายอย่าง ๑ สิ่งใดหรือ
เทอมใดที่มีความในอย่างเดียวกันครบถ้วนดังกล่าวแล้ว
เรียกว่าความนอกเช่น ข้าว น้ำ ขยม ผัก ปลา ฯลฯ

๘๘ ความในและความนอกของเทอม

แต่เทอมมีหลายชนิด (บทที่ ๒) จึงมีปัญหว่าเทอม
ทุกชนิดจะต้องมีความในและ ความ นอก ทั้ง สอง อย่าง
หรือจะมีอย่างเดียว เรื่องนี้ความเห็นของนักตรรก
ศาสตร์ยังไม่ตรงรอยกัน บางท่านเห็นว่า บางเทอมมี
แต่ความนอกอย่างเดียว บางเทอมมีความในอย่าง
เดียว และให้ชื่อเทอมเช่นนี้ว่า เทอมความเดียว

(non-Connotative) ส่วนบางเทอมมีทั้งความในและ
ความนอก เช่นเทอมอาหารข้างต้น และให้ชื่อเทอมเช่น
นี้ว่า เทอมความคู่ (Connotative) เนื่องจากความ
เห็นยังไม่ตรงกัน จึงได้นำข้อโต้เถียงของท่านผู้รู้มาได้
เพื่อวินิจฉัยว่าทางใดถูกหรือผิดด้วยเหตุผลอย่างไร

เทอมที่มีปัญหาเถียงกันนั้น ได้แก่เทอมที่เป็นนิสั-
มานยพหุคำต่างๆ เช่น นายขาว กรุงเทพ ฯ และเทอม
จำพวกอาการนาม เช่นความดี ความผิด การประชุม
การทำโทษ เป็นต้น

ความในและความนอกของเทอม ๘๕

ก. อาการนาม ฝ่ายที่เห็นว่าอาการนามเป็นเทอมความเดียวเช่น มิตร ให้เหตุผลมีใจความว่า จำพวกอาการนามเช่น ความขาว ความยาวความดี แต่คงแต่ลักษณะเท่านั้น (ความในอย่างเดียว) นาม หรือเทอมจำพวกนี้ จึงไม่เป็นเทอมความคู่ แต่ทั้งนี้ ต้องไม่ปน อาการนามกับคุณศัพท์ คำคุณศัพท์เช่น ขาว ยาว ดี เป็นเทอมมีตัวคน เพราะย่อมประกอบหรือแทนเทอมที่มีตัวคน คำว่า ขาว หมายถึง เขาดังที่มีสีขาวทั้งหมด เช่น ฟองน้ำ กระดาษ ดำดี คำยาว หมายถึง เขาดังที่มีขนาดยาวทั้งหมด และยังแสดงถึงลักษณะว่าขาว ว่ายาว ด้วย จึงเป็นเทอมความคู่

บางท่านเช่นอคัมภีร์ยังกล่าวต่อไปอีกว่า อาการนามหมายถึงถึงลักษณะอย่าง ๑ หรือหลายอย่าง แต่หาได้หมายถึงถึงที่มีตัวคนอันเป็นถึงที่มีลักษณะนั้น ๆ ไม่ได้ จึงเป็นเทอมที่มีมากกว่า ๑ ไม่ได้ เป็นเทอมความเดียว

๕๐ ความในและความนอกของเทอม

ฝ่ายที่เห็นว่าทุก ๆ เทอมมีความนอกและความใน โดยไม่มีข้อยกเว้นเช่น เยวอนด์หรือเมตโจนให้เหตุผลมีความว่า ทุก ๆ เทอมเป็น เทอมที่มีความหมายทั่วไป ทั้งผู้พูดผู้เขียนและผู้ฟังผู้อ่าน มิฉะนั้น การแสดงถ้อยคำก็จะไม่เข้าใจกัน เพราะเทอมเดียวกัน ผู้ใช้หมายไปอย่าง ๑ ผู้ฟังหมายไปอีกทาง ๑ เทอมที่เป็นอาการนามนั้นเดี่ย้อมหมายถึงลักษณะ (ความใน) ของสิ่งที่ได้ชื่อนั้น (ความนอก) เช่นเทอมที่ว่า ความผิด หมายเอาลักษณะความที่เป็นอันตราย นี่คือแสดงความใน แต่ความผิด มีได้ในอาการหลายอย่าง การกระทำอะไร ๆ เช่นการลักขโมย การฆ่า การคิดงานผิด เป็นความผิดเพราะมีลักษณะเป็นอันตราย จึงเห็นได้ว่า ความผิดมีความนอก เพราะรวมเอาอาการหลายอย่างที่มีลักษณะเป็นอันตรายเหมือนกัน

ข. วิถำมานยนาม ฝ่ายที่เห็นว่าเป็นเทอมเดียวให้
 เหตุผลว่า วิถำมานยนามนั้นย่อมหมายถึงสิ่งเดี่ยว
 (Individual) ซึ่งเรียกขานตามชื่อมัน (คือแสดงความ
 นอกและแสดงสิ่ง) เช่นนายเผือก รักดีศย์ หมายถึง
 ถึงคนชายคนเดียวเท่านั้น กรุงเก่า หมายถึงเมือง ๆ
 เดียวเท่านั้น วิถำมานยนามเหล่านี้หาได้บ่งถึงลักษณะ
 อาการ หรือคุณสมบัติ ของสิ่งที่เรียกชื่อตามวิถำ-
 มานยนามนั้นไม่ (คือไม่แสดงความใน) เราให้ชื่อ นาย
 เผือก รักดีศย์ ให้ชื่อเมืองว่า กรุงเก่า ชื่อนี้ก็เพียง
 เป็นเครื่องหมายที่ไม่มีความ (Unmeaning Mark)
 ให้รู้ถึงคนและสถานที่นั้น ๆ เท่านั้น หาได้มีความหมาย
 อะไรนอกไปกว่านั้นไม่ จริงอยู่ในการให้ชื่อที่แรกเรา
 อาจมีเหตุผลบางประการ มีเป็นต้นว่า เมื่อเด็ก ๆ นาย
 เผือกเขาเป็นคนขาวมาก และเขาเกิดในสกุลรักดีศย์
 ที่ให้ชื่อว่ากรุงเก่าก็เพราะเดิมเคยเป็นกรุง ต่อมากรุงร้าง
 จึงตั้งชื่อว่ากรุงเก่า แต่ชื่อนั้น ๆ เมื่อได้ตั้งไว้ครั้งหนึ่ง

๕๒ ความในและความนอกของเทอม

โดยเหตุผลนั้น ๆ แล้วชื่อใหม่ก็ทำได้เป็นไปตามเหตุผล
นั้นไม่ คนที่เกิดมาที่หลังแม่จะขวามือเช่นนายเผือก
คนแรก ก็หาได้มีชื่อว่านายเผือกเสมอไปไม่ เมือง
หลวงอื่น ๆ ที่ร้างมา หากจำเป็นก็ต้องมีชื่อว่ากรุงเก่า
เสมอไปไม่ เพราะฉะนั้นวิสามานยนามจึงเป็นเทอม
ความเดียว

ฝ่ายที่ไม่เห็นพ้องดังข้างต้นค้านด้วยเหตุผลว่า

เหตุผลของฝ่ายที่กล่าวแต่ก่อนผิด และอ้างว่าความ
ในของวิสามานยนามย่อมปนอยู่กับความหมายทาง วจี
วิทยาของคำหรือเหตุการณ์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นเหตุให้ตั้ง
ชื่อแก่งนั้น เป็นสิ่งที่แน่นอนว่าไม่มีผู้ใดที่ใช้คำว่า
กรุงเก่า และที่รู้ว่ามีหมายถึงอะไรนั้นจะไม่รู้จักขณะ
อันพิเศษและเหตุการณ์ต่างๆ ของกรุงเก่า ดังเหล่านี้
แห่งประกอบเป็นความในของกรุงเก่า ชื่อของคน
เช่นนายเผือกนั้นเกือบจะไม่มีมีความหมาย จนกว่าเรา
รู้จักนายเผือก เพราะว่าเพียงแต่คำ นายเผือก แด่ดง

ความในและความนอกของเทอม ๕๓

ว่าเป็นชาย และเป็นชาติไทยเท่านั้นเอง แต่ว่าทันทีที่
เรารู้จักตัวจริงของนายเผือกแล้ว ชื่อนี้จะแสดงถึงรูป
ร่างลักษณะ หน้าตา ของผู้นั้นแน่นอน ว่าที่จริงก็
เพราะ รูปร่าง หน้าตา ลักษณะ กิริยาท่าทางของ
สิ่งนั้น ๆ เองเป็นเหตุให้เราหมายรู้ถึงนั้น นามใดก็ตาม
จะมีความหมายอันแน่นอนตายตัวไม่ได้ เว้นแต่เรายึด
ลักษณะจำกัด ของสิ่งที่แสดงโดยนามนั้นไว้ในใจ ซึ่ง
เป็นเหตุให้เราอาจรู้ว่า สิ่งใดเรียกตามนามนั้น ตัว
อย่างว่า ถ้านามว่านายเผือก ไม่เตือนใจให้รู้ถึง
ลักษณะต่าง ๆ ของนายเผือกแล้ว เราจะรู้ว่าใครเป็น
นายเผือก เมื่อพบเขาเข้า เพราะไม่มีอักษรจารึกไว้ที่
หน้าผากของเขา

รวมความว่าฝ่ายค้านแสดงเหตุผลว่าความในใจต่างๆ
ที่บอกให้เรารู้ตัวจริง ของวิสามานยนามใด นั้น แหะ
คือความในของนามนั้น และตัวจริงของวิสามานยนาม

๘๔ ความในและความนอกของเทอม

นั่นเอง คือความนอกของนามนั้น ผู้อ่านจะสมัคร
ต้นับต้นนฝ่ายใด ?

ข้อ ๓. ต่อไปนี้จึงมาต้องเปรียบเทียบ การ เปลี่ยน
แปลงความในและความนอก ของ เทอม ต่าง ๆ ที่ เกี่ยว
ข้องกัน ยกเอา เทอม สิ่งที่มีชีวิต เป็นตัวอย่าง ความ
ในของ สิ่งที่มีชีวิต ได้แก่ ความมีชีวิต ความนอก ได้
แก่ มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน และ จำพวกพืชทั้งหมด จะ
เห็นว่า ความในมีน้อยนิดเดียว ส่วนความนอกมีมาก
จนนับไม่ถ้วน ต่อไปจึงเพิ่มความใน “ที่เป็นคน” เข้า
ไปอีกได้ สิ่งที่มีชีวิตที่เป็นคน เมื่อเพิ่มความในเข้าแล้ว
จึงดูด้านความนอก จะเห็นได้ทันทีว่าความนอกลดลง
มาก คือ คงเหลือแต่คน ตัดสัตว์เดรัจฉานและพืช
ออกสิ้น ต่อไปเพิ่มความในว่า “ไทย” เข้าไป ความ
เดิมจะกลายเป็น สิ่งที่มีชีวิตที่เป็นคนไทย คราวนี้จึง
พิจารณาความนอกจะเห็นว่า คนชาติอื่นถูกตัดออก
หมด คงเหลือแต่คนไทยเท่านั้น ต่อไปเพิ่มความใน

ว่า “ที่เป็นข้าราชการ” เข้าไป ความในก็จะเพิ่มเป็น
สิ่งที่มีชีวิตที่เป็นคนไทยและที่เป็นข้าราชการ หรือข้าราชการไทย ความนอกก็ต้องลดลง ตัดคนไทยอื่นๆ
ออกหมด คงเหลือแต่ข้าราชการไทย เพิ่ม “แห่ง
กระทรวงธรรมการ” เข้ากับความใน ความนอกถูก
ตัดออก คงเหลือแต่ข้าราชการกระทรวงธรรมการ
เพิ่ม “อธิบดีกรมพลศึกษา” เข้ากับ ความใน คงได้
“สิ่งที่มีชีวิตซึ่งเป็นคนไทยและเป็นอธิบดีกรมพล
ศึกษา” จะเห็นได้ทันทีว่าความนอกคงเหลือเพียงคน
เดียวโดยตำแหน่ง คือ อธิบดีกรมพลศึกษา จาก
ตัวอย่างนี้จะเห็นได้ชัด และตราเป็นกฎได้ว่า
ถ้าความในทวนความนอกย่อมลดลง

จากตัวอย่างนี้เองถ้าพิจารณากลับกันคือ จาก
เทอมอธิบดีกรมพลศึกษา อันเป็นความนอกที่น้อยที่สุด
สุดของเทอมสิ่งที่มีชีวิตจะเห็นว่า ความในมากที่สุด
ก็ได้ออกจากมีความในว่า เป็นอธิบดีกรมพลศึกษา

๕๖ ความในและความนอกของเทอม

แต่ยังมี^๕ความในข้าราชการ, ไทย, เป็นคน, เป็นผู้มีชีวิต
เหมือนกับ^๕สิ่งที่มีชีวิตทั่วไป แต่ครั้นพอไปถึง "ข้าราชการ"
การกระทรวงธรรมการ ความนอกก็เพิ่มขึ้น เพราะ
หมายถึงทุกคนที่เป็นข้าราชการกระทรวงนี้ แต่ความ
ในลดลง คือตัด อธิปไตยกรรมพละศึกษากออก พิจารณา
ทวนหลังค่อ ๆ ไปจนถึง สิ่งที่มีชีวิต จะเห็นว่าความ
ในเหลือน้อยที่สุด แต่ความนอกกลับมากที่สุด จึง
วางกฎลงได้ชื่อว่า ถ้าความนอกท่ว^๕ชั้นความในย่อม
ลดลง เป็นกฎที่กลับกันกับกฎแรก

ข้อ ๔. ผู้อ่านต้องไม่เข้าใจผิดไปว่าการเปลี่ยนแปลง
แสดงของความนอกความในจะมากขึ้นน้อยลงเป็นดั่ง
เท่า ๆ กัน หรือพูดเป็นภาษาคณิตศาสตร์ว่า ความ
นอกและความในเปลี่ยนแปลงอย่างอัตราส่วนกลับ จึง
พิจารณาดูอย่างจากความใน อารยชน เพิ่ม คน
พื้นเมืองไทย เป็นการเพิ่มความในแต่เพียงเล็กน้อย
คือจาก "อารยชน" มาเป็นอารยชนที่เป็นคนพื้นเมือง

ความนอกและความในของเทอม ๕๗

ไทย” แต่ความนอกลดทอนอย่างมากมาย เพราะคัต
อารยชนชาติอื่นออกทั้งหมด แต่ตรงกันข้ามจากอารย
ชนทั่วโลกมาเป็น อารยชนในเอเชีย จะเห็นได้ว่า
ความในที่เล็กน้อยเหมือนกัน ส่วนความนอกลดทอน
ไม่มากเท่ากับเพิ่ม คนพื้นเมืองไทย เหตุผลที่เป็นดังนี้
ก็เพราะว่าลักษณะอันเป็นความในนั้น ไม่ใช่สิ่งที่แยก
นับได้เช่นกับเทอมที่เป็นความนอก และไม่อาจเปรียบเทียบ
ตัวต่อตัวกันได้ เพียงแต่ อารย ลักษณะเดียวกัน
ได้ความนอกดั่งหมื่น แแสนคน จึงไม่อาจมีตัวสัมผัส
กันได้ จึงอาจกล่าวเป็นหลักได้ต่อไปอีกว่า การ
เปลี่ยนความในลักษณะเดียวเท่านั้น อาจเป็นผลให้
เปลี่ยนความนอกมากก็ได้ หรือบางทีน้อยลงก็ได้

ข้อ ๕. ในที่สุดมีข้อที่พึงระวังอีกอย่างหนึ่ง ดังตัว
อย่างว่าคน เพิ่มความว่า ที่ต้องตาย เข้าไป ความ
นอกจะไม่เปลี่ยนเลย เพราะคนทุกคนต้องตายด้วยกัน
สิ้น ที่ต้องตาย เป็นคุณสมบัติของ คน อยู่แล้ว จะ

๕๘ ความนอกและความในของเทอม

เพิ่มหรือไม่เพิ่มก็ได้แก่ คน นั้นเอง พดอีกอย่างหนึ่งว่า พดว่า คน ก็เท่ากับพดว่า คนที่ต้องตาย อยู่แต่ด้ว ด้วลักษณะที่ต้องตาย จึงไม่ใช่ด้วลักษณะที่เพิ่มจริงเป็นการเพิ่มถ้อยคำเท่านั้น ผิดกับเพิ่ม สัจริต อันเป็นความในแท้ เพราะ สัจริต ไม่ใช่ด้วลักษณะประจำของทุกคน ทำนองเดียวกัน ถ้าจะเพิ่มความว่า มุมทั้งสามรวมกันเท่ากับสองมุมฉาก เขากับเทอมว่า รูปสามเหลี่ยม จำนวนรูปสามเหลี่ยมจะไม่เปลี่ยนแปลง ด้วไร โดยเพราะความที่เพิ่มนั้นเป็นคุณสมบัติของรูป สามเหลี่ยม อยู่แต่ด้ว เป็นการเพิ่มคำ แต่ไม่เพิ่มความใน ด้วไรใด ความนอกจึงคงที่ ผิดกับเพิ่ม มุมฉาก อันเป็นความในจริงๆ เพราะการเป็นมุมฉาก ไม่ใช่ด้วลักษณะของ สามเหลี่ยมทุกรูป (คุณสมบัติ และลักษณะพิเศษใน บทที่ ๖) ฉะนั้นจึงกล่าวเป็นหลักได้ต่อไปอีกว่า การเพิ่มความในตามกฎข้างต้นนั้นหมายความว่า เป็นการ เพิ่มลักษณะใหม่จริงๆ ถ้าเพียงเพิ่มคำบถคุณสมบัติที่มีอยู่แต่ด้วไม่เรียกว่าเพิ่ม ตามความหมายของกฎข้างต้น

บทที่ ๕

ว่าด้วยความรู้

ข้อ ๑. ในการใช้เทอมใดๆเป็นการจำแนกและสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องเข้าใจในความหมายของเทอม นั้น โดยแจ่มแจ้ง ความรู้ความเข้าใจที่ต้องการตามที่ว่านี้จะเรียกว่า ความรู้ขั้นสมบูรณ์ ซึ่งมีลักษณะดังจะกล่าวในบทนี้ ความรู้แยกออกได้เป็นสองคือ ความรู้สมบูรณ์ และความรู้ไม่สมบูรณ์ ความรู้สมบูรณ์เป็นสิ่งที่ต้องการในทางตรรกศาสตร์ ทั้งสองประเภทนี้มีลักษณะตรงกันข้ามคือ

ความรู้สมบูรณ์ต้องเป็นความรู้กระจ่าง (Clear) ชัด (Distinct) เพียงพอ (Adequate) และต้องเป็นความรู้ที่เข้าใจโดยผัสตญาณ (Intuitive)

ส่วนความรู้ไม่สมบูรณ์นี้มีลักษณะคือขาดลักษณะของความรู้สมบูรณ์ไปแม้แต่อย่างใดอย่างหนึ่ง ได้

แก่เป็น ความรู้ที่มืด (Obscure) ยุ่งเหยิงปนเป
(Confused) ไม่เพียงพอ (Inadequate) หรือเป็น
ความรู้ที่เข้าใจโดยเครื่องหมาย (Symbolical)

ข้อ ๒. ความรู้ในเทอมหรือสิ่งใดเรียกว่ากระจ่าง
นั้น คือความรู้ที่ดำมืดทำให้เรากำหนดสิ่งนั้นเทอมนั้น
ได้ และแยกจากสิ่งอื่นได้ ตรงกันข้ามถ้าความรู้นั้น
ไม่ดำมืดทำให้เรากำหนดสิ่งหรือเทอมนั้นได้ และ
ไม่แยกจากสิ่งอื่นได้ เรียกว่าความรู้มืด ตัวอย่างเช่น
ผู้อยู่ในครอบครัวเดียวกันกับคนฝาแฝดสองคนซึ่งคล้าย
กันมาก ย่อมมีความรู้ดีว่าใครเป็นใคร อาจชี้ตัวได้
ถูกโดยไม่ต้องนึกคิด นั่นเรียกว่าความรู้กระจ่าง ส่วน
คนที่พบฝาแฝดสองคนนั้นใหม่ ๆ อาจชี้ตัวผิดไปโดย
ความคล้ายคลึงกันมาก เช่นนี้เรียกว่าความรู้มืด คน
เลี้ยงโคฝูงอาจบอกได้ทันทีว่าโคตัวใดเป็นโคของเขา
แม้ไปปนกับโคผู้อื่นซึ่งรูปร่างคล้ายกัน เพราะเขามี
ความรู้กระจ่างในโคที่เขาเลี้ยงแต่ละตัว ผู้อื่นไม่อาจ

ว่าด้วยความรู้

๑๕๑

ทำได้เช่นนั้น เพราะความรู้ในโคนั้นเป็นความรู้ที่มีจุด
ตั้งใคร่ตักษณะคล้ายกันมาก มีความต่างกันแต่น้อย
อาจทำให้เกิดความรู้ได้ง่าย แม้แต่ในวิชาเฉพาะ
ต่างๆ ผู้ที่เรียกว่าเป็นนักในความรู้นั้นก็มีความรู้ได้
เพราะฉะนั้นในการใช้เทอม จึงจำเป็นที่จะต้องมีความ
รู้กระจ่าง เพื่อกันความผิดพลาดเป็นดังอื่นไป

ข้อ ๓. ความรู้ที่กระจ่างตั้งในข้อก่อน เป็นความ
รู้อย่างรวมๆ ในสิ่งนั้นๆ แต่อาจยังไม่สามารถแยกส่วน
ได้ เรารู้ว่าเพื่อนของเราคือคนนั้นๆ พอแต่เห็นก็
อาจบอกได้ทันทีว่า เขาไม่ใช่คนอื่นซึ่งรูปร่างคล้ายกัน
มากและเดินมาด้วยกัน แต่ถ้าให้เราบอกลักษณะของ
เพื่อนคนนั้นโดยละเอียดเราอาจทำไม่ได้ คนที่ไม่
ชำนาญในการวาดเขียน แม้จะรู้ว่าโคกกับกระบือต่าง
กันมาก ไม่อาจผิดหลงได้ แต่ถ้าให้เขียนภาพของ
สัตว์ทั้งสอง เขาอาจเขียนเหมือนกันไป ในตัวอย่าง
ทั้งสองนี้เรียกว่า ความรู้ยุ่งเหยิงปนเป เพราะฉะนั้น

ลักษณะของความรู้ ที่เรียกว่ายุ่งเหยิงปนเปกัน คือ ความรู้ที่ไม่อาจแยกส่วนต่างๆ ของสิ่งๆ นั้นได้ เพียงแต่หมายรู้ถึงนั้นโดยส่วนรวมเท่านั้น

ตรงกันข้ามในตัวอย่างก่อน ถ้าเราสามารถอธิบายได้ละเอียดละเอียดถึงรูปร่าง ลักษณะ ท่าทาง ฯลฯ ของเพื่อน หรือถ้าเป็นวาดเขียนเขาก็จะเห็นส่วนต่างๆ กันของโคและกระบือได้ชัดเจนไม่ปนกัน นักเคมีจะบอกได้ละเอียดว่าแร่ทองแดง ต่างกับแร่ทองอย่างไร สามารถอธิบายลักษณะทุกอย่างของแร่ทองได้ดี หรือคนธรรมดาอาจบอกได้ว่า เรือ กับ แพ ต่าง กัน อย่างไร เช่นนี้เราเรียกว่าความรู้ ชนิดชัด อันมีลักษณะตรงกันข้ามกับความรู้ยุ่งเหยิงปนเป

โดยปกติความรู้ของคนเราในสิ่งใดที่เราคิดว่าเรารู้ นั้น ความจริงส่วนมากเราไม่รู้จริง เรารู้แต่เพียงยุ่งเหยิงปนเป ร้อย่างรวมๆ แต่ไม่รู้ละเอียดแยกต่างได้ ดังสามัญ เช่นสีแดง สีเหลือง ฯลฯ เหล่านี้เป็น

ว่าด้วยความรู้

๑๐๓

สิ่งที่เรามีความรู้ยุ่งเหยิงปนเป ไม่สามารถจะแยกได้ว่า
ต่างกันอย่างไร หรือไม่สามารถอธิบายได้ว่า ดีสมภ
นั้น (ไม่ให้เปรียบเทียบกับอื่น) เป็นอย่างไร คนคาบอด
แต่กำเนิดจะไม่สามารถเข้าใจคำอธิบายของเราได้เลย
ในทำนองเดียวกับเทอมที่ว่าด้วย รส กลิ่น และจำพวก
สัมผัสที่โปร่ง หรือเทอมที่ใช้ ๆ กันปกติ เช่น อารย
ชน ถนนหนทาง หรือจำพวกเทอมคล้ายกัน เช่น จับ
กับต้อง เค็ดอกกับไหว รักกับชอบ ฯลฯ เหล่านี้ เรา
มีความรู้โดยไม่ชัดชัดเป็นอันมาก ความรู้ในสิ่งใด
ที่ไม่เพียงแต่รู้รวม ๆ และไม่เพียงแต่รู้ว่าต่างกับสิ่ง
อื่นเท่านั้น แต่รู้ว่าสิ่งนั้นมีส่วนประกอบอย่างไรบ้าง
มีลักษณะอาการอย่างไรบ้าง สามารถแยกออกอธิบาย
ได้ทุกส่วน นั่นแหละเรียกว่าความรู้มีลักษณะชัดชัด

ข้อ ๔. ส่วนลักษณะความรู้เพียงพอ และไม่เพียง
พอนั้นอธิบายและให้ตัวอย่างยาก ดิพนธ์อธิบายว่า
เมื่อทุก ๆ สิ่งเข้ามาในคตองความรู้ชัดชัด เป็นสิ่งที่

รู้โดยแยกได้ หรือเมื่อแยกส่วนสุดท้าย (ของสิ่งนั้น) ออกจากได้ ความรู้นั้นเรียกว่าความรู้เพียงพอ และให้ ตัวอย่างว่า ความรู้ในเรื่องจำนวนต่าง ๆ ใกล้เคียงกับคำอธิบายนี้ เขวอนต์ ได้อธิบายความว่า ความรู้ที่ได้ลักษณะเพียงพอ นั้น ไม่เพียงแต่รู้โดยแยกส่วนต่าง ๆ ของสิ่งนั้น ๆ ได้เท่านั้น แต่ต้องรู้อันสามารถแยกส่วนย่อยเหล่านั้นได้อีก ตัวอย่างเช่น กระตานหมากรุก เรียกได้ว่าเรารู้อย่างแจ่มแจ้ง รู้อย่างชัดได้ตามนัยที่กล่าวแล้ว เพราะเราเห็นว่ามันประกอบด้วยตัวตารางสี่เหลี่ยมจัตุรัส และเรียกได้ว่าเรารู้อย่างพอ เพราะสามารถแยกส่วนต่อไปได้ว่า ทุกตารางประกอบด้วยเส้นตรง เส้นเท่า ๆ กันบรรจบกันเป็นมุมฉาก แต่ก็อีกนั่นแหละ อย่างไรก็ตาม เรียกว่าเส้นตรง เราอธิบายไม่ได้ให้ดียิ่งไปกว่ารู้ด้วยตา คือรู้เส้นตรงอย่างไม่ชัดหรือเป็นคเป็นตะ ในที่สุดตัวอย่างนี้ก็ไม่ได้ถูกแทนด้วย เป็นแต่เพียงใกล้เคียงเท่านั้น ก็คือ

ว่าด้วยความรู้

๑๐๕

ความรู้ของเราทุกอย่าง จะเห็นได้ว่าแทบไม่มีสิ่งใดที่
เรารู้เพียงพอ คงเนื่องจากเหตุนี้เอง ดร. ทอมสัน
(Dr. Tomson) จึงกล่าวว่า “ที่จะเรียกว่ารู้เพียงพอใน
สิ่งใด ให้ถือเอาแต่เพียงการแยกส่วนของสิ่งนั้นได้
ละเอียดเท่าที่พอกับความต้องการเฉพาะเรื่อง” เช่นตัว
อย่างเรื่องกระดาษหมากรุกนี้เพียงแต่แยกส่วนของตา
วางได้ก็พอ ไม่จำเป็นต้องไต่ไปถึงว่า อย่างไรเรียกว่า
เดิน หรือจนถึงว่าเดินตรงนี้มีส่วนประกอบอย่างไร
บ้าง เพราะมีฉะนั้นแล้วจุดกำเนิดของความรู้ที่เรียกว่า
เพียงพอก็จะมีไม่ได้ คริสต์ชนเด็กเด็ก ๆ ถึงเรื่องแมวว่า
มีธรรมชาติชอบอุ้ม ถ้าชนแยกละเอียดลงไปถึงว่าอย่าง
ไรเรียกว่าธรรมชาติ อย่างไรเรียกว่าอุ้มเช่นนี้ก็น่าจะ
เกินความต้องการในเรื่องนั้นไป

ข้อ ๕. ความรู้ที่ได้โดยผัสตญาณ และรู้โดย
เครื่องหมายนั้น พึงเห็นข้อต่างกันด้วยอุทธาหรณ์เช่นเรา
อาจเรียนรู้เรื่องรูปสี่เหลี่ยมจัตุรรต หรือรูปหกเหลี่ยม

ด้านเท่าโดยการใช้จ่ายตา ความรู้บางอย่างเราทำได้โดย
 ทางใจ โดยเข้าใจทันทีไม่ต้องผ่านการพิสูจน์ หรือ
 อ่างเหตุผล เช่นเมื่อพูดว่าคนเดิน เราต้องรู้ไปที่เดียว
 ว่า เขาไม่นั่งอยู่กับที่ ความรู้เช่นนี้ เรียกว่ารู้โดย
 ผัสต์สัญญา แต่ถ้าเป็นเรื่องความรู้เรื่องรูปพื้นที่ยม
 ด้านเท่า กับรูปพื้นที่คด้านเท่าเราจะใช้จ่ายตาให้เห็น
 ว่าต่างกันอย่างไรไม่ได้เลย หรือแม้ทางใจก็เกือบรู้ไม่
 ได้ จำนวนเลขมาก ๆ เช่นที่ว่าพระอาทิตย์ห่างโลก
 ๘๓,๐๐๐,๐๐๐ ไมล์ หรือแสงสว่างเดินได้วินาทีละ
 ๓๘๖,๐๐๐ ไมล์ เช่นนี้ เป็นความรู้ที่พ้นประสาท รวม
 ทั้งความคิดของเราจะรู้ถึง ความรู้เช่นนี้เป็นความรู้
 โดยเครื่องหมาย คือรูปและตัวเลขเท่านั้น เพราะฉะนั้น
 ความรู้โดยผัสต์สัญญาจึงได้แก่ความรู้โดยทางประสาท
 ทั้ง ๕ แต่อย่างไร อย่างไม่อย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง
 หรือถ้าเป็นรู้ทางใจก็รู้โดยไม่ต้องพิสูจน์เหตุผล ความ

ว่าด้วยความรู้

๑๐๗

รู้โดยเครื่องหมายนั้นเป็นความรู้ อย่างตรง กัน ข้าม กับ
ความรู้ โดยผัสตัญญาณ

ข้อ ๖. ความรู้ทั้งสองชนิดนี้คนต่าง มีประโยชน์ด้วย
กันทั้งคู่ บางวิชาเช่นเลขคณิตหรือพีชคณิตเราใช้
ความรู้ โดยเครื่องหมาย ในการทำโจทย์เพื่อผลดี
เราไม่จำเป็นต้องรู้ความหมายของตัวเลขหรืออักษรทุก
ชั้นของวิธีทำ เราใช้วิธีทำดีโดยไม่ต้องคำนึงถึงของ
จริงที่กล่าวในเลขชั้นนั้น แต่วิชาเรขาคณิตเราใช้
ความรู้ โดยผัสตัญญาณ คือในการทำทุกชั้นเราต้องใช้
รูป กับ สาย ตา พิสูจน์ความจริงให้เกิด ความรู้ ทางใจ
เนื่องจากความรู้ โดยเครื่องหมาย ไม่จำเป็นต้องใช้ของ
จริงผ่านประสาท วิธีหาความรู้ประเภทนี้จึงไม่ลำบาก
ยืดยาว แต่ใช้ได้กว้างขวางที่สุด แต่ความเข้าใจไม่
ละเอียดแน่นนอนเหมือนกับวิธีผัสตัญญาณ ประโยชน์อัน
สำคัญของการหาความรู้โดยวิธีผัสตัญญาณนั้น พึงเห็น
ได้จากคำแนะนำของเบคอน ซึ่งกล่าวว่า “จงทำความ

คุณเคยกับสิ่งต่างๆ ด้วยเราเองกับสิ่งนั้นๆเอง” ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะให้เราใช้ทุกโอกาสที่มีให้เกิดความรู้ในสิ่งต่างๆ โดยทางประสาธน์ ความรู้ที่ได้จึงจะเป็นความรู้สมบูรณ์ ในการศึกษามีสิ่งที่ไม่ค่อยอย่างยิ่งที่เรารับเอาความรู้ด้วยคำต่างๆ มาเป็นความรู้โดยเครื่องหมาย เพราะไม่ได้ทำความเข้าใจในคำนั้นๆ ยิ่งในวิชาที่เราต้องเห็นของจริงเช่นเคมี แพทย์ศาสตร์ ด้วยแล้ว วิชาที่รู้โดยเครื่องหมายไว้ประโยชน์ในการศึกษาที่เดี่ยวเทอมต่าง ๆ ที่รู้โดยความจำจะปนเปกันหมด

อย่างไรก็ดีความรู้ที่ใช้โดยเครื่องหมายก็มีใช้ประโยชน์เดี่ยวที่เดี่ยว ดังตัวอย่างเรื่องการเรียนรู้เลขคณิตพีชคณิตข้างต้น นักวิทยาศาสตร์ที่หาความรู้ในสิ่งที่เป็นประสาธน์ เช่นความรู้เรื่องโลกอื่น เรื่องโหราศาสตร์เหล่านี้ก็ได้ความรู้โดยทางเครื่องหมาย ในภาษาดำเนินที่เรพบตจากันโดยมากก็ใช้ถ้อยคำที่ไม่รู้จริงคือรูปกันโดยเครื่องหมายเท่านั้น

บทที่ ๒

ลักษณะทั้งห้าของเทอม

ข้อ ๑. ไม่ว่าเทอมใดหรือสิ่งใดย่อมประกอบด้วยลักษณะดังที่จะกล่าวในบทนี้ ซึ่งเมื่อใช้ถูกต้องจักยังประโยชน์ใน ตรรกศาสตร์ และ ใน วิชาอื่น มากมาย ลักษณะทั้งห้าของเทอมนั้นคือ

๑. จำพวก (Genus หรือ Kind)
๒. ชนิด (Species)
๓. ลักษณะพิเศษหรือลักษณะแตกต่าง (Difference)
๔. คุณสมบัติ (Property)
๕. ลักษณะบังเอิญ (Accident)

ข้อ ๒. เทอมใดที่แยกออกไปอีกได้เป็นสอง ดิ่งขึ้นไป และถ้าในการแยกนั้นถือว่าเทอมนั้นเป็นชั้นใหญ่ เรียกเทอมนั้นว่าเป็น จำพวก ของสิ่งที่ย่อยลงไป ตัวอย่างเทอมว่า วิชา เป็นเทอมที่อาจแยกออกไปได้ เป็น

วิชาย่อยไปอีก ได้แก่วิชาเลข วิชาภูมิศาสตร์ ฯลฯ เทอมวิชา จึงเป็นจำพวกของวิชาย่อยต่างๆ ที่แยกออก แต่เทอมเดี่ยวต่าง ๆ ไม่อาจแยกออกไปได้ ชักเป็นตอง จึงเป็นเทอมที่ขาดลักษณะจำพวก คือเป็นจำพวกไม่ได้ ส่วนข้อที่ว่า และถ้าในการแยกนั้นถือว่าเทอมนั้นเป็นชั้นใหญ่ นั้นจะกล่าวในข้อต่อไป

ข้อ ๓ เมื่อเทอมใดเป็นจำพวกก็ย่อมหมายความว่าเทอมนั้นมีตั้งประกอบกันเข้า คือวิชาเลข วิชาภูมิศาสตร์ ฯลฯ เป็นตั้งประกอบกันเข้าเป็นจำพวก วิชาเทอมหรือตั้งย่อยของจำพวก เช่นนี้เรียกว่าชนิดของจำพวกใหญ่นั้น เมื่อกำหนดให้เทอมปลา เป็นจำพวก ก็จะได้ชนิดคือ ปลาที่มีเก็ดต ปลาไม่มีเก็ดต และถ้ากำหนดให้ปลาไม่มีเก็ดตเป็นจำพวก ก็จะได้ชนิดย่อยออกไปคือ ปลาดุก ปลากด ฯลฯ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าชนิด ได้แก่จำพวกย่อยซึ่งประกอบเป็นจำพวกใหญ่ ถัดขึ้นไป และจะเห็นได้ว่าเทอมจำพวก กับ ชนิด

ลักษณะทั้งห้าของเทอม

๑๑๖

เป็นเทอมเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน (ดูบทที่ ๒ ข้อ ๘)
เทอมซึ่งมีลักษณะเป็นจำพวกไม่ได้ เช่นจำพวกเทอม
เดี่ยว เทอมนั้นก็มีชนิดไม่ได้ แต่ไม่แปลว่าเป็นชนิด
ไม่ได้ เพราะเทอมเดี่ยว เช่นนาย ก. นาย ข. เป็น
ชนิดย่อยของจำพวกคน แต่จะมีชนิด คือ นาย ก.
ชนิดนั้น นาย ข. ชนิดนี้ไม่ได้ เพราะมีตั้งเดี่ยว

ข้อ ๔ ในข้อ ๒ ที่ว่า ถ้าละในการแยกนั้นถือว่า
เทอมนั้นเป็นส่วนใหญ่ เรียกเทอมนั้นว่าเป็นจำพวก
หมายความดังนั้นก็ คือ ตั้งหรือเทอมเดี่ยวกัน อาจเป็น
จำพวกก็ได้ จะเป็นชนิดก็ได้ แล้วแต่จะกำหนดอย่าง
ไร เทอมว่า คนไทย ถ้าถือว่าแบ่งออกเป็นไทยกลาง
ไทยเหนือ ไทยตะวันออก เทอมว่าคนไทยก็เป็นจำพวก
แต่ถ้ากำหนดให้คนไทยเป็นส่วนย่อยของเทอมคน
เทอมคนไทยก็กลายเป็นชนิดไป เทอมว่า พืช ถ้าถือว่า
เป็นส่วนประกอบของเทอม สิ่งที่มีชีวิต ก็เป็นชนิด
แต่ถ้าถือว่าเป็นส่วนใหญ่ประกอบด้วย ผัก ต้นไม้ ฯลฯ
ก็กลายเป็นจำพวก เพราะฉะนั้นพึงจำหลักไว้ว่าจะ

วางเกณฑ์ว่าเทอมใดจะเป็นจำพวกหรือชนิดตายตัวไม่ได้ ต้องแล้วแต่การกำหนด ถ้ากำหนดให้เป็นสิ่งที่แบ่งออกเป็นส่วนย่อยก็เป็นจำพวก ถ้ากำหนดให้เป็นส่วนประกอบของสิ่งอื่นก็เป็นชนิด เมื่อกล่าววาทะเทอมเดียวกันเป็นจำพวกก็ได้ เป็นชนิดก็ได้ดังนี้ พึงระลึกว่าไม่ขัดกับกฎแห่งความคิดข้างต้นเลย อนึ่งเมื่อแยกชนิดออกไปก็จะได้ชนิดค่อ ๆ ไปเป็นชั้น ๆ ชนิดที่ถัดขึ้นไป ๑ ชั้น เรียกว่า จำพวกใกล้ชิดที่สุด ของชนิดที่ถัดลงไป ๑ ชั้น เช่น คน คนไทย คนไทยกลาง คนไทยกรุงเทพ ฯ คนไทย ไปจำพวกใกล้ชิดที่สุดของไทยกลาง ไทยกลางเป็นพวกใกล้ชิดที่สุดของไทยกรุงเทพ ฯ ดังนี้ เป็นต้น

ข้อ ๕ ในจำพวกและชนิดยังมีสิ่งสำคัญอยู่อีกอย่าง ๑ คือ เรื่องความนอกกับความใน จึงพิเคราะห์ตัวอย่างต่อไปนี้ ให้เทอมสิ่งปลูกสร้าง เป็นจำพวกก็จะได้ชนิดคือเรือน ตึก โรงเรียน ที่ทำงาน ศาลา

ลักษณะทั้งห้าของเทอม

๑๑๓

๑๑๑. ชนิดเหล่านี้มีใช้อะไรอื่นคือ ความนอกของ
เทอมตั้งปลดกัสร้างนั้นเอง คราวนี้จงยกโรงเรียนมา
พิจารณาเทอมโรงเรียน จะมีความนอกคือ โรงเรียน
รัฐบาล โรงเรียนราษฎร์ โรงเรียนเทศบาล โรงเรียน
อนุบาล จงนับดูจะเห็นว่า ความนอกของจำพวกย่อม
มากกว่าความนอกของชนิด เพราะชนิดเป็นแต่เพียง
ส่วนย่อย ของจำพวก ชนิดจะมีชนิดย่อยออกไปอีก
เท่าไรก็ต้องเป็นเพียงส่วน ๑ ในหลายๆส่วนของจำพวก
นั้นเอง โรงเรียนทุกชนิดรวมกันเข้าได้แก่โรงเรียน
จะมีมากไปกว่า ตั้งปลดกัสร้างไม่ได้ เพราะนอกจาก
โรงเรียนทุกชนิดแล้วยังมี ค่ำดา คัก เรือน ๑๑๑ อีก
มากมาย ถ้าจะยกเอาชนิดอื่น ๆ ของจำพวก ตั้งปลดกั
สร้างมาเทียบเช่นนี้ก็จะได้ผลเช่นเดียวกัน

ต่อไปจงพิจารณาความใน บทที่ ๕ ข้อ ๑ มีกฏว่า
ถ้าความในทวิชั้นความนอกย่อมลดลง ประกอบด้วย

ข้อความในวรรคก่อนชี้ให้เห็นว่าจากจำพวกลงมายัง
 ชนิดความนอกตกลง ผลจึงมีว่าความในเพิ่มขึ้น
 เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความในของชนิด
ย่อมมากกว่าความในของจำพวก จึงดูตัวอย่างให้ด้
 จะเห็นเหตุของผลอันนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ความในของสิ่งปลูกสร้าง คือ สิ่ง
ที่มนุษย์ก่อสร้างคิดพื้นดินอาจใช้พักอาศัยได้

ความในของโรงเรียน คือสิ่งที่มนุษย์ก่อสร้างคิด
 พื้นดิน อาจใช้พักอาศัยได้ (คือ สิ่งปลูกสร้าง หรือ
จำพวก) + ซึ่งใช้สำหรับทำการสอน

ตัวอย่างที่ ๒ ความในของเรือน (ในจำพวกเดียวกับ
 กับตัวอย่าง ๑) คือสิ่งที่มนุษย์ก่อสร้างคิดพื้นดิน อาจ
 ใช้พักอาศัยได้ (คือ สิ่งปลูกสร้าง หรือ จำพวก) + ซึ่งใช้
 เป็นที่อาศัยประจำ

ตัวอย่างที่ ๓ ความในของกฎหมาย คือข้อบังคับ
ซึ่งผู้มีอำนาจสูงสุดในรัฐวางไว้บังคับแก่พลเมือง

ลักษณะทั้งห้าของเทอม

๑๑๕

ตัวอย่างที่ ๔ ความในของกฎหมายอาญา คือข้อ
บังคับซึ่งผู้มีอำนาจสูงสุดใน รัฐวางไว้ ใ้บังคับแก่พล
เมือง + วัตถุประสงค์กระทำอันกระทบกระเทือนถึงความ
ปลอดภัยของชุมชน

ความในของ กฎหมายแพ่ง และพาณิชย์ คือข้อ
บังคับซึ่งผู้มีอำนาจสูงสุดใน รัฐวางไว้ ใ้บังคับแก่พล
เมือง (คือกฎหมายหรือจำพวก) + ในส่วนความเกี่ยว
พันระหว่างเอกชนด้วยกัน

จะเห็นว่าข้อความต่อจาก + มานั้นคือ ความในซึ่ง
ชนิด มากกว่าจำพวก สำหรับทำให้ชนิดนั้น ๆ ต่าง
จากชนิดอื่นในจำพวกเดียวกัน ถ้าไม่มีข้อความเพิ่ม
ขึ้นเช่นนี้เทอมโรงเรียน (ชนิด) กับเทอม ตั้งปลูก
สร้าง (จำพวก) และเทอมกฎหมาย (จำพวก) กับ
กฎหมายแพ่งพาณิชย์ (ชนิด) ก็จะเป็นตั้งเดียวกัน ทั้ง
จักไม่ต่างจากชนิดอื่น ๆ เช่น บ้าน ศาลา ฯลฯ หรือ
กฎหมายวิธีพิจารณา ฯลฯ อย่างไรได้แต่ย นี้แสดงให้

เห็นว่า ความในของชนิดมากกว่าความในของจำพวก และมีผลต่อไปว่า ความในที่เพิ่มขึ้นเองทำให้ชนิดหนึ่ง ๆ ต่างกับชนิดอื่นในจำพวกเดียวกัน เพราะแต่ละชนิดก็เพิ่มขึ้นด้วยลักษณะต่าง ๆ กันทั้งสิ้น (เทียบตัวอย่างโรงเรียนกับเรือน และกฎหมายอาญาเทียบกฎหมายแพ่ง) ความในที่เพิ่มขึ้นนี้ชื่อว่า ลักษณะแตกต่างหรือลักษณะพิเศษของเทอม หากจะให้คำไขของลักษณะพิเศษก็คงเป็นว่า ลักษณะพิเศษ คือ ลักษณะอย่าง ๑ หรือหลายอย่างที่ทำให้ชนิด ๑ ผิดจากชนิดอื่นในจำพวกเดียวกัน วางรูปจากตัวอย่างได้ดังนี้

ชนิด = จำพวก + ลักษณะแตกต่าง หรือ
ความในหรือลักษณะของจำพวก + ลักษณะแตกต่าง
ทำให้เกิดชนิดขึ้น

ควรสังเกตว่า การอธิบายลักษณะของชนิดไม่จำเป็นต้องบรรยายลักษณะของจำพวก เพียงแต่ใช้รูปข้าง

ลักษณะทั้งห้าของเทอม

๑๑๗

บนก็ได้ เช่น (ตัวอย่างที่ ๔) กฎหมายอาญา คือ
กฎหมาย ว่าด้วยการกระทำอันกระทำความผิดจนถึง
ความปลอดภัยของชุมชน ใช้คำกฎหมาย แทนความใน
ของกฎหมาย

ข้อ ๖ ตัวอย่างในข้อก่อนแสดงให้เห็นว่าในจำพวก
เดียวกันย่อมมีความในหรือลักษณะเหมือนกัน เช่น ข้อ
ความข้างหน้าเครื่องหมายวงในตัวอย่างนั้นๆเป็นความ
ในหรือลักษณะที่มีอยู่ ในจำพวกดังปลอกสร้าง และ
กฎหมาย และมีอยู่ในทุก ๆ ชนิดในจำพวกเดียวกัน
ตัวอย่างในจำพวกอื่นเช่นจำพวก ปากกา ไม่ว่าจะ
ปากกาชนิดใดย่อมมีลักษณะที่พ้องหรือเหมือนกัน คือ
เป็นเครื่องใช้ที่มีลักษณะแข็ง สำหรับเขียนด้วยหมึก
จำพวกหนึ่งคือ มีลักษณะเหมือน คือเครื่องหมายที่
ใช้แทนคำพูด ลักษณะที่มีร่วมกันในทุก ๆ ชนิดของ
จำพวกเดียวกันนี้เองเรียกว่า คุณสมบัติ เป็นลักษณะ
พิเศษของเทอม

มีความต่างกันอันสำคัญ ระหว่าง ลักษณะพิเศษ กับ คุณสมบัติ คือลักษณะพิเศษเป็นลักษณะที่ทำให้ชนิดในจำพวกเดียวกันต่างกันออกไป ตรงกันข้าม คุณสมบัติไม่ทำให้ชนิดในจำพวกเดียวกันต่างกัน แต่เป็นลักษณะร่วมอยู่ในทุกชนิด เช่นในจำพวกสิ่งที่มีชีวิต (ได้แก่คน สัตว์เศรษฐกิจ และพืช) ย่อมมีการกินอาหาร มีการถ่ายสิ่งโสโครก มีการเติบโตและเสื่อม เช่นเดียวกัน ลักษณะเหล่านี้คือคุณสมบัติที่มีร่วมอยู่ในจำพวกเดียวกันเรียกว่า คุณสมบัติของจำพวก หรือ คุณสมบัติทั่วไป (Generic Property)

ยังมี คุณสมบัติ อีกชนิดหนึ่ง ที่มีอยู่เฉพาะชนิดหนึ่งเท่านั้น แต่ก็ไม่สำคัญเท่ากับลักษณะพิเศษ จนถึงแก่เป็นลักษณะที่แยกให้ชนิดนั้นต่างกับ ชนิดอื่นออกไป ท่านให้ชื่อว่า คุณสมบัติจำเพาะชนิด หรือ คุณสมบัติเฉพาะ (Specific Property) เช่นในจำพวก สิ่งที่มีชีวิต คนและสัตว์มีความโกรธความจำ แต่พืช

ไม่มีคุณศัพท์เหล่านี้ และคนเท่านั้นพูดจาหรือหัวเราะได้ ดั่งตัวอย่างเท่านั้นที่เคียวเอง แต่ดั่งตัวอย่างและคนไม่มีคุณศัพท์ ฉะเพาะอันนี้ แต่ลักษณะเหล่านี้ไม่สำคัญถึงแก่จะใช้เป็นเครื่องหมายแยกชนิดให้ต่างกัน แต่ถ้าเป็นลักษณะพิเศษต้องทำให้ชนิดหนึ่งต่างจากชนิดอื่น

ข้อ ๗ คด้ายกับคุณศัพท์จำเพาะ ยังมีลักษณะหนึ่ง เช่นขนาดและลักษณะบางอย่างของคน บางคนใหญ่สูงมาก บางคนเด็กผอม บางคนตาบอด บางคนมีตำแหน่งสูง สกุดใหญ่ แต่ลักษณะเช่นนี้ถ้าขาดไปหาทำให้เขาขาดคุณศัพท์ของคนไปไม่ จะมีหรือไม่มีลักษณะเช่นนี้เขาก็คือคนนั่นเอง ข้อของคนก็เช่นเดียวกัน จำนวนเลขแม้จะมากหรือน้อยก็เป็นเลขของมันเอง กิ่งไม้บางกิ่งมีใบน้อย บางกิ่งมีใบมาก เหล่านี้ไม่ทำให้แปลกไปจากจำพวกเลย พิเคราะห์ดั่งอย่างเหล่านี้เพียงเล็กน้อยจะเห็นว่า เป็นลักษณะที่จะมีอยู่

หรือขาดไปจาก จำพวกใด ชนิดใด ก็ไม่ทำให้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติของจำพวกหรือชนิดนั้น เป็นลักษณะที่บังเอิญและไม่จำเป็นต้องเกี่ยวกับธรรมชาติ ของ สิ่งนั้นๆ ลักษณะที่ท่านเรียกว่า ลักษณะบังเอิญ ส่วนคุณสมบัตินั้นเป็นลักษณะจำเป็น ที่ ต้อง มีร่วมใน ชนิดหรือจำพวกดังกล่าวแล้ว

ลักษณะบังเอิญอาจแยกออก เป็น ลักษณะบังเอิญแยกได้คือ ลักษณะบังเอิญที่อาจเปลี่ยนแปลงได้เช่นตำแหน่งชื่อ อาชีพ ฯลฯ ของคน ส่วนบางอย่างไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ เช่นที่เกิด บิดามารดา ความเป็นคนใบ้ ฯลฯ เรียกว่า ลักษณะบังเอิญแยกไม่ได้ เพราะเหตุที่มีลักษณะทั้ง ๒ นั้นเอง ลักษณะบังเอิญจึงไม่สำคัญ เช่น & ลักษณะแรก

บทที่ ๗

คำไข *

ข้อ ๓ ถ้าตั้งเกณฑ์ประโยคไม่ว่าในข้อความธรรมดา หรือประโยคตามตรรกศาสตร์ก็ตาม จะเห็นว่าภาค แแต่คงหรือกิริยาของแต่คงถึงลักษณะ ทั้ง ห้า ของ เทอม ต้นตั้งได้ก่ต่างแล้ว ดังตัวอย่างว่า

๑. ความรู้เป็นสิ่งมีประโยชน์ “สิ่งมีประโยชน์” เป็นจำพวกของ “ความรู้”

๒. นาคาตมีรต์หวาน “มีรต์หวาน” เป็นคุณสมบัติ ของ “นาคาต”

* คำนี้ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Definition ถ้าเป็นกิริยาว่า Define มีผู้ใช้ต่าง ๆ กัน บางท่านใช้ว่า “การวิเคราะห์ศัพท์” บางท่านใช้ว่า “การจำกัดคำ” บ้าง “การจำกัดความ” บ้าง พระองค์เจ้าวรรณฯ ทรงใช้ว่า “นิยาม” ในที่นี้ใช้ตามท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์ ฯ ว่า “คำไข” ถ้าเป็นกิริยาว่า “ไขคำ” อันเป็นคำไทยแท้

๓. ชายคนนั้นกำลังดำเนิน, “กำลังดำเนิน” เป็นลักษณะบังเอิญของ “ชายคนนั้น” ดังนั้นเป็นต้น ส่วนประโยคข้อนี้ เมื่อเรียนถึงหมวด ๒ แล้วพิจารณาตามนี้จะเห็นได้ว่าอยู่ในลักษณะเดียวกัน

เมื่อประโยคหลายประโยคแสดงออกติดต่อกัน ก็ทำให้เกิดข้อความขึ้นหลายอย่างคือ

๑. ห้วงนึกคงจะได้กล่าวในหมวดที่ ๓
๒. ความบอกเล่า
๓. คำอธิบายหรือคำบรรยาย
๔. คำไข (อาจมีประโยคเดียวเป็นข้อยกเว้นความข้างต้น)

ข้อ ๒ อย่างไรเรียกว่าบอกเล่า ไม่น่าอธิบาย และอย่างไรเรียกว่าคำไขนั้น จะชี้แจงให้เห็นชัดไม่ได้ ดียิ่งไปกว่าคำอธิบาย ของเจ้า พระยา ธรรมศักดิ์มนตรี ซึ่งได้คัดมาลงไว้ต่อไปนี้

“ในการที่จะกล่าวถึงสิ่งใด ๆ นั้น เราอาจกล่าวได้ในทางต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่าเราจะกล่าวถึงปลาเราอาจเรียกว่า เมื่อวันนั้น ๆ ข้าพเจ้าได้ไปดูเขาทอดแหที่นั่น ๆ ได้ปลาไม่น้อยเท่านั้น และคิดปลาตัวใหญ่ตัวหนึ่ง พออุ้มนำขึ้นมา มันก็ดิ้นจนแหขาดหลุดหนีลงน้ำไปได้ ฯลฯ อย่างนี้เรียกว่า บอกเล่า คือนำเรื่องมาให้ผู้ฟังทราบ

หรือจะพูดอีกทางหนึ่งก็ได้ว่า ปลา^{นี้} อย่าเข้าใจว่า มันหายใจด้วยปอดซึ่งอยู่ในทรวงอกเหมือนสัตว์บกทั่วไป มันหายใจด้วยเหงือกตรงแก้มของมันต่างหาก ปลาฉลามนั้น ถึงเรียกว่า ปลาที่คืด แต่หาใช่ปลาไม่ เพราะมันหายใจด้วยปอดเหมือนสัตว์บก และโครงกระดูกของมัน ก็คล้ายสัตว์สี่เท้า ท่านจึงนับเข้าในจำพวกสัตว์ จดบาท อย่างนี้เรียกว่าอธิบาย เพราะย่อมทำความเข้าใจของผู้ฟังให้ชัดเจน ให้แจ่มแจ้งขึ้น

หรือจะเพียงแต่ไขความให้ผู้ฟังทราบว่าปลาคืออะไร เช่นว่า “ปลา คือสัตว์น้ำที่หายใจด้วยเหงือก” เท่านั้น ก็ได้ อย่างนี้ตามนิยมของตรรกวิทยาเรียกว่า ไขคำ และคำที่บอกว่าเป็นปลาคืออะไร (คือตั้งแต่สัตว์ ถึงเหงือก) นั้น เรียกว่าคำไขของศัพท์ว่า ปลา

เท่านั้นพอแต่เห็นได้ คำบอกแต่ถึงสิ่งใดก็คือเรื่อง ของสิ่งนั้น ที่นำมาเล่าให้ฟัง จะเป็นเรื่องยาวก็ได้ เรื่อง สั้นก็ได้ไม่กำหนด คำอธิบายสิ่งใดก็คือคำชี้แจงใน เรื่องที่จะทำความเข้าใจให้ชัดเจน ให้แจ่มแจ้งขึ้น และ จะมากน้อยยาวสั้นเท่าไรก็ไม่กำหนดเหมือนกัน ถ้าผู้ ฟังเป็นคนฉลาดอาจเข้าใจง่าย คำอธิบายก็จะสั้นเข้าใจ ได้ ถ้าผู้ฟังเป็นผู้เข้าใจยาก คำอธิบายนั้นก็จะต้องยืดยาว ออก แต่คำไขของสิ่งใด ๆ นั้นเป็นคำจำกัดจะมากไป หรือน้อยไปไม่ได้ ต้องเป็นคำที่บอกความเต็มว่าสิ่งนั้น คืออะไรพอดี ถ้าเป็นของมีน้ำหนักอาจขังได้คำไขของ สิ่งใดก็ต้องมีน้ำหนักเท่ากับสิ่งนั้นพอดี ไม่ตดไม่หย่อน”

จากคำอธิบายนี้จะเห็นได้ว่า คำบอกเล่า คำอธิบาย และคำไข ต่างก็เป็นสื่อของความรู้จากผู้หนึ่งไปยังผู้อื่น แต่มีความสำคัญากง่ายต่างกัน

ข้อ ๓ การบอกเล่านั้นนอกจากจะต้องการ คำบอกเล่า ใจเพื่อประโยชน์พิเศษ เช่นต้องการเป็นคำพยานในศาล ก็ไม่มีความสำคัญอย่างอื่นนัก ทั้งเป็นการทำได้ง่ายไม่มีเหตุก่กเกณฑ์อย่างไร (ที่ว่านี้จะเพาะในศรรกศาสตร์ หาใช่หมายถึงเหตุก่กเกณฑ์ของการประพันธ์ให้เพราะพริ้งไม้) ไรมาเท่าไร อย่างไรก็แสดงออกไปตามนั้น จึงไม่จำต้องกล่าวถึง ข้อยากยิ่งของการไขคำนั้นอยู่ที่ความรู้จริง ความรู้ที่สมบูรณ์ ในสิ่งที่จะไข และต้องกล่าวให้สั้นที่สุด แต่ความไม่ขาดไม่เกิน มีกฎที่ท่านวางใจแต่ถือตามจนบัดนี้คือ

ข้อ ๔ กฎที่ ๓ ในการไขคำมีว่า “คำไขจะต้องบอกว่าจะดั่งนั้นคืออะไรและบอกลักษณะสำคัญที่สุดของเทอมที่ให้คำไขนั้น” ที่ว่าบอกว่าจะดั่งนั้นคืออะไร นั้น

คือต้องบอกว่าเทอมนั้นอยู่ในจำพวกอะไร และเพื่อ กัน
 ความฟุ่มเฟือยซึ่งขัดหลักไขคำที่ว่าต้องสั้นที่สุด ต้อง
 บอกจำพวกใดที่ดีที่สุด (คบทที่ ๖ ข้อ ๔ วรรค ๒) คำ
 ไขที่ไม่มีจำพวกย่อมไม่ได้ความเช่น คำไขว่า ส้มคือ
 เป็นผลไม้เขียว.....ย่อมไม่รู้ว่าอะไรเป็นผลไม้ คำ
 ไขว่า ครูคือสิ่งที่มีชีวิตที่.....เป็นคำไขบอกจำพวก
 ข้ามชั้นไป ควรเห็นว่า ครู คือคนที่.....จึงต้อง
 ตามนิยาม เพราะ คน เป็นจำพวกใดที่ดีที่สุด สิ่งมีชีวิต
 เป็นพวกที่ห่างเกินต้องการ ที่ว่าลักษณะสำคัญที่สุดนั้น
 หมายความว่าลักษณะซึ่งถ้าขาดไปถึงนั้น ก็ไม่ใช่ถึงนั้น
 คือลักษณะพิเศษนั่นเอง เพราะฉะนั้นลักษณะบังเอิญ
 จึงนำเข้ามาใช้ในการไขคำไม่ได้ ส่วนคุณศัพท์นั้นก็
 ไม่ใช่ลักษณะสำคัญที่สุด ที่ต้องการ เพราะนำเขาก็
 จะทำให้ฟุ่มเฟือย คุณศัพท์เป็นลักษณะตามมากับ
 ลักษณะพิเศษ เมื่อมีลักษณะพิเศษแล้วคุณศัพท์ก็จะ
 เกิดมีเอง ตัวอย่างจะไขคำของเทอม รูปดีเหนียม

จตุรัสว่าคือ รูปสี่เหลี่ยม (ไม่ใช่คือรูป เพราะเป็น
 จำพวกห่างไป) ที่มีด้านทั้งสี่เท่ากัน และมุมทั้งสี่กาง
 มุมละ ๙๐ มุมฉากก็เพียงพอ ถ้าเพิ่มว่า “เส้นทะแยงมุม
 แบ่งครึ่งกันเป็นมุมฉาก” เข้าไปจะพุ่มเพื่อยไม่จำเป็น ยิ่ง
 กว่านั้นได้กล่าวแล้วว่าคุณสมบัติไม่ใช่ลักษณะที่ทำให้
 เกิดความต่างระหว่างชนิดต่าง ๆ ในตัวอย่างนี้จะเห็น
 ว่า ถ้าเพิ่มคุณสมบัติเข้าไปตังนั้น นอกจากเป็นการใช้
 ภาษาพุ่มเพื่อยแล้ว กลับทำให้ความแคบเข้า เพราะรูป
 สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนก็มีคุณสมบัติ “เส้นทะแยงมุม
 แบ่งครึ่งกันเป็นมุมฉาก” เหมือนกัน ข้อยากอันสำคัญ
 คือลักษณะสำคัญที่สุดนั้นเป็นสิ่งที่เรารู้ไม่ถึง ของที่
 เรารู้จักดี เช่น แกง ต้ม คั้นมะพร้าว คั้นหมาก
 เหล่านี้ ให้คำใจได้ยาก อีกประการหนึ่งลักษณะ
 สำคัญในสมัยหนึ่งอาจเป็นลักษณะตาม (คุณสมบัติ)
 ในเมื่อเรารู้ในสิ่งนั้นดีขึ้น ก่อนมีโทรเลขเราพอจะให้
 คำใจว่าหนังสือคือเครื่องหมายที่ใช้แทนคำพูด แต่บัดนี้

คำใจเช่นนั้น คำหนึ่งข้อ คงหมายถึงโทรเลขด้วย
 กระจ่าง อย่างไรก็ตามกฎข้อนี้คงมีความว่า รูปของ
 คำใจคือ เทอม (ที่จะใจ) คือ จำพวกใดที่ดีที่สุด +
ลักษณะสำคัญที่สุด หรือลักษณะพิเศษ

ข้อ ๕ กฎข้อ ๒ “คำใจต้องเท่ากันพอดีกับเทอมที่
 ต้องการใจคำ” ไม่มากไม่น้อยเกินไป หรือพอดี
 อย่างหนึ่งว่า ต้องดัดกันได้พอดี กฎข้อนี้มีไว้เพื่อให้
 คำใจ และเทอมที่ต้องการใจซึ่งตาซึ่งได้น่าหนักเท่า ๆ
 กัน ถ้าน้อยไปก็ขาดใจความต้องการ ถ้ามามากไปก็
 เมื่อคงได้กล่าวมาข้างแล้วในข้อ ๕ ตามกฎข้อนี้เพียง
 แต่อ่านหรือฟังคำใจก็สามารถบอกได้ว่าเป็นคำใจของ
 เทอมใด

ตัวอย่างที่ ๓ ความแดงเพราะเพิ่มลักษณะบังเอิญ
 เช่นรูปสี่เหลี่ยม คือรูปที่ล้อมรอบด้วยเส้นตรงสี่เส้นที่
ยาวเท่า ๆ กัน คำชัดแจ้งนี้ไต่เป็นลักษณะบังเอิญที่ทำ

ให้ความแคบลง เพราะไม่รวมถึงรูปดีเหี้ยมชนิดค้ำ
ไม่เท่าซึ่งเป็นที่เหี้ยมเหมือนกัน

ตัวอย่างที่ ๒ ความดีคือการที่ถูกใจคนทั่วไป เป็น
คำไขที่แคบ เพราะความดีบางอย่างไม่ถูกใจคนทั่วไป
แคบเพราะขาดลักษณะสำคัญไป

ตัวอย่างที่ ๓ ความมั่งคั่งสมบูรณ์ได้แก่การ มีเงิน
มาก เป็นคำไขที่แคบ เพราะมีทรัพย์สินนอกจากเงิน
ก็เรียกความมั่งคั่งได้ เหตุที่แคบเพราะไม่รวมเอาชนิด
ทั้งหมด คือเป็นคำไขจากจำพวกมายังชนิด เพราะ
ฉะนั้นจึงมีหลักว่าคำไขของ ชนิดใด ต้อง ให้กิน ความ
รวมเอาความนอกของชนิดนั้นให้หมด แต่ไม่ให้ถ้า
ออกไปถึงชนิดอื่น

ตัวอย่างที่ ๔ จรรยาดีวิชาที่สอนให้ฉลาด กิน
ความกว้างเกินไป เพราะวิชาอื่นๆ ก็สอนให้ฉลาดได้
จึงถูกรวมเอาเข้ามา

ตัวอย่างที่ ๕ รูปสี่เหลี่ยมคือรูปที่ล้อมรอบด้วยเส้นตรงสี่เส้น เป็นคำไขที่ได้ลักษณะตามกฎข้อนี้พอดี

ข้อ ๖ กฎข้อ ๓ “คำไขต้องไม่มีคำที่ต้องการไขไม่ว่าโดยตรงหรือโดยความหมายถึงกัน” ข้อนี้เป็นขรรณดาอยู่เองเพราะจะไขคำใด ก็คือไขบอก่าเทอมนั้นคืออะไร ถ้ากลับไปใช้คำนั้นก็เท่ากับบอก่ารู้ว่าเมื่อยังไม่รู้

ตัวอย่าง ๑ แม่นาคอแม่นาท.....เป็นคำไขที่ไขคำที่ต้องการไขโดยตรงย่อมไม่ได้ความดีซึ้นกว่าไม่ไขเสียเลย มักเป็นคำของเด็ก ๆ

ตัวอย่าง ๒ ความทุกข์คือความลำบากใจลำบากกาย เป็นคำที่ไขคำ ความทุกข์ โดยทางอ้อม เพราะลำบากเป็นคำแปลของทุกข์ จึงเป็นการไขคำที่จะไขโดยความหมายถึงกัน

ตัวอย่าง ๓ เหตุคือสิ่งที่ทำให้เกิดผล เป็นคำไขที่ไขเทอมเกี่ยวข้องกับคู่ของคำว่า ผล นับว่าอยู่ในข้อผิดได้

เว้นแต่เทอมผลเป็นเทอมที่ได้ไขไว้ก่อนแล้ว มิฉะนั้น หากจะไขเทอมผล ก็จะไขว่า ผลคือสิ่งที่เกิดจากเหตุ เว้นกันไม่มีที่สิ้นสุด และไม่เกิดความขัดแย้งในความหมายอย่างไร คำไขที่ผนวกนี้ให้ชื่อว่า คำไขอย่างถูกต้องทาง หรือคำไขอย่างพระภิกษุ

ข้อ ๗ กฎข้อ ๔ คำไขต้องไม่เคลือบคลุม เพราะคำไขเป็นความที่จำต้องให้ความกระจ่างแจ้งที่สุดที่จะทำได้จึงต้องมีกฎนี้ ความเคลือบคลุมอาจเกิดขึ้นเพราะ

๑. ไขเทอมพ้อง ซึ่งไม่จำต้องให้ตัวอย่างละเอียด

๒. ไขข้อความเปรียบเทียบหรืออุปมาอุปไมย ข้อความเช่นนั้นเหมาะสำหรับโวหารพูด หรือประกอบกรอธิบายเปรียบเทียบให้ผู้ฟังเกิดความคิด ค้นคว้าแน่ชัดเขาเอง ตัวอย่าง (เมตโถน) สถาปัตยกรรม คือคนตรี มีตัวคน

๓. ใช้ข้อความที่ไม่อยู่ในวงเล็บของเทอมที่จะไข
คือข้อความหรือคำที่ใจความเป็น คน ละ เรื่อง กับ เทอม
จะไข

๔. ใช้คำที่ไม่รู้หรือรู้่น้อยกว่าเทอมที่จะไข เพราะ
ยิ่งจะทำให้ไม่รู้หนักขึ้น จะเห็นเป็นการไขความอย่าง
ดับไฟเข้าถ้ำ เพราะฉะนั้นจึงต้องไขคำที่รู้จักว่าเทอมที่
จะไข จะเห็นได้จากวิชาต่างๆ เช่น เรขาคณิต เมื่อจะ
ไขคำว่า รูปสามเหลี่ยมคือรูปที่ล้อมรอบด้วยเส้นตรง
สามเส้น ก็ต้องไขคำว่า เส้น และ เส้นตรง เสียก่อน
แต่ข้อยากและข้อยากเว้น ยังมีตั้ง จะกล่าวใน ข้อ ๘ ต่อ
ไปนี้

ข้อ ๘ ปาสคอต (Pascal) วางหลักการอธิบายไว้
ว่า จะไขเทอมใดต้องให้ไต่คำไขของเทอมนั้นเสียก่อน
แต่ว่าเทอมที่เราจะไข (จะไข) นั้นย่อมอาศัยคำหรือ
เทอมอื่น ๆ ฉะนั้นถ้าจะถือเคร่งตามหลักนี้ เราจะต้อง
ไขคำเรื่อยไปจนหมดสิ้น ในที่สุดเราก็ไขคำไม่ได้ คง

เช่นตัวอย่างที่ ๕ ในข้อ ๕ เราต้องไขคำ รูป คำด้อม
รอบ ฯลฯ และไขคำอื่น ๆ ทุกคำ ที่มีในคำไ้ นั้น
 ในที่สุดก็เลยจะไม่มีเวลาสิ้นสุดลงได้ การไขคำก็จะทำ
 ไม่ได้เลย เพราะฉะนั้นการไขคำจึงต้องดำเนินตามสาย
 กวาง คือคำที่รูกนอยู่ทั่วไปแล้ว แม้จะไม่รู้อย่าง
 สมบูรณ์ก็ยอมให้ใช้ ห้ามแต่เพียงคำที่ไม่รู้หรือไม่อาจ
 ระบุชี้จากคำไ้เท่านั้น มีความจริงว่าเทอมบางเทอม
 ให้ใช้คำไ้ไม่ได้ ถ้ายิ่งพยายามไขก็ยิ่งจะทำให้เกิด
 ความสงสัย เทอมจำพวกนี้ควรให้ชื่อว่า เทอมจำพวก
ด้ามัญที่ดู้ด (Primitive Words) ได้แก่ชื่อของลักษณะ
 ด้ามัญ เช่น ร้อน หนาว ฯลฯ หรือจำพวกความรู้
 ดู้ดด้ามัญดู้ดอื่น ๆ ความรู้ดู้ดทางด้ามัญเช่น เจ็บปวด
 ความด้ามัญ ฯลฯ ดึงธรรมชาติด้ามัญบางอย่างเช่น
 เวลา กวาง ฯลฯ ดึงที่เป็นเทอมเดี่ยว เช่น วิด้ามานย
 นามต่าง ๆ เหล่านี้พอจะนำไปใช้ได้ทีเดียว นับอยู่
 จำพวกเทอมที่ไม่ต้องให้คำไ้เสียก่อน อีกประการ

หนึ่งมีข้อห้ามว่า ต้องไม่ถัดมายังเทอมที่ไขไปแล้ว เช่นท่านองว่า “กระรอก คือสัตว์ชนิดหนึ่งที่ทำคล้าย กระแต, กระแตคือสัตว์ที่เท่าชนิดหนึ่งคล้ายกระรอก” หากไขคำวนเวียนเช่นนี้ก็จะได้คำไขอย่างพระภิกษุใน อภิธรรม เป็นการถ่มมติเอาว่ารู้อาگرรอก กระแต คืออะไรจากคำไข แต่ความจริงไม่รู้เลย

ข้อ ๘ กฎข้อ ๕ คำไขต้องไม่เป็นคำปฏิเสธในเมื่อ อาจให้เป็นคำรับได้ กฎนี้ไม่ดีสำคัญ เป็นแต่เพียงกฎ ประกอบเพื่อทำให้ข้อความฟังง่ายขึ้น ท่านองความที่ว่า “กระต่ายมีสี่ขา” ฟังง่ายกว่า “กระต่ายไม่ใช่ไม่มีสี่ขา” ซึ่งมีความหมายอันเดียวกัน ในข้อนี้อาจเติมความว่า ต้องไม่ใช่เทอมตรงกันข้ามหรือเทอมปฏิเสธกันให้เป็น คำไขของกันและกัน เพราะผลที่ได้จะเป็นความปฏิเสธ

ข้อ ๑๐ บางท่านเพิ่ม กฎเพิ่มเติมเป็น ข้อ ๖ ว่า คำไขต้องไม่บรรจุข้อความที่พิมพ์เพียง ได้อธิบายมาใน ข้อก่อน ๆ บางแล้ว ในที่นี้ควรตั้งกฎเพิ่มเติมแต่เพียง

ว่าเมื่อสามารถพูดสั้นได้ความดีไม่ควรพูดยาวแต่ความเท่ากัน หรือออกอย่างหนึ่งห้ามกล่าวลักษณะที่จำต้องตามมากับลักษณะสำคัญ รูปที่มีด้าน ๓ ด้าน (สำคัญ) ต้องมีมุมสามรวมกันได้ ๒ มุมฉาก (ตามมา) หรือลักษณะที่อยู่ด้วยกัน

ข้อ ๑๑ การไขคำตามที่กล่าวมาแต่เรียกว่า “การไขคำตามตรรกศาสตร์” จะเห็นได้ว่าที่จะไขคำของเทอมใดได้ ผู้ไขต้องมีความรู้ความเข้าใจที่จริง ๆ ในลักษณะทั้ง ๕ ของเทอมนั้น ๆ จึงต้องคิดค้นตามหลักภิกษาศาสตร์จนได้ผลสุดท้ายก่อนจึงจะไขคำได้ การคิดค้น (Discovery) กับการไขคำจึงต้องดำเนินเป็นคู่กันไป โดยนัยนี้ทุกสิ่งทุกเทอมจึงอาจมีคำไขได้ เว้นแต่ความรู้ในสิ่งนั้นจะยังไม่เพียงพอเท่านั้น ทราบไว้ที่ความรู้ยังไม่เพียงพอคำไขก็เป็นเพียง “คำไขชั่วคราว” (Provisional Definition) ต่อเมื่อการคิดค้น

ถึงที่สุดตามความเป็นจริงของสิ่งนั้น. คำไขจึงจะเป็น
“คำไขแท้” (Final Definition)

ข้อ ๑๒ เทอมเดียวอาจมีหลายคำไข การคิดค้น
หรือความรู้ในสิ่งใดๆย่อมมีนัยตามหลักวิชาต่างแขนง
เป็นต้นว่าเทอม “คน” ในวิชาศึกษาระบบจรรยา, ใน
วิชากฎหมาย, ในวิชาชีววิทยา ฯลฯ ต่างก็ย่อมมีความ
หมาย, มีลักษณะทั้ง ๕ ต่างๆ กัน เพราะฉะนั้นคำไข
ของคำว่า “คน” ก็ย่อมต่างกันไปด้วย ตามแต่จะไข
คำในวิชาใด ครรภศาสตร์จึงไม่จำกัดว่าเทอมเดียว
จะมีคำไขได้ทางเดียว แต่จำกัดว่าที่จะเป็นคำไขตาม
ครรภศาสตร์ได้ต้องมีกฎเกณฑ์ตั้งข้างต้นเท่านั้น

คำไขตามข้อกำหนด (Artificial หรือ Fixed
Definition) ยังมีคำไขอีกประเภทหนึ่งซึ่งจะเรียกว่า
คำไขตามครรภศาสตร์ไม่ได้ เพราะไม่ใช่ผลของการ
ค้นคว้าหาความรู้ในเทอมที่ไข (ดังในข้อ ๑๑) เป็น
แต่กำหนดขึ้นตามต้องการ คำไขชนิดนี้จึงไม่ต้อง

อยู่ในกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ข้างต้น โดยมากเป็นคำไขใน
 ศัพท์กฎหมายต่าง ๆ ซึ่งผู้บัญญัติคำนั้น ๆ ต้องการให้
 หมายความอย่างไรก็กำหนดลงไปอย่างนั้น จึงไม่ทำ
 ให้เกิดความรู้อะไรในทางวิชาการมากไปกว่าที่กำหนด
ในเรื่องนั้น ๆ แม้ในกฎหมายด้วยกัน แต่ถ้าต่างฉบับ
 กัน คำไขของคำเดียวกันก็ยังต่างกันไปอีกก็มี เพราะ
 ความประสงค์ต่างกัน บางคำไม่บอกลักษณะทั้ง ๕ เดย
 เป็นแต่คำพรรณนา (Enumeration) เทอมอื่น ๆ ที่
 ต้องการ เช่นตัวอย่าง ๓ “ซึ่ง” หมายความถึงการ
 กักขังจำเลยหรือผู้ต้องหาโดยศาล — ประมวลกฎหมาย
 วิชาชีพพิจารณาอาญามาตรา ๒ ข้อ ๒๒ (ผิดกฎข้อ ๓ ข้างต้น)
 ๒ “ที่เรียกว่าปลัดศัคว์และดัศัคว์พาหนะนั้น ท่านหมาย
 ความตลอดถึงช้าง, ม้า, โค, กระบือ, ด่อ, แพะ, แกะ,
 และสุกรด้วย” — ประมวลกฎหมายอาญามาตรา ๖ ข้อ
 ๑๖ (ผิดกฎข้อ ๓ ข้างต้น)

บทที่ ๘

การจัดจำพวก

ข้อ ๑ ในเรื่องลักษณะทั้งห้าของเทอมได้กล่าวถึงลักษณะที่ตั้งต่าง ๆ โดยมีชื่ออย่างเดียวกัน หรือจำพวกเดียวกัน บทนี้จะกล่าวถึงการรวมตั้งต่าง ๆ เข้าเป็นจำพวก

เป็นตั้งจำเป็นในวิชาต่าง ๆ ที่ต้องจัดตั้งที่มีลักษณะเหมือนกันให้อยู่ในจำพวกเดียวกัน กฎหมายแพ่งจัดบุคคลเข้าเป็นพวก ๆ ถ้อยหาความสามารถในการทำ นิติกรรมเป็นเกณฑ์ ผู้ที่อายุ ๒๐ ปีขึ้นไปหรือสมรส ในอายุกำหนดจัดเป็นพวกหนึ่ง ผู้ที่สติวิปลาศจัดจำพวก ๑ ๑๑ เช่นนี้ได้แก่การจัดจำพวก โดยถือความสามารถเป็นลักษณะสำคัญ แต่ถ้าจัดจำพวกโดยถือลักษณะไม่สำคัญ เช่นถือเอา ความชาวเป็นเกณฑ์ ก็อาจได้สิ่งที่ไม่เป็นจำพวกเดียวกัน และไม่น่าเป็นไปตาม

การจัดจำพวก

๑๓๕

คดองความคิด เพราะจะได้คนผิวขาว ดิน ส่อ ขาว
ดำดี ๆ ๑๑๑ ซึ่งนอกจากไม่น่าจะเป็นพวกเดียวกันแล้ว
ยังไม่มีประโยชน์อย่างใด เพราะฉะนั้นการจัดจำพวก
จึงได้แก่การจัดตั้งต่าง ๆ เข้าให้เป็นระเบียบตามความ
คล้ายคลึงหรือเหมือนกันที่สำคัญ

ข้อ ๒ การจัดจำพวกอาจทำได้หลายวิธี แต่ด้วย
ความประสงค์จะถือลักษณะใด เป็น สำคัญ ใน การ จัด
เช่นการจัดพวกมนุษย์ นักประวัติศาสตร์จัด ตามผิว
เป็นจำพวกผิวเหลือง ผิวขาว ผิวดำ ผิวแดง ก็ได้
หรือจัดตามภาษาที่พูดก็ได้ ๓ ประเภท คือพวกเซมิติก
พวกแอมิติก และพวกอเรียน พดเมืองของประเทศ
อาจจัดเป็นพวก ๆ ตามความต้องการ หรือตามวิชาใด
วิชา ๓ เป็นพวกพื้นเมือง พวกอพยพเข้ามา หรือจัด
ตามภาษา จัดตามตำนาน จัดตามที่เกิด ๆ ๑๑๑ ตรรก
ศาสตร์ไม่มีกฎตายตัว ว่าต้องจัดโดยถือลักษณะนั้น
ลักษณะนี้เป็นสำคัญ ต้องแต่ด้วยความประสงค์หรือ

วิชาใดจะกำหนดเอาเอง ตระรกศาสตร์มีแต่เพียงวางหลักทั่วไปไว้ ดังที่กล่าวในชั้นนี้ ตระรกศาสตร์วางกฎไว้ว่า

กฎที่ ๓ ในการจัดจำพวกต้องเลือกวิธีจัดให้เหมาะสมกับความต้องการ กล่าวคือว่าจะถือลักษณะที่คล้ายคลึงกันอย่างไรเป็นหลักก็ให้ถืออย่างนั้น ในการจัดครั้งนั้น หนังสือในห้องสมุดจะจัดตามขนาด หรือจัดตามเนื้อเรื่องของวิชา จัดตามภาษาในหนังสือ หรือจัดตามลำดับอักษรชื่อของผู้แต่งก็ได้ แต่ถ้าใช้วิธีปนกัน เช่น จัดตามขนาดแต่ภาษาของหนังสือ การจัดก็จะไม่สำเร็จดังได้เพราะขนาดเดียวกันอาจมีหลายภาษาก็ได้ เรียกว่าการจัดอย่างกำกวม ซึ่งย่อมจะทำความประสงค์ให้สำเร็จไม่ได้

ข้อ ๓ ในการจัดจำพวกถ้าเพียงแต่ถือความคล้ายคลึงหรือเหมือนในลักษณะใดลักษณะหนึ่งดังในกฎข้อ ๓ เท่านั้น แทนที่จะเป็นจำพวกอาจเกิดการรวม ซึ่งไม่

อาจเป็นได้ ไม่น่าคิดว่าจะจะเป็นพวกเดียวกันได้ดังการจัดโดยถือเอาความขาว เป็นเกณฑ์ในข้อ ๑ ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะลักษณะความคล้ายคลึงซึ่งถือเป็น เกณฑ์ในการจัดนั้นเป็นคุณสมบัติซึ่งอาจมีในสิ่ง ต่าง จำพวก กันได้ ถ้ายิ่งถือลักษณะบังเอิญเป็นเกณฑ์ด้วยแล้ว การจัดใช้ไม่ได้เลย ในบรรดาสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมด ถ้าเราจัดจำพวกโดยถือเอาลักษณะ มีความคิดหาเหตุผลเป็น เกณฑ์เราก็จะได้จำพวกมนุษย์ทั้งหมด ผลต่างกันเกิดจากลักษณะอื่น เป็นใช้ ร้อย สิ่ง เข้าเป็น จำพวก ผิด กัน เพราะฉะนั้นจึงมีกฎข้อ ๒ ว่า ต้องจัดโดยถือเอาลักษณะ คล้ายหรือเหมือนกัน ที่สำคัญคือลักษณะแตกต่างซึ่ง จำต้องกล่าวไว้ในคำใ้ของพวกที่จัดนั้น เป็น เกณฑ์ ในการจัดจำพวก ข้อนี้สำคัญยิ่งกว่าข้อก่อน เพราะข้อก่อนเป็นของธรรมดาซึ่งไม่สู้จะฝ่าฝืนพลาดผิดได้ง่าย ๆ กฎข้อ ๒ ^๕ เป็นหลักที่ไ้ทั่วไปในสัตว์วิทยา

ข้อ ๔ เมื่อได้ลักษณะสำคัญดังนี้แล้ว

๑. การจัดนั้นจะทำให้เกิดข้อความเกี่ยวแก่จำพวกได้มากที่สุด

๒. ทำให้เราสามารถอ้าง หรือ รู้ลักษณะของสิ่งหนึ่งสิ่งใดในจำพวกนั้นได้ แม้เพียงรู้จักเพียงบางสิ่งเท่านั้น

๓. ทำให้สิ่งต่างๆ ในจำพวกนั้นเหมือนกันมากที่สุดและต่างกับจำพวกอื่นมากที่สุด

การจัดจำพวกซึ่งได้ลักษณะดังนี้เรียกว่า การจัดจำพวกตามธรรมชาติ หรือตามทางวิทยาศาสตร์ (Natural หรือ Scientific Classification) เพราะเป็นการหยิบยกเอาลักษณะอันมีอยู่โดยธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ เป็นหลัก ลักษณะสำคัญที่เป็นเกณฑ์นั้นยอมรับเอาลักษณะอื่น ๆ ได้มากที่สุด จึงทำให้เกิดข้อความเกี่ยวแก่จำพวกได้มากที่สุด เช่นการมีความคิดหาเหตุผลเป็นลักษณะที่จัดเอาสิ่งมีชีวิตมารวมเข้าพวกเดียวกันคือจำพวกมนุษย์ ทำให้เกิดข้อความได้มาก

เช่นรู้จักประดิษฐ์ รู้จักปกครองกันเป็นหมู่เหล่า และ
อื่น ๆ ได้มากที่สุด เมื่อเป็นเช่นนี้เพียงแต่รู้ว่าชาติ
อารยะเป็นชาติที่มีสติปัญญา อาจคิดค้น อะไรได้ ก็
สามารถอ้างได้ว่าชาติป่าเถื่อนก็อาจมีสติปัญญาได้ เช่น
เดียวกัน แต่ทั้งนี้ควรระวังว่าลักษณะอาจมีลักษณะอัน
เป็นเฉพาะถึงเฉพาะอย่างไรในจำพวกเดียวกัน เช่นความ
เป็นอัจฉริยะ ย่อมมีอยู่เฉพาะในบางคน เมื่อเป็นเช่น
นี้จะอ้างว่าคนอื่นในจำพวกเดียวกัน มี ลักษณะ นั้น ด้วย
ไม่ได้ ส่วนผลข้อ ๓ นั้นก็อยู่ในข้อ ๑ เป็นส่วนมากคือ
ลักษณะที่เหมือนกันย่อมมีอยู่ในจำพวกมากที่สุด จึง
เป็นผลให้ต่างกับจำพวกอื่นมากที่สุด ด้วยการมีความ
คิดหาเหตุผลนี้เองทำให้มนุษย์ต่างกับสัตว์เดรัจฉานซึ่งมี
ชีวิตด้วยกัน ไม่ว่าในทางร่างกายที่อยู่อาศัย หรือทาง
ความคิดความเจริญ

ข้อ ๕ การจัดจำพวกอีกวิธีหนึ่งซึ่งจะเรียกว่าการ
จัดจำพวกเพื่อความสะดวก (Artificial Classification)

คือวิธีจัดโดยถือลักษณะเดียวหรือสองตาม ลักษณะ จะสำคัญหรือไม่ก็ตามเป็นเกณฑ์ ข้อสำคัญก็เพื่อความสะดวกในการค้น หรือความสะดวกประการอื่น ซึ่งจะใช้วิธีจัดตามธรรมชาติก็ไม่เหมาะ (ดูข้อ ๖ ประกอบ) ตัวอย่างเช่นการจัดคำในพจนานุกรม เพื่อสะดวกในการค้นจึงจัดตามลำดับก่อนหลังของพยัญชนะและสระที่ประสมคำ การจัดหนังสือตามขนาดเพื่อประหยัดที่เก็บ หรือการจัดหนังสือตามลำดับอักษรชื่อของผู้แต่งเหล่านี้นับว่าการจัดโดยไม่ถือลักษณะสำคัญ ตามธรรมชาติของสิ่งที่จัดเป็นเกณฑ์

การจัดโดยวิธีนี้แม้จะเหมาะ กับ ความ ประสงค์ มากหลายแม้ในทางวิทยาศาสตร์ด้วยก็ตาม ก็หาได้ลักษณะดังที่กล่าวในข้อ ๔ นั้นไม่ ตัวอย่างหนังสือจำพวกขนาดเดียวกันนั้นนอกจากขนาดเท่ากันแล้ว หาอาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะอื่นเหมือนกันไม่ จึงขาดลักษณะข้อ ๑ (ในข้อ ๔) ไป การเลือกขยายฉกรรจ์เป็นนุหาว

การจัดจำพวก

๑๕๕

ถือตามขนาด ความสมบูรณ์ในทางอนามัย และไม่มีสติวิปลาศ เป็นการจัดที่^๒เหมาะสมกับความประสงค์ทางราชการทหาร แต่เป็นการจัดเพื่อความสะดวก จะเห็นได้ง่ายว่าความจริงสำหรับคนหนึ่ง หรือหลายคน ในจำพวกเดียวกันหาอาจได้ว่าเป็นจริงสำหรับคนอื่นไม่ เช่นพลทหาร ก. เป็นลูกของผู้ที่เคย^๒เป็นทหาร มาแล้ว จะอ้างว่าพลทหารอื่นก็เป็นเช่นเดียวกันไม่ได้ ยิ่งกว่านั้นแทบมองไม่เห็นเลยว่า คนที่มีลักษณะที่จะเป็นทหาร ผิดกับคนสามัญอื่น ๆ อย่างไรบ้าง

ข้อ ๖ การจัดจำพวกตามธรรมชาติเป็นวิธีสำคัญ เพราะรวมความคล้ายคลึงของสิ่งใดมากที่สุด และอื่น ๆ ดังกล่าวแล้ว จึงเป็นวิธีจำเป็นในวิชาต่างๆ เช่น พฤษศาสตร์ เหมี่ ๑ ๓ ๖ แม้กระนั้นก็ดีก็ยังไม่เป็นการเหมาะสมกับความประสงค์ทุกอย่างไป เช่นเมื่อต้องการจำพวกเพื่อรู้จักชื่อ ของ สิ่ง ต่าง ๆ หากจะจัดตาม

ลักษณะธรรมชาติก็คงไม่ได้ประโยชน์อะไร คงต้องจัดตามลำดับอักษรตามวิธีเพื่อความสะดวก ในวิชาพฤกษศาสตร์ท่านมักจัดจำพวกพืชตามรูปของส่วนต่างๆ ของเมล็ด ตามเปลือกหุ้มเมล็ด และอื่นๆ ซึ่งยากแก่การตรวจตรา ฉะนั้นนักพฤกษศาสตร์จึงมักจัดพืชตามหลักความสะดวก โดยถือเอาลักษณะสำคัญเห็นได้ง่าย เพื่อแยกพืชให้เห็นต่างกัน เช่นถือเอาเกษรตัวเมีย และเกษรตัวผู้ซึ่งมีใช้ลักษณะสำคัญแท้จริง ลักษณะตามธรรมชาติบางลักษณะซึ่งไม่สำคัญแต่เห็นได้ง่ายเช่นนี้ มักจะถือว่าเป็นลักษณะที่เหมาะสมในการจัดจำพวกและเรียกว่าคุณแฉ (Characteristics)

บทที่ ๑๗

การแยกชนิด

ข้อ ๓ ในลักษณะทั้งห้าของเทอมว่าด้วยจำพวก และชนิดก็ได้กล่าวถึงการแยกชนิดมาบ้างแล้ว บทนี้ เป็นข้อความพิสดารของเรื่องนี้ และเป็นบทซึ่งกล่าวถึงวิธีตรงกันข้ามกับการจัดจำพวก การแยกชนิดได้แก่การซึ่งจำพวกว่าประกอบด้วยชนิดอะไรบ้าง หรือ การบอกว่าจำพวกหนึ่ง ๆ ประกอบด้วยชนิดอะไรบ้าง ดูจำพวก ประเทศ อาจ แยก ออก เป็น ประเทศ เอกราช ประเทศราช หรือจำพวกโรงเรียนแยกเป็น โรงเรียน รัฐบาล โรงเรียนเทศบาล โรงเรียนราษฎร์ โรงเรียน อนุบาล เช่นนี้เป็นต้น

การแยกชนิดเป็นสิ่งสำคัญไม่น้อยไปกว่าการไขคำ เพราะจะต้องใช้ในสรรพวิทยา และในเรื่องราวที่พูด หรือเขียน การแยกที่ผิดหลักทำให้เรื่องทั้งกล่าวไขว้เขว

ไม่ทำความเข้าใจให้ได้ดังที่ควร คือไปนี้^๑เป็นหลัก
ของการแยก

ข้อ ๒ มีกฎในการแยกที่จะต้องถือตามให้ครบถ้วน
๓ กฎคือ

๑. ในการแยกชั้นหนึ่ง ๆ ต้องนิยมวิธีแยกแต่
ทางเดียว

๒. ชนิดที่แยกต้องขาดจากกัน

๓. ชนิดที่แยกออกทั้งหมดเมื่อรวมกันเข้าต้องเท่า

กับจำพวกที่แยกนั้น

จะได้อธิบายเป็นลำดับไป

ข้อ ๓ กฎข้อ ๓ ที่ว่าต้องนิยมวิธีแยกแต่ ทาง เดียว
นั้น ต้องเข้าใจคำว่า ทาง ด้วยตัวอย่างเดียวกัน เช่น
เทอมโรงเรียน ถ้าจะแยกตามความสูงต่ำ ก็ได้โรง
เรียนประถม โรงเรียนมัธยม ความสูงต่ำจึงเป็นทาง ๑
ของการแยกโรงเรียน ถ้าจะแยกตามการดำรงอยู่ก็ได้

โรงเรียนรัฐบาล โรงเรียนเทศบาล โรงเรียนราษฎร์
โรงเรียนอนุบาล การดำรงจึงเป็นทาง ๓ ของการแยก
เห็นได้จากกฎข้อ ๕ เทียบได้กับกฎที่ ๓ ของบทที่ ๘ และ
กล่าวได้ว่าทางของการแยกคือลักษณะของสิ่งที่จะแยก
แต่ลักษณะหรือทางในการแยกนี้ ผิดกับลักษณะสำคัญ
อันเป็นหลักของการจัดจำพวกตามธรรมชาติในบทที่ ๘
คือลักษณะที่ถือเป็นทางใน การ แยก นี้ จะ เป็น ลักษณะ
สำคัญหรือไม่ก็ได้

มีข้อสำคัญในกฎข้อ ๕ ในการแยกบางจำพวกต้อง
แยกหลายชั้นจึงจะเสร็จการแยก หรือจึงดำไว้จตาม
ความประสงค์ เมื่อเป็นเช่นนั้นชั้นหนึ่ง ๆ จะนิยมทาง
ต่างกันได้ (ดูข้อ ๔ วรรคสุดท้าย)

ข้อ ๕ กฎทั้งสามนี้เกี่ยวข้องกับ การแยก
ชนิดที่^๘กฎข้อหนึ่งก็มักจะผันข้ออื่นด้วย เพราะฉะนั้น
จึงจะได้อธิบายและยกตัวอย่างรวมกันไป

สมมติว่าจะแยกชนิดของหนังสือออกเป็นหนังสือ

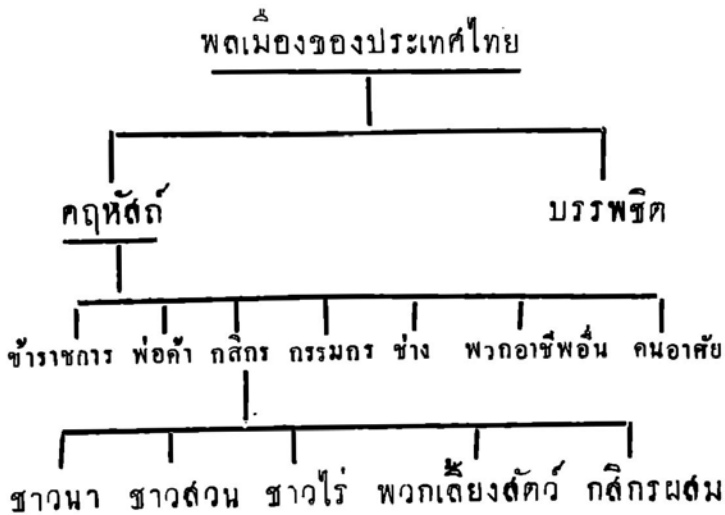
มีทศ^๑ หนังสือร้อยแก้ว (ถอวิธีแต่งเป็นทาง) หนังสือ
 อังกฤษ หนังสือฝรั่งเศส (ถอภาษาเป็นทาง) หนังสือ
 อ่านเล่น หนังสือแบบเรียน (ถอการใช้เป็นทาง) จะ
 เห็นว่าผิดกฎข้อ ๑ เพราะเป็นการแยกนิยมหลายทาง
 หนังสือร้อยแก้ว อาจเป็น หนังสือ อังกฤษ อาจเป็น
 หนังสืออ่านเล่น การแยกนิยมหลายทางดังนี้เรียกว่า
แยกกวาง่าย (Cross Division) เพราะการที่มีหลาย
 ทางนี้ทำให้ชนิดต่างๆ ประปนกัน

นอกจากผิดกฎข้อ ๑ แล้ว ถ้าพิจารณาที่เด็กน้อย
 จะเห็นว่าผิดกฎข้อ ๒ และ ๓ ด้วยดังนี้คือ หนังสือบท
 กวี และร้อยแก้ว เป็นภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศสและ
 ภาษาอื่นก็มี หนังสือภาษาต่างๆ เป็นหนังสืออ่านเล่น
 หรือแบบเรียนก็มีเช่นนี้เป็นต้น เห็นได้ชัดว่าชนิดต่างๆ
 ไม่ขาดจากกันมีการเหื่อมต่อกันแทบทุกชนิด ยิ่งกว่า
 นั้นชนิดต่างๆ ที่แยกออกกันเมือรวมกันเข้าหาเท่ากับ
 จำพวก หนังสือ ไม่ เพราะขาดหนังสือชนิดอื่นๆ เช่น
 หนังสือในราชการ นับว่าผิดกฎข้อ ๓ ด้วย

การแยกชนิด

๑๕๑

การแยกพดเมืองของประเทศไทยต่อไปนี้ ชั้นที่ ๑ แยกโดยการถือบวชและไม่ถือบวชเป็นทาง ชั้นที่ ๒ ถืออาชีพเป็นทาง (แต่อาชีพมีหลายประเภทซึ่งอาจแยกได้มากกว่านี้จึงได้รวมพวกอาชีพอื่น ๆ ไว้) ชั้นที่ ๓ ถือประเภทของกตกรรมเป็นทาง จึงไม่ขัดกับกฎที่ ๑ และ ๒ ชนิดที่ไม่ได้แยกต่อ ๆ ไปก็อาจแยกไปได้อีก เท่าที่แยกนี้เมื่อรวมกันเข้าแล้วจะเท่ากับพดเมืองประเทศไทยพอดี จึงตรงกับกฎที่ ๓



ข้อ ๕ ข้อควรระวังเท่า ๆ กับเป็นกฎข้อหนึ่ง มีว่า การแยกจะต้องไม่กระโดดข้ามชั้น เช่นการแยกข้างต้น ถ้ากระโดดจากคฤหัสถ์มายังชาวนา ชาวไร่ ฯลฯ ที่เคยเรียกว่าแยกข้ามชั้น นอกจากไม่เหมาะแล้วอาจเกิดผิดกฎเข้าได้เหมือนกัน เพราะฉะนั้นเพื่อกันข้อบกพร่องนี้ จึงให้ชนิดที่แยกออกนั้นเป็นชนิดย่อยของจำพวกใดที่สุด

ข้อ ๖ การแยกจำพวกโดยเด็ดทางตามต้องการ เช่นตัวอย่างมาแต่นั้น แม้จะเหมาะสมและชอบใจกันมากที่สุด ก็ยังมีข้อบกพร่องเนื่องแต่ความรู้ของเราในสิ่งที่แยกนั้นไม่เพียงพอ ดังในสมัยก่อนเคยแยกมนุษยชาติตามผิวออกเป็น ๓ จำพวกคือ ผิวขาว ผิวเหลือง ผิวดำ ครั้นต่อมาได้พบทวีปอเมริกาปรากฏว่าคนผิวแดงก็มีอีกพวก ๑ การแยกที่ได้ทำไว้แต่เดิมจึงผิดไป (คกฎข้อ ๓) ว่าที่จริงข้อผิดเช่นนี้จะโทษตรงกระดาษไม่ได้ ต้องโทษวิชาอันที่ไม่เป็นความรู้อันสมบูรณ์

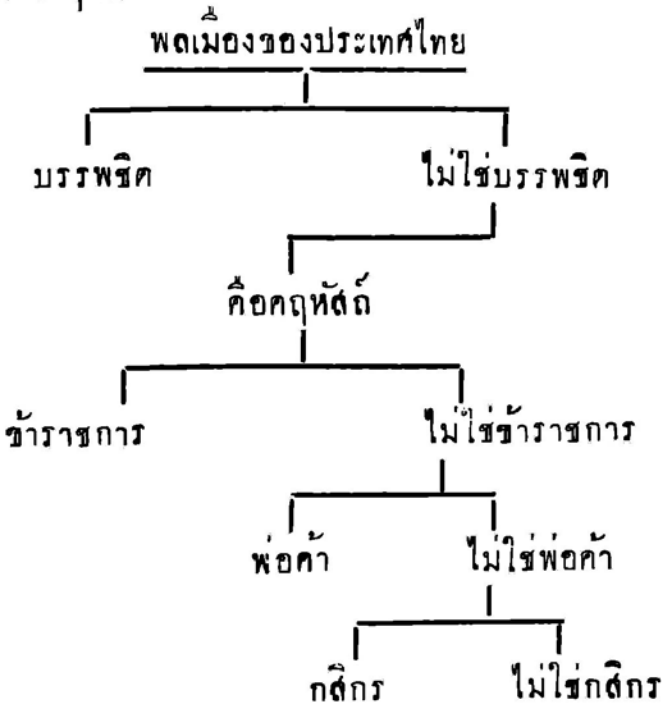
ได้มีนักปราชญ์ชาติกรีกชื่อ ปอพิริอัส ได้คิดค้นวิธีแยกชนชนิดหนึ่งเรียกว่า วิธีแยกคู่ หรือเรียกตาม

การแยกชนิด

๑๕๓

นามท่านผู้คิดว่า ปอพิริอัส โดยวิธีนี้ การขาดตกบกพร่องจะมีไม่ได้ เพราะเป็นวิธีที่คัด้อยตามกฎของความคิดที่กล่าวแล้วในบทที่ ๑

วิธีแยกคั้นนี้คือถ้อยกฎแห่งความไม่มีปานกลาง แยกทุกสิ่งออกเป็นสองเสมอ จะถ้อยทางอย่างไรก็ได้ ในชั้นหนึ่ง ๆ เช่น



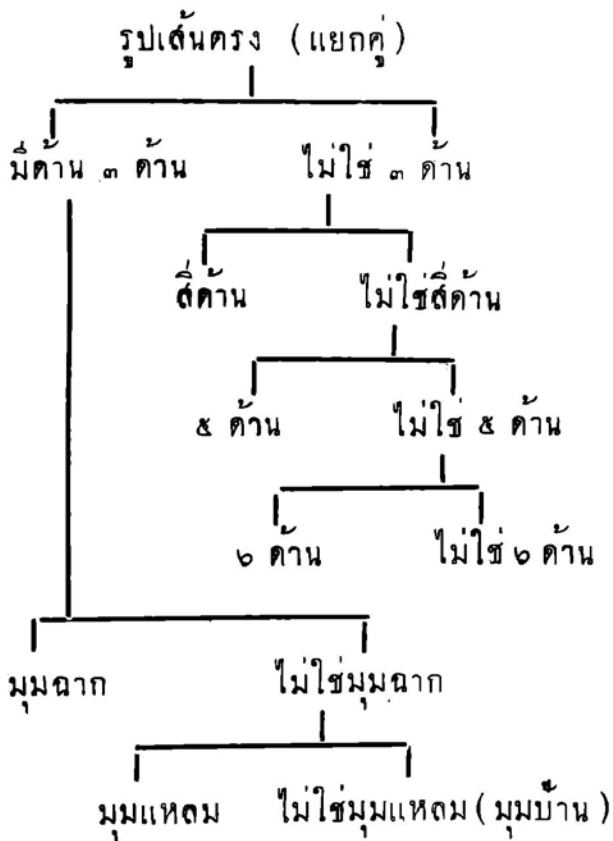
ต่อไปและไม่ว่าชนิดใด เมื่อจะแยกก็แยกคู่ ดังนี้
 มองจากพวกแรกจะเห็นเป็นรูปต้นไม้กิ่งคู่เสมอไป ด้วยการแยกวิธีนี้จะเห็นได้ว่าชนิดต่าง ๆ ที่แยกออกไปไม่มีเหลือ ดังในจำพวกคลุหัดจะต้องเป็น ข้าราชการ หรือไม่ใช่ข้าราชการอย่างใดอย่างหนึ่ง ในจำพวกไม้ ไม้ใช้ราชการจะต้องเป็นพ่อกำหรือมีไม้เป็นพ่อกำอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้ เรื่อยไป ตามกฎของความไม่มีปานกลาง ชนิดที่ยังมิได้แยกหรือแม่ที่สุดชนิดที่ยังไม่รู้ ก็คงอยู่ในชนิดใดชนิดหนึ่งในสองชนิดนั้น ๆ เพราะฉะนั้นในการแยกสิ่งใดที่เราไม่รู้แน่ว่าจำพวกมีชนิดอะไรบ้าง วิธีแยกคู่เป็นอันประกันได้ว่าจะไม่ขัดกฎของการแยกข้อ ๒ และ ๓

ข้อ ๗ แต่การแยกคู่ยังมีที่ค้อยู่อย่างหนึ่ง คือในสิ่งที่ความรู้ของเราเพียงพอว่ามีกี่ชนิดแน่ หากจะใช้วิธีแยกคู่เสมอไปแล้ว จะทำให้เกิดความไม่เหมาะ เพราะวิธีนี้แยกได้ชั้นละชนิดเท่านั้น จึงทำให้การแยก

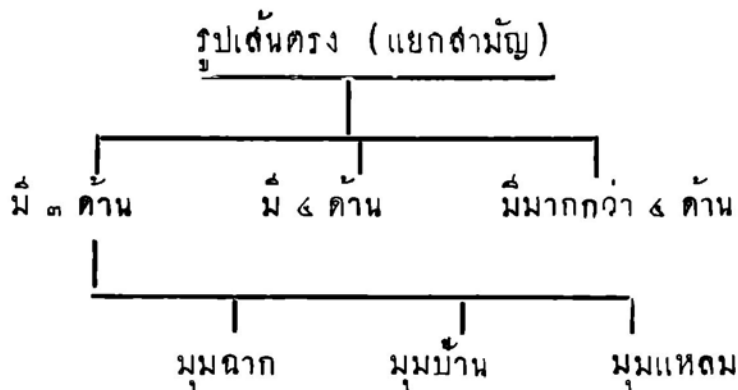
การแยกชนิด

๑๕๕

ยี่คยาวโดยไม่จำเป็น จงเทียบการแยกคู่และการแยก
ด้วยวิธีธรรมชาติต่อไปนี้ให้เห็นความจริง



การแยกชนิด

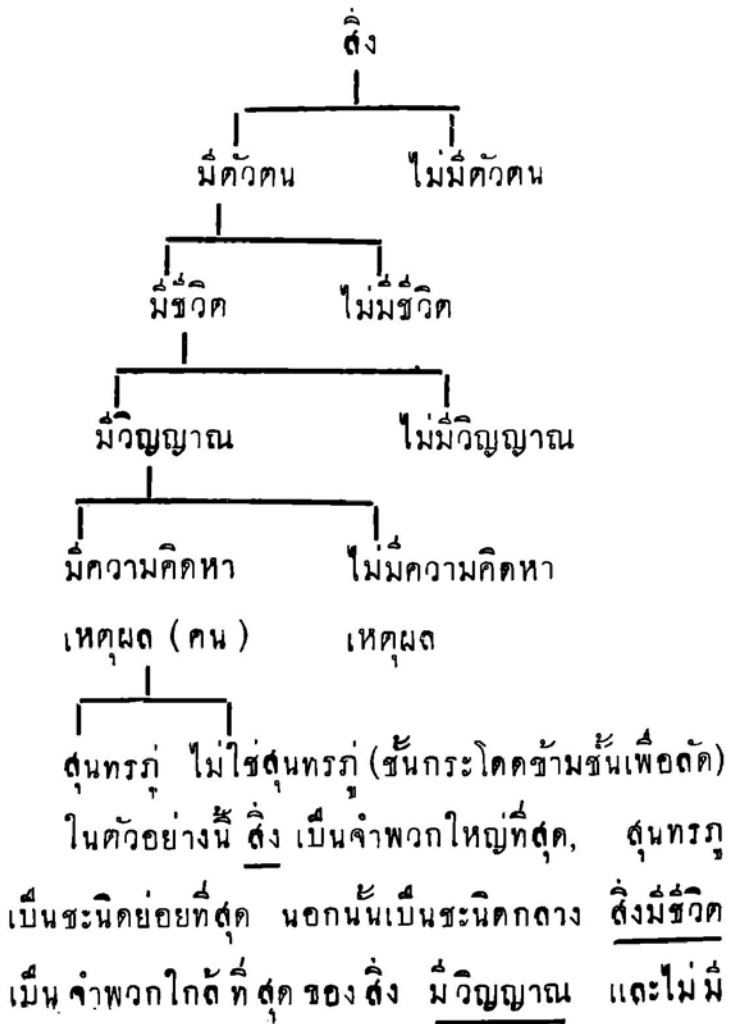


จะเห็นได้ว่าการแยกตามัญนี้กว่าแยกคู่

ข้อ ๘ ไม่ว่าจะการแยกคู่หรือการแยกธรรมดาบางจำพวกอาจแยกออกไปได้หลายชั้นคือหลายชนิด จนในที่สุดไม่สามารถจะแยกออกไปอีกได้ ชนิดที่สุดที่แยกไม่ได้นั้นเรียกว่า ชนิดต่ำที่สุด และจำพวกใดที่ไม่เป็นชนิดของจำพวกใดอีกต่อไปเรียกว่า จำพวกใหญ่ที่สุด ชนิดที่อยู่ระหว่างชนิดต่ำที่สุดกับจำพวกใหญ่ที่สุดเรียกว่า ชนิดกลาง และชนิดที่ใกล้เคียงที่สุดแต่อยู่สูงขึ้นไป เรียกว่า จำพวกใกล้เคียงที่สุด เช่น

การแยกชนิด

๑๕๗



วิญญาณ สิ่งมีชีวิต เป็นจำพวกใกล้ที่สุดของ คน
และสิ่งไม่มีความคิดหาเหตุผล อื่น ๆ ก็เหมือนกัน

ข้อ ๘ มีปัญหาว่าจะสามารถวางเส้นกำหนดได้หรือไม่ ในการที่จะกำหนดว่าจำพวกใดเป็นจำพวกใหญ่ที่สุด พดเมืองของประเทศไทย เป็นจำพวกใหญ่ที่สุดไม่ได้แน่นอน เพราะยังมี คน เป็นจำพวกใกล้ที่สุด และ คน หาเป็นจำพวกใหญ่ที่สุดไม่ เพราะยังมีสัตว์โลกเป็นจำพวกใกล้ที่สุดต่อไปอยู่แม้ที่สุด สิ่ง (ทั่วไปรวมทั้งพืชแรว่ ชาติทุกอย่างที่มีในโลก) ก็ไม่แน่ว่าจะจะเป็นจำพวกใหญ่ที่สุด เพราะฉะนั้นจึงน่าจะคิดว่าอะไรจะเป็นจำพวกใหญ่ที่สุดนั้นต้องแล้วแต่ความจริงในสิ่งนั้น ๆ ตรรกศาสตร์คงไม่กำหนดเส้นเขตต์ตายตัวได้ทุกอย่างไป อีกอย่างหนึ่งในวิชาต่าง ๆ เราอาจ กำหนดให้จำพวกใดจำพวกหนึ่งเป็นจำพวกใหญ่ที่สุดได้ตามรูปเรื่อง เทอมพดเมืองของประเทศไทย เป็นจำพวกใหญ่ที่สุดในการสำรวจ

พลเมือง แต่ไม่ใช่จำพวกใหญ่ที่สุดในวิชามนุษยชาติ
 วิทยาจึงนับเป็นต้น

ข้อ ๓๐ คัดย้ายกับการแยกชนิดยังมีการ แยกบาง
 อย่างคือ ๑ การแยกส่วนของสิ่งที่เป็นรูปร่าง (Physical
 Division หรือ Partition) คือการชี้ส่วนต่าง ๆ ของ
 สิ่งมีรูปร่างออกให้เห็นเป็นส่วน ๆ จนครบถ้วน เช่น
 บอกว่า ประเทศไทยมีจังหวัดอะไรบ้าง ร่างกายของ
 คนมีกระดูกกี่ท่อน อะไรบ้าง เหล่านี้เรียกว่าการแยก
 ส่วนของสิ่งที่มีรูปร่าง หากใช้การแยกชนิดตามตรรก
 ศาสตร์ไม่ แต่ถ้าแยกส่วนของประเทศไทยออกเป็น
 ชนิด ๆ เป็นจังหวัดเอก จังหวัดโท แล้วแยกออกเป็น
 อีกโดยถือลักษณะหรือทางที่ตั้งต่างมาแต่ ก็นับ
 เป็นการแยกชนิดตามตรรกศาสตร์ได้

๒. การแยกตาม อภิปรัชญา (Metaphysical
 Division) คือการถือว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งย่อมประกอบไป

ด้วยลักษณะต่าง ๆ แยกลักษณะเหล่านี้ ออกจากกัน เช่น โຕะตัวหนึ่งประกอบไปด้วย รูป ^๕ ดี ขนาด ๑๓๑ หรือเช่น จิตต์ ใจ ประกอบด้วย ความคิด ความรู้ ^๕ ดี ความตั้งใจ ความกระตือรือร้น ๑๓๑ เช่นนี้หาใช้การแยกชนิดตามตรรกศาสตร์ไม่

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยประโยค

บทที่ ๑๐

ลักษณะของประโยค

ข้อ ๑ ขรรคตาของเทอมนั้นเมื่ออยู่แต่คำพังก้อยยังมีได้เป็นส่วน ของ ประโยค ย่อม หมายถึง ถึง ถึง ต่าง ๆ, หมายถึงจำพวกหรือชนิด ของ ถึง ต่าง ๆ เป็นเครื่องหมายให้รู้ถึงนั้น ๆ เท่านั้น หาได้ให้ความรู้ความจริงแต่อย่างใดไม่ ดูเจตนาว่า ความผิด ต้นไม้ อาหาร เป็นเครื่องหมายให้ความคิดเด่นไปถึงการที่ผิดไม่ตีไม่งามอย่าง ๑ ถึงจำพวกต้นไม้ และถึงจำพวกอาหารจริงอยู่เมื่อคิดถึงเทอมเช่นนี้เราคิดไปถึงลักษณะต่าง ๆ ของมันเช่นคิดว่า ความผิดทำลายความดี การพูดเท็จเป็นความผิด ต้นไม้มีประโยชน์ อาหารคือสิ่งจำเป็น ฯลฯ แต่ความคิดเหล่านี้ใช้อะไรอื่นคือการที่

เราได้รับความรู้มาจากการเปรียบเทียบแต่ก่อนแล้วจะเป็น
 โดยความเคยชิน หรือการเรียนรู้มาก็ตาม แต่ไม่ใช่
 เรื่องของเทอมโดยแท้จริง แม้ว่าเราจะมีความรู้ใน
 ลักษณะเทอมมาแต่อย่างมากหรือน้อยก็ตาม เมื่อจะให้รู้
 ต่อไปมากกว่านี้ก็ต้องอาศัยการเปรียบเทียบ ตัวอย่าง
 เราต้องการรู้ว่า การพูดเท็จ กับสิ่งที่คุณประโยชน์
 โดยเทียบลักษณะต่าง ๆ (ที่รู้มาแล้ว) ของเทอมทั้งสอง
 เข้าด้วยกัน ถ้าเหมือนกันก็แสดงผลของการเทียบว่า
 การพูดเท็จมีคุณประโยชน์ หรือถ้าผิดกันก็แสดงผล
 ออกมาว่า การพูดเท็จไม่มีคุณประโยชน์ ดังนั้นเป็นต้น
 ถ้าไม่เปรียบเทียบกันเราจะไม่มีทางได้รู้เลยว่า การพูด
 เท็จมีคุณประโยชน์หรือไม่ การเปรียบเทียบจึงเป็น
 อากาการของจิตต์ใจ ของทุกคน ซึ่งในวัน หนึ่ง ๆ ใช้
 อากาการของจิตต์ใจอย่างนี้มาครั้ง หนึ่ง ก็อบไม่ถ้วน
 ผลของการเปรียบเทียบนี้เองเรียกว่าประโยค ในการ
 เปรียบเทียบย่อมเป็นที่เห็นได้ว่าต้องมี สิ่งต้องตั้ง ตั้ง ตัว

ลักษณะของประโยค

๑๖๓

อย่างในข้อ ๑ แแต่ตั้งทั้งตั้งนั้นก็คือเทอมนั่นเอง เพราะ
ฉะนั้นประโยค ๑ ย่อมประกอบด้วยเทอม ๒ เทอม เทอม
แรกเช่นการพูดเท็จเรียกว่า เทอมต้น เป็นเทอมที่หมาย
ถึงข้อความอันสำคัญ ซึ่ง จะ ต้อง นำ ตั้ง อื่น เรื่อง อื่น มา
กล่าวถึงว่าเป็นอย่างไรอย่างนี้หรือไม่ เทอมหลังเช่น
(ตั้ง) มีประโยชน์ เรียก เทอมท้าย เป็นเทอมที่หมาย
ความว่าเทอมต้นเป็นอย่างไรหรือไม่ ระหว่างเทอมต้น
และเทอมท้าย มีคำอีกคำหนึ่งเชื่อมระหว่างเทอมทั้งสอง
เพื่อแสดงผลของการเปรียบเทียบ คำเชื่อมนี้ในทาง
ตรรกศาสตร์เรียกว่า คำแสดง และได้แก่คำ วิจตรรก
กิริยาในไวยากรณ์ แต่ว่าวิจตรรกมีหลายคำด้วยกัน
คำแสดงใน ตรรกศาสตร์นำมาใช้เฉพาะ คำว่า เป็น
ไม่เป็น ไม่ใช่ และ คือ เท่านั้น

ข้อ ๒ ประโยคตรรกศาสตร์ต้องมีส่วนทั้ง ๓ ตั้ง
ข้างต้นเสมอขาดไม่ได้เลย ถ้าขาดไปแม้แต่ส่วนเดียวก็
ไม่ใช่ประโยคตามตรรกศาสตร์ ประโยคที่ใช้กันตาม

ปกติคือประโยคตามไวยากรณ์นั้น บางประโยคหาได้มี
 ส่วนทั้ง ๓ ดังนี้ไม่ ทั้งคำกริยาก็ไม่ใช่วิกตรรณเสมอไป
 จะได้ส่วนและมีลักษณะเป็น ประโยค ตรรกศาสตร์ หรือ
 อย่างไร ? ข้อแตกต่างนี้อาจแยกออกพิจารณาได้เป็น
 สองประการคือ

ประการที่ ๑ ประโยคไวยากรณ์ซึ่งไม่มีครบ ๓ ส่วน
 คือจำพวกประโยค ๒ ส่วน ซึ่งใช้กิจกรรมกริยาเช่นคน
 เดิน การไปสุดระครคนนั้นสั้นๆ ฯลฯ เห็นเป็นขาดเทอม
 ท้ายไป

ประการที่ ๒ ประโยคไวยากรณ์ใช้กริยาอื่น นอก
 จากคำว่า คือ เป็น ไม่ใช่ ไม่เป็น ดังตัวอย่างในประ
 การที่ ๑ มีคำว่า เดิน และ สั้นๆ เป็นกริยา (คำแสดง)
 เห็นว่าไม่มีคำแสดง ทั้งสองประการนี้จะได้กล่าวรวม
 กันไป

กล่าวโดยทั่วไป ประโยคตามไวยากรณ์ดัง กล่าว
 แล้วยนี้ มีส่วนทั้งสามเหมือนกับประโยคตามตรรก

ลักษณะของประโยค

๑๖๕

คำศัพท์ จึงอาจแปลงมาเป็นประโยคตามตรรกศาสตร์
ได้ ส่วนที่ไม่ปรากฏตั้งในประการที่ ๑ นั้นเป็นส่วนที่
ละไว้ในที่เข้าใจ และกริยาคำอื่นที่ปรากฏตั้งในประ
การที่ ๒ นั้น อาจรวมไปไว้ในเทอมท้ายและเติม
คำแต่ง ตามตรรกศาสตร์ ตั้งประโยคที่ว่าในประการ
ที่ ๑ ก็อาจแปลงเป็นประโยคตรรกศาสตร์ได้ตามหลัก
ที่กล่าวมานี้คือ คนเดิน แปลงเป็น คน เป็น ผู้ เดิน การ
ไปตุตระครคนนั้นนี้ถูกดี แปลงเป็นการไปตุตระครคน
เป็นการถูกดี ยิ่งกว่าตัวอย่างนี้บางที่ การคิดสันใจ
ไม่แต่งออกเป็นรูปของประโยคเลยก็มี แต่ถ้การ
แต่งภาษาออกมานั้นเป็นผลของการคิดสันใจก็เรียกว่า
ประโยค เช่นเวลาตกใจเมื่อมีผู้ร้ายขึ้นบ้านเราต้องออก
มาว่า “คน” คำเดียวก็ได้ชื่อว่าประโยคตามตรรก
ศาสตร์ เพราะความเต็มมีว่า “นั้นเป็นคน” ซึ่งมีส่วน
ทั้ง ๓ ครบ ด้วยหลักตั้งที่ให้ตัวอย่างนี้ประโยคโดยา
กณฑ์แทบทั้งตั้งยอมแปลงเป็นประโยคตรรกศาสตร์ได้

ข้อ ๓ จากข้อ ๒ เห็นได้ว่าประโยคตรรกศาสตร์ทุกประโยค คือประโยคไวยากรณ์ ที่ว่านี้ถ้าแปลว่าประโยคไวยากรณ์ทุกประโยค คือประโยคตรรกศาสตร์ก็เป็นการแปดผิด ที่ถูกนั้นประโยคไวยากรณ์บางประโยคเท่านั้นเป็นประโยคตามตรรกศาสตร์ มีข้อต่างกันสำคัญเป็นเหตุให้เกิดผลดังกล่าวแล้วคือ

ประโยคตาม ตรรกศาสตร์เป็น ผล แห่ง การ คัด ติน ต้องการความแน่นอน แต่ประโยคตามไวยากรณ์มีหลายชนิด (แยกตามใจความ) คือประโยคบอกเล่า ประโยคคำถาม ประโยคคำสั่ง ประโยคคาดคะเน ประโยคบอกเล่าอย่างเดี่ยวเท่านั้น ซึ่งให้ความแน่นอน จึงเป็นประโยคตรรกศาสตร์ได้ ส่วนประโยคอื่นๆ เป็นไม่ได้ เว้นแต่จะแปลงมาเป็นประโยคบอกเล่าได้เสียก่อน ผู้อ่านควรพยายามหัดแปลงประโยคไวยากรณ์ ให้เป็นประโยคตรรกศาสตร์เสมอ ๆ จะเป็น ประโยชน์ ต่อไปมาก

บทที่ ๑๑

ชนิดของประโยค

ข้อ ๑. ประโยคตามตรรกศาสตร์แยกออกเป็นชนิดๆ
ได้สอง จงดูตัวอย่างต่อไปนี้

๑. ถ้าเกิดอุทกน้ำ ก็ตาย

๒. เกิดมีมรดกเต็ม. ในประโยคที่ ๑ กล่าวความ
สองตอนอาศัยกันคือ ประโยคที่ว่า “ก็ตาย” (เกิด
เป็นสิ่งที่ตาย) นั้นอาศัยประโยคที่ว่า “ถ้าเกิดอุทกน้ำ”
เป็นเหตุเป็นเงื่อนไขให้เกิดการตาย ประโยคชนิดนี้
เรียกว่า ประโยคมีเงื่อนไข ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปข้าง
หน้าอีกต่างหาก ประโยคที่ ๒ กล่าวความโดยลำพัง
มิได้อาศัยประโยคอื่นเรียกว่า ประโยคความบริบูรณ์
ซึ่งจะได้กล่าวถึงทุกชนิดในบทนี้

ข้อ ๒. ประโยคความบริบูรณ์แยกออกได้ อีก เป็น
สองทางต่างกัน คือแยกตามชนิดทาง ๑ แล้วแยกตาม

จำนวนอีกทาง ๓ แยกตามชนิดนั้นคือแยกเป็นประโยค
ปฏิเสธและประโยครับ เช่น “คนเป็นผู้ที่ต้องตาย”
 เป็นประโยครับ “คนไม่ใช่ผู้ไม่รู้จักตาย” เป็นประโยค
 ปฏิเสธ ส่วนการแยกตามจำนวนนั้นแยกเป็นประโยค
ความเต็ม และประโยคความแบ่ง ตัวอย่างทั้ง ๒ นี้
 เป็นประโยคความเต็มเพราะว่าด้วยคนทั้งหมด แต่ค่อ
 ไปนี้เป็นความแบ่ง “คนบางคนเป็นผู้มีศีลธรรม” เป็น
 ประโยครับความแบ่ง “คนบางคนไม่เป็นผู้มีศีลธรรม”
 เป็นประโยคปฏิเสธความแบ่ง การรู้จักลักษณะของ
 ประโยคว่าประโยคนั้นเป็นชนิดใดนั้นสำคัญมาก จึง
 ควรพิเคราะห์พิจารณาให้เห็นต่างกัน

ข้อ ๓ ประโยครับนั้นเป็นประโยคที่แสดงว่าเทอม
 ต้นและเทอมท้ายต้องกัน คือว่าลักษณะของเทอมท้าย
 เป็นลักษณะของเทอมต้นด้วย ประโยคที่ว่า “คนเป็น
ผู้ที่ต้องตายนั้น” นั้น ลักษณะของผู้ที่ต้องคือการ
 ที่ต้องตายวันใดวันหนึ่งข้างหน้า (ลักษณะของเทอม

ชนิดของประโยค

๑๖๕

ท้าย) นั้นเป็นลักษณะของคนซึ่งเป็นเทอมต้นด้วย แต่ที่
ว่านหมายถึงลักษณะที่แสดงไว้ในประโยคเท่านั้น นอก
กว่านั้นไม่รู้ว่าต่างกันทุกอย่างหรือไม่ สิ่งที่ต้องตายบาง
ชนิดเช่นสัตว์เคี้ยวเอื้อง มีลักษณะคือไม่รู้จักนุ่งห่มบิ
บั้งความอาย ลักษณะนี้เป็นลักษณะของคนด้วยหรือไม่
ไม่รู้ได้จากประโยคนี้

นอกจากลักษณะตรงกันแล้ว เทอมต้นยังเป็น
ชนิดหนึ่งในจำพวกของเทอมท้าย ผู้ต้องตายไม่
เฉพาะจะมีแต่คน ย่อมมีสัตว์อื่นด้วย ผู้ต้องตายจึง
เป็นจำพวกของคน แม้ประโยครับความแบ่งก็อยู่ใน
ลักษณะนี้ ส่วนประโยคปฏิเสธแสดงความจริงข้าม
กับประโยครับ คือลักษณะของเทอมต้นและเทอมท้าย
ไม่ต้องกัน ประโยคที่ว่า “คนไม่ใช่ผู้ไม่รู้จักตาย”
แสดงว่าความไม่ตายไม่ใช่ลักษณะของคน และถ้าถือ
ความไม่ตายเป็นทางแยกจำพวก คนก็ไม่ใช่ชนิดย่อย
ของผู้ไม่ตายซึ่งเป็นจำพวก ความที่กล่าวนี้เป็นจริง

คำรับประโยคปฏิเสธความแบ่งโดยทำนองเดียวกับ ประโยครับ

ผู้อ่านพึงระวัง คำแต่ง ของประโยครับและปฏิเสธ เราอาจวางรูปประโยคได้ดังนี้

ประโยครับ (ความเต็มหรือความแบ่ง) มีรูป “ค เป็น ก”

ประโยคปฏิเสธ (ความเต็มหรือความแบ่ง) มีรูป “ค ไม่เป็น ท”

คำแต่งปฏิเสธคือ ไม่ ต้องเป็นส่วนคำแต่ง ไม่ใช่เป็นส่วนของเทอมท้าย ข้อนี้สำคัญมากเพราะเทอมท้ายบางเทอมเป็นเทอมไม่จำกัด เช่น ไม่ใช่ ท หรือผู้ไม่รู้จักตาย คำ ไม่ ไม่ใช่ เป็นส่วนของเทอมท้าย ถ้ากำหนดรู้เสียเช่น นี้ แล้ว การวินิจฉัยว่า ประโยคใดเป็นชนิดรับหรือปฏิเสธก็ไม่พลาดได้ง่าย จึงวางรูปรวมดังนี้

ชนิดของประโยค

๑๖๑

| ประโยคแต่ละรูป | เทอมต้น | คำแสดง | เทอมท้าย |
|----------------------|---------|----------------|----------|
| ประโยครับรูปที่ ๑ | ค | <u>เป็น</u> | ท |
| รูปที่ ๒ | ค | <u>เป็น</u> | ไม่ใช่ ท |
| ประโยคปฏิเสธรูปที่ ๑ | ค | <u>ไม่เป็น</u> | ท |
| รูปที่ ๒ | ค | <u>ไม่เป็น</u> | ไม่ใช่ ท |

ข้อ ๔ การแสดงควมรับหรือปฏิเสธระหว่างเทอมต้นและเทอมท้ายนั้นมิได้เป็นสองทางคือ

ทางที่ ๑ การรับหรือปฏิเสธของเทอมท้ายแสดงถึงทุก ๆ สิ่งของเทอมต้น หรือพูดกลับว่าทุกสิ่งของเทอมต้นต้องกันกับเทอมท้าย เช่น “คนทุกคนเป็นผู้ที่ต้องตาย” (รับ) หรือเช่น “ไม่มีคนผู้ใดรอดพ้นความตาย” (ปฏิเสธ) ประโยคเช่นนี้เรียกว่า ประโยคความเต็ม ในตัวอย่างนี้ ความตาย เป็นลักษณะของทุก ๆ คน (เทอมต้นในประโยครับ) และ ความไม่ตาย ไม่ใช่ลักษณะของทุก ๆ คน (เทอมต้นในประโยคปฏิเสธ)

ทางที่ ๒ การรับหรือปฏิเสธของเทอมท้ายแดงถึงบางส่วนของเทอมต้น คือบางส่วนของเทอมต้นต้องกับเทอมท้าย เช่น “บางคนมีศีลธรรม” (รับ) “บางคนไม่มีศีลธรรม” (ปฏิเสธ) ประโยคเช่นนี้เรียกว่า ประโยคความแบ่ง ความมีศีลธรรม เป็นลักษณะของบางคนเท่านั้น (เทอมต้นในประโยครับ) และในประโยคปฏิเสธนั้น ความไม่มีศีลธรรมก็ไม่ใช่ลักษณะของบางคนในเทอมต้นเท่านั้น

ข้อ ๕ ในประโยคความเต็มย่อมไม่มีปัญหาว่าการรับหรือปฏิเสธมีอยู่น้อยเท่าใดในเทอมต้น เพราะเป็นการรับหรือปฏิเสธทั้งหมด แต่ว่าประโยคความแบ่งนั้นจะต้องพิจารณาต่อไปอีก คำแดงความแบ่งนั้นมักได้แก่คำว่า บาง ดังในตัวอย่าง แต่ก็ไม่จำกัดตายตัวว่าต้องใช้คำนี้เสมอทุกประโยคไป จะใช้ไวยากรณ์จากนั้นก็ได้อีก ข้อสำคัญเพียงแต่ให้มีความหมายว่า บางส่วนของเทอมต้นเป็นใช้ได้ ค่อยไปนี้ใช้ไวยากรณ์ต่าง

ชนิดของประโยค

๑๗๓

กัน แต่เป็นประโยคความแบ่งทั้งต้น คำที่ขีดเส้นใต้
แสดงถึงความแบ่ง

- ก. มีน้อยคนที่แสดงความรักชาติด้วยการกระทำ
- ข. คน โดยมากแสดงความรักชาติด้วยวาจา
- ค. ชายไทยทั้ง เกือบทั้งหมดขอในพุทธศาสนา
- ง. ส่วนมากของคนไทยนับถือพุทธศาสนา

นอกจากเครื่องหมาย แสดง ยังมี ความหมาย ซึ่ง ต้อง
พิจารณาเหตุผลอันควรจดจำคือส่วนของเทอมต้นที่เป็น
ความแบ่งนั้น รู้ไม่ได้ ว่ารับหรือปฏิเสธส่วนใด หรือ
มากน้อยเท่าไร ข้อที่แน่นอนที่สุดก็คือรับหรือปฏิเสธ
แต่บางส่วนของเท่านั้น หากจะแบ่งเทอมต้นออกเป็นส่วนๆ
ประโยคความแบ่ง รู้ไม่ได้ว่าส่วนใดเป็น ส่วน เทอม ท้าย
รับหรือปฏิเสธ ดังในประโยคข้างต้น รู้ไม่ได้ว่าใครบ้าง
แสดงความรักชาติด้วยการกระทำ ฯลฯ ส่วนความ
มากน้อยนั้นแล้วแต่ภาษา เช่นในประโยค ก. มีจำนวน
น้อย ประโยค ข. มีจำนวนมากดังนี้ เป็นต้น ในการ

ใช้ภาษาอาจมีการพาดพิงในเรื่องจำนวน เช่น ประโยค ก. ระบุว่า บางคน ของคนแสดงความรักชาติด้วยการกระทำ ถ้าพูดเป็นปฏิเสธความว่า “คนไม่แสดงความรักชาติด้วยการกระทำทุกคน” ดังนี้แต่ก็ผิดเพราะกลายเป็นการปฏิเสธทั้งหมด จึงควรระวังการใช้ประโยคชนิดที่เป็น ความเต็มโดยรูป หมายถึงแต่เป็นประโยคความแบ่งโดยความเช่นนี้ให้มาก

ข้อ ๖ การแบ่งประโยคตามจำนวนนั้นยังมีประโยคที่ต้องทำความเข้าใจว่าเป็น ความเต็ม หรือความแบ่งอีกคือ

ก. ประโยคთอมเดียวเป็นთอมตันเช่น “อยู่ชยาเป็นเมืองหลวงเก่า” หรือ “คนนี้เป็นผู้ช่วยชีวิตข้าพเจ้า” ประโยคชนิดนี้เป็นประโยคความเต็มแม้จะกล่าวถึงสิ่งเดียวก็ตาม แต่ก็หมายถึงถึงสิ่งนั้นโดยเต็ม

ข. ประโยคโดยมากมักกล่าวความเคลือบคลุมในเรื่องจำนวน คือไม่มีคำแสดงว่าเป็นความเต็มหรือ

ความแบ่ง เช่น “คนยอมแพ้ความแก่ไปไม่ได้” เป็นประโยคปฏิเสธ เห็นได้ชัด เพราะเท่ากับพูดว่า “คนยอมไม่เป็นผู้แพ้ความแก่” แต่ไม่ทราบว่า คนทั้งหมดหรือแต่บางคน ในทำนองเดียวกันประโยค “เด็ก ๆ เป็นคนชน” ก็รู้ไม่ได้ว่าเด็กทั้งหมดหรือบางคน ประโยคเช่นนี้จะขอให้ชื่อว่า ประโยคไม่จำกัด ประโยคไม่จำกัดจะนำมาใช้ในตรรกศาสตร์ไม่ได้ เพราะเหตุว่าความไม่แน่นอนลงไป จริงอยู่เราอาจเพิ่มคำแต่งเข้าไป เช่นประโยคข้างต้นอาจเพิ่มเข้าไปว่า “คนทุกคนยอมแพ้ความแก่ไปไม่ได้” “เด็กโดยมากเป็นคนชน” แต่การแก้ไขเช่นนี้เป็นการสมมติเอาที่เรารู้ความแน่นอนเขาเอง ไม่มีหลักประกันอันใดว่าจะถูก เป็นการนอกวงเขตต์ของตรรกศาสตร์ ถ้าเป็นประโยคที่เป็นความรู้อันถูกต้องของเราเช่นประโยคแรก ก็ไม่เกิดโทษอันใด แต่ใครจะกล้ารับรองว่าตนรู้จริงไปทุกอย่าง ถ้าเป็นประโยคที่พหุความรู้ันถูกแท้จะแก้ ได้ อย่าง นี้ หรือ

ด้วยเหตุนี้เองประโยคไม่จำกัดจึงไม่ใช่ ประโยคที่นำมาใช้ในตรรกศาสตร์ได้ เว้นแต่จะมีเครื่องหมายอันแน่นอนจำกัดบอกถึงจำนวนว่าเป็น ความ แบ่ง หรือ ความเต็มเสียก่อน

เพื่อความสะดวกให้ทำความเข้าใจในหนังสือนี้ ประโยคความเต็มอาจไม่มีคำแสดงจำนวนก็ได้ แต่ประโยคความแบ่งจะต้องมีคำแสดงเสมอ

ข้อ ๗ ในที่สุดชนิดของประโยค ซึ่งสำคัญที่สุด ตรรกศาสตร์จึงมีดังนี้

ประโยคมีประโยคความเต็มและประโยคความแบ่ง

ความเต็ม { รับ เช่น ก. ทุกคนเป็นผู้ต้องตาย
ปฏิบัติ ข. ทุกคนไม่ใช่ผู้พ้นความตาย

ความแบ่ง { รับ เช่น ค. คนบางคนเป็นผู้มีศีลธรรม
ปฏิบัติ เช่น ง. คนบางคนไม่เป็นผู้มีศีลธรรม

ผู้อ่านจงจำไว้ว่า อักษรย่อ ก. ข. ค. ง. เป็นอักษรย่อประจำชนิดประโยค ต่อไปเมื่อเรียกว่าประโยค ก,

ชนิดของประโยค

๑๗๗

พึงเข้าใจว่าหมายถึงประโยครับความเต็ม ประโยค ข.
หมายถึงประโยคปฏิเสธความเต็ม ประโยค ค. หมายถึง
ถึงประโยครับความแบ่ง ประโยค ง. หมายถึงประโยค
ปฏิเสธความแบ่ง

อีกทางหนึ่งเพื่อความสะดวกในการเรียกประโยค
เมื่อไม่ต้องการอ้างตัวอย่างจะใช้อักษรย่อแทนดังนี้

ค. แทนเทอมต้น ท. แทนเทอมท้าย

ก. ข. ค. ง. ประโยคทั้งสี่ข้างต้น เมื่อรวมอักษร
๓ ตัวเข้าด้วยกันให้ใช้แทนประโยคใดเทอมใด อยู่ไหน
เช่น ค. ก. ท. แทนประโยค ก. เทอมต้นและเทอมท้าย
เรียงกันตามปกติ ท. ข. ค. แทนประโยค ข. เทอมต้น
และเทอมท้ายกลับที่กัน ถ้าใช้เพียงอักษร ค. ท. ๒
อักษรใช้แทนทุกประโยค (ก. ข. ค. ง.) เรียงเทอมต้น
เทอมท้ายที่เขียนไว้คือ

ค. ท. แทนประโยค ก. ค. หรือ ง. เรียงเทอมตาม
ปกติ

ท. ค. แทนประโยค ก. ข. ค. หรือ ง. เรียงเทอมต้น
ถัดที่ถัดกับเทอมท้าย

ข้อ ๘. การวินิจฉัยว่าประโยคใดที่เขียน หรือพูด
ออกมาเป็นประโยค ข. ค. หรือ ง. นั้นต้องระวังให้มาก
เพราะถ้อยคำพลิกแพลงไปต่าง ๆ ผิดจากรูปตรง ๆ ดัง
ตัวอย่างในข้อ ๘ เมื่อวินิจฉัยผิดก็ทำให้การอ้างเหตุ
ผลผิดไปด้วย, เพราะกฎเกณฑ์สำหรับประโยคแต่ละ
ชนิดมีต่าง ๆ กัน ในข้อนี้จะแนะนำหลักบางประการ
ในการวินิจฉัยชนิดของประโยค

๑. ไม่ว่าประโยคชนิดใดจะต้องเรียงลำดับส่วนทั้ง
ตามเป็นดังนี้ เทอมต้นคำแสดงเทอมท้าย แต่ไฉน
พูดคำประพันธ์อาจเรียงผิดจากนี้ก็ได้ เมื่อนำมาใช้
ในตรรกศาสตร์ต้องแปลงให้ได้ลำดับดังข้างต้นเช่น

“บ้านนี้ฉันขาย” แปลงเป็น “ฉันเป็นผู้ขายบ้านนี้”

ชนิดของประโยค

๑๗๕

๒. เมื่อเรียงลำดับแล้วจึงวินิจฉัยต่อไปว่าเป็น ประโยครับหรือปฏิเสธ หดักดำคัญคือคำแสดง ประโยครับมีคำแสดงว่าเป็น, คือ หรือได้แก่ ประโยคปฏิเสธมี คำว่าไม่เพิ่มเข้าไปกับคำแสดงความรับ เพราะไม่เป็นคำปฏิเสธ ภิรยวคิเศษณั ซึ่งตามไวยากรณ์ อาจอยู่ทางหน้า เป็น ไม่ใช่ ไม่เป็น แต่ไวยากรณ์พูดคำ ไม่ อาจกลายเป็น คำอื่นบ้างและอาจ อยู่ที่ อื่นไม่ใช่ อยู่ กับ แสดงจาก คำ ภิรยวคิได้แล้วแต่ควร เช่น “ไม่มี ระชนิดใด เป็นของ ประสม” คำไม่มีเท่ากับไม่และคิดอยู่กับทอมตัน และ คำว่าระชนิดใดในที่นี้หมายความว่าทุกระชนิด จึงแปลงเป็น ประโยคตรรกศาสตร์ได้ว่า “แระทุกระชนิด ไม่เป็นของ ประสม” บางทีคำไม่กลายเป็นหาไม่, หา มิได้ และอยู่ ท้ายประโยค ไวยากรณ์เช่น “แระทุกระชนิด ใช่ ว่าเป็นของ ประสม ก็หาไม่,” แต่ถ้าคำไม่อยู่ติดกับทอมท้ายต้อง ระวังว่าคำไม่นั้น ไม่ใช่คำแสดงปฏิเสธ คือถ้าไม่แสดง ทอมท้ายว่าเป็นทอมไม่จำกัด ค้องวินิจฉัยคำแสดง

อีกว่าเป็นรับหรือปฏิเสธเช่น “คนเป็นผู้ไม่พ้นความตาย” เป็นประโยครับถ้าไม่พ้นความตายประกอบคำว่าผู้ ให้เป็นთემไม่จำกัด ถ้าจะเป็นประโยคปฏิเสธต้องมีคำไม่อีกคำหนึ่งเพิ่มเข้ากับคำแสดงเป็น “คนไม่เป็นผู้ไม่ตาย”

๓. ค่อยไปจึงพิจารณาว่าเป็นประโยคความเต็มหรือความแบ่ง คำแสดงความเต็มหรือความแบ่ง นั้นได้กล่าวมาแล้ว (ข้อ ๕ และข้อ ๖ ข.) แต่บางประโยคมีสองส่วนทั้งสามรวมทั้งแสดงครบ (ผิดกับข้อ ๖ ซึ่งขาดคำแสดง) แต่มีใจความโดยโอหารพดให้เกดความหมายนัย จะต้องใช้แต่ใจความที่ถูกรโดยใช้วิชาภาษาเป็นหลัก เป็นรูปที่ถูกรและความแน่นอนแล้วจึงจะนำมาใช้ในตรรกศาสตร์ได้ ตัวอย่าง ๓ “คนไม่ใช่มีศีลธรรมไปทุกคน” ชั้นแรกเห็นเป็นประโยค เท่ากับ “คนทุกคนไม่ใช่เป็นผู้มีศีลธรรม” อีกนัย ๓ เป็นประโยคจ. เท่ากับ “คนบางคนไม่ใช่ผู้มีศีลธรรม” ใจความที่เป็น

ชนิดของประโยค

๒๗๑

ประโยค ง. นี้ถูก ตัวอย่าง ๒ “การทำเช่นนั้นไม่เป็นความผิดร้ายแรงอย่างไร” มีความได้ ๒ ทางคือเป็นประโยค ข. ว่าการทำเช่นนั้นไม่เป็นความผิดอะไรเลยที่เดียว (ทั้งร้ายแรงและไม่ร้ายแรง) อีกนัย ๑ เห็นเป็นประโยค ก-ข รวมกันว่า ก การทำเช่นนั้นเป็นความผิดไม่ร้ายแรง แต่ ข. (การทำเช่นนั้น) ไม่เป็นความผิดร้ายแรง ทั้งนี้เพราะคำว่า “ร้ายแรง” มาประกอบ “ความผิด” จึงต้องแปลให้ถูกตามรูปเรื่องว่าจะใช้ใจความใดนัยใด ตัวอย่าง ๓ “มีคนน้อยคนที่รักชาติจริง” ก็มีใจความนัยที่ ๑ ว่าเป็นประโยค ค. เท่ากับว่า “บางคนเป็นคนรักชาติจริง” อีกนัย ๑ ว่าเป็นประโยค ง. เท่ากับว่า “คนโดยมากไม่เป็นคนรักชาติจริง” โดยมากถือว่าเป็นประโยค ง. ดังนัยหลัง

ข้อ ๘. บางท่านแบ่ง ชนิด ของ ประโยค ออก เป็น สองคือ ประโยคเป็นความจริง และประโยคเป็นความเท็จ แต่การแบ่งเช่นนั้นออกวงเขตต์ของตรรกศาสตร์,

เพราะตรรกศาสตร์ ถ้าหาอุปมานไมใช่ คำศัพท์หาความจริงในตรรกวิทยา แต่เป็นคำศัพท์ที่หาเหตุผลจากประโยคที่เป็นความจริงแล้วเท่านั้น จึงไม่จำต้องกล่าวถึงการแบ่งชนิดอย่างนี้ต่อไป

ข้อ ๑๐. ยังมีประโยคบางชนิด ซึ่งแม้จะจัด อยู่ในจำพวกทั้ง ๔ ก. ข. ค. ง. ดังกล่าวแล้วก็ควรได้รับการตั้งเกิดคือ

๑. ประโยคความรวม คือประโยคซึ่งมีบางคำเช่น เท่านั้น, แต่.....เท่านั้น เดียว ซึ่งกำหนดเขตต์ของเทอมท้ายว่าเท่ากับเทอมต้น เช่น “คนเท่านั้นเป็นสัตว์ที่รู้จักหาเหตุผล” เป็นประโยคจำกัดว่านอกจากคนไม่มีสัตว์อื่นรู้จักหาเหตุผล หรือเท่ากับว่า “สัตว์ที่ไม่ใช่คนไม่ใช่สัตว์ที่รู้จักหาเหตุผล” จึงมีความเท่ากับ ๒ ประโยค

๒. ประโยคความยกเว้นคือประโยคที่ตัดทอนท้าย จากส่วนหนึ่งของเทอมต้นโดยคำว่าเว้นแต่, นอกจาก เช่น “ไม่มีสัตว์ชนิดใดนอกจากคนเท่านั้นเป็นผู้รักษาเหตุผล” หรือเช่น “ทุกคนนอกจากพระอรหันต์ย่อมมีกิเลส” เป็นประโยคที่ได้ความเท่ากับสองประโยค เหมือนกับประโยคความรวม เช่นประโยคหลังนี้เท่ากับ “ทุกคนมีกิเลส” และ “พระอรหันต์ไม่มีกิเลส”

บทที่ ๑๒

เทอมแสดง

ในบทนี้จะอธิบายความหมายอันแท้จริงและสำคัญ
ยิ่งของประโยคทั้ง ๔ นั้น

ข้อ ๓ ประโยค ก. เช่นคนเป็นผู้ที่ต้องตาย มีความ
หมายว่าจำพวกคนซึ่งเป็น ความ นอก ของ เทอม ค้น นั้น
ย่อมมีอยู่ใน เทอม ท้าย และประกอบเป็นส่วนของ
เทอมท้าย คือในจำพวกสิ่งที่ต้องตายทั้งนั้นนั้นมีคน
รวมอยู่ด้วยเป็นส่วน ๓ จึงเห็นได้ว่าจำนวน ของ ความ
นอกในเทอมท้ายมีมากกว่าของเทอมค้น จะเห็น ว่า ประ
โยค ก. นี้ เทอมท้ายไม่ให้ความรู้แก่เราเลย สิ่งที่ต้อง
ตายมีมากชนิด, แต่รู้ไม่ได้ว่าชนิดใดเป็นคน ตรง
กันข้ามเทอมค้นบอกให้เรา รู้ได้ว่าคนเป็น ผู้ต้องตายแน่
ในรูปที่ ๒ ต่อไปนี้

เป็นคนละอย่างไม่เกี่ยวข้องกัน ทุกอย่างที่เป็นแร่เช่น ทองคำ, ไม่อยู่ในจำพวกของผลัม และทุกอย่างที่เป็นของผลัมก็ไม่อยู่ในจำพวกแร่ ดังในรูปที่ ๓ คือไปนี้

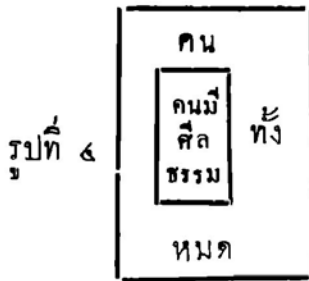
| | |
|-----|-------------|
| แร่ | ของ ผลัม |
|-----|-------------|

เห็นได้ชัดว่าเทอมต้นและเทอมท้ายแยกต่างกันได้ชัด หากเมื่อรู้เทอมต้นแร่นั้นทำให้เกิดความแน่นอนว่าไม่ใช่ของผลัม เมื่อรู้เทอมท้ายของผลัมก็ทำให้ความแน่นอนว่าไม่ใช่เทอมต้นแร่ เพราะฉะนั้นเทอมต้นและเทอมท้ายประโยค ข. จึงให้ความแน่นอน, จึงเป็นเทอมแสดงทั้งคู่

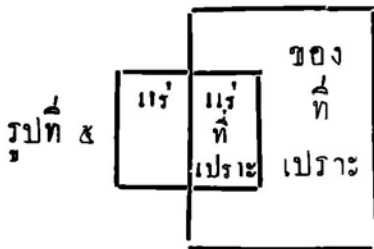
ข้อ ๓ ประโยค ค. เช่นบางคนเป็นผู้มีศีลธรรม แสดงว่าในจำพวกคน, มีบางคนเท่านั้นเป็นผู้มีศีลธรรม หรือพูดทั่วไปว่า บางส่วนของเทอมต้นเป็นเทอมท้าย ดังในรูปที่ ๔ คือไปนี้

เทอมแสดง

๑๘๓



แต่อีกชนิด ๓ ประโยค ค. มี
รูปแสดงต่างจากนี้ (ดูรูปที่ ๕)
เช่น แร่บางอย่างเป็นของเปราะ
แสดงว่าส่วน ๓ ของเทอมคั้น



ตรงกับเทอมท้าย คือ
ตรงที่ตีเหลี่ยมติดกัน
พิจารณาให้ดีจะเห็นว่า
เทอมคั้นและเทอมท้ายต่าง

ก็ไม่แสดง ในรูปที่ ๔ คนมีมากด้วยกันใครจะเป็นผู้มี
ศีลธรรมก็รู้ไม่ได้ เพราะประโยคพูดว่าบางคนเท่านั้น
รูปที่ ๕ ก็เช่นเดียวกันรู้ไม่ได้ว่าแร่ชนิดใดเป็นแร่อยู่ใน
ส่วนที่ตีเหลี่ยมติดกัน เพราะฉะนั้นเทอมคั้นจึงไม่แสดง
ส่วนเทอมท้ายเจ้าก็รู้ไม่ได้ว่าคนมีศีลธรรมคนใดเป็นคน
ที่เทอมคั้นกล่าวถึง, ไม่รู้แน่ชัดว่าของเปราะส่วนใดเป็นแร่
ที่เปราะที่เทอมคั้นกล่าวถึง

ข้อ ๔ ประโยค ง. เช่นเดียวกับประโยค ก. คือ
ความอาจเป็นได้ ๒ ทาง

ทางที่ ๑ เช่นบางคนไม่ใช่ผู้มีศีลธรรม เทอมต้นมี
จำนวนมากกว่าเทอมท้าย เช่นแต่บางส่วนของเทอม
ต้นอยู่นอกเทอมท้าย ดังแสดงในรูปที่ ๔ นอกวง คน
มีศีลธรรมเป็นคนไม่มีศีลธรรมทั้งสิ้น

ทางที่ ๒ เทอมต้นมีจำนวนน้อยกว่าเทอมท้ายและ
บางส่วนของเทอมต้นอยู่นอกเทอมท้าย เช่นแรงแบบอย่างไม่เปราะ
แต่บางส่วนของเทอมต้นอยู่นอก, บางส่วนอยู่ในวง
เทอมท้าย ดังแสดงในรูปที่ ๕ แร่ที่ไม่เปราะอยู่นอกวง
เทอมท้าย แต่ไม่ว่าความจะเป็นทางใดก็ตีความในประ
โยค ง. แสดงว่าบางส่วนของเทอมต้นอยู่นอกเทอมท้าย
คือไม่ต้องกับเทอมท้าย จะเห็นว่าเทอมต้นนั้นไม่ให้
ความแน่นอนแก่เราเลย ในตัวอย่างทั้งสองเมื่อเราพบ
แรงแบบใดอย่าง ๑ ก็รู้ไม่ได้ว่าแรงแนั้นเปราะหรือไม่เปราะ
เพราะประโยคว่า บางอย่าง มิได้ออกชื่อ แต่แร่ที่เรา

พบนั่นเป็นความเต็ม (ตบระโยคความเต็มข้างต้น) ใน
ทำนองเดียวกับเมื่อเราพบคนหนึ่งเขาก็ไม่สามารถบอก
ได้ว่าคนนั้นไม่มีศีลธรรม ดังนั้นจึงเห็นได้ชัดว่าประโยค
ง. ไม่แสดงเทอมค้น

จึงพิจารณาเทอมท้าย จะเห็นได้ว่าเทอมท้าย แสดง
ความแน่นอนของประโยคที่เดียว เพราะเทอมท้ายทั้ง
หมดแสดงว่าไม่ตรงกับบางพวกของเทอมค้น, ดังตัว
อย่างที่ ๑ นั้นรู้ได้ชัดว่าคนมีศีลธรรมทั้งหมดไม่ใช่คน
บางคนของเทอมค้นเลย และในตัวอย่างที่ ๒ ก็รู้ได้ชัด
ว่าของเพราะทั้งหมดไม่ใช่แค่บางชนิด ของเทอมค้น
จริงอยู่คนมีศีลธรรมและของที่เพราะนั้นรับว่าเป็นบาง
ส่วนของเทอมค้น แต่นั่นก็เป็นเรื่องของประโยค ค. ที่
ได้กล่าวมาแล้ว ประโยคใดแสดงเทอมใดนั้นจำเป็นที่สุด
ที่ผู้เรียนจะต้องจำให้แม่นยำ เพราะต่อ ๆ ไปในการหา
เหตุผลยังมีกฎและข้อสำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่องนี้มาก

ข้อ ๕ เนื่องจากเทอมแสดงเป็นสิ่งที่ควรจำได้โดย

ไม่ต้องระมัดระวัง เพราะต้องใส่เต็มอ ๆ จึงควรถือตาม
หลักจำของท่านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี

คือ “ตก, ขม, คุป, ทัง,” ใน ๔ คำนี้ ก.ข.ค.ง.
แทนชนิดของประโยค อักษรนอกนั้นแทนเทอมแสดง
ของประโยคในคำนั้น ๆ ความหมายจึงเป็นดังนี้
“ตก” หมายความว่าประโยค ก. แสดงเทอมต้น

“ขม” „ „ „ ข. „ หหมดทุกเทอม

คุป „ „ „ ค. „ ไม่แสดงเลย(เปล่า)

ทัง „ „ „ ง. „ ท้าย



๑ บทที่ ๑๓

ความเกี่ยงแย้งของประโยค

ข้อ ๓ ประโยค ๒ ประโยคมีเทอมต้นและเทอมปลายเหมือนกัน ถ้าต่างชนิดกันหรือต่างจำนวนกัน หรือต่างทั้งชนิดและจำนวนเรียกว่า “ประโยคแย้งขัดกัน” การที่เรียกว่าแย้งขัดกัน ก็เพราะว่า ความ ของ ประโยค ย่อมไม่เหมือนกันดังตัวอย่างประโยค ก. คนทุกคนเป็นผู้มีศีลธรรม เทอมต้นคือ “คนทุกคน” เทอมท้ายคือ “ผู้มีศีลธรรม” ด้วยเทอมต้นและเทอมท้ายคู่หนึ่งตั้งประโยค ข. ชน (ต่างชนิด) ก็ได้ความว่าคนทุกคนไม่ใช่ผู้มีศีลธรรม ดังนี้ ความของทั้งต้องประโยคยอมขัดกันเป็นธรรมดา บทนี้จะได้อธิบายถึงว่าเมื่อประโยคเกิดแย้งขัดกันเช่นนี้ ความของประโยคใดจะผิดถูกอย่างไร ความรู้อันนี้เป็นประโยชน์ในการโต้เถียงหรือขมวดของคำพูดได้อย่างดี

ความเกี่ยงแย้งของประโยค

ข้อ ๒ จากข้อ ๑ แยกการ เกี่ยงแย้ง ของ ประโยค ออกได้เป็น ๓ ประเภทดังนี้ และมีชื่อของความเกี่ยงแย้งต่างกัันดังนี้

๑. ต่างกันทั้งชนิดและจำนวน เรียกว่า “เกี่ยงกัน” ได้แก่ประโยค ก. เกี่ยงกับประโยค ง. คู่ ๓ และประโยค ข. เกี่ยงกับประโยค ค. คู่ ๑

๒. ต่างกันแต่ชนิดเท่านั้นแต่จำนวนเหมือนกันคือ ก. กับ ข. คู่ ๑ และ ค. กับ ง. คู่ ๑ มีชื่อเป็นสอง คือ ก. กับ ข. เรียกว่า “ตรงกันข้าม” ส่วน ค. กับ ง. เรียกว่า “ไม่เชิงตรงกันข้าม”

๓. ต่างกันแต่จำนวนเท่านั้นแต่ชนิดคงเหมือนกัน มีชื่อว่่า “แย้งกัน” ได้แก่ประโยค ก. แย้งกับประโยค ค. คู่ ๑ และประโยค ข. แย้งกับประโยค ง. อีกคู่ ๑ ควรจำชื่อของการเกี่ยงแย้งเหล่านี้ไว้ เมื่อออกข้อของการเกี่ยงแย้งข้อใดจะรู้ไปถึงว่าประโยคใดกับประโยค

ความเกี่ยงแย่งของประโยค

๑๕๓

โตบ้างหดแย้งกัน ท่อไปนี้จะได้อธิบายความเกี่ยงแย่ง
เป็นคู่ ๆ ตามที่เรียงไว้ข้างต้น

ข้อ ๓ ประโยคเกี่ยงกันคู่แรกคือ ก. กับ ง. นั้น
ผิดของกันและกัน จงพิจารณาตัวอย่างความที่ว่า ทุก
คนเป็นผู้ที่ต้องตาย เป็นประโยคที่ไม่ต้องสงสัยเลยว่า
ถูกต้อง ไม่มีใครที่ไม่ตาย แต่เทอมคั้นและเทอมท้าย
เดียวกันประโยค ง. ก็มีคำว่า “บางคนไม่เป็นผู้ที่ต้อง
ตาย” ซึ่งผิดโดยไม่มีสงสัย ดังนั้นได้ชื่อว่าถ้าประโยค ก.
ถูกประโยค ง. ผิด กกลับกันประโยค ง. ความว่า “ปลา
บางชนิดไม่มีเกล็ด” ประโยค ก. ซึ่งเทอมคั้นและเทอม
ท้ายเดียวกันความก็มีว่า ปลาทุกชนิดมีเกล็ด ย่อม
เห็นได้ว่าเป็นความที่ผิด เพราะปลาทุก ปลาทุก ๆ
ห้ามเกล็ดไม่ เพราะฉะนั้นการเกี่ยงกันระหว่างประโยค
ก. และ ง. นี้ ถ้าประโยคหนึ่งผิดอีกประโยคหนึ่งต้องถูก
ดังนั้นเสมอ

๑๕๔ ความเกี่ยงแย้งของประโยค

ข้อ ๔ ประโยคเกี่ยงกันครั้งที่ ๒ คือประโยค ข. กับ ประโยค ค. ก็เช่นเดียวกันกับครั้งแรก ตัวอย่างเช่นประโยคที่ว่า “เดือนทุกเดือน ไม่มีจำนวนวันเกินกว่า ๓๑ วัน” นี้ย่อมไม่มีที่สงสัยว่าไม่ถูก แต่ประโยค ค. ความว่า “บางเดือนมีจำนวนวันเกินกว่า ๓๑ วัน” ย่อมเป็นประโยคที่ผิดความจริง ที่หนักตบกันเสียให้ประโยค ค. เป็นประโยคที่ถูก เช่น “บางเดือนมีจำนวนวัน ๓๑ วัน” ประโยค ข. ว่า “ไม่มีเดือนใดเลยที่มีจำนวนวัน ๓๑ วัน” จึงย่อมผิด เพราะฉะนั้นระหว่างประโยค ข. และ ค. ถ้าประโยคหนึ่งผิด อีกประโยคหนึ่งถูก และ ถ้าประโยคหนึ่งถูก อีกประโยคหนึ่งย่อมผิด เสมอ

ข้อ ๕ ประโยคที่ตรงกันข้ามกันคือ ก. และ ข. นั้น เช่นประโยค ก. ความว่า “เดือนทุกเดือนมี ๓๑ วัน” ย่อมเห็นได้ทันทีที่ผิด และประโยค ข. ความว่า “เดือนทุกเดือนไม่มี ๓๑ วัน” ย่อมเห็นได้ว่าผิดเช่นเดียวกัน

ความเกี่วข้องของประโยค ๑๕๕

ดองให้ประโยค ก. ถูกบ้าง เช่น “คนทุกคนต้องตาย”
ประโยค ข. ก็ว่า “คนทุกคนไม่ตาย” จะเห็นว่าประ
โยค ข. ผิด ดองให้ประโยค ข. ถูกบ้างเช่น “ไม่มี
เดือนใดเลยที่มีวันถึง ๓๒ วัน” ประโยค ก. ก็ว่า “ทุก
เดือนมีจำนวนวันถึง ๓๒ วัน” ซึ่งผิดแน่นอน รวมความ
ว่า ประโยคตรงกันข้ามคือ ก. และ ข. นี้ อาจผิดทั้ง
คู่ก็ได้ แต่จะถูกทั้งคู่ไม่ได้ ถ้ามีถูกก็ถูกได้แต่เพียงประ
โยคเดียวเท่านั้น

ข้อ ๖ จากข้อ ๓ ถึงข้อ ๕ เห็นได้ว่า ประโยค ค.
ผิด ประโยค ข. ประโยค ง. ผิด ประโยค ก. แต่
ประโยค ก. และ ข. ผิดซึ่งกันและกันไม่ได้ เพราะอาจ
ผิดทั้งคู่ ฉะนั้นเมื่อจะพิสูจน์ว่า ข. ผิดเพียงแต่อ้างว่า ค.
ถูกก็พอแล้ว จะเถียงอ้างไปว่า ก. ถูกไม่ได้ เช่น “ไม่
มีเดือนใดมีวันถึง ๓๑ วัน” (ข. ผิด) อ้างว่า “บาง
เดือนมีวันถึง ๓๑ วัน (ค. ถูก) ก็พอแล้ว ถ้าอ้างเถียงไป

ความเก็งแย้งของประโยค

ว่า “ทุกเดือนมีวันถึง ๓๑ วันทั้งนั้น” ดังนี้ไม่ได้ เพราะเป็นประโยคซึ่งผิดเหมือนกันกับประโยค ข. ในทำนองเดียวกันเพื่อชี้ว่าประโยค ก. ผิดเพียงแต่อ้างว่า ง. ถูกก็พอ ถ้าเคยหรือยกประโยค ข. มาอ้าง ก็จะไม่ม้หัดักประกันอันใดว่าจะไม่พดอยผิดไปด้วย (ผู้อ่านลองหาตัวอย่างที่เห็นได้ง่าย ๆ เช่นที่แ่้วมา)

ข้อ ๘ ประโยคไม่เชิงตรงกันข้ามคือ ค. และ ง. นั้นแตกต่างจาก ก. และ ข. คืออาจตงกันได้ทั้งคู่ ตัวอย่างว่า “ดาวบางดวงมีแสงสว่างในตัวมันเอง” ซึ่งเป็นความจริงอันถูกต้อง ประโยค ง. ก็ว่า “ดาวบางดวงไม่มีแสงสว่างในตัวมันเอง” ซึ่งถูกเหมือนกัน แต่ประโยค ค. ว่า “บางเดือนมีวันถึง ๓๒ วัน” เป็นความผิด ประโยค ง. ว่า “บางเดือนไม่มีวันถึง ๓๒ วัน” กลับเป็นถูก เพราะฉะนั้นระหว่าง ค. และ ง. อาจถูกทั้งคู่ก็ได้แต่จะผิดทั้งคู่ไม่ได้ต้องมีถูกหนึ่งประโยค, แม้ในเรื่องที่ถูกไม่เต็มจำนวน ก็เรียกว่า ถูก ตาม ความหมายในที่นี้เช่น

ความเกี่ยงแย้งของประโยค

๑๕๗

ประโยค ง. ที่ว่า “บางคนไม่ใช่ผู้ต้องตาย” ย่อมผิด
แม้กระนั้นก็ต่อประโยค ค. ที่ว่า “บางคนเป็นผู้ต้องตาย”
ก็นับว่าถูกแม้ไม่ถูกเต็มจำนวนก็ตาม

ข้อ ๘ ระหว่างประโยคแย้งกันคือ ก. กับ ค. และ
ข. กับ ง. นั้นเห็นได้ง่าย, เพราะอยู่ในกฎของความคิด
ความจริงสำหรับส่วนรวมประโยค ก. และ ข. ย่อมเป็น
จริงสำหรับส่วนย่อยด้วย (ประโยค ค. และ ง.) เช่น
“ทุกคนต้องตาย” (ก. ถูก) เป็นจริงสำหรับ “บางคน
ต้องตาย” (ค. ถูก) แต่ความจริงสำหรับส่วนย่อยเป็น
อย่างไรอาจเป็นจริง หรือ อาจไม่เป็นจริง สำหรับ ส่วน
รวมก็ได้ จึงอ้างให้กินความไปถึงส่วนรวมไม่ได้ เช่น
“บางเดือนไม่มีวันถึง ๓๑ วัน” (ง. ถูก) ไม่จริงสำหรับ
“ทุกเดือนไม่มีวันถึง ๓๑ วันเลย” (ข. ผิด)

ข้อ ๘ สรุปผลของการเกี่ยงแย้งอย่างหนึ่ง ๆ ได้คือ

๑. ประโยคแย้งกันคือ ก. กับ ง. คู่ ๑ และ ข.
กับ ค. คู่ ๒ ถ้าประโยคหนึ่งถูกประโยคหนึ่งผิด (ข้อ ๓-๕)

๑๕๘ ความเกี่ยงแย้งของประโยค

๒. ประโยคตรงกันข้ามคือ ก. กับ ข. อาจผิดทั้งคู่ก็ได้ แต่จะถูกทั้งคู่ไม่ได้ (ข้อ ๕)

๓. ประโยคไม่เชิงตรงกันข้ามคือ ข. กับ ค. อาจผิดได้แต่ประโยคเดียว แต่จะถูกทั้งคู่ก็ได้ (ข้อ ๗)

๔. ประโยคแย้งกันคือ ก. กับ ค. คู่หนึ่ง และ ข. กับ ง. คู่ ๑ ถ้าความเต็มถูกความแบ่งก็ถูก แต่ถ้าความแบ่งถูกความเต็มอาจถูกหรือไม่ถูกก็ได้ (ข้อ ๘) ข้ออย่างหนึ่งท่านอาจรูปดังนี้ เป็นวิธีแสดงความเกี่ยงแย้งของทั้ง ๔ ประโยคทีเดียว

| | ก. | ข. | ค. | ง. |
|-------------------|--------|--------|--------|--------|
| <u>ถ้า ก. ถูก</u> | ถูก | ผิด | ถูก | ผิด |
| <u>ถ้า ข. ถูก</u> | ผิด | ถูก | ผิด | ถูก |
| <u>ถ้า ค. ถูก</u> | ไม่แน่ | ผิด | ถูก | ไม่แน่ |
| <u>ถ้า ง. ถูก</u> | ผิด | ไม่แน่ | ไม่แน่ | ถูก |

ความเที่ยงแย้งของประโยค

๑๕๕

ข้อ ๑๐. ในการโต้เถียงหรือวินิจฉัยความผิดถูกของข้อความหนึ่งตรีที่สรุบท้ายข้อ ๘ ย่อมเป็นเครื่องมือได้ตกลงคือข้อความที่กล่าวหรือแสดงออกย่อมเป็นประโยคประโยคหนึ่งของ & ชนิดนี้ ถ้าผู้กล่าวยืนยันว่าข้อความใดถูกต้อง เราก็อาจเอาชนะได้ โดยยกเอาประโยคอื่นที่ถูกต้องและพิสูจน์ได้มาแย้ง เช่นมีผู้ยืนยันว่าประโยค ก. ถูกต้องว่า “การค้าแบบให้สิทธิผูกขาดทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น” (อาจมีอธิบายประกอบเป็นผลความด้วย) หากเราพิสูจน์ (ด้วยตัวอย่าง ฯลฯ) ได้ว่าประโยค ข. “การการค้าแบบให้สิทธิผูกขาดบางอย่างไม่ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น” ถูกต้องก็เหมือนอันว่าประโยค ก. นั้นผิด ดังนี้เป็นต้น คือไปนี้เป็นหลักจำสูตรซึ่งแม้จะไม่ใช้หลักจำที่ถูกต้องตามทางอักษรศาสตร์ แต่ก็ยังคงถือว่าไม่มีเดชะ.

“ตก ถูก คุปถูก นอกนั้นผิด

ขม ถูก ตกคุปผิด ถูกทั้ง

คุป ถูก ตกทั้งมีสนิท ขมแก ผิดแน

ทั้ง ถูก ตกย่อมพดง นอกนั้นกังชา”

ตก ขม คุป ทั้ง คือขอประโยคแดะคำแดดง

คังในชอ ๕ บทที่ ๑๒, ผิดแกแดะพดง หมาย

ความว่าผิต, มีสนิทแดะกังชา หมายควาไม่แน



บทที่ ๑๔

การบังความ

ตอนที่ ๓

การแปลงประโยค

ข้อ ๓ ได้ทราบมาพอเป็นดังเขปแต่ว่าการอ้างเหตุ
ผลต้องมีประโยคเหตุสองประโยค แต่ว่ายังมีอีกวิธี
หนึ่งซึ่งเรามักใช้อยู่เสมอ วิธีนี้ไม่มีประโยคเหตุเลย
คือมีประโยคเดียวและจากประโยคนั้นเองเราได้ประโยค
อื่น การที่เราหาประโยคใหม่จากประโยคเก่าและได้
ความใหม่ขึ้นมาเองเรียกว่า การบังความ ตัวอย่าง
เช่นประโยคว่า คนทุกคนต้องตาย, เราได้ประโยคใหม่
ว่าสิ่งที่ต้องตายบางอย่างคือคน สองประโยคนี้มีใจ
ความเสมอกัน, แต่ว่าถ้อยคำและรูปของประโยคเปลี่ยน
แปลงไป ประโยคใหม่นี้เรียกว่า ประโยคความบัง

การบังความนั้นมักถือกันว่าไม่ใช่การอ้างเหตุผลแต่อย่างใด แต่ว่าเป็นการเปลี่ยนถ้อยคำเท่านั้น จึงควรเป็นเนื้อเรื่องของไวยากรณ์มากกว่าที่จะเป็นตรรกศาสตร์ความรู้ในบทก่อน บางทีก็เรียกว่าการบังความเหมือนกัน เพราะมีการใช้กฎของความคิดข้างต้น แต่โดยปกติการบังความแท้ ๆ นั้นคือที่กล่าวในบทนี้

ข้อ ๒ การบังความมี ๒ วิธีคือ การแปลงหรือการกลับประโยคดังที่จะกล่าวในตอนนี้ และการบังความตรงดังที่จะกล่าวในตอนที่ ๒

การกลับประโยคคือการเปลี่ยนเทอมต้นเป็นเทอมท้ายและเทอมท้ายเป็นเทอมต้น คือ ค.ท. กลับเป็น ท.ค. ตัวอย่างดังในข้อ ๑ ประโยค ค.ท. เรียกว่าประโยคเดิมประโยค ท.ค. เรียกว่าประโยคกลับ หรือ ประโยคแปลงของประโยคเดิม การกลับประโยคนั้นชนิดของประโยคจะต้องคงเดิม คือถ้าประโยคเดิมรับหรือปฏิเสธก็ให้คงไว้ตามชนิดเดิม ความข้อนี้ท่านถือว่าเป็นกฎ

ข้อ ๑ ในการกดับประโยค ถ้าชนิดของประโยค เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นกฎ ของการ บัง ความ ตรง ซึ่ง จะ กล่าวถึงต่อไป

จะได้อธิบายกฎข้อ ๑ นี้ว่าเป็นมาอย่างไรคือประโยค เดิมกล่าวถึงความเกี่ยวข้อง (รับหรือปฏิเสธ) ระหว่าง เทอมต้นและเทอมท้ายโดยพิจารณาด้านเทอมต้น ให้ รู้ว่าต้องหรือต่างกับ เทอม ท้าย มาก น้อยเพียงไร ตั้งได้ อธิบายมา แล้ว ใน บท ที่ ๑๒ ครั้น มากดับ ประโยค เดี่ยว, เทอมท้ายกลายเป็น เทอม ต้น เพราะ ฉะนั้น ต้อง พิจารณาความเกี่ยวข้อง (รับหรือปฏิเสธ) จากด้าน เทอมท้าย แต่ ถ้า รูป ของบทที่ ๑๒ จะเห็นได้ทันที ว่า, แม้จะพิจารณาด้านเทอมใดก็ตามความเกี่ยวข้อง ก็เหมือนกัน กล่าวคือถ้า ท. ทับ (ต้องกันหรือรับ) ต. เท่าไร ต. ก็กับ ท. เท่านั้น, และถ้า ท. แยกจาก (ต่าง กันหรือปฏิเสธ) ต. เท่าไร ต. ก็แยกจาก ท. เท่านั้น เหมือนกัน และในการกดับประโยคเรามองด้าน ท.

แทน ค. ดังนั้นถ้ารูปแสดงว่า ท. ทับ ค. เช่นรูปที่ ๒, ๓, ๔, และ ๕ ความของประโยคกลับ ก็ เป็น ประโยค รับตั้งประโยคเดิม ถ้ารูปแสดงว่าแยกกันเช่นรูปที่ ๔ ความของประโยคกลับก็เป็นประโยค ปฏิเสธตั้ง ประโยคเดิม จึงได้กฎที่ ๓ ข้างต้น

ข้อ ๓ พึงจำไว้ว่าประโยคกลับได้ความตรงกับประโยคเดิม, ไม่ได้ให้ความรู้ใหม่แก่เราหากไปกล่าวประโยคเดิมเลย, เป็นแต่การพดยักเยื้องไปทาง ๓ เท่านั้น แต่อย่างไรก็ดีความรู้เรื่องนี้ไม่ว่าจะไว้ประโยชน์เพียงใดอย่างน้อยก็เป็นทางให้ตัดสินใจได้ว่า ประโยค ๒ ประโยค ประโยคใดมีใจความเป็นอันเดียวกันหรือไม่ ต่อไปนี้จะได้กลับประโยคทั้ง ๔ โดยอาศัยกฎที่ ๓ ข้างต้น

๓ ประโยค ก. วิชิต ๓ เช่น ค. ทั้งหมดเป็น ท. หรือ “คนทุกคนเป็นผู้ที่ตองตาย” ถ้ากลับตามกฎข้อ ๓ ก็ได้ว่า “ผู้ที่ตองตายทั้งหมดคือคน” ก็เห็นได้ทันทีว่าผิด เพราะประโยคกลับมีความว่านอกจากคนแล้วจึง

อื่นเช่นเดรัจฉานไม่ใช่สิ่ง(ผู้)ที่ต้องตาย เพราะประโยค ก. เหอมท่ายมากกว่าเหอมคั้น (ดูข้อ ๑ ตอนคั้นของ บทที่ ๑๒)

จึงต้องค้นต่อไปว่าก็ได้ทำตามกฎแล้วเหตุใดจึงเกิดความผิดเกิดจากการแต่ง ประโยค ก. นั้นเหอมท่ายมีความนอกรมากกว่าเหอมคั้น และเหอมคั้นเป็นเหอมแต่งว่าเหอมคั้นทั้งหมดต้องกับบางส่วนของเหอมท่าย (ดูรูปที่ ๒) หรือเมื่อกลับเดี๋ยก็เห็นว่าเหอมท่ายบางส่วนของกับเหอมคั้นทั้งหมดตรงกับข้อ ๒ วรรค ๓ แต่เหอมท่ายไม่ได้แต่งเลยว่เหอมท่ายทั้งหมดต้องกับเหอมคั้น (บทที่ ๑๒ ข้อ ๑) เพราะเหตุนี้เมื่อกลับประโยคและแต่งความนอกรของเหอมท่ายว่าทั้งหมดจึงเกิดความผิด, เป็นการทำให้เหอมท่ายเป็นเหอมแต่งโดยเต็ม ซึ่งได้ ความต่างจากประโยคเดิม ฉะนั้นจึงมีกฎอีกว่าในการกลับเหอมต้องไม่ให้เหอมซึ่งประโยคเดิมไม่แต่ง กลายมาเป็นเหอมแต่งในประโยคกลับ จึงมีทางแปลงประโยค

ก. ข้างต้นตามที่^๑เป็นจริงคือจำกัดจำนวน^๒เทอม^๓ท้ายแต่
บาง^๔ส่วนว่า “ผู้^๕ที่ต้องตายบาง^๖จำพวก^๗คือคน” ซึ่งเป็น
ประโยค ค. เทอมต้น (ผู้^๕ที่ต้องตายบาง^๖จำพวก^๗) ไม่
แสดง จะเห็นว่าความไม่ผิดไปจากประโยคเดิม เพราะ
ได้^๘ความว่าผู้^๕ที่ต้องตายบาง^๖พวก^๗ซึ่งไม่ใช่^๙คน ก็ยังมี^{๑๐}อีก
เทอม^{๑๑}คนซึ่ง^{๑๒}เดิม^{๑๓}แสดง^{๑๔}กลับ^{๑๕}มา^{๑๖}ไม่^{๑๗}แสดง^{๑๘} ก็^{๑๙}ไม่^{๒๐}ทำให้^{๒๑}ความ
เสีย^{๒๒}ไป^{๒๓}ว่า^{๒๔}คน^{๒๕}ไม่ใช่^{๒๖}ผู้^{๒๗}ต้อง^{๒๘}ตาย

แต่ยังมี^{๒๙}ข้อ^{๓๐}ยก^{๓๑}เว้น^{๓๒}ที่^{๓๓}การ^{๓๔}กลับ^{๓๕}ประโยค^{๓๖} ก. ไม่^{๓๗}ต้อง^{๓๘}
จำกัด^{๓๙}จำนวน^{๔๐}ดัง^{๔๑}ข้าง^{๔๒}ต้น^{๔๓} คือ^{๔๔}ประโยค^{๔๕}เดียว^{๔๖} เช่น “พระ
พุทธ^{๔๗}ยอด^{๔๘}ฟ้า^{๔๙}เป็น^{๕๐}ปฐม^{๕๑}กษัตริย์^{๕๒}ของ^{๕๓}ราชวงศ์^{๕๔}จักรี” แปลง
เป็น^{๕๕}“ปฐม^{๕๖}กษัตริย์^{๕๗}ของ^{๕๘}ราชวงศ์^{๕๙}จักรี^{๖๐}คือ^{๖๑}พระ^{๖๒}พุทธ^{๖๓}ยอด^{๖๔}ฟ้า”

วิธีที่ ๒ วิธี^{๖๕}กลับ^{๖๖}ประโยค^{๖๗} ก. (ไม่ว่า^{๖๘}จะ^{๖๙}นิค^{๗๐}ธรรม^{๗๑}ดา
หรือ^{๗๒}จะ^{๗๓}นิค^{๗๔}ความ^{๗๕}เดียว^{๗๖}) อีก^{๗๗}วิธี^{๗๘}หนึ่ง^{๗๙}เรีย^{๘๐}ก^{๘๑}ว่า^{๘๒} กลับ^{๘๓}โดย
เพิ่ม^{๘๔}ปฏิ^{๘๕}เสธ^{๘๖} คือ^{๘๗}ทำ^{๘๘}เทอม^{๘๙}ต้น^{๙๐}และ^{๙๑}เทอม^{๙๒}ท้าย^{๙๓}ให้^{๙๔}เป็น^{๙๕}เทอม^{๙๖}
ปฏิ^{๙๗}เสธ^{๙๘}เช่น “ทุก^{๙๙}คน^{๑๐๐}เป็น^{๑๐๑}ผู้^{๑๐๒}ต้อง^{๑๐๓}ตาย” กลับ^{๑๐๔}เป็น “ผู้^{๑๐๕}ไม่^{๑๐๖}
(เป็น^{๑๐๗}ผู้^{๑๐๘}ซึ่ง^{๑๐๙}) ไม่^{๑๑๐}ใช่^{๑๑๑}คน” วิธี^{๑๑๒}นี้^{๑๑๓}ไม่^{๑๑๔}ต้อง^{๑๑๕}จำกัด^{๑๑๖}จำนวน^{๑๑๗}ของ

เทอมท้ายในเวลาแปลงเพราะสิ่ง^๕ ที่ อยู่ใน จำพวก เทอม
ท้ายก็ยังมีอยู่นอกเทอมต้นบ้างแล้ว ฉะนั้นยังเป็นสิ่ง^๕ ที่
อยู่นอกเทอมท้าย (คือเทอมปฏิเสธของเทอมท้าย) ก็
ยังอยู่นอกเทอมต้นก็ถอดออกไปจนครบที่ ๒ ประกอบจะ
เห็นได้ชัดขึ้น

อีกอย่างประโยค ก. ซึ่งมีรูปเป็นคำไหนนั้น เข้าใจว่า
กดับตรง ๆ โดยไม่จำกัดก็ได้ เพราะความของเทอม
ท้ายเท่ากับและได้แก่เทอมต้นพอดี (ดูบทที่ ๗ ข้อ ๕)
เช่น “รูปสามเหลี่ยมคือรูปที่ล้อมรอบด้วยด้านสามด้าน”
กดับเป็น “รูปที่ล้อมรอบด้วยด้านสามด้านคือรูปสาม
เหลี่ยม” ถ้าจำกัดบางอย่างเข้าไปกับเทอมต้นประโยค
กดับความก็ขาดไปและผิดจากเดิม

ข้อ ๔ ประโยค ข. แปลงได้ตรง ๆ และไม่เกิด
ความผิดเพราะ ค. และ ท. ต่างเป็นเทอมแสดงชัดว่าไม่
ต้องกันเลย ค. ปฏิเสธ ท. อย่างไร ท. ก็ปฏิเสธ ค.
เช่นเดียวกันเช่นตัวอย่าง “แร่ไม่ใช่ของผสม” กดับเป็น

“ของผสมไม่ใช่แร่” ได้ความอย่างเดียวกัน (ดูรูปที่ ๓ ข้างต้น)

ข้อ ๕ ประโยค ค. วิชิตถับประโยค ข. นี้เรียกว่า “วิชิตถับอย่างขรรคมดา” แต่ใช้สำหรับประโยค ค. ได้ด้วย ตัวอย่าง “แร่บางอย่างเป็นของเปราะ” ถับเป็น “ของเปราะบางอย่างเป็นแร่” (ที่ไม่พูดว่าแร่บางอย่างเพราะตรรกศาสตร์ไม่นิยมให้เทอมท้ายมีค่าแสดงความแบ่ง ทางที่ถูกต้องว่า “แร่บางอย่าง”) ก็ได้ความเท่าเดิม เพราะเทอมท้ายและเทอมต้นไม่แสดง, เมื่อถับแล้วเทอมท้ายไม่แสดงว่าของเปราะส่วนใดเป็นแร่ชนิดที่เปราะ, ทราบแต่ว่าบางอย่างเท่านั้น แต่การถับ ประโยค นี้ เหมือน การ ถับ ประโยค ก. อยู่บ้าง เพราะต้องจำกัดจำนวนเทอมท้ายที่ถับมา มิฉะนั้นก็เกิดความผิดเช่นประโยคข้างต้นถ้าถับว่า “ของเปราะ (ทุกอย่าง) คือแร่” ก็เห็นทันทีว่าผิดเพราะของเปราะบางอย่างไม่ใช่แร่ก็มี และแร่บางอย่างไม่เปราะก็มี

พูดตามตรรกศาสตร์ได้ว่าประโยคฉบับนี้เทอมต้นแสดง เพราะเป็นประโยค ก. แต่เมื่ออยู่ในประโยคเดิม “ของเปราะ” ไม่แสดงเพราะเป็นประโยค ค. ความจึงเพี้ยนจากประโยคเดิม

ข้อ ๖ ประโยค ง. ไม่มีวิธีกฎที่จะไม่ให้ผิดกฎ ๒ ข้อข้างต้นเช่น “แรมบางอย่างไม่ใช่ของเปราะ” กลับโดยวิธีกฎจำกัดจำนวน เช่นประโยค ก. ว่า “ของเปราะบางอย่างไม่ใช่แรม” ก็ผิดกฎที่ ๒ เพราะ “แรม” ในประโยคเดิมไม่แสดงแต่มาแสดงในประโยคกลับ, ทำให้ความชัดเจนว่าถ้าเป็นแรมแล้วก็ไม่ใช่ของเปราะ แต่ที่ถูกแรมบางอย่างเป็นของเปราะ จึงอยู่ถัดตามรูปหรือตามเรื่องการกลับนี้ถูก แต่ที่จจะรู้ว่าถูกต้องอาศัยเนื้อเรื่อง ไม่ใช่อาศัยผลของการกลับประโยค ยิ่งกว่านี้การกลับโดยวิธีกฎต่างเดิมนั้นใช้ไม่ได้ทั่วทุกประโยค ยกตัวอย่างประโยค ง. ว่า “คนบางคนไม่ใช่คนมีศีลธรรม”

ถ้ากลับข้างต้นก็ได้ความว่า “คนที่มีศีลธรรมบางคน ไม่ใช่คน” ดังนั้นเห็นได้จากเนื้อเรื่องว่าเป็นไปไม่ได้ที่คน จะไม่ใช่คน หรือจะดองแปลงอย่างประโยค ข. บ้าง คือให้เทอมท้ายที่กลับมาเป็นจำนวนเต็มเช่น “คนทุกคน ไม่ใช่ผู้มีศีลธรรม” หรือเช่น “ของเพราะทุกอย่างไม่ใช่แร่” เช่นนี้ก็ยิ่งเห็นได้ชัดว่าผิดกฎและผิดเนื้อเรื่องด้วย เพราะฉะนั้นจึงไม่มีวิธีกลับประโยค ง. ได้โดยไม่ให้เกิด ความผิด

บางท่านเช่นเขวอนต์หาทางแปลงจนได้คือแก้ประโยค ง. ให้เป็นประโยค ค. เสียก่อนแล้วจึง กลับ อย่างเดียวกับกลับประโยค ค. (วิธีแปลง ง. เป็น ค. ดูตอนที่ ๒ ต่อไป) เช่น “คนบางคนไม่ใช่คนที่มีศีลธรรม” แปลง เป็นประโยค ค. ว่า “คนบางคนเป็นคนไม่มีศีลธรรม” แล้วกลับว่า “คนไม่มีศีลธรรมบางคน คือคน” ที่จริงการทำเช่นนี้จะเรียกว่าการกลับประโยค ง. ตรงๆ ไม่ถนัดนัก

ข้อ ๗ ยังมีบางประโยคซึ่งความกตัญญู แต่หาใช่
การบ่งความชนิดกตัญญูประโยคไม่ คือไม่ใช่ประโยค
เดิมประโยคกตัญญูของกันและกัน โดยมากเป็นประโยค
ความเต็ม ที่เห็นง่ายคือบทยกดับในวิชาเรขาคณิต ตัวอย่าง
เช่น “รูปสามเหลี่ยมด้านเท่าย่อมมีมุมเท่ากันทุก
มุม” อีกประโยค ๑ ว่า “รูปสามเหลี่ยมซึ่งมุมเท่ากัน
ทุกมุมย่อมมีด้านเท่ากันทุกด้าน” สองประโยคนี้จะ
เรียกว่าประโยคใดเป็นประโยคกตัญญูของกันและกันไม่
ได้ เพราะว่าเราไม่อาจบ่งความหรืออนุมาณความของ
ประโยคหนึ่งจากประโยคหนึ่งได้ ความจริงของแต่ละ
ประโยคต้องพิสดารคนละครั้ง แยกต่างกัน, อันผิด
ลักษณะของความหมาย ระหว่าง ประโยค เดิม และ ประ
โยคกตัญญูซึ่งเป็นอันเดียวกันดังกล่าวแล้ว

ตอนที่ ๒

การบังคับความจริง

ข้อ ๓. วิธีบังคับความจริงที่เรียกว่าบังคับความจริงนี้
อาศัยหลักที่ว่าเทอมทุกเทอม ย่อม มี เทอม ปฏิเสธ คู่ กัน
(ดูบทที่ ๒ ข้อ ๘) เมื่อเป็นเช่นนั้นทุก ๆ ประโยคก็อาจ
เป็นประโยคปฏิเสธหรือประโยครับได้ทั้งสองชนิดอันมี
ใจความเดียวกัน วิธีบังคับความจริงจึงได้แก่วิธีค้นหา
ประโยครับจากประโยคปฏิเสธและค้น ประโยค ปฏิเสธ
จากประโยครับโดยให้ประโยคความบังและประโยคเดิม
มีความเท่ากัน คืออาศัยเหตุผลแห่งการต้องหรือต่าง
ระหว่าง ค. กับ ท. เหมือนการแปลงประโยค แต่มี
ข้อต่างกันอยู่ที่ชนิดของประโยคความบังต่าง จากเดิม
ไปเท่านั้น ความเกี่ยวข้องอันเป็นหลักของการบังคับความจริง
ได้แก่กฎของความไม่มีปานกลางที่ว่า ค. ต้องเป็น
ท. หรือไม่ใช่ ท. อย่างใดอย่าง ๑ จากนี้
ประโยคคู่ที่ ๑ ถ้า “ค. เป็น ท, ค, ก็ต้องไม่เป็น

การบังคับความจริง

๒๑๓

ไม่ใช่ ท.” ประโยคคู่ที่ ๒ ถ้า “ต. ไม่เป็น ท. ค. ก็
ต้องเป็น ไม่ใช่ท.” ในสองคู่นี้ประโยคหลังเป็นความ
บังคับของประโยคหน้า พุคข้ออย่าง ๑ ได้ความว่าถ้า ต.
ต้องกับ ท. (ประโยคแรกคู่แรก) ค. ก็จำเป็นต้องต่าง
กับเทอมปฏิเสธเด็ดขาดของ ท. (ประโยคที่ ๒ คู่แรก)
และถ้า ต. ต่างกับ ท. (ประโยคที่ ๒ คู่หลัง) ตัวอย่าง
ถ้าความเดิมว่าคนเป็นผู้ต้องตาย, ก็ได้ความบังคับว่าคนก็
จำต้องอยู่นอกจำพวกสิ่งที่ไม่ตาย ถ้าความเดิมว่าคน
ไม่เป็นสัตว์เดรัจฉาน, ก็ได้ความบังคับว่าคนก็จำเป็นต้อง
อยู่ในจำพวกสัตว์ที่ไม่ใช่เดรัจฉาน ดังนั้นจึงเห็นได้ว่า
การบังคับความจริงต้องใช้ความรู้เรื่อง เทอม ปฏิเสธเด็ด
ขาด และเท่าที่ยกตัวอย่างมาแล้วพอจะให้เข้าใจของ
การบังคับความจริงได้ว่า “การบังคับความจริงได้แก่การบัง
ความซึ่งจากประโยคเดิมที่กำหนดให้เราอนุมานได้อีก
ประโยคหนึ่งซึ่งเป็นชนิดตรง กัน ข้าม กับ ประโยคเดิม
และมีเทอมท้ายเป็นเทอมปฏิเสธเด็ดขาด ของ เทอมท้าย

แห่งประโยคเดิม” กล่าวคือมีวิธีบังคับนี้ เปลี่ยนชนิดของประโยคเดิม และแปลงเทอมท้ายเป็นเทอมปฏิเสธ เด็ดขาดของเทอมท้ายเดิม

ข้อ ๒ จากหลักและ กฎ ข้าง ต้น ประโยค ทั้ง ๔ ก็มีประโยคความบังคับต่อไปนี้

๑ ประโยค ก. ค. ทั้งหมดเป็น ท. เช่นคนทั้งหมดเป็นผู้ต้องตาย ความบังคับ. ทั้งหมดไม่เป็นไม่ใช่ ท. เช่นคนทั้งหมดไม่เป็นผู้ไม่ตาย

๒ ประโยค ข. ค. ไม่ใช่ ท. เช่นโคทุกตัวไม่เป็นสัตว์ออกไข่ ความบังคับ. เป็นไม่ใช่ ท. เช่นโคทุกตัวเป็นสัตว์ไม่ใช่สัตว์ออกไข่

๓ ประโยค ค. บาง ค. เป็น ท. เช่นบางคนเป็นผู้มีศีลธรรม ความบังคับบาง ค. ไม่เป็นไม่ใช่ ท. เช่นบางคนไม่ใช่ผู้มีศีลธรรม

๔ ประโยค ง. บาง ค. ไม่ใช่ ท. เช่นบางคน

ไม่เป็น ผู้มีศีลธรรม ความบังบาง ค. เป็นไม่ใช่ ท. เช่น
บางคนเป็น ผู้ ไม่มีศีลธรรม

ข้อ ๓ การบ่งความที่เป็นวิธิตำคัญก็มี ๒ วิธิตงกล่าว
แล้ว แต่ยังมีวิธีบ่งความที่แปลกออกไปโดยความคิด
ของนักตรรกศาสตร์คือ

๑ วิธัผลัม

๒ บ่งความตรงตามที่เพิ่มลักษณะจำกัด

๒ บ่งความตรงตามความเข้าใจซับซ้อน

๔ บ่งความตรงโดยเทอมเกี่ยวข้อง

วิธัผลัม ดังจะกล่าวในข้อนี้ก็ได้แก่วิธัระดับประโยค

และบ่งความตรงผลัมกันและ พิจารณาความเกี่ยวข้อง
กับระหว่าง ค. กับ ท. กับเทอมปฏิเสธเด็ดขาดของ ค.
และ ท. แยกการผลัมออกได้อีก ๔ วิธัคือจากประโยค
ค.ท. ได้

(๑) ท. ไม่ใช่ ค.

(๒) ไม่ใช่ ท. ค.

(๓) ไม่ใช่ ค. ท.

(๔) ไม่ใช่ ค. ไม่ใช่ ท.

ประโยคทั้ง ๔ ก็เปลี่ยนแปลงเป็นการบ่งความตาม
นี้ได้ คือ

(๑) ประโยค ค.ท. กลับแล้วเป็น ท.ค. บ่งประโยค
กลับข้อก็ได้ ท. ไม่ใช่ ค. วิจัยเรียกว่า ความกลับบ่ง
ไว้ดังนี้

ประโยค ก. ค. ทั้งหมดเป็น ท. กลับประโยคได้
บาง ท. เป็น ค. ความกลับบ่งได้บาง ท. ไม่เป็นไม่ใช่ค.

ประโยค ข. ค. ไม่ใช่ ท. กลับประโยค ท. ไม่ใช่ ค.
ความกลับบ่งได้ ท. เป็นไม่ใช่ ค.

ประโยค ค. บาง ค. เป็น ท. กลับประโยคได้บาง ท.
เป็น ค. ความกลับบ่งได้บาง ท. ไม่ใช่ ค.

ประโยค ง. บาง ค. ไม่ใช่ ท. กลับไม่มี ความบ่ง
กลับไม่มี

การบังความตรง

๒๑๗

(๒) ประโยชน์ ค. ท. บังความตรงเป็น ค. ไม่ใช่ท.
แต่กลับได้ไม่ใช่ ท.ค. วิธีนี้เรียกว่า ความบังกลับ ใ
ตงน

ประโยชน์ ก. ค. ทั้งหมดเป็น ท. บังความตรงได้ท.
ทั้งหมดไม่เป็นไม่ใช่ท. กลับอีกที่ได้ ไม่ใช่ท. ทั้งหมด
ไม่เป็น ค.

ประโยชน์ ข. ค. ทั้งหมดไม่ใช่ ท. บังความตรงได้
ค. ทั้งหมดไม่ใช่ ท. กลับอีกที่ได้ ไม่ใช่ ท. บางส่วน
เป็น ค.

ประโยชน์ ค. บางค. เป็นท. บังความตรงได้บางค.
ไม่เป็น ไม่ใช่ ท. กลับอีกที่ได้ไม่ได้ เพราะเป็นประ
โยค ง.

ประโยชน์ ง. บาง ค. ไม่ใช่ ท. บังความตรงได้บาง
ค. เป็นไม่ใช่ ท. กลับอีกที่ได้ไม่ใช่ ท. บางส่วนเป็น ค.

(๓) บังความตรงของประโยชน์ความบังกลับในข้อ

๑. ข้อที่หนึ่ง เป็นไม้ไซ้ ท. ไม้ไซ้ ค. วิธีนี้เรียกว่า
ความบ่งกดับช้อนไซ้ดังนี้

ประโยค ก. ค. ทั้งหมดเป็น ท. ความบ่งกดับเป็น
ไม้ไซ้ ท. ทั้งหมด ไม่เป็น ค. บ่งตรงได้ ไม้ไซ้ ท. ทั้ง
หมดเป็นไม้ไซ้ ค.

ประโยค ข. ค. ทั้งหมดไม้ไซ้ ท. ความบ่งกดับเป็น
ไม้ไซ้ ท. บางส่วนเป็น ค. บ่งความตรงอีกได้ ไม้ไซ้ ท.
บางส่วนไม่เป็น ไม้ไซ้ ค.

ประโยค ค. ไม่มี**ความบ่งกดับ** จึง**ไม่มี**ความบ่ง****
กดับช้อน

ประโยค ง. บาง ค. ไม้ไซ้ ท. ความบ่งกดับเป็น
ไม้ไซ้ ท. บางส่วนเป็น ค. ความบ่งกดับช้อนได้ ไม้ไซ้
ท. บางส่วนไม่เป็น ไม้ไซ้ ค.

ข้อ ๔ บ่งความตรงโดยบ่งลักษณะจำกัด คือการ
เพิ่ม**ลักษณะใดลักษณะหนึ่ง** ซึ่งโดยปกติมักเป็นคุณ
ศัพท์เข้ากับ**เทอมต้นและเทอมท้าย**, เพื่อให้**ความแคบ**

และชัดขึ้น เช่นคนไทยเป็นมนุษย์ เพิ่ม “ที่ฉลาด” เข้า
ไปเป็นความบังว่า “คนไทยที่ฉลาดคือมนุษย์ที่ฉลาด”
ส่วน การบังความตรง ตาม ความเข้าใจ ชับ ช้อน นั้น ก็
คล้ายกับบังโดยเพิ่มลักษณะจำกัด แต่ความคิดในเทอม
ต้นและเทอมท้ายชับช้อนขึ้น, โดยคำที่เพิ่มนั้นทำให้
ความคิดวาทภาพของเทอมต้น และเทอมท้าย แปรตไป
จากเดิมเช่น “แมลงวันเป็นแมลงเล็กๆ” เพราะฉะนั้น
“ปีกแมลงวันก็คือปีกของแมลงเล็กๆ” เป็นต้น

หลักและข้อบกพร่องของสองวิธีนี้ มีคล้าย คลึง กัน
หลักการบังนั้นคือว่า

๑. สมการ (Equation) ระหว่างเทอมต้น และ
เทอมท้าย เพราะฉะนั้นเมื่อเพิ่มลักษณะอันเดียวกันเข้า
ไปความจริงไม่เสียไป, ไม่หนักข้างหนึ่งเบาข้างหนึ่ง
ทำนองเดียวกับเลขสองจำนวนหรือจำนวนที่เท่ากันเมื่อ
เพิ่มเข้าอีกข้างละเท่ากันผลก็ยังคงเท่ากัน เพราะฉะนั้น
ทำนองนี้แนะนำให้เพิ่มคำหรือลักษณะที่ความเท่ากันเข้า

ทั้งต้องข้างเช่นคำที่เพิ่มต้องไม่เป็นเทอมพ้อง และการ
 ฝ่าฝืนคำแนะนำทำให้เกิดข้อบกพร่อง พลาดผิดในการ
 บังความเช่น “นักโทษก็คือคนนี่เอง” บังว่า “นักโทษ
 ที่ดีก็คือคนที่ดี” ย่อมเห็นได้ว่าความผิดจากเดิมเพราะ
 นำหนักของคำว่า “ดี” ทั้งสองคำผิดกัน “สามดั่งกะ
 โลกเป็นวัตถุโบราณของชาวเอเชีย” แต่ถ้าบังว่า “สาม
 ดั่งกะโลกที่เก่าที่สุดเป็นวัตถุโบราณที่เก่าที่สุดของชาว
 เอเชีย” จึงเกิดความผิดเกิดขึ้น เพราะวัตถุโบราณของ
 ชาวเอเชียที่เก่ากว่านั้นยังมี

๒. อีกนัยหนึ่งคือว่าสิ่งที่ทำให้เกิดลักษณะหรือคุณ
 สมบัติแก่อสิ่งหนึ่ง หรือชนิดหนึ่งของจำพวกใดย่อมจะ
 ทำให้เกิดลักษณะ, คุณสมบัติเท่า ๆ กันแก่อสิ่งหรือ
 ชนิดอื่นในจำพวกเดียวกัน, นั่นอาจขัดกับกฎของ
 ความคิดที่กล่าวแล้วได้ง่าย ตัวอย่างในข้อ ก. ก็ใช้ได้
 สำหรับข้อนี้คือชี้ให้เห็นว่า สิ่งหนึ่งหรือชนิดหนึ่งเป็น
 ส่วนย่อยของจำพวกหนึ่งไม่จำเป็นจะมีลักษณะเดียวกัน

กับลักษณะของพวกล้อย ของ พวก ที่ กว้าง ออก ไป อีก ในสิ่งที่เป็นการเปรียบเทียบจะเห็นได้ง่ายเช่น เต่าเป็นสัตว์ แต่เต่าที่วิ่งเร็วไม่ใช่สัตว์ที่วิ่งเร็ว

ข้อ ๕ การบ่งโดยความเกี่ยวข้องของกดับ คือ การ บ่ง ความโดยใช้เทอมเกี่ยวข้องตามควรแก่เรื่อง อันทราบ จากความของประโยคเดิม ความเกี่ยวข้องเหล่านี้ยาก ที่จะพรรณนาขอให้หมด ต้องแต่เฉพาะเรื่อง ตัวอย่าง ของความเกี่ยวข้องเช่น ความสัมพันธ์ เวลา สถานที่ ฯลฯ ตัวอย่างเช่น “ก. เป็นมารดาของ ข.” บ่ง ความได้ว่า “ข. เป็นบุตรของ ก.” “วันนี้เป็นวันอาทิตย์” บ่งความได้ว่า “พรุ่งนี้เป็นวันจันทร์” และ “วานนี้เป็นวันเสาร์” “กรุงเทพฯ อยู่ทิศใต้ของเชียงใหม่” บ่ง ความได้ว่า “เชียงใหม่อยู่ทิศเหนือของ กรุงเทพฯ” “นาย ก. อายุมากกว่านาย ข.” บ่งความได้ว่า “นาย ข. อายุน้อยกว่านาย ก.” ฯลฯ

การบังความโดยวิธีนี้จะเห็นว่าทำได้ โดยกลับเทอมต้นและเทอมท้ายแทบทุก ประโยค และ คำที่ แสดง ความเกี่ยวข้องเช่นทิศเหนือมากกว่า ๑๓๑ ก็ ถูก แทน ที่ โดยเทอมเกี่ยวข้องคู่เช่นทิศใต้, น้อยกว่า ๑๓๑ ในการโต้เถียงหรือตอบคำถามหรืออ้างเหตุผลใดๆผู้กล่าวมักใช้ประโยคความบังอย่างนี้เป็นเหตุผล ถ้าความเกี่ยวข้องนั้นสังเกตเห็นเกือบไม่เห็นเป็นความบังผู้ฟังก็มักจะเห็นเป็นการอ้างเหตุผล ตัวอย่างที่ความเกี่ยวข้องไม่สังเกตเห็นแต่ยกมาเป็นที่สังเกตเช่นถามว่า “ทำไมนาย ก. จึงชนะนาย ข.” ถ้าผู้ตอบพูดไปมากๆจนผู้ถามเผดอศับแล้วจึงตอบว่า “เพราะนาย ข. ต้องแพ้ นาย ก.” ดังนี้ได้ชื่อว่าไม่ตอบคำถามเลย เพราะคำตอบก็คือคำถามนั่นเอง แต่เป็นความบัง

บทที่ ๑๕

ประโยคอย่างมีเงื่อนไข

ข้อ ๑ ที่กล่าวมาแล้วแต่ต้น เป็น ประโยค ความ
บริบูรณ์ ประโยคที่กล่าวความโดยไม่มีข้อกำหนด แต่
ยังมีประโยคที่กล่าวความโดยอาศัย ข้อ กำหนด ซึ่ง จะ
เรียกว่า “เงื่อนไข” (Condition) ประโยคมีเงื่อนไขมี ๒
ชนิดคือ ประโยคเงื่อนไข และ ประโยคเงื่อนไขเอก
ประโยคอย่างมีเงื่อนไขทั้งสองชนิดนี้ ได้แก่ ประโยคที่
ประกอบขึ้นด้วยประโยคความบริบูรณ์แต่ของ ประโยค
ขึ้นไปเชื่อมด้วยสันธาน (สำหรับตัวอย่างต่อไปนี้)

ประโยคเงื่อนไขคือประโยคที่กล่าวยืนยันความโดย
อาศัยข้อกำหนดจำแนกรูปออกเป็นสองคือ

๑ ถ้า ก. เป็น ข. ก. ก็เป็น ค. หรือพูดเป็นความว่า
“ถ้าผู้ใดหมั่นทำกรงาน ผู้นั้นก็ได้ทรัพย์”

๒ ถ้า ก. เป็น ข. ค. เป็น ง. หรือพูดเป็นความว่า

“ถ้ากำหนดภาษาเข้าตั้ง สินค้าเข้าที่ขึ้นราคา” ทั้งสองตัวอย่างนี้ ก. เป็น ค. (การที่ผู้ใดได้ทรัพย์) หรือ ค. เป็น ง. (สินค้าเข้าที่ขึ้นราคา) เพราะอาศัยข้อกำหนดว่า ก. ต้องเป็น ข. (การหมั้นและการกำหนดภาษาเข้าตั้งตามลำดับกัน) ซึ่งเป็นประโยคที่มีชื่อว่า “เงื่อนไข” เงื่อนไขนี้เมื่อไปอีกอย่างหนึ่งว่า “ภาคนำ” ซึ่งมีคำต้นฐาน “ถ้า,” หรือคำอื่นเช่นคำว่า “แม้ว่า” เป็นคำนำหน้า ส่วนประโยคหลังคือ ก. เป็น ค. หรือ ค. เป็น ง. แต่ตงผลของภาคนำเรียกว่า “ภาคตาม”

๒ ตามตัวอย่างนี้ภาคนำและภาคตามต่างก็เป็นประโยครับทั้งนั้น แต่อาจเป็นได้ว่า ภาคนำ หรือภาคตาม หรือทั้งสองภาคเป็นประโยคปฏิเสธเช่น ถ้า ก. ไม่เป็น ข. ค. เป็น ง. หรือถ้า ก. เป็น ข. ค. ไม่เป็น ง. หรือถ้า ก. ไม่เป็น ข. ค. เป็น ง. ดังนี้ เป็นต้น (ผู้อ่านควรลองหาด้อย่างเป็นเทอมแทนอักษร) แต่โดยมากภาคนำและภาคตามมักเป็นประโยครับทั้งคู่ เพราะเป็น

ประโยคอย่างมีเงื่อนไข

๒๒๕

การบังคับความจริงจากประโยคปฏิเสธเช่น “ผู้ใดที่มัน
ทำกรางาน ผู้นั้นก็ไร้ทรัพย์” เป็นการบังคับความจริงจาก
“ผู้ใดที่ไม่เป็นผู้ไม่หมั่น ฯลฯ” ด้วยเหตุนี้เองต่อไปเรา
จะได้พบแต่ภาคนำและภาคตามเป็นประโยครับทั้งคู่มา
กว่ารูปอื่น

ข้อ ๒ ประโยคเงื่อนไขเล็กน้อยนั้นกล่าวความเป็นตอนๆ
ละประโยคแต่เด็กให้หนึ่งเป็น ความ รับ ว่า เป็น เช่น
เช่นนั้น จำแนกรูปออกได้คือ

๑ ก. ต้องเป็น ข. หรือ ค. เป็น ง. อย่างใดอย่าง
หนึ่ง

๒ ก. ต้องเป็น ข. หรือ (ก) เป็น ค. อย่างใด
อย่างหนึ่งทั้งสองอย่างนี้ประโยคแต่ละตอนมิได้เป็นภาค
นำภาคตามของกันและกันเช่นประโยคเงื่อนไข จะเรียก
ว่าเป็น “เงื่อนไข” ของกันและกัน คือมีความว่าถ้า
เงื่อนไขหนึ่งถูกเงื่อนไขอื่นของผิด (รูปที่ ๒) ฉะนั้น

อาทิตย์หรือไม่ก็วันจันทร์ ฯลฯ หรือไม่ก็วันเสาร์ ประโยคนั้นเงื่อนไขเด็ก ๗ ประโยค และถ้าเด็กรับว่าวันนั้นเป็นวันเสาร์, ประโยคอื่นๆ ก็ปฏิเสธไปหมด

ข้อสำคัญอย่างยิ่งอีกข้อ ๑ คือความจริงในระหว่างเงื่อนไขเด็กนั้นต้องเด็ดขาดจากกัน (กฎของความไม่มั่วปนกลาง) จึงจะเรียกว่าเป็นเงื่อนไขเด็ก มิฉะนั้นการอ้างเหตุผลก็จะพดอัยผิดไปด้วย ตัวอย่างว่า “วันนี้เป็นวันอาทิตย์หรือวันหยุดงาน” แต่ถ้าเด็กเงื่อนไขเดียวว่า “วันนี้เป็นวันอาทิตย์ จึงไม่ใช่วันหยุดงาน” ดังนี้ผิด เพราะเงื่อนไข “วันอาทิตย์” และวันหยุดงานไม่ขาดจากกัน

ข้อ ๒ ประโยคอย่างมีเงื่อนไขกับประโยคความบริบูรณ์นั้นถ้าคิดเฟิน ๆ เห็นว่าเป็นคนละอย่างต่างกัน คือเห็นว่าประโยคความบริบูรณ์เป็นประโยคที่ไม่มีเงื่อนไขเด็ดเดี่ยว ตัวอย่างประโยคว่า “วันพรุ่งนี้ข้าพเจ้าจะไปปากน้ำ” เป็นประโยครับความเต็ม จึงเห็นว่าไม่มีเงื่อนไขใดๆ เลย ความจริงประโยคนั้นมีเงื่อนไขคือ “ถ้า

ประโยคอย่างมีเงื่อนไข

๒๒๗

ข้าพเจ้าไม่ป่วย” ถ้าไม่มีการส่งครามขัดขวาง ฯลฯ แต่เงื่อนไข (ภาคหน้า) เหล่านี้เป็นสิ่งธรรมดาสามัญซึ่งไม่จำเป็นต้องแสดงออกคงแสดงภาคตาม เป็น ประโยคความบริบูรณ์ ถ้าเรื่องใดไม่ใช่เรื่องธรรมดาสามัญหรือเป็นสิ่งธรรมดาแต่ต้องการแสดงเพื่อให้ชัด ก็ต้องแสดงภาคหน้าออก, ฉะนั้นประโยคความบริบูรณ์จึงกลายเป็นประโยคเงื่อนไข เช่น “ถ้ามีงานรื่นเริง, ข้าพเจ้าจะไปปากน้ำ” การที่ประโยคความบริบูรณ์ทั้งหลายเกิดขึ้นโดยมีเงื่อนไขอันซ่อนไว้ดัง กล่าวแล้วนั้นก็ได้แก่หลักของกฎแห่งเหตุเพียง พอ ดัง ข้าง ต้น นั้นเอง ข้อความใด ๆ ถ้าไม่มีข้อความเกี่ยวข้องที่ซ่อนไว้หรือแสดงออก ก็ย่อมไม่มีความหมาย และถึงแม้ว่ามีข้อความเกี่ยวข้องที่แสดงออก (เช่นในประโยคอย่างมีเงื่อนไข) ก็ย่อมมีข้อความที่เกี่ยวข้องที่อนุমানถึงอีกต่อ ๆ ไป ข้อความที่เกี่ยวข้องนี้เองทำให้เกิดเงื่อนไขแก่ข้อความนั้น ๆ และรวมเอามูลเหตุของข้อความนั้น ๆ ด้วย

เช่นตัวอย่างประโยคที่ว่า “ทุกคนต้องตาย” ย่อมไม่มีความหมาย เว้นแต่เราจะรู้ว่าข้อความที่เกี่ยวข้องว่าคนคืออะไร อย่างน้อยก็รู้ว่าคนเป็นสิ่งที่มีชีวิตอยู่ในจำพวกสัตว์ เป็นสิ่งที่มีอยู่จริงไม่ใช่เป็นเรื่องของความนึกความฝันเท่านั้น แต่ถ้าวัดว่า “นางเงือกมีศีรษะเป็นคนมีตัวเป็นปลา” เราหมายถึงเรื่องอื่นไม่ใช่เรื่องของความมีอยู่จริง ที่เห็นกันทุกวันนี้ เรื่องของคนมีข้อความที่เกี่ยวข้องต่างไปจากประโยคก่อน เพราะฉะนั้นถ้าพูดโดยสรุปข้อความใดๆ ย่อมกล่าวออกมาโดยอ้างถึงถึงบางเรื่องแห่งถ้อยคำที่พูด ถึงสิ่งที่เกี่ยวข้องบางอย่างแห่งความคิดซึ่งตามเรื่องนั้นเท่านั้น

หมวดที่ ๓

ห้วงนึก

บทที่ ๑๖

ส่วนของห้วงนึก

ข้อ ๑ ได้กล่าวถึงห้วงนึกบ้างแล้วในข้อความเบื้องต้น
ต้น ข้อ ๒ ก. ว่าใน ห้วงนึก ต้อง มีประโยชน์ เหตุ ต่อ
ประโยชน์ เปรียบเทียบกัน ดัง ตัวอย่าง เดิมใน ห้วงนึก ว่า
คนเป็นผู้ที่ ต้องตาย (เรียกว่าประโยชน์
ใหญ่) ประโยคเหตุ นาย ก. เป็นคน
(เรียกว่าประโยชน์เล็ก) ประโยคเหตุ ฉะนั้นนาย ข.
เป็นผู้ที่ ต้องตาย (เรียกว่าประโยชน์ข้าง)
ประโยคผล

ข้อ ๒ ถ้าแยกแยะในห้วงนึกออกจะเห็นว่า มีเทอม
ต่างกันอย่างไร เช่นในสำนวนประโยคข้างต้นเทอม คน

คู่ ๓. ผู้คงตายคู่ ๓ และนาย ก. คู่ ๓ รวมเป็นสามคู่ด้วยกัน จึงกล่าวได้ว่าในห้วงนึกหนึ่งมี ๓ เทอมเท่านั้นที่จะรู้ว่าเทอมใดชื่ออะไรมีที่ดังเกิดจดจำ คือประโยคอย่าง มีคำว่าเพราะฉะนั้น, ดังนั้นหรือคำอื่นที่เป็นคำต้นจนแต่คงผล เมื่อเห็นประโยคอย่างแล้ว เทอมใดเป็นเทอมต้นของประโยคอย่าง เช่นนาย ก. เทอมนั้นเรียกว่าเทอมเด็ก เทอมที่เท่าใดเป็นเทอมท้ายของประโยคอย่างเช่น ผู้คงตายเรียกว่าเทอมใหญ่ เทอมที่เหลือนั้น คน ในตัวอย่าง เรียกว่าเทอมร่วม การอธิบายเทอมเช่นนี้เป็นการอธิบายลอยหลัง แต่ก็เห็นว่าเป็นวิธีที่จะให้รู้จักชื่อเทอมได้ง่าย เพราะประโยคอย่างนั้นมีที่ดังเกิดได้ง่าย เนื่องจากใจความแห่งประโยคบังคับให้รู้ว่าประโยคอย่างด้วยมีคำว่า เพราะฉะนั้น ฯลฯ ดังกล่าวแล้วข้างต้น

การอ้างเหตุผลทุกครั้งจะเป็นการอ้างออกเป็นภาษา

หรือเพียงนึกในใจก็ตาม ย่อมดำเนินไปตามลักษณะ
ของห้วงนึกทั้งชั้น ค่อยไปนั้นจะได้กล่าวถึงอาการอย่าง
เหตุผลให้เห็นชัดชั้นอีก

ข้อ ๓ ความธรรมดาที่จะมีการอ้างเหตุผลได้ จะ
ต้องมีควมรู้ขึ้นเป็นเหตุแห่งการอ้างเสียก่อน ที่ว่า
ความรู้ในที่นี้ ไม่จำกัดว่าจะเป็นการรู้ในเรื่องอะไรและ
ได้มาด้วยประการใดว่าเป็นอย่างไรหรือไม่เป็น อย่าง
นั้น หรือรวมความสั้น ๆ ว่าต้องเป็นประโยคหนึ่งเช่น
ในตัวอย่างว่า “คนเป็นผู้ต้องตาย” เป็นความรู้ที่ได้
มาด้วยความเคยชิน หรือการเรียนรู้ว่า ทุก ๆ คนไม่
พ้นความตายไปได้ หรือเช่นความรู้ที่เป็นกฎเป็นเกณฑ์
ตั้งขึ้นโดยมนุษย์เรา เช่นข้อบังคับหรือกฎหมายเป็นต้น
ความรู้ขึ้นเป็นเหตุกันเรียกว่า ประโยคใหญ่ ฟังดังเกิด
ว่าโดยปกติในห้วงนึกหนึ่ง ๆ ประโยคใหญ่เป็นประโยค
ที่กล่าวหรือนึกขึ้นก่อน แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการจำกัด
บางที่ประโยคใหญ่กล่าวหรือนึกขึ้นทีหลังก็ได้โดยกล่าว

หรือนักประโยคเด็กชั้นก่อน (จึงต้องกลับห้วงนึกตัวอย่างค)

เมื่อมีความรู้หรือหลักทั่วไปดังนี้แล้ว ก็ยัง จะอ้างเหตุผลอะไร ไม่ได้ จำ ต้อง มีความรู้ อีก ประโยคหนึ่ง ความรู้ประโยคนั้นเป็นการเปรียบเทียบ ดัง หรือเทอมใหม่อีกเทอมหนึ่ง เป็นเทอมที่ตาม เทียบกับเทอมหนึ่งของสองเทอม ในประโยคใหญ่ที่กล่าวแล้ววรรคก่อนเช่น ในห้วงนึกตัวอย่างข้างบนนั้น เปรียบเทียบ “คน” ซึ่งมีอยู่ในประโยคหลักที่รู้มาแล้วกับ “นาย ก.” ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่จะรับกันหรือปฏิเสธกัน ดังที่รวมอยู่ในประโยคทั้งสองนี้ เช่นคำว่า “คน” เรียกว่า เทอมรวม เพราะเป็นเครื่องต่อให้ความรู้เดิมกับความรู้ใหม่ให้เป็นเรื่องเดียวกัน จึงเกิดมีประโยคขึ้นสองประโยค สอง ประโยคนั้น ถ้าถือเอาแต่ใจ ความว่า ประโยคใด มีความ กว้าง กว่า เรียกว่า ประโยค ใหญ่ ประโยคใดมีความแคบเป็นประโยคเล็ก ก็ไม่ถูกทีเดียว

เพราะบางทีประโยคทั้งต้องอาจเป็นประโยคความเดียว
ที่มีความแคบเท่า ๆ กัน จึงมีหนทางตัดสินอยู่อย่าง
หนึ่ง พึงให้ตรวจดูว่าประโยคใดมีเทอมใหญ่ก็เป็น
ประโยคใหญ่ ประโยคใดมีเทอมเล็กก็เป็นประโยค
เล็ก (ดูข้อ ๒ ตอนต้น) ส่วนเทอมรวมนั้น คือ เป็น
เครื่องวินิจฉัยไม่ได้เพราะร่วมอยู่ทั้งต้องประโยค

เมื่อความรู้หลัก (ประโยคใหญ่) กับความรู้เฉพาะ
(ประโยคเล็ก) มาเกี่ยวข้องกันเข้าโดยเทอมร่วม ก็
เกิดขึ้นเป็นประโยคใหม่อีกประโยคหนึ่ง คือ ประโยค
ผล ประโยคผลนั้นใช้อะไรอื่นคือการเปรียบเทียบเทอม
ใหญ่กับเทอมเล็กนั่นเองว่าจะต้องหรือต่างกัน เพราะ
ฉะนั้นเทอมใหญ่กับเทอมเล็กจึงต้องอยู่ใน ประโยค ผล
เสมอ ส่วนเทอมรวมนั้นมีหน้าที่เป็นแต่เพียงดีของการ
การเปรียบเทียบเป็นเทอมกลางๆ ครึ่งที่หนึ่งเทียบกับ
เทอมใหญ่ในประโยคใหญ่ ครึ่งที่สองเทียบกับเทอม

เด็กในประโยคเด็ก เมื่อผลของการเทียบทั้งสองครั้ง
 เป็นอย่างไร ผลต่อไปก็จะเกิดขึ้นเองตามกฎของห้วง
 นึก รวมความว่าการอ้างเหตุผลหรือห้วงนึกหนึ่ง ๆ
 นั้นคือการที่ตั้งประโยคใหม่ขึ้น จะเป็นประโยครับ
 หรือปฏิเสธก็อาศัยตั้งที่ ๓ เป็นตั้งหรือเครื่องหมายตั้งก่อน

บทที่ ๑๗

ห้วงนิกบรูยาล

ข้อ ๑ ห้วงนิกบรูยาลคืออะไร จึงสังเกตเห็นข้อความ
ต่อไปนี้

ก. พยานคนนั้นจำคนร้ายไม่ได้ เพราะชัตว์ไม่ถูก

ข. พยานคนนั้นจำคนร้ายไม่ได้ เพราะคนที่จำได้

คือชัตว์

ค. คนที่จำชัตว์กันได้ยอมชัตว์กันถูก แต่พยาน
คนนั้นชัตว์คนร้ายไม่ถูก

ความใน ก.ข.ค. นี้ฟังเผินๆ ก็เห็นว่าไม่ใช่ห้วงนิก
เพราะขาดไป ๑ ประโยค การพดจาหรือเขียนเป็น
หนังสือเราใช้โวหารทำนองที่ยกมากด่าว่านี้ เรียกว่า
โวหารด่ามัญ ซึ่งดูเหมือนไม่ใช่ห้วงนิก ความจริง
โวหารด่ามัญ เช่นนี้ก็เป็นห้วงนิกนั่นเอง แต่ดะบาง
ประโยคไว้ในที่เข้าใจคงจะช้แต่ละอธิบายในข้อ ๒ ห้วงนิก

อนึ่งควรสังเกตว่าประโยคเหตุใหญ่ มีใจความ เป็นเหตุ เพราะฉะนั้นถ้าประโยคใดมีต้นฐานที่แสดงเหตุ อยู่หน้าจึงเป็นประโยคเหตุใหญ่ ต้นฐานเหล่านั้นเช่น เพราะ, เพราะว่า, เหตุว่า, เพราะเหตุว่า, ด้วย, ด้วยว่า, ด้วยเหตุว่า, โดยที่, โดยว่า, โดยเหตุว่า ฯลฯ และควรสังเกตว่าบางทีในโวหาร ตำมัญ คำเหล่านี้ มาปรากฏในประโยคเหตุเล็กก็มีเช่นตัวอย่างข้างต้น

๒. ห้วงนิกบรยายลที่ ละ ประโยคเหตุเล็ก เรียกว่า ห้วงนิกบรยายลที่ ๒ ห้วงนิกษนิตน์มีที่ใช้น้อยเพราะ ประโยคเหตุเล็กเป็นความเฉพาะรายละเอียด เรื่อง เช่น ในข้อ ๑ ข. นั้นจะเห็นว่าประโยคหลัง เป็นประโยคเหตุใหญ่เนื่องจากมี เพราะ นำหน้า ถ้าจะพูดให้เต็มคงได้ ความว่า เพราะ “คนที่จำผู้ร้ายได้ยอมชู้ตัว (คนร้าย) ถูก.....(๑) แต่พะยานคนนั้นชู้ตัวคนร้าย ไม่ถูก (ละ)..... (๒) เพราะฉะนั้น พะยานคนนั้นจำคนร้ายไม่ได้”.....(๓)

ข้อตั้ง เกิดระหว่างประโยคเหตุที่ละและไม่ว่าในที่เข้า
ใจนั้นนอกจากตั้งเกิดคำต้นชานดังกล่าวแล้ว ผู้เรียน
ต้องใช้ความคิดของตัวเองวินิจฉัย โดยถือหลักลักษณะ
ประโยคในบทที่ ๑๕ เช่นในตัวอย่างนี้พียงเห็นว่าประโยค
หมายเลข ๑ เป็นเหตุใหญ่ เป็นเหตุใหญ่เพราะเป็น
หลักกรรมดาทั่วไป ประโยคหมายเลข ๒ เป็นความ
เฉพาะเรื่อง จึงเป็นเหตุเล็ก

อนึ่งคำนำหน้าประโยคเหตุเล็ก (ถ้ามี) ก็มักเป็น
ต้นชานอื่นไม่ใช่ต้นชานแต่คงเหตุเช่นคำว่า แต่, แต่
ว่า, ฝ่าย ฯลฯ นำหน้าประโยคปฏิเสธ และคำว่า
และ, ทั้ง, ก็เมื่อ, ด้วยว่า ฯลฯ นำหน้าประโยครับ

๓. ห้วงนิกบรยายที่ละประโยคผลเรียกว่า ห้วงนิก
บรยายที่ ๓ เช่นในข้อ ๑ ค. ซึ่งไม่มีปัญหาว่า ถ้าจะ
พูดให้เต็มต้องเต็มว่า “เพราะฉะนั้นพะยานคนนั้นจำคว
คนร้ายไม่ได้” ดังนี้ ประโยคใดมีคำต้นชานแต่คงผล

นำหน้าเป็นประโยคผลเช่นคำนำหน้าเป็น เพราะฉะนั้น, เหตุ^{*}ฉะนั้น, ฉะนั้น, ดังนั้น ฯลฯ

ห้วงนิกบรยายที่ ๓ นี้เป็นไวยากรณ์พิเศษชนิดที่เรียกว่า “ทึ่งจึ่งหวะ” ใ้ทำให้ผู้ฟังคิดเอาเอง เพิ่มเติมเอาเอง ผู้พูดไม่ต้องการให้ประโยคที่ละเป็นคำพูดของตน เช่น การโต้วาทีกันครั้งหนึ่ง ฝ่ายค้านได้พยายามด่าให้ฝ่าย เสนอขยายเหตุผลให้ตนรักก่อน ได้ด่าด้วยเรื่องต่างๆจน ใ้ขยาย แต่ฝ่ายเสนอรวัดจึ่งพูดว่า “แหม! ท่านช่าง มีเหยื่อดี ๆ จริงนะ แต่เบ็ดของท่านเห็นจะเป็นไม้ขอ เสี้ยกระมัง” ใคร ๆ ก็คิดได้ว่าผู้พูดประสงค์ใ้ให้ผู้ฟังเข้าใจว่ากระไรหากจะแปลงประโยค ตรรกวิทยาเพิ่มเติม ห้วงนิกก็คงได้ความว่า เบ็ดที่เสี้ยบเหยื่อคือยอมคิดปลา (ละ) แต่เบ็ดของท่านเป็นขอไม้ที่เสี้ยบเหยื่อดี (คือไม่ใช่เบ็ด) (แปลงเป็นประโยคตรรก ๆ) เพราะฉะนั้นเบ็ดของท่านจะคิดปลาไม่ได้ (ละ ใ้ไว้ในที่เข้าใจใ้คิดเองว่าที่มาด่าเช่นนี้จะหลงหามิได้)

๔ นอกจากตะเพียง ๑ ประโยคดังกล่าวแล้วบางที อาจตะ ๒ ประโยคก็มี คำห้ามหรือคำประกาศเป็นห้วง นึกพวกนี้เช่น “ห้ามเดินดัดสนาม” เท่ากับพูดว่า ทุกคนไม่ใช่ผู้รับอนุญาตให้เดินดัดสนามเรา (ผู้เดิน) เป็น คน ดังนั้นเราไม่ใช่ผู้ได้รับอนุญาตให้เดินดัดสนาม นอกจากนั้นต้องแก้แต่ประการณ์ของโจฬารสามัญยาก ที่จะกำหนดลงไปได้ เมื่อพบเข้าฟังวินิจฉัยเป็นเรื่อง ๆ เช่นครั้งหนึ่ง ก. ซึ่งเคยพูดว่า ข. โง่กว่าคน ได้แพ้ ข. ในเชิงเหตุผลและได้สนทนากับเพื่อนหลายคนมี ข. อยู่ ด้วย ข. จึงพูดเพื่อประชด ก. ว่า “คนที่คิดว่าเขาโง่ กว่าคนนั้นคนอาจโง่กว่าเขาก็ได้” ดังนั้นย่อมเห็นได้ว่า ตะประโยคเหตุเล็กและประโยคผล พูดให้เต็มดังนี้ “คนที่คิดว่าเขาโง่กว่าคนนั้น (เป็นคนนี้) คนอาจโง่กว่าเขาก็ได้ แต่ ก. คิดว่า ข. โง่กว่าคน (ตะ) ฉะนั้น ก. (เป็นคนนี้) อาจโง่กว่า ข. ก็ได้ (ต)

บทที่ ๑๘

กฎของห้วงนิก

ข้อ ๓ การอ้างเหตุผลที่เรียกว่าห้วงนิกนั้น มีกฎเกณฑ์เป็นเครื่องบังคับให้การอ้างถูกต้อง เพื่อใช้ให้เป็นประโยชน์จริงจัง จะต้องวิกฎ headings อย่างเจเนใจ

ได้กล่าวมาแล้วในบทก่อนว่า ห้วงนิกนั้นคือการรวมประโยค ๒ ประโยคเข้าด้วยเทอมร่วม เกิดผลประโยคที่ ๓ คือประโยคอ้าง และในประโยคทั้ง ๓ มีเทอมที่ต่างกันแต่ ๆ เพียง ๓ เทอม (ดูบทที่ ๑๖ ข้อ ๒) เพราะฉะนั้นจึงมีกฎของห้วงนิกว่า

กฎที่ ๑ ห้วงนิกหนึ่ง ๆ ต้องมี ๓ เทอมเท่านั้น

กฎที่ ๒ ห้วงนิกหนึ่ง ๆ ต้องมี ๓ ประโยคเท่านั้น

ถ้าหากมีมากหรือน้อยกว่า ๓ เทอมผิดกฎข้อ ๑ ก็จะมี

ไม่เป็นห่วงนิก เพราะไม่มีเทอมร่วม หรือถ้ามีก็เกิดผล
ให้มากกว่า ๑ ห่วงนิก

ตัวอย่างที่ ๑ ไม่เป็นห่วงนิก

คนเป็นผู้ต้องตาย

เหตุกมฺนาหนัก เช่นนี้อ่างอะไรไม่ได้เพราะไม่มี

เทอมร่วมเปรียบเทียบกับเทอมคู่ใดเลย

ตัวอย่างที่ ๒ มีมากกว่าหนึ่งห่วงนิก ได้แก่ห่วงนิก

ข้อดังกล่าวถึงต่อไป และผู้อ่านจะได้พบในบท

หลัง ๆ ว่าถ้าผู้กฎข้อนี้ การอ้างเหตุผลผิดอย่างไร

ข้อ ๒ กฎที่ ๓ มีว่า ในห่วงนิกหนึ่ง ๆ เทอมร่วม

ต้องเป็นเทอมแต่คง อย่างน้อย ๑ ครั้ง และต้องไม่

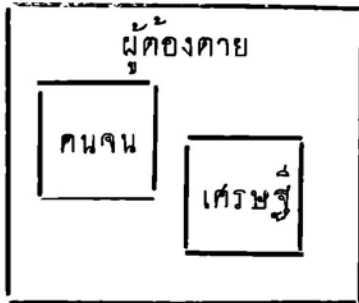
เป็นเทอมพ้องด้วย

กฎข้อนี้แบ่งเป็นสองตอนคือเทอมร่วมต้องแต่คง ๑

และไม่ใช้เทอมพ้อง ๑ เป็นกฎสำคัญมากมีการอ้าง

เหตุผลผิดกฎข้อนี้เสมอ

ตัวอย่างเทอมร่วมไม่แสดง



รูปที่ ๗

คนจนก็ตาย
 เศรษฐีก็ตาย
 ฉะนั้นเศรษฐีคือคนจน
 จะเห็นได้ทันทีว่า

ห้องนิกนั้นผิด เพราะเศรษฐีกับคนจนจะเป็นคนๆเดียวกันไม่ได้ ความผิดเกิดจากเทอมร่วมคือ ผู้ต้องตาย เป็นเทอมท้ายของประโยค ก. ซึ่งไม่แสดง เศรษฐีก็ดี คนจนก็ดี ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของผู้ที่ต้องตาย ส่วนใดเป็นคนจน ส่วนใดเป็นเศรษฐีไม่รู้ชัด เพราะประโยค ก. ไม่แสดงเทอมท้าย เพราะฉะนั้นเทอมร่วมในที่นี้จึงเท่ากับร่วมแต่รูป ไม่ใช่เทอมร่วมในใจความ เป็นเหตุให้ เทอมต้น และเทอมท้าย ไม่มีทาง

กฎของห่วงนิก

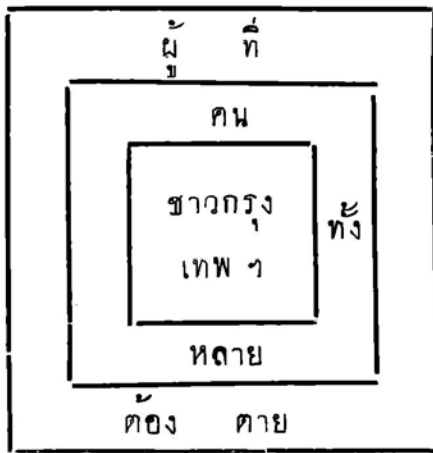
เกี่ยวของกันได้ว่า ต้องกันหรือต่างกัน เพราะฉะนั้น
ห่วงนิกเช่นนี้จึงอ้างให้ถูกต้องตามเหตุผลไม่ได้

แต่อย่างไรก็ดีกว่าอ้างห่วงนิกเช่นนี้ อาจจะถูกบ้าง
แต่ท่านกล่าวว่าคุณโดยบังเอิญไม่ใช่โดยเหตุผล เช่น
คนทั้งหลายเป็นผู้ที่ตองตายกันทั้งนี้

ชาวกรุงเทพ ฯ ก็เป็นผู้ที่ตองตาย

ฉะนั้นชาวกรุงเทพ ฯ ก็เป็นคน

ห่วงนิกกันอย่างผิดถูก



จริง แต่มิใช่โดย
เหตุผล เพราะชาว
กรุงเทพ ฯ อาจ
อยู่ที่ใด ๆ ของวง
ใหญ่(ผู้ที่ตองตาย)
ก็ได้เช่นเดียวกับ
รูปที่ ๗

รูปที่ ๘

ตัวอย่างตอนที่ ๒ เทอมร่วมเป็นเทอมพ้อง

ตั้งใดที่ถูกลง กฎหมายย่อมช่วยเห็ดอบังคับให้

การทำบุญให้ทานย่อมเป็นตั้งที่ถูกลง เพราะฉะนั้น

การทำบุญให้ทานเป็นตั้งที่กฎหมายช่วยเห็ดอบังคับให้

ห่วงนกนั้นเทอมว่า ตั้งที่ถูกลง เป็นเทอมร่วม ซึ่งใน

ประโยคใหญ่ หมายความว่าถูกตามกฎหมาย แต่ใน

ประโยคเล็กหมายความว่าถูกตามศีลธรรมจรรยา จึง

เท่ากับมีดีเทอม และไม่มีเทอมร่วม ผิดกฎหมายข้อ

๓ ข้อ

ตัวอย่าง การให้สินบนเป็นการผิดกฎหมาย แต่

การที่จะอ้างว่า การให้สินบนนำจับผู้ร้ายเป็นผิด

กฎหมายด้วยนั้นเป็นผิดเหตุผล เพราะเทอมสินบนมี

ความหมายคนละอย่าง

ข้อ ๓ จึงคัดตัวอย่างต่อไปนี้ นาย ก. เป็นคนมีศีล

ธรรมดี นาย ข. ไม่ใช่ นาย ก. ฉะนั้น นาย ข. ไม่มี

ศีลธรรม

เห็นได้ว่าผิด, เพราะถึงนาย ข. ไม่ใช่ นาย ก. ก็ไม่มีทางรู้ได้ว่า นาย ข. มีศีลธรรมดีหรือไม่ ความผิดเกิดจากการอ้างเกินเหตุไป คือการอ้างย่อมมีค่าความประสงค์พิสูจน์ความจริงภายในวงเขตต์แห่งเหตุ คือมิให้อ้างมากไปกว่าเหตุ ประโยคใหญ่ในห่วงนิกนี้ไม่แสดงเทอมท้ายเพราะเป็นประโยค ก. ครั้น ตกมาถึงประโยคอ้างเข้าเทอมท้ายกดับแสดง เพราะเป็นประโยค ข. จึงทำให้ความมากไปกว่าเหตุ จึงมีกฎข้อ ๔ ว่า เทอมใดในประโยคเหตุไม่แสดง เทอมนั้น ต้องไม่แสดงในประโยคผล ในตัวอย่างนี้แสดงเทอมใหญ่ใน ประโยค ผล เรียกว่า ผิดเพราะเทอมใหญ่แสดง ในทำนองเดียวกันถ้าเทอมเล็กในประโยคเหตุไม่แสดงแต่มาแสดงในประโยคผลก็เรียกว่า ผิดเพราะแสดง เทอมเล็ก

กฎข้อนี้เกี่ยวข้องกับเฉพาะเทอมใหญ่และเทอมเล็กเท่านั้น, เพราะเทอมรวมจะมีอยู่ในประโยคผลไม่ได้

ข้อ ๔ ได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ กฎของความคิดว่าสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกันก็ต่างกับสิ่งเดียวกัน, สิ่งทั้งสองนั้นอาจต่างกันหรือด้อยกันก็ได้ แปลว่า อาจให้เป็นประโยคเดียวไม่ได้ (ดูบทที่ ๓) ในห้วงนึกนั้นเราเปรียบเทียบเทอมรวมกับเทอมใหญ่ (ประโยคใหญ่) และเทอมรวมกับเทอมเล็ก (ในประโยคเล็ก) เพื่อให้เกิดผล คือประโยคอ้างซึ่งเป็นการเปรียบเทียบเทอมเล็กกับเทอมใหญ่ด้วยหลักอันกล่าวแล้ว ถ้าเทอมใหญ่เทอมเล็กต่างก็ต่างกับเทอมรวม ก็จักอ้างอะไรไม่ได้ ในประโยคอ้างว่าเทอมเล็กกับเทอมใหญ่จะต่างหรือด้อยกัน เช่นนาย ก. ไม่ใช่ผู้ร้ายฆ่าคน นาย ข. ไม่ใช่นาย ก. จะอ้างอะไรไม่ได้ นอกจากจะอ้างว่านาย ข. อาจเป็นผู้ร้ายหรือไม่เป็นผู้ร้าย ซึ่งก็ไม่ได้ความจริงที่เรียกว่า อ้างตามตรรกศาสตร์ แม้ ก. และ ข. จะ

เป็นคนละคนก็ไม่เป็นเหตุเพียงพอที่จะอ้างว่า ข. เป็น
ผู้ร้ายหรือไม่ จึงมีกฎข้อ ๕ ว่า จากประโยคเหตุอัน
ปฏิเสธทั้งคู่จะอ้างอะไรไม่ได้ ห่วงนิกที่ผิดกฎข้อนี้
เรียกว่าผิดเพราะเหตุปฏิเสธ จึงสังเกตตัวอย่างต่อไปนี้
นอก

๑. คนไทยไม่ใช่ชาวยุโรป คนญี่ปุ่นไม่ใช่คนไทย
ฉะนั้นคนญี่ปุ่น ไม่ใช่ชาวยุโรป ห่วงนิกนี้ไม่ผิด
กฎข้อ ๑ ถึง ๕ เลย ทั้งประโยคอ้างก็ถูกด้วย แต่ถูก
โดยเป็นความจริงของมันเองต่างหาก ไม่ใช่ถูกในฐานะ
เป็นผลจากเหตุทั้งสอง จึงเรียกว่าประโยคอ้างแท้จริง
ไม่ได้ ถัดลงเบ็ดเตล็ดเพิ่มเติมเป็นอย่างอื่นเช่นตัวอย่าง
ข้างต้นจะเห็นความจริงอันนี้

๒. สิ่งที่ไม่ดี คนชั่วทำง่าย

การพดเท็จ เป็นสิ่งที่ไม่ดี

ฉะนั้นการพดเท็จ เป็นสิ่งที่คนชั่วทำง่าย ห่วงนิกนี้
ไม่ผิดกฎข้อใด คำปฏิเสธไม่ในประโยคเหตุเป็นคำ

ประกอบ ไม่ใช่ประกอบค่าแสดง ประโยคเหตุจึงไม่ใช่ประโยคปฏิเสธ และจึงไม่ผิดเพราะเหตุปฏิเสธ

ข้อ ๕ มีความจริงอันไม่ต้องพิสูจน์ว่า สิ่งสองสิ่งถ้าสิ่งหนึ่งต่างกับสิ่งที่ตามอันเดียวกัน สิ่งทั้งสองนั้นย่อมต่างกันด้วย (คบทที่ ๑) ในห่วงนิกเราเปรียบเทียบสิ่งสองสิ่ง (คือเทอมใหญ่ และเทอมเล็ก) กับสิ่งที่ตาม (คือเทอมร่วม) เพราะฉะนั้นโดยความจริงที่กล่าวแล้ว ถ้าเทอมใหญ่หรือเทอมเล็กต่างกับเทอมร่วม เทอมใหญ่กับเทอมเล็ก ก็ย่อม ต่าง กัน ด้วย ตัวอย่าง ๒ ผู้ตั้งใจทำหน้าที่จริงเป็นคนรักชาติ

ข้าราชการที่จงใจละทิ้งหน้าที่ ไม่ใช่ผู้ตั้งใจทำหน้าที่จริง ฉะนั้นข้าราชการที่จงใจละทิ้งหน้าที่ ไม่ใช่คนรักชาติ “ผู้ตั้งใจทำหน้าที่จริง” เป็นสิ่งที่ตาม ในประโยคเหตุใหญ่เปรียบกับเทอมใหญ่ “คนรักชาติ” ได้ผลว่าต้องกัน ในประโยคเหตุเล็กเปรียบเทียบกับเทอมเล็ก “ข้าราชการที่จงใจละทิ้งหน้าที่” ได้ผลว่าต่างกัน

เกิดผลในประโยคผลว่า เทอมใหญ่กับเทอมเล็กก็ต่าง
กันด้วย จึงมีกฎข้อ ๖ ว่า ถ้าประโยคเหตุเป็นประโยค
ปฏิเสธประโยคหนึ่ง ประโยคผลก็ต้องเป็นประโยค
ปฏิเสธด้วย หรือกลับกันเดียวกันก็ได้ความอีกว่า ถ้า
ประโยคผลเป็นประโยคปฏิเสธ ประโยคเหตุประโยค
หนึ่ง (จะเป็นประโยคใหญ่หรือเล็กก็ตาม) ต้องเป็น
ปฏิเสธด้วย

ข้อ ๖ จากกฎที่กล่าวมาแล้ว ยังมีกฎที่ ๗ และ ๘
 ต้องกฎซึ่งท่านจัดให้เป็นกฎคล้ายกับกฎข้างต้น กฎทั้ง
 สองนี้ได้มาจากกฎต้นๆ นั้นเอง เมื่อเหตุผลผิดกฎที่
 ๗-๘ ก็ย่อมผิดกฎข้างต้นด้วย ดังจะอธิบายต่อไปนี้

กฎที่ ๗ มีว่า “ถ้าเหตุเป็นประโยคความแบ่งทั้งคู่
จะอ้างอะไรไม่ได้

อธิบาย ประโยคความแบ่งได้แก่ประโยค ค. และ
 ง. ฉะนั้นที่ว่าประโยคเป็นความแบ่งทั้งคู่ จึงมีได้ ๔ ทาง

คือ ค.ค. ง.ง. ค.ง. และ ง.ค. (อักษรตัวแรกแทน
ประโยชน์ใหญ่ อักษรที่สองแทนประโยชน์เล็ก)

ทางที่ ๑ ถ้าประโยชน์เหตุเป็น ค.ค. ถ้วน, เทอม
 ใหญ่เทอมเล็กและเทอมร่วมไม่แสดงเลย เพราะฉะนั้น
 ถ้าฉันมีประโยชน์อ้างก็ผิดกฎหมายข้อ ๓ (อาจผิดข้อ ๕ ด้วย
 แล้วแต่จะอ้างเป็นประโยชน์อะไร)

ทางที่ ๒ ถ้าประโยชน์เหตุเป็น ง.ง. ถ้วน ก็มีแต่
 เทอมท้ายเท่านั้นแสดง เทอมท้ายจะเป็นเทอมอะไรก็
 ตาม และจะได้แสดงมาแล้วไม่ผิดกฎหมายข้อ ๓-๕ ก็ตาม
 แต่ก็ผิดกฎหมายข้อ ๕ เพราะประโยชน์ง. เป็นประโยชน์ปฏิเสธ

ทางที่ ๓-๔ ถ้าประโยชน์ใหญ่เป็น รับความแบ่ง,
 ประโยชน์เล็กเป็นปฏิเสธความแบ่ง คือ ค.ง. หรือกดับที่
 กัน คือ ง.ค. ดังนี้ ถ้ามีได้ประโยชน์อ้างต้องเป็นปฏิเสธ
 คือ ข. หรือ ง. (กฎหมายข้อ ๖) ฉะนั้นประโยชน์เหตุ^{นี้}
 เทอมแสดงก็มีแต่เทอมเดียวคือเทอมท้ายของประโยชน์ง.

๓. เทอมท้ายอาจเป็นเทอมร่วม ซึ่งถ้าตั้งนั้นแล้ว
 ก็ไม่ผิดกฎข้อ ๓ แต่ว่าเทอมที่ใหญ่กับเทอมเล็กซึ่งจะ
 ต้องเป็นเทอมของประโยคข้าง นั้น จะ ต้อง มา แ่ดง เข้า
 เพราะประโยคข้าง (ถ้ามีได้) ต้องเป็น ข. หรือ ง.
 (กฎข้อ ๖) ซึ่งมีเทอมแ่ดงทั้งคู่ (ประโยคข.) หรือ
 แ่ดงเทอมท้าย (ประโยคง.) เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วก็มีผิด
 กฎข้อ ๔

๔. เทอมท้ายไม่ใช่เทอมร่วม คือเป็นเทอมใหญ่
 หรือเทอมเล็ก ก็ได้ชื่อว่าเทอมร่วมไม่แ่ดงผิดกฎข้อ ๓
 ข้อ ๗ กฎข้อ ๘ มีว่า ถ้าประโยคเหตุประโยคหนึ่ง
เป็นความแบ่ง ประโยคผลต้องเป็นความแบ่งด้วย

ประโยคเหตุประโยคหนึ่งเป็นความแบ่ง นั้น มี ได้ ๘
 ทาง คือ ก ค., ค ก., ก ง., ง ก. ขค., คข., ขง.,
 ง ข. แต่

๓. ขง. และ งข. ผิดกฎข้อ ๕ จึงไม่ต้องพิจารณา
 ต่อไป

๒. ห่วงนิก ก.ค. และ ค.ก. มีแสดงเทอมเดี่ยวคือ
 เทอมคั่นของ ก. ซึ่งถ้าไม่ใช่เทอมร่วมก็ผิดกฎข้อ ๓
 ถ้าเป็นเทอมร่วมเดี่ยว, เทอมใหญ่ในรูป ก.ค. ก็ไม่
 แสดงเพราะเป็นเทอมท้ายของประโยค ก. ส่วนเทอม
 เด็กนั้นไม่มีโอกาสเป็นเทอมแสดง เพราะในรูป ก. ค.
 เทอมเด็ก อยู่ในประโยคเด็ก (ค.) ย่อมไม่ใช่เทอม
 แสดง และในรูป ค.ก. ก็เป็นเทอมท้าย ของประโยค
 ก. ซึ่งไม่แสดง เพราะฉะนั้นเทอมเด็กในประโยคผล
 ต้องไม่แสดงด้วย (กฎข้อ ๔) เพราะฉะนั้นประโยคผล
 จะเป็นประโยค ก. ไม่ได้ เพราะเทอมเด็กซึ่งไม่แสดงใน
 เหตุจะมาแสดงในผลผิดกฎข้อ ๔ และจะเป็นประโยค
 ข. หรือ ง. ก็ไม่ได้ผิดกฎข้อ ๖ ตอน ๒ เพราะฉะนั้น
 ประโยคผลของห่วงนิก ก.ค. หรือ ค.ก. จึงเป็นได้แต่
ประโยคค. คือรับความแบ่งเท่านั้น

๓. ห่วงนิก ก.ง. ง.ก. ข.ค. และ ค.ข. ๕ ทางนี้
 มีเหตุเป็นประโยคปฏิเสธ ๓ ประโยค เพราะฉะนั้น

ประโยชน์จะต้องเป็นปฏิเศษ (กฎข้อ ๖) แต่จะเป็น
 ปฏิเศษความเต็มคือประโยชน์ ข. ไม่ได้ เป็นได้แต่
 ประโยคความแบ่งคือ ง. เท่านั้น เพราะห่วงนิก ๔
 ทางนี้มีเทอมแสดง ๒ เทอม คือเทอมต้นของ ก.
 เทอมท้ายของ ง. หรือเทอมต้นและเทอมท้ายของ ข.
 และเทอมแสดง ๒ เทอมนี้ เทอมหนึ่งต้องเป็นเทอม
 ร่วม (กฎข้อ ๓) ฉะนั้นเหลืออีกเทอมหนึ่งต้องเป็น
 เทอมเด็กหรือเทอมใหญ่ เทอมใดเทอมหนึ่งแต่เทอม
เดียวเท่านั้น ครั้นมาในประโยคผลเทอมที่แสดงนั้น

(ก) ถ้าเป็นเทอมเด็กแสดง ประโยคผลต้องเป็น
 ประโยค ข. เพราะประโยค ข. แสดงทั้ง เทอมต้น
 (เทอมเด็ก) และเทอมท้าย (เทอมใหญ่) แต่เทอม
 แสดงมีเหลือเพียงเทอมเดียวเท่านั้น ถ้าประโยคผล
 เป็น ข. เทอมใหญ่จะพดอยแสดงเพิ่มอีกจึงผิดกฎข้อ ๔
 ฉะนั้น

(๒) จังหวะที่เร็วที่จะเป็นได้ คือประโยชน์คนเป็นประโยชน์ ก. ปฏิเสธความแบ่งแ่งตั้งแต่เทอมใหญ่เทอมเล็กจะไม่ผิดกฎข้อ ๕

เท่าที่อธิบายมานี้ ดู ออก จะ ยุ่ง มาก ไป แต่ ถ้า พิจารณา ให้ ดี โดยใช้ ความ รุ้ ด้ ัน ๆ เป็น หลัก หรือ ดอง แต่ง ประโยค ประกอบ รูป ของ ห่วง นิก ด้วย จะ เห็น ได้ ง่าย

เท่าที่อธิบายมาในข้อกฎข้อ ๗-๘ จะเห็นว่าห่วงนิก ไตผิดกฎข้อ ๗-๘ ก็ผิดกฎข้างต้นอย่างเดียวกันไม่ได้ แต่ ัง นี้ ไม่ แปล ว่า ถ้า ผิด กฎ ข้าง ต้น จะ ผิด กฎ ข้อ ๗-๘ เสมอ ไป หนึ่ง แม้ ถูก ต้อง ตาม กฎ ใน บท นี้ แล ้ว ยัง มี ทาง อื่น อีก ซึ่ง จะ เป็น ทาง ผิด ของ ห่วง นิก ดัง จะ กล่าว ใน บท ต่อ ไป นี้

บทที่ ๑๘

รูปและลักษณะของห้วงนึก

ข้อ ๓ บทนี้เป็นบทตรวจห้วงนึกว่ามีเท่าไร อย่างไร
โรคทุกอย่างผิด เพราะห้วงนึกเกิดจากประโยคต่างๆ
อาจมีถูกบ้างผิดบ้าง ดังจะได้แยกออกและใช้กฎของ
บทก่อนตรวจต่อไป

ประโยคต่าง ๆ เมื่อนำมาประกอบกันเข้าทำให้เกิด
๖๔ ห้วงนึก ในห้วงนึกหนึ่งๆมี ๓ ประโยค ประโยค
เหตุใหญ่เหตุเล็กและประโยคอ้าง ประโยคทั้ง ๓ อาจ
เป็นประโยค ก.ข.ค. หรือ ง. ก็ได้แต่จะเรียงเช่น
คนทุกคนต้องตาย— ประโยคเหตุใหญ่ คือ ก.
นาย ก. ก็เป็นคน ,, เด็ก ,, ก.
นาย ก. ก็ต้องตาย ,, อ้าง ,, ก.
เรียงกันไปตามลำดับเป็น ก.ก.ก. การเรียงประโยค
ให้เป็นห้วงนึกทำนองนี้เรียกว่า ลักษณะของห้วงนึก

ลักษณะและรูปของห่วงนิก

๒๕๗

ด้วยการเรียงเช่นนี้เห็นได้ว่าแต่ละประโยค อาจ
เป็นประโยคเหตุใหญ่ เหตุเล็ก และประโยคอ้างได้
ประโยคละ ๔ ดังจะเรียงต่อไปนี้

ก ก ก (ก ก ก) ๘ ๖ (ก ก ก) ๘

(ก ก ก) ๖ ก ก ก (ก ก ก) ๘ (ก ก ก) ๘

ก ก ก ๖ (ก ก ก) ก ก ก ๖ (ก ก ก)

(ก ก ก) ๖ ก ก ก (ก ก ก) ๖ ก ก ก เห็นได้
ว่าห่วงนิกเกิดจากประโยค ก. ขึ้นหน้าเป็นประโยคเหตุ
ใหญ่มีห่วงนิก ๓๖ ลักษณะ จากประโยคอื่น ๆ อีก
๓ เท่า จึงมีรวม $๓๖ \times ๔ = ๑๔๔$ ลักษณะดังต่อไปนี้

(ก ก ก) ๖ (ก ก ก) ๘, ๖ (ก ก ก) ๘ (ก ก ก) ๘-๘

ก ก ก (ก ก ก) ๘ (ก ก ก) ๘ (ก ก ก) ๘-๘

(ก ก ก) ๖ (ก ก ก) ๘ (ก ก ก) ๖ (ก ก ก) ๘

ก ก ก (ก ก ก) ๘ ก ก ก (ก ก ก) ๘

(ก ก ก) ๘-๖ (ก ก ก) ๘ (ก ก ก) ๘-๖ (ก ก ก) ๘-๘

๒๕๘ ลักษณะและรูปของห่วงนิก

(คกข) ๖-๘ (คขข) ๘ (คคข) ๖-๗ (คกงข) ๗-๘
 (คกค) ๘-๖ (คขค) (คคค) ๗-๖ (คกงค) ๗
(คกง) ๖ (คขง) ๕ (คคง) ๖-๗ (คกงง) ๗
 (งกก) ๘ (งขก) ๕-๘ ๖ (งคก) ๗ (งงก) ๕
 (งกข) ๘ (งขข) ๕-๘ (งคข) ๗ (งงข) ๕
 (งกค) (งขค) ๕ (งคค) ๗ (งงค) ๕
 งกง (งขง) ๕ (งคง) ๗ (งงง) ๕-๗

ข้อ ๒ ห่วงนิก ๖๕ ลักษณะมีใช้ได้เท่าไรเพราะ

อะไร ลักษณะของห่วงนิกทั้งหมดนี้ ถ้าใช้กฎของ
 ห่วงนิกตรวจ, จะดูเห็นว่าผิดกฎอยู่มาก บางห่วง
 นิกผิดกฎข้อเดียว บางห่วงนิกผิด ๒ กฎ วิธีตรวจ
 เช่นกฎข้อ ๕ ว่าจากประโยคเหตุปฏิเสธทั้งคู่จะอ้างอะไร
 ไม่ได้ก็จะเห็นว่า ข ข ก หรือ ข ข ค ผิดกฎข้อนี้ ใน
 ทำนองเดียวกันบางลักษณะเช่น ขง ข ผิดกฎข้อ ๕
 และข้อ ๘ ด้วย ในที่นี้ได้ตรวจและหมายไว้แล้ว คือ
 ห่วงนิกใดผิดกฎข้อใดก็พิมพ์วงเล็บหมายเลขประจำไว้

ลักษณะและรูปของห้วงนิก

๒๕๕

หมดแล้วเช่น (ข ข ก) & หมายความว่าห้วงนิก ข ข ก
 ผิดกฎของห้วงนิกข้อ ๕ ดังนี้ เป็นต้น และเมื่อรวมผล
 ของการตรวจแฉวงคงปรากฏดังนี้

ผิดกฎห้วงนิกข้อ ๕ รวม ๑๖ ลักษณะ

” ” ” ๖ ” ๑๖ ”

” ” ” ๗ ” ๑๒ ”

” ” ” ๘ ” ๘ ”

รวมผิด ๕๒ ”

คงใช้ได้ ๑๒ ”

ห้วงนิกซึ่งไม่ผิดกฎ ๑๒ ลักษณะนั้นคือ

ก ก ก ข ก ข ค ก ค ง ก ง

ก ก ค ข ก ง (ค ข ง) &

ก ข ข ข ค ง เมื่อตรวจค่อไปอีกเห็นว่า

ก ข ง ลักษณะ ค ข ง ผิดกฎข้อ ๕ เพราะว่า

ก ค ค แฉวงเทอมใหญ่คือเทอมใหญ่ใน

ก ง ง ประโยค ค, ไม่แฉวง แต่เมื่อมาแฉวงใน

๒๖๐ ลักษณะและรูปของห้วงนิก

ประโยคผลเพราะเป็นเทอมท้ายของประโยค ง. จึง
มีตกแท้ ๆ เพียง ๓๓ ลักษณะเท่านั้น

ข้อ ๓ รูปของห้วงนิก ห้วงนิกทั้งหมดอาจแปร
รูปไปโดยการพดัยย้ายเทอมร่วมไว้ตามที่ต่าง ๆ เทอม
ร่วมเคลื่อนที่ไปได้ ๔ อย่าง (ดูรูปข้างล่าง) การที่
ห้วงนิกเป็นไปต่าง ๆ กันเพราะตำแหน่งของเทอมร่วม
นี่เองเรียกว่ารูปของห้วงนิก สัมมติให้ ญ เป็นเทอม
ใหญ่ ๓ เป็นเทอมเล็ก และ ๖ เป็นเทอมร่วมและวาง
ห้วงนิกให้เป็นรูปก็คงได้ ๔ รูปดังนี้

ลักษณะและรูปของห้วงน้

๒๖๑

| ประโยค | รูปที่ ๑ | รูปที่ ๒ | รูปที่ ๓ | รูปที่ ๔ |
|----------------|-----------|-----------|-----------|----------|
| ประโยคเหตุใหญ่ | ร. คอญ. | ญ. ค็อ ร. | ร. ค็อ ญ. | ญ. คอ ญ. |
| ” เด็ก | ด. ค็อ ร. | ด. ” ร. | ร. ” ด. | ร. ” ด. |
| ” ว่าง | ด. คอญ. | ด. ” ญ. | ด. ” ญ. | ด. ” ญ. |

จงจำรูปที่ ๔ ให้สนิทใจโดยจำกัดวงของเทอมรวม
ส่วนประโยคข้างมีรูปคงที่คงข้างบน

ลักษณะและรูปของห่วงน้ก

ข้อ ๕ วัชกรกระจายห่วงน้กตามรูป เมื่อจะกระจายห่วงน้กใด ๆ เรา
 ก็แต่งประโยคตามลักษณะห่วงน้กนั้น ๆ แลถือรูปทั้ง ๕ เป็นเกณฑ์ตามทศตั้ง
 ของเทอมร่วม เช่นจะกระจายห่วงน้ก ข ก ข ก็แต่งประโยคใหญ่เป็น
 ปฏิเสธความเต็ม ประโยคเหตุเต็มประโยครับความเต็ม ประโยค
 ว่างเป็นประโยคปฏิเสธความเต็มให้เทอมร่วมเป็นไปตามรูปทั้ง ๕ เช่น

| ลักษณะ | รูปที่ ๑ | รูปที่ ๒ | รูปที่ ๓ | รูปที่ ๔ |
|--------|---------------|---------------|---------------|---------------|
| ข | ร. ไม่เป็น ญ. | ญ. ไม่เป็น ร. | ร. ไม่เป็น ญ. | ญ. ไม่เป็น ร. |
| ก | ด. เป็น ร. | ด. เป็น ร. | ด. เป็น ร. | ร. เป็น ด. |
| ข | ด. ไม่เป็น ญ. | ด. ไม่เป็น ญ. | ด. ไม่เป็น ญ. | ด. ไม่เป็น ญ. |

ถ้าลักษณะของห่วงน้กมีประโยคความแบ่งบาง ก็กระจายทำนอง
 เดียวกันผิดแต่ใช้คำบางเพิ่มเข้าไปตามประโยค ด้วยวิธีกระจายดังนี้

ลักษณะและรูปของห้วงนิก ๒๖๓

ห้วงนิกทั้ง ๖๔ ลักษณะก็แยกเป็น $๖๔ \times ๔ = ๒๕๖$ รูป แต่
ห้วงนิกที่ผิดโดยใช้กฎตัดออกตั้งใน ข้อ ๒ ไม่จำเป็น
ต้องนำกระจาย

ผู้เรียนควรกระจายเพียงลักษณะที่ถูก ๓๓ ลักษณะ
เท่านั้น มี $๓๓ \times ๔ = ๑๓๒$ รูป

ข้อ ๕ วิธีตรวจและผลของการตรวจตัดคัดเด็ก
ห้วงนิกตามรูป จะเห็นว่าในข้อ ๒ เราตรวจห้วงนิกที่
ถูกโดยใช้กฎแต่เพียงบางกฎเท่านั้น เพราะยังไม่แยก
ละเอียดพอ บัดนี้ก็ใช้กฎตรวจอีกทีละรูปเพราะได้แยก
ออกเป็นรูปของประโยคพอเห็นได้แล้ว ดังจะตรวจรูป
ที่แยกในข้อ ๔ เป็นตัวอย่าง ก่อนอื่นเห็นว่าทุกรูป
ไม่ผิดกฎข้อ ๓-๒ และรูปที่ ๓ และ ๒ ไม่ผิดกฎข้อใด
เลยเป็นห้วงนิกที่ถูกต้อง แต่รูปที่ ๓-๔ ผิดกฎข้อ ๕
เพราะ ด. ในประโยคอ้างเป็นเทอมแสดง แต่เมื่ออยู่
ในประโยคเหตุเล็กไม่แสดง

ลักษณะและรูปของห่วงนิก

ห่วงนิกอันที่แจก รูป และ ทรวง ทำนอง เดียว กัน นี้
(ควรแจกและตรวจจุด) เมื่อได้แจกและตรวจจุดทั้ง
๓๓ ลักษณะจะเห็นว่า มีลักษณะใช้ได้ตามรูปดังต่อไปนี้

ลักษณะที่ใช้ได้ตามรูปต่าง ๆ

| รูปที่ ๑ | รูปที่ ๒ | รูปที่ ๓ | รูปที่ ๔ |
|----------|----------|----------|----------|
| ก ก ก | ข ก ข | ก ก ค | ก ก ค |
| ข ก ข | ก ข ข | ค ก ค | ก ข ข |
| ก ค ค | ข ค ง | ก ค ค | ค ก ค |
| ข ก ง | ก ง ง | ข ก ง | ข ก ง |
| (ก ก ค) | (ข ก ง) | ง ก ง | ข ค ง |
| (ข ก ง) | (ก ข ง) | ข ค ง | (ก ข ง) |

ห่วงนิกในวงเล็บ ๕ ลักษณะข้างต้นนั้น มีลักษณะ
ดังนี้คือ ประโยคเหตุเป็นความเต็ม ประโยคผลก็น่า
จะเป็นความเต็มได้ เมื่อประโยคผลมาเป็นความแบ่ง
เช่นนี้ แม้จะไม่ผิดเหตุผลก็ดั่งที่ไม่มีประโยชน์และไม่มี

ลักษณะและรูปของห่วงนิก

๒๖๕

ใครใช้ ห่วงนิกเช่นนี้เรียกว่าห่วงนิกผลดี จะยกตัวอย่างเช่น ห่วงนิก ข ก ง รูปที่ ๒

ผู้มีศีลธรรมย่อมไม่เจตนาทำชั่ว แต่ทรชนทุกคนเจตนาทำชั่ว ทรชนบางคนไม่ใช่ผู้มีศีลธรรม

พึงเห็นได้ว่า ประโยคผล อาจอ้าง ความเต็ม ได้เป็น “ทรชนทุกคนไม่มีศีลธรรม” เพราะประโยคเหตุเด็กเป็นความเต็ม แต่การที่ประโยคอ้างเป็นประโยคความแบ่งเช่นนี้ก็ไม่มีผิด เพราะเมื่อความเต็ม (ทรชนทุกคน) เป็นอย่างไร (ไม่มีศีลธรรม) ความแบ่ง (ทรชนบางคน) ก็เป็นอย่างนั้นด้วย (ไม่มีศีลธรรม) เข้าในหลักที่ว่า “ความเต็มรับอย่างไรหรือปฏิเสธอย่างไรใด แปลว่าความแบ่งย่อมเป็นเช่นนั้น”

เพราะฉะนั้น ห่วง นิก นี้ จึงไม่ผิด แต่ผลดีไปไม่มีประโยชน์

บทที่ ๒๐

ห้วงนึกซ้อน

ข้อ ๑ เนื่องจากตั้งทงหลาย อาจเป็นเหตุเป็นผล
ของกัน, ห้วงนึกที่เกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบดังเหล่านี้
จึงอาจติดต่อกันไปได้ และห้วงนึกที่เกิดขึ้น
กว่า ๑ ห้วงนึก ห้วงนึกอย่างนี้เรียกว่า ห้วงนึกซ้อน
และมีหลายประเภทด้วยกัน จะยกตัวอย่างพอให้เห็น
ร่างๆ ก่อน เช่น

คนทำผิดย่อมร้อนใจ = ข. เป็น ก.

คนที่ฆ่าผู้อื่นได้ชื่อว่าทำผิด = ค. เป็น ข. ห้วงนึกที่ ๑

ฉะนั้นคนที่ฆ่าผู้อื่นย่อมร้อนใจ = ค. เป็น ก.(๑)

แต่คนที่เบียดเบียนทาสความโกรธย่อมฆ่าคนได้ ง. = เป็น ค.

ฉะนั้นคนที่เบียดเบียนทาสของความโกรธย่อมร้อนใจ = ง.

เป็น ก. ห้วงนึกที่ ๒

ตั้งนเรียกดห้วงนิกซอน จะเห็นว่าประโยคหมายเลข
๓ เป็นไช้เชื่อมห้วงนิกที่ ๒ ห้วงนิกซอนมี ๓ ชนิด
ดังต่อไปนี้

ข้อ ๒ ห้วงนิกซอนอย่างเพอเหตุ คือห้วงนิกซอน
อย่างทีประโยคผลของห้วงนิกก่อนเป็นเหตุของห้วงนิก
หลังค่อ ๆ ไปดังในข้อ ๓ เป็นตัวอย่าง ห้วงนิกห้วง
ก่อนนั้น เรียกว่าห้วงนิกผลเพอเหตุ เพราะพิศุจน์ผล
ให้เป็นเหตุของห้วงนิกค่อไปและห้วงนิกที่รับผลมาเป็น
เหตุเช่นห้วงนิกที่ ๒ เรียกว่า ห้วงนิกเหตุจากผล ถ้าม
ค่อไปถึงห้วงนิกที่ ๓ ฯลฯ ห้วงนิกที่ ๒ ก็กลายเป็นห้วง
นิกผลเพอเหตุของห้วงนิกที่ ๓ ห้วงนิกที่ ๓ ก็เป็นห้วง
นิกเหตุจากผลของห้วงนิกที่ ๒ ดังนี้ค่อ ๆ ไป

ข้อ ๓ ห้วงนิกซอนอย่างอ้งเหตุ จึงดูตัวอย่าง
ค่อไปนีก่อน “ความเป็นใหญ่ด้วยใช้อำนาจบังคับเป็น
สิ่งไมยงน เพราะฝืนอิตส์สภาพของคน” = ข. เป็น

ก. เพราะ ค.(๑) ความเป็นใหญ่ของนักแดง หัวไม้คือความเป็นใหญ่ด้วยใช้อำนาจบังคับ, เพราะ เป็นการฆ่าฟันขู่เข็ญผู้อื่น ค. เป็น ข. เพราะเป็น ค. (๒) ฉะนั้นความเป็นใหญ่ของ นักแดงหัวไม้คือความเป็นใหญ่ที่ไม่ยั่งยืน = เพราะ ค. เป็น ก."(๓) จะเห็นว่าแม้เพียงห้วงนิกเดียว ผิดจากห้วงนิก ธรรมดาที่ ประโยคเหตุ (๑) และ (๒) อ้างเหตุทยอยออกไปอีก ความจริงมีห้วงนิกตั้ง ๓ ห้วงนิก เหตุที่อ้างทยอยไว้นั้นเป็นเหตุของห้วงนิก อื่น ๆ ดังจะแยกให้ดูคือนำหลักห้วงนิกบรรยายมาใช้จะ เห็นว่า

๑. ข้อความหมาย (๑) เป็นห้วงนิกบรรยายชนิด ที่ ๓ เขียนให้เต็มได้ดังนี้ ตั้งแต่ฝีมือดีถึงสภาพของคน เป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน = สิ่งที่เบ็น ค.

ย่อมเป็น ก. (ละไว้)(๔)

แต่ (ความเป็นใหญ่ด้วยใช้อำนาจบังคับ) เป็นดังที่ผ
อิสรภาพของคน

= (๑) เป็น ค ความในวงเล็บตาม
โดยากรณ์ในเหตุระยอย (๕) เพราะฉะนั้นความเป็น
ใหญ่ด้วยใช้อำนาจบังคับจึงเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืน

= ∴ ข. เป็น ก..... ประโยคแรกซึ่งเป็นผล
ของห้วงนึกบรรยาย (๖)

๒. ข้อความหมาย (๒) เช่นเดียวกับห้วงนึกที่ ๓
เขียนให้เต็มได้ดังนี้ ความเป็นใหญ่ด้วยการฆ่าฟัน
ชู้เชิญผู้อื่น คือ ความเป็นใหญ่ด้วยใช้อำนาจบังคับ
..... (๗) แต่ความเป็นใหญ่ของนักเลง
หัวไม้คือความเป็นใหญ่ด้วยการ ฆ่าฟัน ชู้เชิญผู้อื่นได้
..... (๘) ∴ ความเป็นใหญ่ของหัวไม้
คือความเป็นใหญ่ด้วยใช้อำนาจบังคับ..... (๙)

๓. ยกเฉพาะผลของห้วงนึกที่ ๓ และ ๒ ข้างต้นคง
คงได้คัจห้วงนึกเดิมปราศจากเหตุระยอย ดังนี้

ความเป็นใหญ่ด้วยใช้อำนาจบังคับเป็น สิ่งที่ไม่ยั่งยืน แต่ความเป็นใหญ่ของนักเดงหัวไม้ คือความเป็นใหญ่ด้วยใช้อำนาจบังคับ

ฉะนั้นความเป็นใหญ่ของนักเดงหัวไม้จึง เป็น สิ่งที่ไม่ยั่งยืน ห้วงนิกที่ตะเหตไวกงแดตงแแต่ผดมาเป็นเหตุ เช่นตัวอย่างนี้เรียกว่า ห้วงนิกซอนอังกเหตุ มีที่ ใ้ มากใน เรื่องที่ เทรุ่กัันอยู่แแต่หรือรับกัันแแต่รหว่าง ผู้ใดเถียง

ข้อ ๔ ห้วงนิกซอนอย่างงกดินหาง คือห้วงนิกซอนที่ประโยคข้างหน้าเป็นเหตุ ของประโยคต่อไป คิดต่อกันไปเช่นสายโซ่ เช่นตัวอย่าง

อวิชาเป็นบัจจยให้ม้ตั้งขาร ก = ข

ตั้งขารเป็นบัจจยให้ม้วิญญาณ ข = ค

วิญญาณเป็นบัจจยให้ม้นามรูป ค = ง

นามรูป ,, ,, ตพายคนะ ง = จ

ห่วงนกช้อน

๒๗๑

| | | |
|---------------------------|-------|-------------------|
| ดพวยคนะเป็นปัจฉิมให้มัตตะ | | จ = ฉ |
| มัตตะ | ,, ,, | เวทนา ฉ = ช |
| เวทนา | ,, ,, | คันทา ช = ฌ |
| คันทา | ,, ,, | อุปาทาน ฌ = ญ |
| อุปาทาน | ,, ,, | ภพ ญ = ฎ |
| ภพ | ,, ,, | ชาติ ฎ = ฏ |
| ชาติ | ,, ,, | ชรา ฏ = ฐ |

เพราะฉะนั้น อวิชาเป็นปัจฉิมให้มชรา ∴ ก = ฐ
ห่วงนกช้อนเช่น ใช้นี้ อาจคิดต่อกันไป มากน้อยแล้ว

แต่รูปของเรื่อง ถ้าตั้งแรกจะเห็นว่าอาการต่อกันของ
ประโยคในห่วงนี้ทุก ๆ เทอมต้องถูกกดต่ำด้อง
หน คือเทอมแรก (ก) ต้องต่ำเป็นเทอมต้นของ
ประโยคแรกและของประโยคผลสุดท้าย เทอมสุดท้าย
(ฐ) เป็นเทอมท้ายของประโยคเหตุสุดท้ายและประโยค
ผล นอกนั้นซ้ำต้องครึ่งเหมือนกัน แต่ครึ่งแรกเป็นเทอม
ต้นครึ่งที่สองเป็นเทอมท้ายครึ่ง ห่วงนกช้อนชนิดนี้

แยกออกเป็นห้วงนิกสามัญได้เช่นกัน จะยกตัวอย่างใหม่แต่น้อยประโยคมาแยก เช่น

ก เป็น ข เช่น คณหาเป็นบัจจยให้มี อุปาทาน

ข ,, ค ,, อุปาทาน ,, ภพ

ค ,, ง ,, ภพ ,, ชาติ

ง ,, จ ,, ชาติ ,, ชรา

∴ ก เป็น จ ∴ คณหาเป็นบัจจยให้มีชรา แยก
ได้ ๓ ห้วงนิก คือ

ห้วงนิกที่ ๑ อุปาทานเป็นบัจจยให้เกิดภพ ข = ค

แต่คณหาเป็นบัจจยให้เกิดอุปาทาน ก = ข

∴ คณหาเป็นบัจจยให้เกิดภพ ∴ ก = ค

ห้วงนิกที่ ๒ ภพเป็นบัจจยให้เกิดชาติ ค = ง

แต่ (ตามห้วงนิกที่ ๑) คณหาเป็นบัจจยให้เกิดภพ

แต่ = ค

∴ คณหาเป็นบัจจยให้เกิดชาติ ∴ ก = ง

ห้วงนึกซ้อน

๒๗๓

ห้วงนึกที่ ๓ ชาติ เป็นปัจจัยให้เกิดชรา $=$ ๑
แต่ (ตามห้วงนึกที่ ๒) คณหา ,, ,, ชาติ $g = g$
∴ คณหา ,, ,, ชรา. $g = ๑$
การแยกฟังเห็นได้ว่า

(๑) ห้วงนึกก่อนเช่นห้วงนึกที่ ๓ พิศจน์ให้เป็น
เหตุ (ประโยคเหตุเล็ก) ของห้วงนึกต่อไปเช่นห้วง
นึกที่ ๒ และต่อ ๆ ไปก็ทำนองเดียวกัน

(๒) ด้วยเหตุตั้งในข้อ (๑) ห้วงนึกก่อนจึงเป็น
ห้วงนึกผลเพื่อเหตุของห้วงนึกที่ถัดหลังไป หรือห้วงนึก
ที่ต่อและต่อ ๆ ไปเป็น ห้วงนึกเหตุจากผล ของห้วงนึก
ที่นำหน้า

(๓) วิชัแยกชั้นแรกให้ประโยคที่ ๒ ของห้วงนึก
ซ้อนเป็นเหตุใหญ่ประโยคแรกเป็นเหตุเล็ก ห้วงนึก
ต่อไปใช้ประโยคที่ ๓ เป็นเหตุใหญ่ใช้ผลที่ได้ในห้วงนึก
ที่ ๑ เป็นเหตุเล็ก ต่อ ๆ ไปก็เช่นนี้

(๔) ด้วยวิธีดังใน (๒) จำนวนห้วงนิกจึงได้น้อยกว่าประโยคเหตุในห้วงนิกซอน ๓ เช่นห้วงนิกในทนมั ประโยคเหตุ ๔ แยกได้ห้วงนิก ๓ ถ้าแยกห้วงนิกข้างต้นซึ่งมีประโยคเหตุ ๑๑ จะคงได้ห้วงนิก ๑๐

ข้อ (๕) หลักของห้วงนิกซอนอย่างถูกต้องทาง ห้วงนิกซอนนั้นนอกจากมีลักษณะซ้อนกันดังกล่าวมาแล้ว ยังต้องเดินตามหลักทั่วไปของห้วงนิก เช่น แต่โดยเฉพาะห้วงนิกอย่างถูกต้องทางนี้ตามที่ยกตัวอย่างมาประโยคเหตุเป็นประโยครับความเต็ม (ประโยคก) ทั้งนั้นแต่อาจมีความแบ่งและปฏิเสธได้ แต่ต้องให้เหตุ ประโยคแรกเท่านั้นเป็นประโยคความแบ่งได้มีฉะนั้นฉิด กฎที่ ๓ และประโยคเหตุสุดท้ายเท่านั้นเป็นประโยคปฏิเสธได้ มีฉะนั้นฉิดกฎที่ ๔ เช่น สุราทำให้คนมันเมา ไม่แแต่คงห้วงนิกที่ ๓ คนมันเมาบางคนมักโกรธจัด คนโกรธจัดไม่ใช่คนรังสติได้ คนรังสติได้มีดังบังคับให้สติรอบคอบ สุราไม่ใช่บังคับให้สติรอบคอบ

ห้วงนึกย้อน

๒๗๕

เมื่อกระจายดูจะเห็นว่าเป็นห้วงนึกที่ผิด คือ เทอม
“คนมันเมา” ซึ่งเป็นเทอมรวมนั้นไม่แดง, ผิดกฎข้อ
๓ ทั้งนี้เพราะประโยคเหตุที่ ๒ เป็นความแบ่ง และ
เทอมตั้งบังคับให้ตีรอบคอบ นั้นในประโยคเหตุไม่
แดงแต่มาแดงในประโยคผลจึงผิดกฎข้อ ๔

บทที่ ๒๑

ห้วงนึกอย่างมีเงื่อนไข

ข้อความทั่วไป ประโยคในห้วงนึกที่กล่าวมาแล้วนั้นแต่ละประโยคมีความรับหรือปฏิเสธตรง ๆ แต่ในการหาเหตุผลหรือการพดจาชัดเขียนยังมีประโยค บางอย่างซึ่งความรับหรือปฏิเสธของ อาศัย หรือ เกี่ยวข้อง กับความอื่น จึงควรตัวอย่าง

(ก) ถ้าทำผิดก็ต้องร้อนใจ

(ข) พะยานคนนั้นต้องได้เห็นจำเลย ทำผิด หรือไม่
เห็นจำเลยทำผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง

พียงเห็นได้ว่าตัวอย่างแรก (คน) ร้อนใจ ต้องอาศัย เหตุ (คน) ทำผิด ตัวอย่างหลังมีความ ๒ ทางคือ ต้องเห็นหรือไม่เห็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ประโยคที่ เป็นเหตุ เช่นตัวอย่างแรกหรือประโยคตอนใดตอน

ห้วงนึกอย่างมีเงื่อนไข

๒๗๗

หนึ่งในตัวอย่างหนึ่งเป็นความเพิ่มขึ้นจากประโยคใน
ห้วงนึกเช่นในบทก่อน ๆ จะรวมเรียกว่า “เงื่อนไข”

ห้วงนึกซึ่งมีเงื่อนไขอยู่ด้วยเรียกว่า “ห้วงนึกอย่างมี
เงื่อนไข” เช่น (ค) ถ้าทำผิดก็ต้องร้อนใจ นาย ก.
เป็นคนทำผิด ฉะนั้นนาย ก. ต้องร้อนใจ (ง) เวลา
ของวันต้องเป็นกลางวันหรือกลางคืนอย่างใดอย่างหนึ่ง
แต่เดี๋ยวนี้เป็นกลางวัน ฉะนั้นเดี๋ยวนี้ไม่ใช่กลางคืน

ข้อ ๒ คำไข

จะเห็นได้ว่าห้วงนึกในตัวอย่าง (ค) และ (ง)
ประกอบด้วยเหตุที่มีเงื่อนไข คือ หตาย ประโยคมีต้นฐาน
เป็นคำคือ ท่านจึงกล่าวว่า ห้วงนึก อย่าง มีเงื่อนไข คือ
ห้วงนึกที่ประกอบด้วยประโยคแต่ ๒ ขึ้นไปมีคำต้นฐาน

เชื่อม

ความจะแจ่มขึ้นถ้าพิจารณาให้ถี่คอบ, ในห้วงนึก
ตัวอย่าง (ค) เงื่อนไขเป็นเหตุ คือถ้าทำผิดเป็นเหตุจึงมี
ผลคือร้อนใจ ห้วงนึกอย่างนี้จะเรียกว่าห้วงนึกเงื่อนไข

ห้วงนึกอย่างมีเงื่อนไข

ซึ่งมักมีต้นฐานว่า ถ้า, หาก, หรือคำอื่นที่ใจความ
 สัมมตಿಯ่างนี้ ส่วนตัวอย่าง (ง) เงื่อนไขมากแต่ให้
เดอก เขาอย่างใดอย่าง ๓ ห้วงนึกอย่างนี้จะเรียกว่า
ห้วงนึกเงื่อนไขเดอก ซึ่งในระหว่างเงื่อนไขต้นฐาน หรือ,
หรือไม่ ไม่ก็ หรือคำอื่นที่มีใจความเป็นการเดอก จะ
 ได้กล่าวถึงห้วงนึกอย่างมีเงื่อนไขเป็นลำดับไป

ส่วนที่ ๓

ห้วงนึกเงื่อนไข

ข้อ ๓ ลักษณะของประโยคเงื่อนไข ประโยคเงื่อนไข
 ใจได้แก่ประโยคแสดงความจริงโดยอาศัย ข้อ กำหนด หรือ
 เหตุเช่น ข้างต้นความว่า “ถ้า (คน) ทำผิด” เป็น
 เงื่อนไขของประโยค “(คน) ก็ร้อนใจ” จะเห็นได้
 ว่าประโยคเงื่อนไขนั้นถ้าตัดคำต้นฐาน “ถ้า” ๑ ๓ ๑
 ออกก็ย่อม ประกอบ ด้วย ประโยคสามัญ ๒ ประโยค
 ต่อไปนี้ประโยคที่เป็นเงื่อนไข (เหตุ) เช่น “ถ้า (คน)

ห้วงนึกเงื่อนไข

๒๗๘

ทำผิด” จะให้ชื่อว่า ภavnนำ อีกประโยคหนึ่ง (ผล) เช่น “(คน) ก็ต้องร้อนใจ”, ซึ่งตามหลังมานั้นจะให้ชื่อว่า ภavnตาม พึงตั้งเกิดอีกอย่างหนึ่งว่าในประโยคเงื่อนไขนั้น ประโยคเหตุใหญ่ของ ห้วงนึก นั้นเอง เป็นประโยคเงื่อนไข

มีข้อที่ต้องทำความเข้าใจ เบื้องต้น อีก คือ เงื่อนไข หรือภavnนำนั้นเป็นเหตุภavnตามเป็นผล ผลที่เกิดขึ้นจากเหตุ แต่เหตุที่จะให้เกิดผลคือภavnตามนี้อาจจำแนกออกได้ ๒ คือ

๑. เหตุมากกว่า ๑ อย่างแต่แต่ละอย่างเกิดผลเดียวกันเช่นความเป็นนักเลงสุรา ความเป็นนักเลงการพนัน ความเป็นนักเลงเจ้าชู้ ฯลฯ เหล่านี้แต่ละอย่างล้วนให้เกิดความหายนะได้ แต่ประโยคเงื่อนไขมักจะยกมาถ่วงแต่เพียงเหตุอย่างเดียว ผลจึงมีว่า

(ก) ถ้าขาดเหตุเฉพาะที่ถ่วงในภavnนำ หรือภavnนำถ่วงเป็นความปฏิเสธไม่แปรว่าผล หรือภavn

ตามจะเป็นไปไม่ได้ เพราะยังมีเหตุอื่น ๆ ที่อาจยังผล
เช่นนั้นให้เกิดได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า ขาดแต่บาง
เหตุในหลายเหตุผลยังมีอยู่

(ข) ถ้าขาดผลที่กล่าวใน ภาคตาม หรือ ภาค ตาม
กล่าวเป็นความปฏิเสธแปรว่าภาคเหตุค้องขาดไป ด้วย
จึงพิเคราะห์ที่ตัวอย่างจะเห็นว่า ถ้าความหายนะไม่มีเหตุ
ทั้งหมดไม่มีแม้แต่อย่างเดียวเพราะผลเกิดจากเหตุ เมื่อ
ไม่มีผลก็ย่อมไม่มีเหตุ ข้อนี้กล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า
ถ้าขาดผลก็ค้องขาดเหตุทั้งหมด

๒. อีกอย่างหนึ่งเหตุอย่างเดียวกันเท่าที่เป็น ภาค นำ
เท่านั้นทำให้เกิด

(ก) ผลหลายอย่างหรือ

(ข) ผลคิดค้อ ๒ อย่างนี้เข้าลักษณะห้วงนึก ช้อน
หรือ

(ค) ผลอย่างเดียวกันเท่าที่เป็นภาคตามเท่านั้น ชนิด
นี้หาตัวอย่างยาก เพราะความรู้ของเราอย่างน้อย ไม่

ห้วงนึกอย่างมีเงื่อนไข

๒๘๑

ถ้ามารดจะตัดสินได้ว่าผลอย่างนี้เกิดจากเหตุ อย่าง นั้น
อย่างเดียว ครอบจะเป็นเพราะเหตุนี้กระมังนักตรรก-
วิทยาท่านจึงไม่เอาใจใส่วางกฎเกณฑ์ แต่จัดว่ามีตั้ง
ในข้อ ๑ อย่างเดียวเพื่อกันความพาดพิง อย่างไร
ก็ตามจะลองหา ตัวอย่าง กฎเกณฑ์ ที่ มนุษย์ สร้างเอง
Artificial Law มีอาทิเกณฑ์ในกฎหมาย เช่น ถ้า
(พิศุจน์ ได้ว่า) ผู้ใดทำผิดกฎหมายอาญาผู้นั้นมีโทษ
พึงเห็นได้ว่าถ้าขาดเหตุไปผลก็ขาดไปด้วย ถ้าขาดผล
เหตุก็ขาดไปด้วย อย่างว่าแต่เหตุเดียวเลยถึงหลายเหตุ
ก็เหมือนกัน ถ้าเป็นเหตุที่เรามีความรู้ ถึงแล้วว่ามีเท่า
นั้น ๆ เหตุ ถ้าพิศุจน์ได้ว่าขาดไปทุกเหตุ ผลก็ขาดไป
ด้วย เพราะฉะนั้นการต่อสู้คดีในโรงศาลซึ่งเหตุคือ
เกณฑ์ของกฎหมาย มี หลายเหตุ ประกอบ กับ ผู้ต่อสู้
พิศุจน์ว่าเหตุไม่เป็นดังนั้น ๆ (ประโยชน์ปฏิเสธ) จึง
เป็นการถูกต้องและไม่ขัดกับกฎของห้วงนึกเงื่อนไขซึ่ง
จะกล่าวต่อไป

ข้อ ๒ ประโยคเงื่อนไข แปลง เป็น ประโยค สำนัญ
 ประโยคเงื่อนไขนั้นอาจแปลงให้เป็นประโยค สำนัญ ได้
 โดยใจความไม่เสีย วิธีทำก็คือแปลงประโยคภาคนำ
 ให้เป็นความขยายของภาคตาม เช่นตัวอย่างนี้ แปลง
 ได้เป็น ผู้ที่ทำผิด เป็นผู้ที่ร้อนใจ แต่บางประโยค
 ต้องเปลี่ยนคำมาก เช่น เงื่อนไขมากกว่า ๑ ข้อ ดังตัว
 อย่างว่า ถ้า ก. เป็น ข. เป็น ค. และเป็น ง. ค. ก็
 เป็น จ. พดเป็นความได้เช่น ถ้าผู้ใดไม่มีอำนาจ, และ
 เข้าไปในบ้านของผู้อื่น, และเจ้าของบ้านไม่อนุญาต
 (เงื่อนไข ๓ ข้อ) ผู้นั้นได้ชื่อว่าบุกรุก ประโยคเงื่อนไข
 ไข่มากกว่า ๑ ก็อาจแปลงเป็นประโยค สำนัญ ได้เหมือน
 กันแต่ความขยายก็มากไปตามส่วน อย่างไรก็ตามก็ต้อง
 ถือหัดกว่า ความไม่เปลี่ยน เรื่องนี้เป็นหลักวิชา
 ไวยากรณ์ โดยแท้จริงจะไม่กล่าวถึงต่อไป

ข้อ ๓ กฎของห้วงนึกเงื่อนไข ก็เหมือนกันกับ
 ห้วงนึก สำนัญ ผิดกัน แต่ ประโยค เหตุใหญ่ เป็น

ห้วงนึกเงื่อนไข

๒๘๓

ประโยคเงื่อนไขเท่านั้น ส่วนประโยคเหตุเด็กบางที่ก็ใช้ภาคนำ บางที่ก็ใช้ภาคตามของประโยคเงื่อนไขนั้นเอง แต่ต้องเป็นประโยคสำมัญ และประโยคอ้างเป็นประโยคสำมัญ เมื่อแปลงประโยคเงื่อนไขเป็นประโยคสำมัญแล้ว ห้วงนึกเงื่อนไขก็กลายเป็นห้วงนึกสำมัญดังตัวอย่างคู่กันต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ภาคนำเป็นประโยคเหตุเด็ก

ถ้าป้าไฉน^{๕๕๕}ดัด^{๕๕๕}บั้น^{๕๕๕}ขา^{๕๕๕}ง^{๕๕๕}ก^{๕๕๕}ง^{๕๕๕}าม (ถ้า ก. เป็น ข. ค. ก็เป็น ง.) แต่^{๕๕๕}บ^{๕๕๕}น^{๕๕๕}ผ^{๕๕๕}ด^{๕๕๕}ด^{๕๕๕}แ^{๕๕๕} (ก. เป็น ข.), ฉะ^{๕๕๕}น^{๕๕๕}บ^{๕๕๕}น^{๕๕๕}ข^{๕๕๕}า^{๕๕๕}ง^{๕๕๕}าม (ค. เป็น ง.) ห้วงนึกเงื่อนไขซึ่งประโยคเงื่อนไขหรือภาคนำเป็นประโยคเหตุเด็กและเป็น ประโยค ความ^{๕๕๕}รับ^{๕๕๕}ด^{๕๕๕}ึง^{๕๕๕}ร^{๕๕๕}ะ^{๕๕๕}ย^{๕๕๕}ก^{๕๕๕}ว^{๕๕๕}่า ห้วงนึกเงื่อนไขรับภาคนำ และเป็นห้วงนึกที่ถูกต้อง แต่ถ้าประโยคเหตุเด็กเป็นความปฏิเสธห้วงนึกจะเกิดผิดทันที เช่น ห้วงนึกเงื่อนไข ถ้า^{๕๕๕}ผ^{๕๕๕}น^{๕๕๕}ด^{๕๕๕}ั^{๕๕๕}ข^{๕๕๕}า^{๕๕๕}ง^{๕๕๕}ก^{๕๕๕}ง^{๕๕๕}าม (ถ้า ก. เป็น ข. ค. ก็เป็น ง.)

แต่บั้นฝนไม้ดี (แต่ ก. ไม้เป็น ข.)

∴ บั้นข้าวไม่งาม (∴ ค. ไม้เป็น ง.)

ห้วงนึกตามัญ บั้นดีเป็นบั้นที่ข้าวงาม

แต่บั้นไม้ใช้บั้นดี

∴ บั้นเป็นบั้นที่ไม่ใช้ข้าวงาม ดูเผิน ๆ ไม่น่าจะผิด

แต่จะขบคิดได้ดังนี้ คือในห้วงนึกเงื่อนไขนั้นเหตุใน
 ประโยคเด็กเป็นเหตุหนึ่งของหลายเหตุที่จะให้เกิดผล
 ในประโยคผล การที่ข้าวงามนั้นมีฝนดีเป็นเหตุ ๑ อาจ
 มีเหตุอื่นอีกที่ทำให้ข้าวงามทั้ง ๆ ที่ฝนไม่ดี เช่นเดียวกับ
 กัน (ดูข้อ ๑ วรรค ๑) ถ้าใช้กฎของตรรกวิทยาเข้า
 จับจะเห็นชัด คือ “บั้นข้าวงาม” ในประโยคเหตุใหญ่
 ไม่แสดง เพราะเป็นเทอมท้ายของประโยค ก. ครั้นมา
 ในประโยคผล กذبแสดงจึงผิดกฎข้อ ๔

ตัวอย่างที่ ๒ ภาคตามเป็นประโยคเหตุเด็ก

ถ้าใครเป็นนักแต่งการพะนันผู้หนึ่งได้ชื่อว่าก่อความ
 หายนะ (ถ้า ก. เป็น ข. ค. เป็น ง.) นาย ก. ไม่ใช่

ห้วงนึกเงื่อนไข

๒๘๕

ผู้ก่อความเสียหาย (แต่ ค. ไม่ใช่ ง.) ฉะนั้นนาย ก.
ไม่ใช่พนักงานการพนัน (.∴ ก. ไม่ใช่ ข.) ห้วงนึก
เงื่อนไขซึ่งใช้ภาคตามความปฏิเสธเป็นประโยคเหตุเด็ก
ดังนี้เรียกว่า ห้วงนึกเงื่อนไขปฏิเสธภาคตาม แต่ถ้า
ภาคตามนี้เป็นประโยครับก็จะเกิดผิดชั้นทันที เช่นถ้า
ใครเป็นพนักงานการพนันผู้นั้นได้ชื่อว่าก่อความเสียหาย
นาย ก. เป็นผู้ก่อความเสียหาย

.∴ นาย ก. เป็นพนักงานการพนัน

พิจารณาก็ให้ดูจะเห็นว่า การที่ ก. เป็น ข. นั้นมีใช้
เหตุเดียวที่จะให้เกิดผลคือ ค. เป็น ง. คือการที่ ค.
เป็น ง. ได้ อาจเพราะ จ. เป็น ฉ. หรือ ช. เป็น ซ. ฯลฯ
ตั้งหลายเหตุเราไม่ได้ต้องแล้วแต่หลักวิชาในเรื่อง
นั้น ๆ หวงตามาดูอย่างที่ว่า นาย ก. เป็นผู้ก่อการ
เสียหายก็ทำนองเดียวกัน การก่อความเสียหายตามทาง
พุทธศาสตร์ว่าเกิดจากเหตุ ๔ อย่าง บ้าง ๖ อย่าง บ้าง
แต่จะเหตุอันมีผลคือ การก่อความเสียหายทั้งต้น เช่น

เป็นนักแต่งเจ้าชู้ นักแต่งสุรายาเมา นักแต่งเทียว ๆ ด ๆ
 เนื่องจากเหตุมีหลายเหตุ เช่น น เมื่อผลปรากฏขึ้น คอ
 นาย ก. เป็นผู้ก่อความหายนะจะอ้างว่าเพราะเหตุเป็น
 นักแต่งการพระนั้นอย่างเดียวนั้นอย่างไร ได้เพราะ อาจเป็น
 ด้วยเหตุอื่น ๆ ดังกล่าวแล้ว เพราะฉะนั้นห้วงนึกเงื่อน
 ใจที่รับภาคตามจึงอ้างอะไรไม่ได้แน่นอน จะอ้างได้ก็
 เบื่อความดอย ๆ พูดอย่างเหวี่ยงแห หรือ กำปั้น ทุบดิน
 เช่นห้วงนึกในตัวอย่างนี้จะอ้างก็ได้แต่ว่า “ฉะนั้นนาย
 ก. เป็นนักแต่งการพระนั้นหรือไม่ก็นักแต่งสุรา ๆ ด ๆ”
 ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์ผลตามตรรกศาสตร์ ความผิดของ
 ห้วงนึกรับภาคตามดังที่ชี้แจงแล้วเป็นการชี้ โดยเหตุผลตาม
 หลักวิชาเฉพาะ คือไปชี้ที่ผิดตามหลักตรรก-
 ศาสตร์ ห้วงนึกในตัวอย่าง ๒ นี้แปลงเป็นห้วงนึก
 ดำมัญญ์ได้ดังนี้

ผู้เป็นนักแต่งการพระนั้นคือผู้ก่อความหายนะ

นาย ก. เป็นผู้ก่อความหายนะ

ห้วงนึกเงื่อนไข

๒๘๓

ฉะนั้นนาย ก. คือผู้เป็นนักแต่งการพะนัน จะเห็นว่าประกอบไปด้วยประโยค ก. ทงต้นคือห้วงนึกลักษณะ ก. และเป็นรูปที่ ๒ พิศเคราะห์ไปอีกโดยใช้กฎของห้วงนึกเข้าตรวจจะเห็นว่าเทอมร่วมคือ “ผู้ก่อความทายนะ” ไม่แต่ตั้งตักแห่งเดียวจึงผิดกฎข้อ ๓

จากข้อความที่กล่าวมาในข้อนี้จึงวางหลัก และกฎของห้วงนึกเงื่อนไขดังนี้ได้ดังนี้ ห้วงนึกเงื่อนไขต้องรับภาคนำหรือมีฉันทันักต้องปฏิบัติเช่นภาคตาม (กฎ ๑)

ส่วนที่ ๒

ห้วงนึกเงื่อนไข

ข้อ ๓ ลักษณะของห้วงนึกเงื่อนไข จึงพิจารณาตัวอย่างห้วงนึกเงื่อนไขต่อไปนี้ วันของดับคำที่ต้องเป็นวันอาทิตย์หรือจันทร์ ฯลฯ หรือวันเสาร์ แต่วันนี้เป็นวันศุกร์ ฉะนั้นวันนี้ไม่ใช่วันอาทิตย์ ฯลฯ พฤหัสบดีหรือหรือวันเสาร์

ก. ต้องเป็น ข. หรือไม้ก็ ค. ฯลฯ

แต่ ก. เป็น ข.

∴ ก. ไม่ใช่ ค. ฯลฯ จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่า
 ห้วงนิกเงอนเล็กนั้นเมื่อเทียบต่างชนิดกันมากกว่า
 เหอม ซึ่งเหอมคั้นเด็กกรับหรือเด็กปฏิบัติได้ จึงมี
 คำว่า หรือ หรือคำอื่นที่ใจความเท่ากับหรือ เหอม
 เหอมท้ายเหล่านี้ ประโยคเหตุใหญ่ต้องมีเหอมท้าย
 มากกว่า ๑ เสมอ จึงจะเป็นห้วงนิกเงอนเล็กได้
 ส่วนประโยคเด็กนั้นโดยมาก เป็น ประโยคสามัญคือมี
 เหอมท้าย ๑ เหอมคั้นข้างคั้น เมื่อเป็นเช่นนั้นเหอมที่
 เหลือก็ต้องเป็นเหอมท้ายของประโยคอ้างเพราะประโยค
 เหตุเล็กเด็กไปเสีย ๑ เหอมแล้ว เหอมที่เหลือก็ต้อง
 มาอยู่ประโยคอ้าง แต่อาจมีว่าเหอมท้ายของประโยค
 เหตุเล็กมีมากกว่า ๑ หรือเด็กเอาไปเหลือ ๑ ฉะนั้น
 ที่เหลือก็ย่อมเป็นเหอมท้ายของประโยคอ้างเช่น นิติ-
 กรรมต้องสมบูรณ์ เป็นโมฆะ หรือเป็นโมฆียะ แต่

ห้วงนึกเงื่อนเด็ก

๒๘๕

นิติกรรมนี้ไม่เป็นโมฆะและไม่เป็นโมฆียะ ∴ นิติกรรม
นี้สมบูรณ์ รวบรวมว่า ห้วงนึกเงื่อนเด็กเป็นเรื่องที่เรา
แน่นอนว่า สิ่งหนึ่งต้องเป็นอย่างนั้น ๆ ไม่มีเป็นอย่าง
อื่นอีก (ประโยชน์เหตุใหญ่) ครั้นแล้วเราก็พิสูจน์
ว่าในเรื่องที่เรากำลังพูด ถึง นั้น สิ่งนั้นเป็น หรือ ไม่เป็น
อย่างใดบ้างในจำนวนหลาย ๆ อย่างนั้น (ประโยชน์เหตุ
เล็ก) ถ้าพิสูจน์ได้ว่าสิ่งนั้นเป็นหรือไม่เป็นอย่างใดบ้าง
สิ่งนั้นก็ถูกต้องไม่เป็นหรือ เป็นอย่าง ที่เหลือ อยู่จาก
การพิสูจน์ (ประโยชน์ผล)

ข้อ ๒ ห้วงนึกเงื่อนเด็กไม่เดินตามกฎ ตัวอย่าง
ข้างต้นนั้นขัดกับกฎของห้วงนึก คือ ถ้าประโยชน์เหตุ
รับทั้งคู่ประโยชน์ผลต้องเป็นประโยชน์ปฏิเสธ (ดูตัวอย่าง
แรก) และถ้าประโยชน์เหตุมีปฏิเสธประโยชน์ผลต้อง
เป็นประโยชน์รับ (ดูตัวอย่างหลัง) เพราะฉะนั้นห้วงนึก

ประเภทนี้ไม่อยู่ในกฎของห้วงนึกข้างต้นเช่น เทอมมาก
กว่า ๓ ๑๓ ๑

ข้อ ๓ ห้วงนึกเงื่อนไข มีข้อที่ควรตั้งเกิดคือ ๓
เทอมท้ายที่ให้เด็กต้องเป็นคนละชนิดเด็ดขาดจากกัน

ตามหลักการแยกชนิด ได้กล่าวแล้วว่าเทอมท้าย

ซึ่งเป็นเงื่อนไขของต่างชนิดกันอย่างเด็ดขาด (ค

การแยกชนิด) ที่จริงตามไวยากรณ์คำ หรือ กับ

และ นี้เป็นคำค่อตั้งที่เป็นคนละชนิด เพราะฉะนั้น

ใช้ค่อตั้งที่เป็นชนิดเดียวกันก็ย่อมผิด หลักไวยากรณ์

ส่วนตั้งที่แยกไม่เด็ดขาดจากกันนั้นผิดหลัก ตรรกวิทยา

เมื่อเทอมท้ายไม่แยกกันเด็ดขาดความผิดก็จะเกิดขึ้นใน

ห้วงนึกทันที ข้อนี้ผู้ไม่ระวังอาจหลงได้ง่าย ๆ เช่น

คนที่มาชุมนุมในที่นี้คือ ครู หรือไม่กี่ข้าราชการ หรือ

ไม่กี่พ่อค้า แต่ได้ความว่าเป็นครูแน่ ฉะนั้นคนที่มา

ชุมนุมในที่นี้ไม่ใช่ข้าราชการและไม่ใช้พ่อค้า ดังเห็น

ได้ว่าลักษณะของห้วงนึกถูก แต่ผิดความจริงเพราะครู

ห้วงนึกเงื่อนเลือก

๒๕๑

กับข้าราชการแยกกันไม่ได้ขาด ด้วยว่าครูก็คือข้าราชการแผนกหนึ่ง

ยิ่งกว่านั้นถ้าเทอมท้าย แยกกันไม่ ออกโดยสภาพของเรื่องจะอ้างอะไรไม่ได้เลยเช่น คนที่จนนั้นเป็นเพราะเกียจคร้านหรือเพราะจ่ายมากกว่าได้ หรือเพราะ ฯลฯ (อื่น ๆ อีกหลายอย่าง) อย่างใดอย่างหนึ่งหรือ หลายอย่างรวมกัน แต่คนจนคนนี้ได้ความแน่ว่าเกียจคร้าน เช่นนี้จะอ้างต่อไปว่า เพราะฉะนั้นคนคนนั้นไม่จ่ายมากกว่าได้ ฯลฯ เช่นนี้ยอมอ้างไม่ได้ เพราะเขาอาจจ่ายมากกว่าได้หรือเพราะขยันแต่ค่าครองชีพคิดกิจการพลาดรวมอยู่ด้วย ข้อผิดทั้งนี้เกิดจากที่ว่าความจน (เทอมต้น) เป็นผลของเหตุหลายเหตุ (เทอมท้าย) แยกหรือรวมกันเป็นมด

๒. ถ้าประโยชน์เหตุเด็กเป็นประโยชน์รับ ประโยคผล
ต้องเป็นปฏิเสธ ถ้าประโยชน์เหตุเด็กเป็นประโยชน์ปฏิเสธ

ประโยคผลค้องเป็นประโยครับ (ดูข้อ ๓) ทั้งนี้เพราะเป็นการเลือกเมื่อเลือกกับ ผลก็ค้องปฏิเสธ เมื่อเลือกปฏิเสธ ผลก็ค้องรับเป็นธรรมดา (คูกฎของความคิดประกอบค้วย)

๓. จากเทอมท้ายซึ่งมากกว่า ๒ ในประโยคเหตุใหญ่นั้น ถ้าประโยคเหตุเด็กรับหรือปฏิเสธเทอมใด ประโยคผลค้องปฏิเสธหรือรับเทอมที่เหลือนอกนั้น (ดูตัวอย่างข้างค้น)

๔. โดยหลักทางไวยากรณ์ ประโยคเงื่อนไขเลือก (ประโยคซ้อน) แปลงเป็นประโยคสามัญไม่ได้ ฉะนั้น ห้วงนึกเงื่อนไขเลือกจึง แปลงเป็น ห้วงนึกสามัญไม่ได้ การที่จะตรวจว่าห้วงนึกเงื่อนไขเลือกถูกหรือผิดจึงอาศัยแต่เพียงหลักที่กล่าวในค่อนหน้านี้ คั้งนี้เองถ้าจะให้ข้อห้วงนึกเงื่อนไขเลือกว่า ห้วงนึกพิเศษก็คองพอได้ เพราะมีหลักพิเศษค่างห้วงนึกอื่น ๆ

ห้วงนิกเงื่อนไขผสม

๒๕๓

ตอนที่ ๓

ห้วงนิกเงื่อนไขผสม

ข้อ ๑. ลักษณะและชนิดของห้วงนิกผสม ห้วงนิกเงื่อนไขผสม คือห้วงนิกซึ่งประกอบด้วยประโยคเงื่อนไขและประโยคเงื่อนไขเอกผสมกันและแยกเป็นชนิด ดังตัวอย่างต่อไปนี้ (สังเกตอักษรให้ดี มิฉะนั้นจะเข้าใจผิด)

๑. ห้วงนิกเงื่อนไขผสมชั้นเดียว (Simple Dilemma)

(๑) ชนิดชั้นเดียวอย่างเป็น (Simple Constructive)

ถ้า ก. เป็น ข. ค. ก็เป็น ง. และถ้า จ. เป็น ฉ. ค. ก็เป็น ง. แต่ ก. ต้องเป็น ข. หรือ จ. ต้องเป็น ฉ. เพราะฉะนั้น ค. เป็น ง.

(๒) ชนิดชั้นเดียวอย่างตาย (Simple Destructive)

ถ้า ก. เป็น ข. ค. ก็เป็น ง. และถ้า ก. เป็น ข. จ. ก็เป็น ฉ. แต่ ค. ไม่ใช่ ง. หรือ จ. ไม่ใช่ ฉ. เพราะฉะนั้น ก. ไม่เป็น ข.

๒. ห้วงนึกเงื่อนไขผสมสองชั้น (Complex Dilemma)

(๑) ชนิดสองชั้นอย่างเป็น (Complex Constructive) ถ้า ก. เป็น ข. ค. ก็เป็น ง. และถ้า จ. เป็น ฉ. ข. ก็เป็น ญ. แต่ ก. เป็น ข. หรือ จ. เป็น ฉ. เพราะฉะนั้น ค. เป็น ง. หรือ ข. เป็น ญ.

(๒) ชนิดสองชั้นอย่างตาย (Complex Destructive) ถ้า ก. เป็น ข. ค. ก็เป็น ง. และถ้า จ. เป็น ฉ. ข. ก็เป็น ญ. แต่ ค. ไม่ใช่ ง. หรือ ข. ไม่ใช่ ญ. เพราะฉะนั้น ก. ไม่เป็น ข. หรือ จ. ไม่ใช่ ฉ.

จะเห็นได้ว่าห้วงนึกเงื่อนไขผสมทุกชนิดมีลักษณะเหมือนกันคือ ประโยคใหญ่เป็นประโยคเงื่อนไขหลายประโยค และ ประโยคเด็กเป็นประโยคเงื่อนไขเด็กหลายประโยค ส่วนประโยคผดนั้นถ้าเป็นชนิดชั้นเดียวก็เป็นประโยคสามัญ ถ้าเป็นชนิดสองชั้นก็เป็นประโยคเงื่อนไข

ห้วงนึกเงื่อนผสม

๒๕๕

เด็ก พึงสังเกตให้คิดว่า (ตฤฏของห้วงนึกทั้งสองใน
ตอนที่ ๓-๒ ประกอบด้วย)

ประโยคเด็กนั้น (ก) ภาคนำต้องรับ ตั้งห้วงนึก
เงื่อนไข และเด็กรับตั้งห้วงนึกเงื่อนเด็ก ถ้าตั้งนึก
มีชื่อว่าเงื่อนผสมอย่างเป็น หรือ

(ข) ภาคตาม ต้องปฏิเสธตั้งห้วงนึกเงื่อนไข
และเด็กปฏิเสธ ตั้งห้วงนึกเงื่อนเด็ก ถ้าตั้งนึกมีชื่อ
ว่า เงื่อนผสมอย่างตาย

ประโยคผล (ก) ถ้าประโยคเด็กมีลักษณะตั้ง (ก)
ก็เป็นประโยคภาคตามและความรับ ตั้งห้วงนึกเงื่อนไข

(ข) ถ้าประโยคเด็กมีลักษณะตั้ง (ข) ก็เป็น
ประโยคภาคนำ และความปฏิเสธ เพราะเหตุนี้ห้วงนึก
อย่างนี้จึงให้ชื่อว่าห้วงนึกเงื่อนผสม

ข้อ ๒ เรื่องชนิดของห้วงนึกเงื่อนผสมนี้ นักตรรก
ศาสตร์อย่างเดียวกัน บางท่านเช่นเขวอดด์และแมน

เด็ด เห็นว่ามี ๓ ชนิด คือไม่มีชนิดชั้นเดียวอย่าง
ตาย (ดูคำราของเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีประกอบ)
ต่างก็อธิบายไปคนละทาง แต่ในที่สุดก็ได้ความเท่ากัน
ในที่นี้จะถือตามข้างที่ว่ามี ๔ ชนิด ส่วนเหตุผลในข้อ
โต้เถียงนั้นจะไม่นำมากล่าว ปัญหาที่จะศึกษาณที่นี้คือ

ประการที่ ๑ ห้วงนึกเงื่อนไขผสมมีมาจากมูลเหตุอะไร

ประการที่ ๒ กฎเกณฑ์ของห้วงนึกเงื่อนไขผสม

ประการที่ ๓ ทุตรรก (Fallacy) ของห้วงนึกเงื่อนไข
ผสม ดังต่อไปนี้

ข้อ ๑ มูลเหตุ ธรรมดาของเหตุและผล นั้น ยากที่
จะมีเหตุเดียวผลเดียวตัวใด ๆ (อันมีหลักเกณฑ์การอ้าง
ในห้วงนึกชนิดอื่น ๆ แล้ว) บางเรื่องเหตุเดียวมีผล
หลายอย่าง บางเรื่องหลาย ๆ เหตุทำให้เกิดผลอย่าง
เดียว และบางเรื่องหลาย ๆ เหตุทำให้เกิดผลหลายอย่าง
ก็มี แต่อย่างไรก็ตามมี ๔ ประเภทด้วยกันเท่านี้ เนื่อง
จากลักษณะของเหตุและผลมีดังกล่าวแล้วนี้ จึง

เกิดมีห้วงนึกเงื่อนผสมได้แต่ในการอ้างเหตุผลในเรื่องต่าง ๆ เช่น นัยยอมมีกฎเกณฑ์ทั่วไป (ดูข้อ ๕) ผิดจากห้วงนึกชนิดต่าง ๆ ที่กล่าวแล้วในบทและส่วนก่อน ๆ อยู่บ้าง

พึงทราบว่าตรรกวิทยาอุปมาน (Deductive Logic) หาได้วางกฎเกณฑ์ลงได้ไม่ว่าเหตุกับ ผล มีจำนวน และเกี่ยวข้องกันอย่างไรไม่เป็นแต่วางวิธีอ้างเหตุผลเท่านั้น ในเมื่อเหตุผลที่นำมาอ้าง ถูก ต้อง แล้ว ตาม หลัก วิชาต่าง ๆ และสมบัติของเหตุผลที่นำมาอ้าง ตัวอย่างข้างต้นเป็นแต่รูปอักษร ต่อไปนี้จะให้ตัวอย่างถ้อยคำแต่ในบางชนิด เมื่อผู้ศึกษาจากกฎเกณฑ์วิธีอ้างได้ก็อาจวินิจฉัยวิธีอ้างชนิดอื่นได้

ตัวอย่างห้วงนึกผสมชั้นเดียวอย่างเป็น เช่น ถ้าตรรกศาสตร์สอนให้รู้จักค้นหาเหตุผล ตรรกศาสตร์ก็เป็นวิชาที่น่าศึกษา หรือถ้าตรรกศาสตร์สอนให้รู้จักใช้เหตุผล ตรรกศาสตร์ก็เป็นวิชาที่น่าศึกษา แต่

ตรรกศาสตร์สอนให้รู้จักใช้เหตุผล เพราะฉะนั้นจึง
เป็นวิชาที่น่าศึกษา (ต้องเหตุแต่ละเหตุเกิดผลเดียวกัน)

ในการกล่าวอ้างหรือโต้เถียงย่อมต้องมีข้อความว่า
ด้วยเหตุและผลติดต่อกันเป็นความอันยืดยาว ผู้กล่าว
มักอ้างพลาดผิดเด่มอ และผู้ฟังก็มักเห็นชอบด้วย
ทั้งนี้เพราะเมื่อข้อความมาก ๆ เขาก็ยอม ทำให้หลง
เป็นการยากที่จะหาข้ออย่างความสั้น ๆ ให้เหมาะ กับ
ชนิดของห้วงนึกได้ จึงจะได้ให้ตัวอย่างในข้อต่อไป
นี้ออก

ข้อ ๔ กฎเกณฑ์และตรรก ของห้วงนึกเงื่อนไข
ผสมจะได้กล่าวรวมกันไปในข้อนี้

๓. หลักทั่วไป (General) ได้กล่าวมาแล้วว่า
ห้วงนึกชนิดนี้เกิดจากประโยคเงื่อนไข และเงื่อนไขเอก
เพราะฉะนั้นการอ้างเหตุผล ก็ต้องเป็นไปตาม กฎ ของ
ห้วงนึกนั้น ๆ ด้วย มีฉะนั้นแต่แม้ว่าตัวจริงของเหตุ
ผลถูกต้องเพียงไรก็ตาม การอ้างเหตุผลก็ยอมผิดไป

ด้วย เช่นตัวอย่างในข้อ ๓ นั้นหากพิศจน์ได้ว่าตรรกศาสตร์ไม่สอนให้ค้นความจริง (ในทุกวิชา) ถ้ากล่าวเป็นความว่า “ ตรรกวิทยาไม่สอนให้ค้นเหตุผลความจริงได้ (ในทุกวิชา) ฉะนั้นจึงไม่เป็นวิชาที่น่าศึกษา ” ดั่งนี้ก็ได้อธิบายอย่างผิด (เพราะปฏิเสธภพหน้า) เพราะยังมีอีกเหตุหนึ่งที่ตรรกศาสตร์เป็นวิชาที่น่าศึกษา กฎเกณฑ์ต่าง ๆ เพื่อมิให้ผิดหลักทั่วไปนี้ ได้แก่กฎเกณฑ์ของห้วงนึกเงื่อนไซ่ ห้วงนึกเงื่อนไซ่ ห้วงนึกเงื่อนเดี่ยวและที่ได้กล่าวไว้ในข้อ ๒ ตอนท้ายส่วนนี้แล้ว

๒. หลักเฉพาะ (Technical หรือ Specific)

ถึงแม้ว่าการอ้างจะได้ดำเนินไปตามหลักทั่วไป ก็ยังอาจผิดได้อีกถ้าขัดกับหลักเฉพาะ หลักเฉพาะในที่นี้หมายถึงหลักวิชาต่าง ๆ หรือหลักของเรื่องใดเรื่องหนึ่ง การที่จะเข้าใจหลักนี้ได้ เห็นควรจะยกตัวอย่างก่อนวางกฎเกณฑ์ดังไป

ตัวอย่างที่ ๓ ในกรุงเฮเธนส์ดัมมิ์โบราณมีคนหนึ่งชื่อ อ็อซตุส ต้องการเป็นผู้ดำมารถในการต่อสู้คดี จึงไปศึกษาวิชาเวทศาสตร์จากโปรตาโกรัต ตกดงกันชำระค่าเรียนดองหน้าครึ่งหนึ่ง อีกครึ่งหนึ่งตกดงชำระเมื่ออ็อซตุสชนะคดีแรกของตน กาดนานมาอ็อซตุสก็ไม่ชำระค่าเรียนที่ค้างเพราะไม่มีคดี โปรตาโกรัตผู้อาจารย์จึงยื่นฟ้องศิษย์ต่อศาล และกล่าวคำขอในฟ้องเป็นประโยคห้วงนึกเงื่อนผสมว่า “ถ้าศาลพิพากษาให้เป็นคุณแก่อ็อซตุส อ็อซตุสต้องเสียค่าเล่าเรียน เพราะได้ชื่อว่า อ็อซตุสชนะคดีแรก (ตามสัญญาแต่เดิม) ถ้าศาลพิพากษาให้เป็นโทษแก่เขา อ็อซตุสก็ต้องเสียค่าเล่าเรียนเพราะศาลตัดสินให้เสีย แต่คำพิพากษาต้องเป็นคุณ หรือเป็น โทษแก่ อ็อซตุส อย่าง ไต อย่าง หนึ่ง เพราะฉะนั้นเขาต้องชำระค่าเล่าเรียนที่ค้าง” ในคดีนี้ อ็อซตุสยื่นคำให้การว่า “ถ้าศาลพิพากษาเป็นคุณแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียนเพราะศาล

พิพากษาดังนั้น และถ้าศาลพิพากษาเป็นโทษแก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน เพราะข้าพเจ้าไม่ชนะคดีแรก (ตามสัญญาเดิม) แต่ศาลต้องพิพากษาให้เป็นคุณ หรือ เป็น โทษ แก่ ข้าพเจ้า อย่างใด อย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงต้องพ้นจากการที่ต้องเสียค่าเล่าเรียน” ห้วงนึกเงื่อนผสมทั้งสองนี้ผิดถูกอย่างไรต้องแปลความของประโยคเล็กโดยเทียบเคียงประโยคใหญ่ ห้วงนึกแรก (ของโปรตาโกรัส) มีความหมายว่า ข้อสรุปต้องเสียค่าเล่าเรียนเพราะเขาชนะคดีแรก ไม่ใช่เพราะคำพิพากษา ซึ่งควรพูดว่า “ถ้าข้อสรุปชนะคดีแรกนี้เขาต้องเสียค่าเล่าเรียน” ประโยคเล็กควรพูดว่า “ข้อสรุป ย่อมชนะคดีแรกหรือศาลพิพากษาให้เป็นโทษแก่เขา” จะเห็นได้ว่า เงื่อนเด็กยังไม่เด็ดขาด เพราะเงื่อนเด็กที่เด็ดขาดของ (ก) ชนะคดีแรก คือ (ข) แพ้คดีแรก และเงื่อนเด็กเด็ดขาดของ (ค) คำ

พิพากษาให้เป็นโทษ คือ (ง) พิพากษาให้เป็นคุณ
เงื่อนไข (ข) และ (ง) เป็นเงื่อนไขเด็ดกตตะทั้งเอาได้

ตัวอย่างที่ ๒ ผู้ร้ายลักโคไป และเจ้าของตามพบ
ผู้ร้ายสัญญาว่าจะคืนโคให้เจ้าของถ้าเจ้าของทนาย ถกว่า
เขาจะฆ่าโคนั้นหรือไม่ฆ่า เจ้าของพูดว่า “ถ้าข้าพเจ้า
ทนายว่าท่านจะฆ่า ท่านต้องคืนโค เพราะข้าพเจ้าทนาย
ถูก และถ้าข้าพเจ้าทนายว่าท่านจะไม่ฆ่า และถ้าข้าพเจ้า
ทนายผิดท่านก็ต้องคืนโคเหมือนกัน เพราะท่านจะไม่ฆ่า
มัน แต่ข้าพเจ้าต้องทนายผิดหรือถูกอย่างไรอย่างหนึ่ง
ฉะนั้นถึงอย่างไรท่านก็ต้องคืนโคให้แก่ข้าพเจ้า” ผู้ร้าย
ตอบว่า “ถ้าท่านทนายว่าข้าพเจ้าจะฆ่าโค และถ้าทนายถูก
ท่านก็ต้องไม่ได้คืน เพราะข้าพเจ้าจะฆ่ามัน ถ้าท่าน
ทนายว่าข้าพเจ้าจะไม่ฆ่า ท่านก็ไม่ได้คืน เพราะท่าน
ทนายผิด แต่ท่านต้องทนายผิดหรือถูกอย่างไรอย่างหนึ่ง
ฉะนั้นท่านจะไม่ได้โคคืนเลย”

ห้วงนึกเงื่อนไขผสม

๓๐๓

คำพูดดังกล่าวอย่างนี้ไม่น่ามีได้ แต่ว่าเป็นตัวอย่างให้คิดว่าผิดถกอย่างไร ในประโยคเด็กดูเหมือนว่ามีเงื่อนไขถก และทายผิดเท่านั้น แต่ที่จริงไม่เป็นดังนี้ เพราะห้วงนึกแรกของเจ้าของโคนั้น เงื่อนไขหนึ่งคือ (๑) ถกในความตั้งใจที่ว่าผู้ร้ายจะฆ่าโค และ (๒) ผิดในความจริงที่ว่าผู้ร้ายจะฆ่าโค ในห้วงนึกของผู้ร้ายเงื่อนไขถกคือ (๑) ผิดในความตั้งใจที่ว่าผู้ร้ายจะฆ่าโค และ (๒) ถกในความจริงที่ว่าผู้ร้ายจะฆ่าโค ฉะนั้นจึงพึงเป็นเงื่อนไขไม่เด็ดขาด ประโยคผลจึงอ้างผิดไป

ตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าห้วงนึกเงื่อนไขจะถกได้นั้นเงื่อนไขในประโยคเด็กจะต้องเด็ดขาดจากกัน ตัวอย่างข้างต้นเป็นเรื่องเงื่อนไขไม่เด็ดขาด เป็นแต่ข้อความดวงให้เห็นเป็นเด็ดขาด ยังมีอีกลักษณะหนึ่งคือเงื่อนไขต่าง ๆ (ซึ่งเป็นเหตุ) ต้องนำมากล่าวให้

ครบถ้วนด้วย มิฉะนั้นแล้วแม้ว่าเงื่อนที่นำมากด่าจะ
เป็นความปฏิเสธก็อาจเกิดผลในโดยเงื่อนที่ขาดไป

ห้วงนึกเงื่อนผสมอาจมีเงื่อนมากกว่าสองก็ได้ แต่
หลักพิจารณาถูกผิดมีตั้งห้วงนึกที่มีสองเงื่อนดัง กด่า
แล้ว ผิดแต่ความซับซ้อนไปเท่านั้น จึงไม่จำต้อง
อธิบายและให้ตัวอย่างอีก

ภาค ๒

อุปมาน

บทที่ ๑

ความเบี่ยงเบน

ตอนที่ ๑ ข้อความทั่วไป

ข้อ ๑ อุปมานเป็นวิธีหากฎทั่วไปอย่างตรงกันข้ามกับวิธีอนุมานดังในภาค ๑ กล่าวคือเป็นวิธีอ้างกฎตั้งที่แคบไปยังสิ่งที่กว้างขึ้น หรือบางทีก็จากสิ่งเฉพาะไปยังสิ่งทั่วไป ผลที่สุดที่ได้รับเป็นความรู้ความจริงอันเป็นกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

ตัวอย่าง จาก การ ทดลอง ใน ทาง วิทยาศาสตร์
ปรากฏผลว่า บรรดาแร่เหล็กเป็นสื่อความร้อนได้ดี
ทองแดงเป็นสื่อความร้อนได้ดี เงิน ๑๓๑ เป็นสื่อ
ความร้อนได้ดี แต่เหล็ก ทองแดง เงินหรือ ๑๓๑

ต่างก็เป็นโทษ เพราะฉะนั้นจากความจริงของการ
 ทดลองจากแต่ตั้งเหล่านี้เราก็ได้ความจริง อัน กว้าง
 ขันอันนับเป็นกฎธรรมดาว่า บรรดาโทษย่อมเป็น
 ๕ ข้อแห่งความรอนได้ด้ ดังนี้

ข้อ ๒ ความจริงที่ได้มาเช่นนี้คือหลักทั่วไปหรือที่
 เรียกว่าประโยชน์ใหญ่ของวิธีอนุมานนั่นเอง เพราะ
 ๕ ฉะนั้นวิธีอุปมานก็คือเรื่องที่จะ คอบ ปัญหาที่ว่าจะ ตั้ง
 ประโยคใหญ่ของวิธีอนุมานได้อย่างไร ก็เป็นเรื่องค้น
 ๕ คว่าหาความจริง ฉะนั้นจึงมีผู้ให้ชื่อตรรกวิทยาสาขา
 อุปมานว่าเป็นตรรกวิทยาแห่ง ความจริง (Material
 Logic หรือ Logic of Truth) ส่วนวิธีอนุมานนั้นเป็นวิธี
 ๕ ข้อผล (Conclusion) ให้สอดคล้องต้องกันกับหลักที่ตั้ง
 ไว้แล้ว (ประโยชน์ใหญ่) การอ้างนี้หาใช่ทำให้ได้ความ
 ๕ จริงอันใหม่ขึ้น ดังในวิธีอุปมานไม่ หลักที่ตั้งไว้
 ๕ อาจไม่เป็นความจริงก็ได้ วิธีอนุมานไม่ได้ประกันว่า
 ๕ หลักนั้นถูกต้องแล้ว เป็นแต่ประกันว่าการอ้างสอดคล้อง

คดีของต๋องกับหลัดกัเท่านั้น เหตุนี้จึงมีผู้ให้ชื่อตรรก-
วิทยาว่าชานอนุมานว่า เป็นตรรกวิทยาแห่งความไม่
ขัดแย้ง (Logic of Consistency)

วิธีอุปมานเป็นวิธีที่ยากแะดำคัญยิ่งไม่่น้อยกว่าวิธี
อนุมาน เพราะเหตุว่าเป็นวิธีค้นคว้าหาความจริงใหม่ๆ
เพิ่มเติมความรู้ ให้แก่มนุษย์ กว่าจะได้ความจริงแะแต่จะ
ข้อกัต้องอาศัยค้นคว้าบรรดาสิ่งต่างๆ มากมาย อาศัย
เวลาอันยาวแะอาศัยความระมัดระวัง ในการ ค้น คว้า
เป็นพิเศษอีกด้วย อาจกล่าวได้ว่าบรรดาความรู้ กฎ
เกณฑ์ หลัดกัวิชาต่างๆ ของโลกนี้ยอมอาศัยการหา
เหตุผลโดยวิธีอุปมานทั้งสิ้น

ตอนที่ ๒

หลักเบื้องต้นของอุปมาน

ข้อ ๓ แม้ว่าอุปมานเป็นวิธีค้นคว้าหากฎหรือความ

จริงก็คือ ก็มีความจริงซึ่งไม่ต้องพิสูจน์สูตรำานองกฎ
ของความคิดในภาค ๓ คือ

๑. กฎแห่งความมีเหตุ อันมีความว่า “ทุกสิ่งซึ่ง
มีการเกิดขึ้น ย่อมมีเหตุให้เกิดขึ้นด้วย” หรือที่กล่าว
เป็นตำานวนอย่างอื่นว่า “ผลย่อมเกิดแต่เหตุ” * หรือ
“มีผลย่อมมีเหตุ”

๒. กฎว่าด้วยระเบียบของธรรมชาติ อันมีความว่า
“ข้อเท็จจริงอันหนึ่งก็อาศัยอย่างของกฎอันหนึ่ง ตั้ง
เพราะอันหนึ่งก็อาศัยอย่างของสิ่งทั่วไปหมู่หนึ่ง และ
เหตุการณ์อันหนึ่งก็คือมุตธาตุของระเบียบแขนงหนึ่ง”

กฎแห่งความมีเหตุ นั้นเป็นความจริงไม่ต้องอธิบาย
อะไรอีก และถ้าไม่มีความจริงข้อนี้อยู่แล้วการอุปมาน
ก็ย่อมไม่มี เพราะการอุปมานคือการค้นหาเหตุผล
ต่าง ๆ ความหมายของกฎนี้คือว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่
เกิดขึ้นย่อมไม่ได้เกิดขึ้นดอย ๆ โดยไม่มีมุตหรือเหตุที่

ทำให้เกิดขึ้น แต่เหตุทั้งนี้อาจเป็นสิ่งที่ไม่อาจปรากฏให้รู้ได้เสมอไป จึงตกเป็นหน้าที่ของการค้นคว้าในสรรพศาสตร์ที่จะสืบเสาะ ตรรกวิทยาช่วยในการนี้ได้ แต่เพียงวิธีการทั่วไปในการคิดค้น

ข้อ ๔ กฎแห่งระเบียบของธรรมชาตินั้นเช่น ตัวอย่าง ๓ เมื่อเราเห็นหินก้อนหนึ่งเข้าตามกฎนี้หมายความว่าหินชนิดนั้นยังมีอยู่อีก หินก้อนนั้นเป็นเพียงตัวอย่างหินชนิดนั้น ซึ่งเป็นจำพวกทั่วไป

๒. เมื่อมีข้อเท็จจริงอันหนึ่งเกิดขึ้น เป็นต้นว่าเราโยนก้อนหินขึ้นบนอากาศ ก้อนหินนั้นตกลงยังพื้นตามกฎนี้หมายความว่าอันเป็น ตัวอย่าง หรือ มุขธาตุนั้นหนึ่งของกฎทั่วไปอันหนึ่ง ซึ่งเป็นความจริงไม่เฉพาะการโยนก้อนหินนั้น (Law of Gravitation)

๓. เมื่อเหตุการณ์อันหนึ่งเกิดขึ้น เช่น การ น้ตกกันหยุดงาน เหตุการณ์อันนี้เป็นส่วนหนึ่งของระเบียบการเศรษฐกิจอันเป็นระเบียบทั่วไป การน้ตกหยุดงาน

เกี่ยวข้องโยงกันกับมุตธาตุอื่น ๆ ในระเบียบเศรษฐกิจ ในการแสดงเหตุผล ผู้พูดอาจให้ตัวอย่างเพียงเล็กน้อยทั้งนี้หมายความว่า ตัวอย่างนั้น ๆ มาจากหลักทั่วไปอันหนึ่ง แสดงว่าหลักของตัวอย่างนั้น ๆ มีอยู่จริง และเพื่อหักล้างหลักใดผู้หักล้างอาจทำได้เพียงแค่ให้ตัวอย่างอันขัดกับหลักนั้น ๆ เพียงไม่กี่ตัวอย่างก็เป็นการเพียงพอให้เห็นเป็นตัวอย่างของความจริงข้อนี้

ข้อ ๕ การค้นคว้าหาความจริงต่าง ๆ ที่ผู้ค้นคิดได้กระทำไว้เป็นกฎเกณฑ์นั้น ไซ้ว่าจะได้ กระทำการ ค้นคว้าจนหมดสิ้นก็หามิได้ (อุปมานไม่สมบูรณ์) แต่ก็ยังอาจตั้งผลที่ได้ไว้เป็นกฎ ระเบียบหรือหลักวิชาอันเป็นหลักทั่วไปได้ แม้แต่ความจริงอันประเสริฐคือ อริยสัจจ์ ก็มีไซ้ได้มาจากการตรวจค้นมนุษย์ทุกคนทั่วโลก ทั้งนี้แสดงให้เห็นชัดว่ากฎแห่งระเบียบธรรมชาติเป็นหลักที่มีอยู่จริง และโดยความจริงอันนี้เองบรรดา กฎข้อบังคับหรือระเบียบ อัน มนุษย์ ตั้ง ขึ้น สำหรับ เหตุ

หลักเบื้องต้นของอุปมาน

๓๑๑

การณประเภทใดจึงไม่จำเป็นต้องรอให้เหตุการณ์เกิดขึ้นจนทั่วไปหมดเสียก่อน เพราะเชื่อว่าส่วนที่ยังไม่ปรากฏก็ยังมีอยู่

หน้าที่ของการอุปมานได้แก่การพยายามค้นคว้าตั้งฉะเพาะเพื่อวางหลักทั่วไป ถ้าไม่มีความจริงข้อนี้อยู่แล้วการอุปมานก็เป็นไปได้

ข้อ ๖ เจ้าดำราบางคนเห็นว่าชั้นข้อว่ากฎแล้วใช้ว่าจะเป็นกฎแห่งความมีเหตุผลดังข้อ ๓ (๑) ทั้งหมดก็หาไม่ อธิบายว่าความจริงด้านวนที่ ๒ กว้างกว่าด้านวนที่ ๓ คือหมายถึงกฎธรรมชาติทั่วไปทั้งที่ไม่ใช่เหตุผลและกฎแห่งความมีเหตุผลด้วย ขยายความต่อไปว่าเหตุมีอยู่จริง แต่ฉะเพาะกฎซึ่งมิใช่เหตุผล สภาพความเป็นอยู่แท้ ๆ ของธรรมชาติย่อมเป็นไปตามกฎบางอย่าง (เพื่อมิให้เข้าใจปนกันควรเรียกว่าระเบียบ) แต่มิใช่กฎแห่งเหตุผลเช่น สิ่งที่มีตัวคนคิดคดกันมากน้อยแล้วแต่จำนวนเนื้อและระยะทาง ระหว่าง สิ่ง นั้น ๆ

ตั้งเป็นของเหลวย่อมไหลลงสู่ที่ต่ำ เวลาประกอบด้วย
 ระยะเวลา ระยะทางประกอบด้วยจุดต่าง ๆ ระหว่าง
 กวาง มีเกิดก็ย่อมมีความดับ เหล่านี้เป็นต้น ตามนี้
 ระเบียบของธรรมชาติหมายความว่าความถึงความเป็นอยู่ของ
 ธรรมชาติซึ่งไม่สามารถค้นหาเหตุว่าทำไมจึงเป็นเช่น
 นั้น ๆ ผู้อ่านพึงพิจารณาที่เองว่าความเห็นดังนถหรือ
 ผิดประการใด แต่ต้องไม่ลืมว่าการค้นหาระเบียบชนิด
 นี้เป็นหน้าที่ของตรรกวิทยาด้วย

ข้อ ๖ จะอย่างไรก็ดีเหตุและผลเป็นปัญหาที่ต้องการ
 ยิ่งจึงจะกล่าวถึงลักษณะทั่วไปของเหตุและของผล จึง
 พิจารณาตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๑ ในการยิงปืน การที่ปืนนั้นออกไป
 เป็นผล ตามความเข้าใจธรรมดาเราเข้าใจว่าการตั้ง
 เป็นเหตุ แต่ในทางตรรกวิทยามีความหมายไกลกว่า
 นั้น ก่อนที่ปืนจะตั้งออกไปเป็นการยิงสำเร็จนั้นปืน
 ต้องดีพอ ถ้ากลองต้องไม่เสีย ฯลฯ มวลพฤติกรรม

หลักเบื้องต้นของอุปมาน

๓๑๓

เหตุอันรวมกันกับการตั้งใจจึงนับว่าเป็นเหตุ ถ้าขาด
ไปแต่อย่างใดอย่างหนึ่งนั้นก็ไม่ได้

ตัวอย่างที่ ๒ นาย ก. ถูกผู้ร้ายยิงตาย ความตาย
ของนาย ก. เป็นผลของการยิง แต่วก่อนที่ผู้ร้ายจะ
ยิงนาย ก. ได้ความว่าก่อนเกิดเหตุหลายวัน ก. มีเหตุ
บาดหมางกับผู้ร้าย ต่อมาผู้ร้ายได้ไปขอยืมปืนและดัก
ยิงนาย ก. นาย ก. ถูกยิงในเวลาดังกล่าวในขณะ
ลงมาจากเรือน

ตามตัวอย่างทั้งสองนี้จะเห็นได้ว่าเหตุที่ทำให้ผลเกิด
ขึ้นย่อมประกอบไปด้วยเหตุการณ์หลาย ๆ อย่างรวม
กัน แต่ในเหตุการณ์ทั้งหลายที่เกิดขึ้นก่อนผลนั้นใน
ทางตรรกศาสตร์ถือว่ามีความสำคัญ อยู่อันเดียว
คงจะได้กล่าวต่อไป บรรดาเหตุการณ์ทั้งหลายที่กล่าว
ถึงนี้ถ้าถือความสำคัญเป็นใหญ่ จะเรียกชื่อว่า เทยมเหตุ
เพราะยังไม่รู้ว่าเหตุการณ์อันใด สำคัญที่สุด ซึ่งจะเรียก
ว่าตัวเหตุแท้ ๆ

หลักเบื้องต้นของอุปมาน

เป็นสิ่งที่น่าสงสัยว่าผลอันหนึ่งเกิดจากเหตุการณ์อันเดียวโดด ๆ โดยไม่มีเทียมเหตุอื่น ๆ ประกอบกันเข้าก็ได้ คำอธิบายข้างต้นจะมีผิดไปหรือเป็นต้นว่าการเคาะไม้ตบบนโต๊ะทำให้เกิดเสียงดังขึ้น การเคาะเท่านั้นเป็นเหตุของเสียง แต่ตามจริงหวัดได้เป็นเช่นนั้นไม่ ที่จะเกิดเสียงได้จะต้องมีการเคาะ ค้อนนั้นก็ตี ฟันโต๊ะก็ตีจะต้องไม่เป็นของอ่อนนุ่มเป็นปุยุดำดี บริเวณห้องนั้นต้องมีอากาศเหล่านั้นเป็นต้น เพราะฉะนั้นผลอันหนึ่งจะเกิดขึ้นเพราะเหตุการณ์อันเดียวนั้นไม่ได้ทั้งนี้โดยความจริงที่ ๒ ข้างต้น เหตุการณ์ทั้งหลายตามธรรมชาติของโลกย่อมเกี่ยวข้องติดต่อกัน หาได้เป็นไปอย่างโดดเดี่ยวไม่ เพราะฉะนั้นลักษณะของเหตุต้องประกอบด้วยเหตุการณ์หลายอย่างมารวมกัน

ข้อ ๘ เมื่อเหตุเกิดขึ้นแล้วผลที่เกิดขึ้นตามก็มีสภาพเช่นเดียวกับเหตุ คือว่าเป็นเหตุการณ์หลาย ๆ อย่างคัวอย่าง เผาป่าเกิดไฟไหม้ขึ้นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

หลักเบื้องต้นของอุปมาน

๓๑๕

๕
ชนจากนั้นมิได้หยาดอย่างเป็นต้นว่า สัตว์ตายหรือหิน
เขาตัวรอด ต้นไม้ใบไม้ตายหรือเฉาดง ฯลฯ เหตุ
การณ์เหล่านี้ตามความคิดสามัญเป็นผลของการเผา
ตัวอย่าง อาหารจานเดียวกันหลายคนรับประทาน
พร้อม ๆ กัน แต่ผลต่างกันบางคนก็ท้องร่วง บางคน
ท้องขึ้น แต่คนอื่น ๆ ไม่เป็นไร

ตามทีกล่าวมาแล้วเป็น แต่ข้อความราง ๆ ว่าเหตุ
ย่อมประกอบไปด้วยเหตุการณ์หรือสิ่งหลาย ๆ สิ่งและ
ผลที่ทำนองเดียวกัน หายังได้ความไม่ว่าตัวเหตุตัวผล
คืออะไรกันแน่

๖
ข้อ ๘ ในบรรดาเทียมเหตุถ้าหากแต่ละอย่างแยกกัน
คือไม่เกิดหรือเป็นอยู่ไม่คิดต่อกัน ผลจะเกิดขึ้นไม่ได้
จงพิจารณาตัวอย่างข้างต้นจะเห็นได้ว่าเทียมเหตุทั้งหลาย
เกิดขึ้นคิดต่อและเกี่ยวของกันทั้งสิ้น ตัวอย่างเรื่องยิง
ปืน การที่ปืนจะถนัดออกไปได้ต้องประกอบไปด้วย
เทียมเหตุ ส่วนต่าง ๆ เกิดขึ้นก่อน แล้วจึงมีการถนัดไก

ฉบับแรกเป็นที่สุด พิจารณาให้ตั้งจากตัวอย่างต่าง ๆ จะเห็นว่าที่เหตุ^๑จะเกิดผล^๒ได้ต้องมี^๓การเกี่ยวข้อง^๔กันในระยะเวลา^๕อีกด้วย แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าต้องเกี่ยวข้องกันเป็นระยะห่าง ๆ ห้ามมิได้^๖อาจ^๗เป็น^๘ว่า^๙เกิดขึ้น^{๑๐}ในระยะเวลาพร้อม ๆ กันก็ได้ เช่นพอเกิดไฟ (เหตุ) ก็มีการไหม้ทันที (ผล) หรือบางอย่างเหตุ^{๑๑}และมี^{๑๒}ลักษณะเกี่ยวข้อง^{๑๓}กัน^{๑๔} เป็นเหตุ^{๑๕}เป็นผล^{๑๖}ของกัน^{๑๗}และกัน^{๑๘}ได้ เช่นคำกล่าวที่ว่า “ดินชุ่มเพราะหม้าย^{๑๙}บึง และหม้ายยังเพราะดิน^{๒๐}” เรื่องเวลาแห่งความคิด^{๒๑}ต่อกัน^{๒๒}นี้ ยากที่จะพบ^{๒๓}ให้^{๒๔}เด็ดขาด^{๒๕}ลงไป^{๒๖}ได้ เพราะ^{๒๗}ว่าเหตุ^{๒๘}และผล^{๒๙}เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน^{๓๐}ก็มี^{๓๑}ตัวอย่าง^{๓๒}ข้าง^{๓๓}ต้น^{๓๔}ที่^{๓๕}แฉะ^{๓๖}มานี้ จึงรวมความ^{๓๗}ได้^{๓๘}อีก^{๓๙}ตอน^{๔๐}หนึ่ง^{๔๑}ว่า^{๔๒}คำว่า^{๔๓}เหตุ^{๔๔}นั้น^{๔๕}หมาย^{๔๖}ความ^{๔๗}ถึง^{๔๘}การ^{๔๙}เกี่ยวข้อง^{๕๐}ของ^{๕๑}ของ^{๕๒}เทียม^{๕๓}เหตุ^{๕๔}ทั้ง^{๕๕}หลาย^{๕๖}ซึ่ง^{๕๗}เกิด^{๕๘}ขึ้น^{๕๙}คิด^{๖๐}ต่อ^{๖๑}หรือ^{๖๒}พร้อม^{๖๓}กัน^{๖๔} แต่^{๖๕}ว่า^{๖๖}เหตุ^{๖๗}การ^{๖๘}ณ์^{๖๙}ใด^{๗๐}ที่^{๗๑}เกิด^{๗๒}ขึ้น^{๗๓}ก่อน^{๗๔}หรือ^{๗๕}พร้อม^{๗๖}กัน^{๗๗}นี้ ใช่ว่า^{๗๘}เป็น^{๗๙}ส่วน^{๘๐}หนึ่ง^{๘๑}ของ^{๘๒}เหตุ^{๘๓}เดิม^{๘๔}ไป^{๘๕}ก็^{๘๖}หา^{๘๗}ไม่^{๘๘} ในตัวอย่าง^{๘๙}เรื่อง^{๙๐}นาย^{๙๑} ก. ถูก^{๙๒}ผู้^{๙๓}ร้าย^{๙๔}ยิง^{๙๕}นั้น การ^{๙๖}ยืม^{๙๗}ปืน^{๙๘}ไม่^{๙๙}ใช่

หลักเบื้องต้นของอุปมาน

๓๑๗

ส่วนของเหตุ เพราะอาจมี^๒นโดยวิธีอื่นนอกจากขม
ยิ่งกว่า^๒นเมื่อผลอันหนึ่งเกิดขึ้นอาจมีเหตุ^๒การณ^๒ ซึ่งไม่
เกี่ยวข้องเป็นเหตุเจตป^๒นอยู่ด้วยกับ^๒เทีย^๒มเหตุ^๒นั้น^๒ ๓ เหตุ^๒
การ^๒ช^๒นิ^๒ต^๒นั้น^๒อาจ^๒เรีย^๒ก^๒ว่า^๒เทีย^๒ม^๒เหตุ^๒บัง^๒เอ^๒ิญ^๒หรือ^๒ “เหตุ^๒
การ^๒ณ^๒บัง^๒เอ^๒ิญ^๒” ก็ได้^๒ เพราะ^๒เป็น^๒เหตุ^๒การ^๒ณ^๒ซึ่ง^๒แม้^๒จะ^๒ไม่^๒
เกิด^๒ขึ้น^๒เด^๒ย^๒ผล^๒ก็^๒คง^๒เกิด^๒อยู่^๒นั้น^๒เอง

ข้อ ๓๐ การที่ผลจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องอาศัย^๒เทีย^๒ม^๒เหตุ^๒
หลาย^๒๓ อย่าง^๒ดัง^๒ก^๒ด^๒า^๒ว^๒มา^๒แล้ว^๒ ทำให้^๒เห็น^๒ว่า^๒ผล^๒อัน^๒หนึ่ง^๒
ต้อง^๒ประ^๒ก^๒อบ^๒ไป^๒ด้^๒วย^๒เหตุ^๒หลาย^๒๓ อย่าง^๒ และ^๒เหตุ^๒เดีย^๒ย^๒ว^๒กัน^๒
ทำให้^๒ป^๒รา^๒ก^๒ฏ^๒ว่า^๒เกิด^๒ผล^๒หลาย^๒๓ อย่าง^๒ก็^๒มี^๒ดัง^๒ค^๒ว^๒อย่าง^๒ต่าง^๒ ๓
ข้าง^๒ค^๒ัน

แต่^๒ว่า^๒ตาม^๒ส^๒ถ^๒า^๒พ^๒ของ^๒ช^๒ร^๒ม^๒ช^๒า^๒ค^๒ิ^๒เหตุ^๒ทั้ง^๒หลาย^๒๓ ย^๒อม^๒ม^๒ิต^๒
ค^๒อ^๒ก^๒ัน^๒ไป^๒จ^๒น^๒ย^๒าก^๒ที่^๒จะ^๒เห็น^๒ว่า^๒แยก^๒ก^๒ัน^๒โดย^๒เด^๒น^๒ช^๒ัด^๒ จึง^๒ทำ^๒
ให้^๒ค^๒ว^๒เหตุ^๒และ^๒ค^๒ว^๒ผล^๒แท้^๒ ๓ เป็น^๒อัน^๒เดีย^๒ย^๒ว^๒กัน^๒ หรือ^๒ไม่^๒
เห็น^๒วง^๒เขต^๒ค^๒ว^๒ต่าง^๒ก^๒ัน^๒ว่า^๒ อะ^๒ไร^๒เป็น^๒เหตุ^๒แท้^๒อะ^๒ไร^๒เป็น^๒ผล^๒
แท้^๒ จึง^๒วิ^๒นิ^๒จ^๒น^๒ัย^๒ต^๒ก^๒ษ^๒ณะ^๒ของ^๒เหตุ^๒และ^๒ผล^๒ค^๒อ^๒ไป^๒นี้^๒

หลักเบื้องต้นของอุปมาน

การที่ลูกปืนถนัดออกไป (ผล) นั้นเราอาจพูดว่า เพราะการถนัดไก (เหตุ) แต่แท้ที่จริงการถนัดไกเป็นแค่เพียงส่วนหนึ่งของเทยมเหตุทั้งหลายเท่านั้น คือว่าลูกปืนต้องอยู่ในจำกัถอง และลูกปืนต้องได้ขนาด นกดับต้องไม่ขำรด คินปืนต้องไม่เบี่ยง ๆ ฯลฯ เทยมเหตุทั้งหลายเหล่านี้ถ้าขาดไปเพียงอันเดียว ลูกปืนก็จะไม่ถนัดออกจากจำกัถอง ฉะนั้นจะเรียกว่าการถนัดไกอย่างเดียวนั้นเป็นเหตุไม่ได้ แต่หมายถึงตัวเทยมเหตุทั้งหลายประชุมพร้อมเพรียงกัน คือตัวเทยมเหตุมีอยู่จริงและมีอยู่ในระยะเวลาติดต่อหรือพร้อมเพรียงกัน (เรื่องระยะเวลาข้อ ๘) แม้กระนั้นก็ตามในบรรดาเทยมเหตุทั้งหลายนี้ยังมีตัวเหตุแท้ ๆ เพียงอันเดียว คืออันสุดท้าย เช่นในตัวอย่างนี้ถ้าทุกอย่าง พร้อมเพรียงแต่ปืนไม่ถนัด เพราะไม่ถนัดไก การถนัดไกก็เป็นตัวเหตุแท้ ๆ ถ้าไม่ถนัดเพราะคินปืนประต้อมผิดส่วนก็เรียกว่าคินปืน เป็นตัวเหตุแท้ ๆ ทั้งนี้เพราะตัวเหตุแท้เองมีอำนาจที่จะให้

หลักเบื้องต้นของอุปมาน

๓๑๕

เกิดผล เพราะฉะนั้นในทางตรรกศาสตร์โดยเคร่งครัดแล้ว คำว่าเหตุ ย่อมหมายถึงความพร้อมเพรียงของเทียมเหตุทั้งหมด และเมื่อเกิดขึ้นแล้วเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่อมาเรียกว่าผล และเทียมเหตุแต่ละอย่างหมายความว่าเหตุการณ์หรือสิ่งใด ๆ ซึ่งถ้าขาดไปแล้วผลจะไม่เกิดขึ้น

ลักษณะของตัวเหตุแท้ ๆ จะเห็นได้ชัดจากเรื่องหีบเสียง หีบเสียงเดียวกันก็มีเข็มและเครื่องประกอบต่าง ๆ ชุดเดียวกัน แต่เปิดให้มีเสียงจะได้ยินเพลงต่างกัน ผลคือเสียงที่ต่างกันนี้เกิดจากจานเสียง ซึ่งแม้จะมีรูปร่างเหมือนกัน หรือแผ่นเดียวกันก็ตาม แต่ตัวเหตุที่ทำให้เสียงต่างกันนี้คือเพลงที่อัดในจาน นั้น ต่างกัน ส่วนประกอบอื่นเช่นเข็ม ฯลฯ เป็นแต่เพียงเทียมเหตุเท่านั้น ฉะนั้นใดก็ตามในเรื่องอื่น ๆ แม้ว่าเทียมเหตุจำเป็นต้องมีมากอย่างต่างกัน แต่ตัวเหตุแท้ ๆ ก็มีเพียงอันเดียวเท่านั้น

๑
บทที่ ๒

วิธีอุปมานทั่วไป

ตอนที่ ๓

ข้อความเบื้องต้น

ข้อ ๓ ความรู้ต่าง ๆ ที่มนุษย์เราอ้างว่าตนรู้มาจน
ถือว่าเป็นกฎหรือความจริง ไม่ว่าจะในสาขาวิชาใดนั้น
เมื่อพิจารณาถึงสิ่งที่ถูกค้นคว้าแล้วอาจจำแนกออกเป็น
สองอย่างคือ

ความรู้บางอย่างเป็นความรู้ที่เป็นผลรวมยอดของ
การที่ได้ค้นคว้าสิ่งเฉพาะจำพวกเดียวกันนั้นแล้วทุกสิ่ง
เป็นต้นว่าเดือนมี ๓๒ เดือน ทุก ๆ เดือนปรากฏว่าได้
ถูกนับคำนวณแล้ว ว่ามีจำนวนวันกี่วัน ในที่สุดก็
กล่าวเป็นกฎหรือความจริงว่า “เดือนของมีย้อมมีวัน
อย่างมาก ๓๑ วันและอย่างน้อย ๒๘ วัน” วิธีอุปมาน
ที่ได้มาโดยการค้นคว้าดังนี้เรียกว่า “วิธีอุปมาน

สมบูรณ์แบบ” (Perfect Induction) ตรงกันข้าม มีความ
 ราบรื่นอย่างหนึ่งผลของการ รวมยอด ของ การ ค้นคว้า
 ของเฉพาะสิ่งเฉพาะอย่างแต่บางส่วน จะเป็นโดย
 ไม่สามารถค้นหมดเพราะมีมากหรือเพราะเหตุใดก็ตาม
 ความรู้ที่ได้นั้นก็ไม่สมบูรณ์แบบพอเชื่อได้สนิทว่าจะเป็นกฎ
 เกณฑ์ วิชูปมาณโดยค้นคว้าไม่ครบถ้วนดังนี้เรียกว่า
วิชูปมาณไม่สมบูรณ์แบบ (Imperfect Induction)

จึงเห็นได้ว่าความรู้ประเภทนี้ตกอยู่ในวงเขตต์แห่ง
 การโต้แย้งแก้ไขอยู่ แต่แม้กระนั้นก็มีความรู้มาก
 หดายที่ลือว่าเป็นความรู้สมบูรณ์แบบ (โดยที่ยังไม่มีการ
 ค้นคว้าหักล้าง) ดังที่เราได้อาศัยใช้อยู่ทุกวันนี้

วิชูปมาณสมบูรณ์แบบเป็นวิธีที่ให้ความรู้ความจริงอัน
 แน่นนอน ซึ่งโดยมากเป็นความรู้ที่ได้จากสิ่งเฉพาะ
 น้อยอย่าง ไม่ซับซ้อน หรือไม่เป็นการพันวิสัยของ
 มนุษย์ในอันจะค้นคว้า จึงนับว่าเป็นวิธีที่ไม่สำคัญนัก

ส่วนวิธีอุปมานไม่สมบูรณ์นั้นนับว่าสำคัญ เพราะเป็นวิธีค้นความรู้ให้แน่ถึงกับให้เป็นกฎใช้กับสิ่งที่ยังมิได้ค้นคว้าได้

ตอนที่ ๒

วิธีของอุปมานสมบูรณ์ (Perfect Induction)

ข้อ ๒ โดยมากเราไม่ค่อยจะได้พบสิ่งที่อาจตรวจตราค้นคว้าให้หมดสิ้นได้เช่นเรื่องวันของเดือนต่างๆข้างต้น แต่ว่าสิ่งใดเท่าที่ได้พบเห็น ถ้าหากเป็นไปได้ก็อาจสรุปรวมความไว้เป็นการอุปมานสมบูรณ์ขั้นหนึ่งก่อนจนกว่าจะได้พบข้อยกเว้นเช่นคนทุกคนต้องตาย หงษ์ทุกตัวมีสี่ขา คนทุกคนต้องตาย แต่ในกรณีเช่นนี้จะถือว่าเป็นอุปมานสมบูรณ์แท้ทีเดียวไม่ได้ เป็นแค่เพียงข้อว่าหงษ์ตัวอื่นที่ยังไม่ได้พบเห็นหรือคนทุกคนที่จะเกิดต่อไปข้างหน้าคงเป็นเช่นที่ได้พบเห็นมาแต่แล้ว ถ้าหากว่ามีข้อยกเว้นเกิดขึ้น ความรู้ที่

วิธีของอุปมานสมบุรณ์

๓๒๓

ได้ก็กลายเป็นอุปมานไม่สมบุรณ์เป็นคั่นว่ามีหงษ์ดำใน
ทวิปอดต์เครเตีย เพราะฉะนั้นที่เรียกว่าการอุปมาน
สมบุรณ์แท้ต้องเป็นการคั่นคว่ำในสิ่งที่มีจำนวนจำกัด
ประโยชน์ที่ได้จากการอุปมานสมบุรณ์จึงมีแต่เพียงเป็น
การย่อความในสิ่งทั้งหลายเท่านั้นเป็นส่วนใหญ่

ตอนที่ ๓

วิธีของอุปมานไม่สมบุรณ์

ข้อ ๓ ได้กล่าวมาแล้วว่าความรู้ในวิธีอุปมานไม่
สมบุรณ์เป็นแต่เพียงเกือบแน่นอนใช้ได้ทั่วไปในสิ่งที่ยัง
ไม่คั่นคว่ำ ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงสาขาต่างๆ ของความ
รู้ว่าสาขาใดแน่นอนมากน้อยเพียงไร

๑. ในวิชาเรขาคณิต บทพิสูจน์ หรือ ทฤษฎีบท
ต่างๆ กล่าวถึงรูปเพียงรูปเดียวหรือสองสามรูปเท่านั้น
แต่ก็ถึงความเห็นที่เดียวว่ารูปอื่น ๆ ไม่ว่าจะขนาดจะเล็ก
โตกว่ารูปที่พิสูจน์แต่ก็เป็นเช่นเดียวกับรูปที่พิสูจน์แล้ว

๓๒๔ วิธีของอุปมานไม่สมบูรณ์

นั้น (ศตวรรษที่สิบโทโดยทหนึ่งเรชาคณิต) แต่รูปเช่นนั้นๆ
คงปรากฏในบททศวรรษที่ต่าง ๆ อาจมีขนาดตั้งแต่เด็กที่สุด
จนถึงใหญ่ที่สุด จำนวนรูปจึงอาจมีมากจนนับไม่ถ้วน
ที่ยังมิได้พิสูจน์ แม้กระนั้นก็ผู้สร้างวิชานี้ก็ยังอ้างเอา
เป็นแน่นอนว่าทศวรรษที่ต่าง ๆ นั้นเป็นความจริง การ
หาเหตุผลในวิชาเรชาคณิตจึงเป็นวิธีอุปมานไม่สมบูรณ์
แต่ถือเอาเป็นความรู้แน่นอนได้ดังที่เราศึกษากันอยู่

เหตุที่เรายอมรับเอาว่าการหาเหตุผลในวิชาเรชา-
คณิต (อุปมานไม่สมบูรณ์) ว่าเป็นความรู้หรือกฎ
เกณฑ์แน่นอนก็เพราะว่ารูปต่าง ๆ แต่ละอย่างเช่นรูป
สามเหลี่ยมด้านเท่า ดีเหลี่ยมจตุรัส วงกลมหรือสาม
เหลี่ยมหน้าจั่วแต่ละอย่าง ๆ ต่างก็คล้ายคลึงกัน สมิท
มาก และข้อความหรือประโยชน์ที่พิสูจน์นั้นก็ใช้
สำหรับรูปที่เหมือนกันที่เราพิสูจน์ในลักษณะพิเศษทุก
ลักษณะ ส่วนขนาดใหญ่เด็กนั้นเป็นแค่เพียงลักษณะ
บังเอิญ (ดูลักษณะทั้ง ๕ ของเทอม)

วิชาของอุปมานไม่สมบูรณ์

๓๒๕

๒. ในวิชาพีชคณิตและคณิตศาสตร์สาขาอื่น เช่น เลขคณิตก็ทำนองเดียวกันกับวิชาเรขาคณิต ความรู้ที่ได้เป็นความรู้เกิดจากวิธีอุปมานไม่สมบูรณ์ แม้กระนั้นก็เป็นความรู้ขั้นแน่นอน เพราะจำนวนอื่น ๆ ที่เรายังมิได้ตรวจตราพิสูจน์ก็มีลักษณะพิเศษเหมือนกับข้อหรือจำนวนที่เราได้ทำแล้ว ฉะนั้นข้อยกเว้นในวิชาคณิตศาสตร์จึงมีน้อยที่สุด จะมีได้ก็แต่ในเมื่อลักษณะพิเศษของข้อหรือจำนวนนั้นไม่เหมือนกัน

๓. ในวิชาวิทยาศาสตร์อื่น เกือบแถมว่าก็อาจพิจารณาได้ในทำนองเดียวกัน ตัวอย่างนักเคมีทำการแยกน้ำปรากฏผลว่าน้ำบริสุทธิ์ที่ประกอบขึ้นด้วย ออกซิเจน ๘ ส่วน ไฮโดรเจน ๑ ส่วน อันนี้เป็นความจริงสำหรับน้ำบริสุทธิ์ในทุกส่วนของโลก แต่ถ้าแยกน้ำทะเลส่วนหนึ่งของโลกได้ผลอย่างไร จะอ้างว่าเป็นความจริงสำหรับน้ำทะเลในทุกส่วนของโลกไม่ได้ สถานที่ทดลองเกษตรกรรมต่าง ๆ ต้องใช้เวลาหลายปี

๓๒๖ วิธีของอุปมานไม่สมบูรณ์

ในการเพาะปลูกพืช เพื่อรู้ว่าพืชเช่นนั้นปลูกในที่เช่น
นั้นใช้ปุ๋ยอย่างนั้นจะได้ผลเพียงไร การทดลองในที่
เดียวกันได้ผลแน่นอนจะนำไปใช้ในที่อื่น ก็อาจใช้ไม่ได้
เนื่องแต่อากาศแสงแดดและลักษณะอื่นแห่งภูมิประเทศ
ไม่เหมือนกัน

เพราะฉะนั้นการอุปมานในวิทยาศาสตร์จึงเป็นแค่
เพียงให้ความรู้ อันอาจเป็นได้เท่านั้น คือเป็นความรู้
อยู่ในข้อสมมติหรือเงื่อนไขที่ว่า สิ่งอื่น ๆ ที่ยังไม่ได้
ตรวจตราค้นคว้านั้นต้องมีลักษณะสำคัญ ๆ เหมือนกัน
กับสิ่งที่ได้ตรวจค้นมาแล้ว แม้กระนั้นก็มีเหตุการ
อุปมานเพื่อให้ได้ความรู้ อันแน่นอนคือการเปรียบเทียบ
ดังต่อไปนี้

การเปรียบเทียบ (Analogy)

ข้อ ๔ เหตุผลหรือความรู้ความจริง ถ้าหากว่า
เป็นความรู้ที่ได้จากการดำผัดผ้อนักต้องค้นคว้าในสิ่งที่

ต้องกร ความรู้ที่ใดก็มักจะแน่นอน ดังในวิชาซึ่งเกิด
และทดลอง แต่โดยเหตุที่ไม่สามารถจะทำเช่นนั้นได้
เสมอไป (อุปมานไม่สมบูรณ์) จึงจำเป็นต้องอ้างเหตุ
ผลของสิ่งที่ยังไม่รู้จากสิ่ง^{ที่}รู้แล้ว วิชา^{นี้}เรียกว่าการ
อุปมานโดยเปรียบเทียบ หรือจะเรียกว่าการอุปมาน
โดยความคล้ายคลึงก็ได้

ตัวอย่าง ได้มีนักปราชญ์ทางดาราศาสตร์อุปมาน
ว่าดาวนพเคราะห์อื่น ๆ เป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิต
ต่าง ๆ เช่นสัตว์และพืช นักดาราศาสตร์เหล่านั้นหาได้
ขึ้นไปสำรวจดวงดาวต่าง ๆ ด้วยตนเองไม่ แต่ที่อ้าง
เช่นนั้นได้ก็โดยเปรียบเทียบโลกของเรากับดาวเหล่านั้น
ว่ามีความคล้ายคลึงกัน เป็นต้นว่าหมุนรอบดวงอาทิตย์
เหมือนโลก ได้รับแสงสว่างจากดวงอาทิตย์เหมือนโลก
หมุนรอบตัวเองเหมือนโลก จึงมีกลางวันกลางคืนด้วย
บางดวงก็มี พระจันทร์เป็นบริวาร เหมือนโลกของเรา
ต่างก็เคลื่อนไหวตาม กฎ ของ ความ ดึง ดูด เช่น กับโลก

ด้วยความคล้ายคลึงทั้งหลายเหล่านี้ จึงตั้งต้นนิฐานว่า ในดาวเหล่านั้นมีสิ่งมีชีวิตอาศัยอยู่เช่นเดียวกับโลก

ตัวอย่าง ความรู้ในเรื่องคณิตศาสตร์ตั้งที่ได้กล่าว มาแล้วก็เป็นกรอุปมาโดยการเปรียบเทียบเหมือนกัน

ข้อ ๕ การอุปมาโดยเปรียบเทียบ จะเป็น ผล ถก ต้องแน่นอนก็แต่ความ คล้าย คลึง ของ สิ่ง ที่ เปรียบ เทียบ ในความคิดหรือภาษาดำเนินคำว่า “คล้ายคลึง” มีความหมายอย่างหลวม คือหมายเอาว่าสิ่งทั้งต้อง คล้ายกันโดยรูปร่าง ราวๆ อย่างทั่วๆ ไป แต่ในทาง ตรรกวิทยาหมายความต่างไปจากนั้น คือที่จะกล่าวได้ ว่าสิ่งต้องสิ่งคล้ายกัน จะต้องคล้ายกันหรือเหมือนกัน ในลักษณะพิเศษ แม้ว่าสิ่งทั้งต้องจะคล้ายกันหลาย อย่างหลายประการก็ตาม แต่ถ้าไม่ใช่ลักษณะสำคัญ ก็ไม่เรียกว่าคล้ายกัน ตัวอย่าง คนสองคนสูงเท่ากัน รูปร่างหน้าตาและลักษณะท่าทางร่างกายคล้ายกัน การ ศึกษาเท่ากัน เกิดในสถานที่และตระกูลเดียวกัน แต่

คนหนึ่งมีความสามารถในทางสติปัญญา จะอุปมาว่า
 อีกคนหนึ่งมีความสามารถเหมือนกันเช่น น้อยอม มีทาง
 พลาดผิด ทั้งนี้เพราะเหตุว่าแม่จะคล้ายคลึงกันหลาย
 อย่างก็ดี แต่ก็เป็นเพียงคุณสมบัติและลักษณะบังเอิญ
 ชาติลักษณะพิเศษไม่ คงเพราะเหตุนี้เองวิชาตลักษณะ
 คนหรือวิชาโหราศาสตร์จึงยังเป็นศาสตร์ที่คาดเดาตอน
 ได้มาก เพราะฉะนั้นในทางตรรกศาสตร์ คำว่าคล้าย
 คลึงจึงหมายความว่าความถึงความตรงกันเหมือนกันในลักษณะ
 พิเศษหรือลักษณะสำคัญ โดยไม่คำนึงว่าจะมีมากหรือ
 น้อยลักษณะ ถ้ายิ่งคล้ายกันมากลักษณะการอุปมา
 ก็ยิ่งแน่นอนขึ้น ส่วนลักษณะที่ต่างกันนั้นแม้จะต่าง
 หลายลักษณะ ถ้าไม่สำคัญก็ถือว่าคล้ายกันได้

ปัญหาที่ว่าลักษณะอย่างไร จึง ถือเป็น ลักษณะ
 สำคัญของสิ่งนั้นสิ่งนี้ นั้นเป็นเรื่องของวิชาเฉพาะหา
 ไรเป็นหน้าที่ของตรรกศาสตร์ที่จะตัดสินไม่ ตรรก-
 ศาสตร์ได้แต่วางหลักทั่วไปไว้เท่านั้น (ดูลักษณะทั้ง ๕

ของเทอม) ตัวอย่างในเรื่องการอุปมาว่าในดาวนพ-
เคราะห์ที่มีสิ่งที่มีชีวิตอาศัยอยู่นั้นเป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็น
ว่าเป็นการอุปมาที่ยังบกพร่อง เพราะว่าความคล้าย
คลึงกันที่ยกขึ้นไปเปรียบเทียบนั้น ผู้อุปมาไม่ได้ชี้ให้
เด็กราคโดยพิสดารว่าถ้าลักษณะนั้น ๆ มีอยู่ในที่ใด ที่นั้น
สิ่งซึ่งมีชีวิตย่อมเกิดขึ้นและอาศัยอยู่ อีกประการหนึ่ง
ผู้อุปมาไม่ได้พิสดารให้เห็นว่าลักษณะที่เหมือนกันมี
มากเพียงพอหรือไม่ และไม่ได้พิสดารว่าลักษณะที่ต่าง
กันซึ่งสำคัญอันจะมีให้กำเนิดของสิ่งมีชีวิตไม่มีเลย นัก
ชีวิตวิทยายังอาจค้านได้

ข้อ ๖ การ เปรียบ เทียบ กับ การ อุปมา อุปไมย
(Metaphor) เป็นคนละอย่างต่างกัน การอุปมา
อุปไมยเป็นการบรรยายความ เป็นวิหัตของนักพูด
จริงใจ (Rhetorician) หาใช่เป็นวิหัตของนักตรรกศาสตร์
หรือนักพูดทางเหตุผล (Logician) โดยตรงไม่

การเปรียบเทียบ

๓๓๑

ตัวอย่างที่พูดว่า “เรือต้องดำต่างแดนเรือทั้งคู่ ถ้าผูกติดกันเข้าย่อมแดนข้าง ฉันทัดก็ตีถาวรธรรม ยุติกับมหานิกายเป็นนิกายเดียวกันเมื่อใด เมื่อเห็น ความเจริญของพระพุทธศาสนาก็ดำเนินข้าง เพราะ ฉะนั้นการแยกนิกายกันจึงเป็นการล้มคว่ำ เพราะจะเกิดการแข่งขันให้เกิดความเจริญเร็วขึ้น” ตัวอย่างนี้ฟังดู ก็น่าเห็นว่าเป็นการอุปมาโดยเปรียบเทียบอันถูกต้อง แต่อาจเห็นว่าเป็นได้ทั้งสองอย่างแต่การพูดคือ

(ก) ถ้าพูดเพื่อชี้เหตุผลให้เห็นว่าการรวมกับการ แยกนิกาย ข้างใดดีกว่ากัน ก็เป็นการอุปมาโดย เปรียบเทียบ คือการผูกเรือติดกันทำให้เรือแดนข้าง เป็นสิ่งที่ใคร ๆ รั้งได้ง่าย ๆ ความรู้ อันนี้ผูกเขาไป เทียบกับเรื่องที่ยังไม่รู้ (คือการรวมนิกายจะเป็นเหตุให้ ศาสนาเจริญช้าหรือเร็วหรือจะเสื่อม) แต่สิ่งที่ยังไม่รู้ นี้ตามทางตรรกศาสตร์ห้ามความ คล้าย คลึง กับเรือไม่ เพราะ ฉะนั้น ความจริง สำหรับ เรือ จึงใช้ไม่ได้สำหรับ

การเปรียบเทียบ

คำสอน เพราะฉะนั้นถ้าผู้พูดตั้งใจให้เป็นการอุปมา
โดยความคล้ายคลึงก็เป็นการอุปมาที่ผิด

(ข) ถ้าพูดเพื่อให้เข้าใจ มีใช้พูดเพื่อชี้เหตุผลดัง
ข้อ (ก) ก็เป็นการอุปมาอุปไมย ก็ว่าถ้าผู้ใดพูด
ได้อ่างเหตุผลด้วยวิธีต่างๆมาแล้วจนเพียงพอเป็นความ
รู้ว่า “การรวมนิกายทำให้คำสอนเจริญขึ้น” และไม่มี
การพิงจันอะไรอีก แต่ความรู้ในผู้ฟังยังไม่เข้าใจ ผู้
พูดจึงอุปมาให้เข้าใจคือไม่ใช่เพื่อให้เห็นเหตุผล แต่
เพื่อให้รู้เหตุผลเท่านั้น ดังนั้นเป็นการอุปมาอุปไมย

ข้อ ๗ การอุปมาอุปไมยเช่นที่ยกตัวอย่างนี้ ถ้าผู้
ฟังเห็นว่าเป็นการอุปมาโดยเปรียบเทียบ ก็เป็นอาวุช
ของนักพูดต้นก นักพูดบางคนชอบใช้มาก ทำให้ผู้ฟัง
หลง จึงควรทราบลักษณะเทียบเคียงไว้บ้างดังนี้

การเปรียบเทียบ

| การอุปมาโดยเปรียบเทียบ | การอุปมาอุปไมย |
|--|--|
| <p>๑. เป็นการหาเหตุผลหรือความรู้ใหม่</p> <p>๒. สิ่งที่เปรียบเทียบกันต้องมีลักษณะพิเศษเหมือนกัน</p> <p>๓. สิ่งที่เปรียบเทียบกัน สิ่งหนึ่งยังเป็นสิ่งที่ต้องค้นคว้า อีกสิ่งหนึ่งให้ความรู้แล้ว</p> | <p>๑. เป็นการบรรยายความให้เห็นเหตุผลหรือความรู้ที่มอยแล้ว</p> <p>๒. สิ่งที่อุปมาอุปไมยไม่จำเป็นต้องมีลักษณะพิเศษเหมือนกัน</p> <p>๓. ทั้งสองสิ่งต่างก็ให้ความรู้แล้ว การอุปมาไม่ทำให้เกิดความรู้ใหม่เลย</p> |

ข้อ ๘ จะเห็นได้จากตัวอย่างข้างต้นว่าความสำคัญ
 ของวิธีขึ้นอยู่กับลักษณะที่ทำให้เกิดความคล้ายคลึงของ
 สิ่งที่เปรียบเทียบกัน คราวใดที่ยังไม่ทราบลักษณะ
 พิเศษของสิ่งที่จะเปรียบเทียบกัน การอุปมาก็ใช้ไม่ได้
 อยู่ครานั้น พึงพิจารณาให้ดีกว่า ความรู้ในเรื่อง

ใด ๆ ย่อมมาจากการค้นคว้าในตัวของสิ่งนั้นเองโดย
 วิถีตั้งเกิดบ้าง ทดลองบ้างซึ่งเป็นวิถีตรงทางหนึ่ง เมื่อ
 วิถีตรงไม่อาจทำได้ก็อาศัยวิถีเปรียบเทียบ อีกรทางหนึ่ง
 แต่บางเรื่องก็ยังเป็นสิ่งที่พ้นวิสัยของ มนุษย์ ดำเนินที่จะ
 ค้นคว้าลักษณะพิเศษ ฉะนั้นในเรื่องชะนิตนี้การเปรียบเทียบ
 เที่ยบก็ไม่อาจยังผลถูกต้องได้ ตัวอย่างที่ว่า “คนตาย
 แล้วเกิดอีกหรือดับสูญ” มีผู้อธิบายโดยเปรียบเทียบ
 มากมาย แต่จนบัดนี้ก็ยังไม่ยุติลงได้

อย่างไรก็ดีการอุปมาโดยเปรียบเทียบนี้ ไซ้จะไร้
 คุณค่าเด็ดที่เด็ดก็หาไม่ ตรงกันข้ามกลับเป็นเครื่องมือ
 ในการแสวงหาความรู้ใหม่และในการวินิจฉัยเหตุการณ์
 ได้อย่างดี ประวัติของความวิวัฒน์ผันแปรแห่งวิทยา
 ศาสตร์ต่าง ๆ แสดงให้เห็นความจริงข้อนี้ นวัตกรรม
 เขาความรู้ที่ให้เห็นผลแอปเปิ้ลเปิดหัด่นลงมายังดินเป็นดัง
 เปรียบเทียบกับวัตถุอื่น ๆ จนในที่สุดได้กฎของการดึงดูด
 ดึง (Law of Gravitation) เป็นต้น วิชาบางอย่างโดย

การเปรียบเทียบ

๓๓๕

สภาพของมันเราไม่อาจแตะต้องทดลองได้ จะได้ความรู้
ในวิชานั้นจึง ต้องอาศัย การเปรียบเทียบ เช่น จรรยา,
สังคมวิทยา, ประวัติศาสตร์ ฯลฯ ประวัติศาสตร์เป็น
ตัวอย่างที่ดีของคุณค่าแห่งการเปรียบเทียบ เราศึกษา
ประวัติศาสตร์ก็เพื่อที่จะวินิจฉัยเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้น
หรือกำลังจะเกิดว่าจะเป็นไปอย่างไร โดยเทียบเคียง
กับเหตุการณ์ล่วงแล้ว ความจริงที่ว่า “ประวัติศาสตร์
ย่อมซำร่อย” นั้นใช่ะไรอื่น แต่เป็นแก่นความจริง
ของการเปรียบเทียบในวิชาตรรกศาสตร์ที่นำไปใช้ใน
วิชาประวัติศาสตร์นั่นเอง

การเปรียบเทียบจะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อเป็นการเปรียบเทียบ
สิ่งๆ ที่คล้ายคลึงกันและความคล้ายคลึงต้องเป็นความ
รู้ลักษณะพิเศษ เพราะฉะนั้นการศึกษาค้นคว้าสิ่งใด
เรื่องใดจะใช้อยู่ปริมาณกับสิ่งอื่นได้ ก็จำต้องรู้ละเอียด ถึง
ส่วนต่างๆ ของสิ่งนั้นอย่างแจ่มแจ้ง กล่าวอีกอย่าง
หนึ่งคือรู้ลักษณะทั้งห้าของเทอมอย่างจริงจัง ดัง

ความรู้ความจริงในทางพระพุทธศาสนา ซึ่งนับแต่พระ
 พุทธเจ้าทรงตรัสรู้มาจนบัดนี้ก็ยังไม่มีผู้ใดค้นได้ ก็
 เพราะพระองค์ท่านทรงเป็น “โตกวิทู” ทรงรู้ลักษณะ
 พิเศษจนสิ้นเชิง วิธการที่จะรู้ดังต่าง ๆ นั้นจะพึงใช้
 เป็นหลักเปรียบเทียบสิ่งที่ยังไม่รู้ ได้แก่วิธี่ดังเกิดและ
 วิธี่ทอดของคังจะกล่าวต่อไป

บทที่ ๓

การสังเกตและการทดลอง

ข้อ ๓ ความรู้ของคนเราเกิดขึ้นโดยการดำผัดตั้งต่าง ๆ กับประสาทภายใน เมื่อรวมเข้าแล้ววิธีที่เกิดการดำผัดตั้งมีอยู่สอง คือการสังเกตอย่างหนึ่งและการทดลองอย่างหนึ่ง

การสังเกตได้แก่การกำหนดหมายรู้ตั้งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือเป็นไปตามคลองแห่งธรรมชาติโดยมนุษย์มิได้มีส่วนเกี่ยวข้องของควบคุมความผันแปรหรือการันต์ที่เป็นไปนั้น ๆ ตัวอย่างความรู้ที่ว่าแม่น้ำเกิดจากลำธารเล็ก ๆ หลายสายไหลมารวมกัน เกิดจากการที่ได้สังเกตเห็นความเป็นมาเช่นนั้นนานและหลายแห่ง มิได้จัดการให้ลำธารเป็นไปตามอำเภอใจของคน ความรู้ต่าง ๆ ในเรื่องดินฟ้า

อากาศของโลกที่ได้มาศึกษากัน เป็นความรู้ที่ได้มาจาก การสังเกต ความรู้ในโลหะวิทยา ซึ่งวิชาสัตวศาสตร์ก็ทำนองเดียวกัน คืออาศัยการสังเกตเป็นเวลานานจากความเปลี่ยนแปลงแห่งธรรมชาติ ต่อเมื่อได้ผลหรือความรู้แน่นอนอย่างไร จึงรวมสรุปลงเป็นหลักวิชาหรือกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

ข้อ ๒. อย่างไรก็ดีในด้นรูปหรือลักษณะนั้น ยากที่จะกล่าวลงไปให้แจ่มชัดว่าการทดลองและการสังเกต มีเส้นขีดต่างกันเพียงไร จะเรียกว่าเป็นคนละชนิดที่เดียวไม่ได้ถนัด ข้อต่างกันมีแต่เพียงในขีดชั้นมากกว่า จะเรียกว่าต่างกันชนิด ถ้ามีการเปลี่ยนแปลงเหตุการณ์หรือลักษณะแห่งความเปลี่ยนแปลงก็เรียกว่าการทดลอง วิชาอนุกรมศาสตร์เป็นวิชาที่ศึกษาด้วยวิธีสังเกต เพราะว่าความรู้ที่ได้มานั้นเป็นการจดจำความเปลี่ยนแปลงของดินฟ้าอากาศ ฯลฯ แต่ถ้าต้องจัดการให้ผิดกับ ความเปลี่ยนแปลงแห่งธรรมชาติ เช่น ขึ้นไปที่สูง

หรือใช้เครื่องมือ คน คว่า ก็ กลายเป็น การ ทด ดอง ไป
 ความรู้เกศตรศาสตร์เป็นความรู้ที่ได้ มาโดยวิธีสังเกต
 ได้มาโดยการจดจำเผื่อผลต่าง ๆ บนพื้นพิภพ ซึ่งเหตุ
 การณ์ได้เป็นไปเอง แต่ในสมัยปัจจุบันสถานที่คนควา
 ความรู้ เรียกว่า “สถานที่ทดลองเกษตรกรรม” นั้น
 เป็นสถานที่ให้ความรู้ด้วยวิธีทดลอง เพราะต้องมี
 เครื่องมือพืชและสัตว์ทดลองคดิซึ่ง ผู้คน คว่าจัดแจงคดิ
 แปลงเขาตามต้องการ

ข้อ ๓ ไม่ว่าในการสังเกตหรือการทดลองมีสิ่ง
 เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคือ ธรรมชาติมีอำนาจอยู่
 ในตัวของมันเองที่จะเป็นไป มนุษย์ไม่มีอำนาจเปลี่ยนแปลง
 เพิ่มเติมเติม คุณ ลักษณะ แห่ง ธรรมชาติ แต่อย่างไร
 มนุษย์หรืออำนาจภายนอกเป็นแต่ทำการ เปลี่ยนแปลง
 ส่วนนอกของธรรมชาติ

ส่วนการทดลองหาเป็นเช่นนั้นไม่ คือเป็นการ
 เปลี่ยนแปลง จัดแจง ประดมประดานสิ่งต่าง ๆ ตาม

อำเภอใจของคน แต่ด้วยมันที่กมดแห่งการกระทำ
 นั้น ๆ ตัวอย่างการทดลองในทางเกษตรศาสตร์ ได้
 แก่การดัดแปลงแก้ไขพืชและสัตว์ตามต้องการ เป็น
 ต้นว่านำพืชชนิดเดียวกัน ปลูกลงในที่ดินต่าง ๆ กัน
 แล้วคอยดูว่าในดินชนิดใด พืชอย่างนั้น ชงงอกงามดี
 หรือในดินแห่งเดียวกันพืชชนิดเดียวกันแต่ดัดแปลงดั่ง
 อื่น ๆ ตามใจเป็นต้นว่าใช้ปุ๋ยต่างชนิดกันเป็นต้น นัก
 เหมียวทยาทดลองธาตุวัตถุต่าง ๆ โดยผสมส่วนหรือแยก
 ส่วนออกและคอยจดผลที่ได้จากการกระทำนั้น ๆ การ
 หาความรู้ด้วยวิธีเช่นนี้เรียกว่าการทดลอง คุณสมบัติ
 หรืออำนาจธรรมชาติของน้ำย้อมไหลลงสู่ที่ต่ำ “การ
 ไหลลงสู่ที่ต่ำ” เป็นคุณสมบัติอันหนึ่งเป็นอำนาจของ
 ธรรมชาติของมันเอง มนุษย์สร้างให้ไม่ได้ จะได้ก็
 แต่จัดให้เกิดมีที่ต่ำตามคุณสมบัติของน้ำ มนุษย์คิดค้น
 ดั่งใหม่ ๆ ได้มากขึ้นทุกทีก็จริงอยู่ แต่แท้ที่จริงหาใช้
 ของใหม่ไม่หากแต่ดัดแปลงประดม ประกอบของ

ธรรมชาติให้คุ้มกันเขาเท่านั้น ส่วนอำนาจแห่งการ
เป็นไปตามต้องการนั้นเป็นอำนาจแห่งคุณสมบัติของ
ธรรมชาติของมันเอง บุคคลผู้ซึ่งเรียกว่าได้ทำการค้น
คว้าให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ หรือความรู้ใหม่ ๆ นั้น แท้จริงก็
ได้จากการสังเกตหรือการทดลองจนจับคุณสมบัติของ
ธรรมชาติได้ตามที่มีอยู่และซึ่งผู้อื่นยังค้นไม่พบนั่นเอง

ข้อ ๔ ในระหว่างการทดลองและการสังเกตนั้น
ข้อที่ควรเปรียบเทียบดังต่อไปนี้

พิจารณาในด้านเวลาย่อมเป็นที่เห็นได้ง่ายว่าความ
รู้ที่ได้จากการสังเกตซ้ำมากกว่าที่ได้จากการทดลอง
ทั้งนี้เพราะเหตุว่าการสังเกตเป็นวิธีหาความรู้จากความ
เปลี่ยนแปลงไปเองแห่งธรรมชาติ ฉะนั้นบางอย่าง
(ส่วนมาก) กว่าที่ธรรมชาติจะเปลี่ยนแปลงไปเหมาะ
ตามที่เราต้องการก็ย่อมเป็นเวลานาน ตัวอย่างหาก
เราจะหาความรู้ในเรื่องการปลูกพืชชนิดหนึ่งในดิน
ต่างกัน หรือในเรื่องอาหารต่างชนิดของสัตว์ชนิด

หนึ่ง เราอาจเสียเวลาเป็นจำนวนหลายตีบปี ความรู้
บางอย่างโดยเฉพะอย่างยิ่งความรู้เรื่องเคมีวิทยา นั้น
เราอาจไม่ได้รับจากการสังเกตเลย แต่การทดลองนั้น
ตรงกันข้ามเป็นวิธีที่ต้นของความต้องการของเราในเวลา
อันเร็วว่าการสังเกต ทั้งนี้เพราะเหตุว่าการทดลอง
เป็นการจัดแจงเหตุการณ์ต่าง ๆ ตามความต้องการ
แม้กระนั้นก็ยังต้องใช้เวลานานอยู่ก็มี

พิจารณาในด้านคุณค่าแก่นมนุษย์แล้วต้องนับว่าการ
ทดลองให้ประโยชน์แก่นมนุษย์ยิ่งกว่าการสังเกต ทั้งนี้
เพราะเหตุว่าสิ่งต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ แห่งธรรม
ชาตินั้นย่อมเป็นอยู่อย่างซ้ำซากๆ แต่ในทำนองเดียว
กันเป็นส่วนมาก ความรู้ที่ได้จึงเป็นความรู้พื้นๆ ส่วน
การทดลองเป็นการวิวัฒน์มันแปร นอกจากความรู้
พื้นๆ ที่ได้ เช่นวิธีสังเกตแล้ว ผดแปรดๆ ก็อาจเกิด
ขึ้นจากการทดลอง เป็นความรู้ชั้นสองขึ้นมาอีก เป็น
ความรู้ที่วิจิตรพิสดารชั้นกว่าความรู้จาก การ สังเกต

ตัวอย่างชาตุคาร์บอนเป็นอากาศอย่างหนึ่ง เพียงแต่
การสังเกตอาจรู้ไม่ได้ว่าจะ กลายเป็น ของเหลว หรือ
วัตถุแข็งได้ แต่โดยวิธีทดลองจึงได้ความรู้ใหม่ว่าธาตุ
นี้กลายเป็นของเหลวหรือของแข็งก็ได้ คือปฏิกิริยา
เกือบทุกสาขาเจริญขึ้นก็ด้วยการทดลอง มากกว่า การ
สังเกต การทดลองทำให้คนเป็นนักประดิษฐ์เพราะทำ
ให้เกิดความคิดพิศดารขึ้น ด้วยเหตุนี้เองการทดลอง
จึงได้รับความนิยมในการค้นคว้าความรู้แปลกต่าง ๆ

ข้อ ๕ อย่างไรก็ตามก็จะต้องว่าการ สังเกต เป็นวิธีไร
ประโยชน์ไม่ได้ แท้จริงการสังเกตกับการทดลอง
เกี่ยวเนื่องและอาศัยกันอย่างสนิทถ้าจะคือ การสังเกต
เป็นวิธีแรกที่มนุษย์ได้ความรู้จากธรรมชาติ เพราะ
แรกทีเดียวเมื่อยังเป็นป่าเถื่อนการทดลองยังไม่มี ความ
รู้ที่ได้จากการสังเกตเป็นแนวทางแห่งปัญญาให้เกิดรู้
จักคิดแปลงธรรมชาติมาเป็นการ ทด ลองใน ภาย หลัง
แม้ในการทดลองแท้ ๆ ก็จำต้องมี การ สังเกตไป ด้วย

๕๕ โดยถือว่าธรรมชาติที่ดัดแปลงแล้วเป็นธรรมชาติที่เป็นไปเอง เพราะถึงจะดัดแปลงอย่างไรก็ไม่ใช้เปลี่ยนแปลงคุณสมบัติภายในหรืออำนาจภายใน แห่ง ธรรมชาติ (ดูข้อ ๓)

ข้อ ๖ ตรรกศาสตร์อาจช่วยการสังเกตให้ได้ดีได้แต่่น้อยหรือช่วยไม่ได้เลย ไม่มีกฎเกณฑ์แจ่มแจ้งที่จะวางลงไป การสังเกตจะทำได้ดีก็โดยฝึกหัด เมื่อรู้จักสังเกตชำนาญดีก็ย่อมเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ในการศึกษาวิชาธรรมชาติวิทยา แต่อย่างไรก็ดีตรรกศาสตร์ช่วยได้แต่เพียงความระมัดระวังในการสังเกตคือ ให้รู้จักโดยแน่นอนว่าอะไรเป็นสิ่งที่เราสังเกตและอะไรเป็นการอ้างผลจากข้อเท็จจริงที่ถกสังเกตนั้น ข้อเท็จจริงที่สังเกตและผลที่อ้างจากข้อเท็จจริงนั้น ๆ มักเข้าใจปนกันเสมอ โดยมากคนเรามีความจำได้หมายรู้ติดมอยู่แล้วจากการเคยได้รู้ได้เห็นมา เป็นต้นว่าเคยรู้ว่าความยาวเมตรหนึ่งเป็นเท่าหนึ่งเท่าหนึ่ง เด่นหนึ่งยาวเท่า

นั้นเท่านั้น และเมื่อได้สังเกตเห็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดแม้ทั้ง ๆ ที่มี
 ใจติดต่อบเราก็มักบอกประมาณว่าสิ่งนั้นอยู่ห่างเท่านั้น
 เท่านั้นเมตรหรือเดิน เราเคยทักคนผิดบ่อย ๆ โดยเข้าใจ
 ว่าเป็นคนหนึ่งที่เรารู้จักดีมาแต่แล้ว เพราะไม่ได้สังเกตเห็น
 ใจให้ดวงนั้นก็เลยเชื่อกวามรู้ของตนเองง่าย ๆ ว่าเป็นคนนั้น
 ที่เคยรู้จัก การสังเกตพลาดผิดไปเช่นนี้เพราะข้อเท็จจริง
 ที่สังเกตเห็น (คนที่ถูกทักผิด) กับผลที่อ้าง (คนที่เคยรู้จัก)
 ปนกันไปเป็นอันเดียวกัน เพราะความรู้ลึกซึ้งของประสาท
 (ตา) บางส่วนเป็นความรู้ลึกที่คาดหมายเอาโดยมิได้
 รู้ลึกจริง ๆ

ฉะนั้นดังสำคัญที่สุดในการสังเกตและการทดลอง
 ได้แก่ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งการด่วนตัดสินใจ ต้องรู้ข้อ
 เท็จจริงเสียให้แน่นอน หรืออย่างน้อยหนึ่งให้กำหนด
 หมายรู้ข้อเท็จจริงให้ถูกต้องและให้หน้าหนักแห่งข้อเท็จ
 จริงเกิดขึ้นตามสมควรแก่เรื่อง ผู้อ่อนการศึกษามี
 ความเชื่อผิดต่าง ๆ ในสิ่งที่เกิดขึ้นบ่อย ๆ โดยไม่สังเกต
 ใจให้ถ่วงเกิดขึ้นโดยวิธีนี้เป็นส่วนมาก

แม้ว่าความจำได้หมายรู้ที่มีอยู่เดิม เป็นสิ่งที่ทำให้
 การสังเกตพาดพิงเพราะควมคุ้นชินก็ดี แต่ความรู้เดิม
 ก็มีส่วนทำให้การสังเกตถูกต้องได้เป็นอย่างดี ผู้ซึ่งมี
 ความรู้เดิมดีก็ยิ่งสังเกตได้ดี แต่ต้องรู้จักยกเขามา
 เปรียบเทียบกับสิ่งที่สังเกตให้ถูกที่ คิดเดออกส่วนที่ถูก
 และที่ผิดโดยความรู้เดิม ผู้ที่จะบอกว่าชนบัตร์แผ่นหนึ่ง
 ปดอมหรือไม่นั้นถ้าไม่รู้จักลักษณะ ชนบัตร์ ดีมาก่อน
 อย่างชำนาญแล้วก็อาจบอกไม่ถูก แม้จะให้สังเกตเป็น
 เวลานาน

บทที่ ๔

วิธีการทดลอง

ข้อ ๓ ความรู้ทั้งหมดอันมาจากวิธีอุปมานะจะเป็น
โดยวิธีตั้งเหตุหรือทดลองก็คิดเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องเหตุและ
ผล บั้นปลายของความรู้ที่มนุษย์แสวงนักหนาก็คือเหตุ
และผล บางอย่างเรารู้ผลแต่ไม่รู้เหตุ บางอย่างเรารู้
เหตุแต่ไม่รู้ผล เมื่อรู้เสียทั้งคู่แล้วจึงสามารถอ้างว่าเป็น
ความรู้ได้สมบูรณ์ วางเป็นกฎเกณฑ์ลงได้ดังที่เรียก
กันว่า "หลักวิชา" ฟังทราบดังที่กล่าวในตอนต้นของ
ภาค ๓ ว่าตรรกศาสตร์เป็นแต่เพียงแม่บททั่วไปของ
ตรรกวิทยา หาใช่เป็นสูตรเฉพาะวิชาใดไม่ ดังนั้นผู้
รู้ตรรกศาสตร์อย่างยอดเยี่ยมหาใช่ผู้รู้หลักวิชาทุกอย่าง
ไม่ จึงยังคงมีความรู้เขนกอ่อนนักซึ่งมนุษย์ยังค้นไม่พบ
ทั้งเหตุและผลโดยถูกต้องบริบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ความรู้เห็นว่าด้วยสิ่งไม่มีตัวตนที่จะตั้งเหตุหรือทดลอง
ได้ง่าย ๆ

ข้อ ๒ ค่อยไปนี้เป็นวิธีต่างๆ ของการค้นคว้าความจริงหรือกฎ ขรรวม ซาคี คือ เป็น หลัก แห่ง การ ตรวจ ดู บรรดา เทียม เหตุ ต่าง ๆ ว่า อันใด เป็น เหตุ อัน แท้จริง

วิธีแรกนั้นให้ยกเอาปรากฏการณ์ต่างๆ (คำว่าปรากฏการณ์เป็นคำรวมของสิ่งที่เป็นเหตุและผลหมายความว่าสิ่งใด ๆ ซึ่งปรากฏขึ้นเช่นลมพัด, ไฟไหม้ วัสดุซึ่งตั้งเกิดหรือรู้ได้ด้วยประสาท) ให้มากที่สุดพิจารณาค้นคว้าแล้วหยิบยกเอาเทียมเหตุทุกอย่างของปรากฏการณ์นั้นออกมาให้หมด แล้วเทียบเทียมเหตุทั้งหมดของปรากฏการณ์นั้น เทียมเหตุอันใดบ้างซึ่งถ้าไม่มีก็ทำให้ปรากฏการณ์อันนั้นเกิดขึ้นได้ เทียมเหตุนั้นก็ไม่ใช่เหตุของปรากฏการณ์นั้น แต่ถ้าเทียบเหตุใดขาดไปหรือไม่เกิดขึ้นแล้วปรากฏการณ์ก็ไม่เกิดขึ้นได้ เทียมเหตุนั้นแหละคือเหตุของปรากฏการณ์ (หรือผล) อันนั้น มีกฎว่า “ถ้าเหตุการณ์แต่ต้องอย่างขึ้นไปของปรากฏการณ์อันหนึ่ง ซึ่งจะต้องค้นหา

เหตุผล มีพฤติการณ์อื่นหนึ่งร่วมกันดังนี้ พฤติการณ์
ซึ่งปรากฏการณ์ทั้งหมดนั้นเหมือนกัน นี้เอง คือเหตุ
(หรือผล) แห่งปรากฏการณ์อันนั้น” จะสมมติตัว
อย่างเช่นอักษรเพื่อ ประกอบความเข้าใจให้ ผ. เป็น
ปรากฏการณ์อื่นหนึ่ง ผ. เกิดขึ้นในพฤติการณ์ต่าง ๆ
กันเป็นต้นว่า ผกชคห, ผงจฉห, ผชชญห, ฯลฯ ตาม
ตัวอย่างนี้ ห. เป็นอักษรที่มีอยู่ในทุกพฤติการณ์ซึ่งถ้า
ขาดไป ผ. ก็ไม่เกิดขึ้นได้ ดังนี้ ห. เป็นเหตุของ ผ.
วิชาอักษรถูกถือว่า “เหตุและผลย่อมมีความเกี่ยวข้อง
กันและสิ่งใดไม่มีอยู่หรือไม่เกิดขึ้นในเมื่อผลเกิดขึ้น สิ่ง
นั้นตัดออกได้เพราะมิใช่เหตุ” ถ้ายังมีปรากฏการณ์
หลายอย่างซึ่งเมื่อ ห. เกิดขึ้นแล้ว ผ. เกิดตามก็ยังไม่
อันวางใจได้แน่ชัดว่า ห. เป็นเหตุของ ผ.

ตัวอย่าง ถ้าตั้งเกดที่พองน้ำ, บนน้ำมันดินลอยบน
ผิวน้ำ, ที่รอยร้าวของแก้ว หรือระหว่างแก้วสองแผ่น
วางทับกันจะเห็นมีดีดไล่ต่าง ๆ กัน สิ่งทั้งหมดนี้เป็น

วัตถุต่างกัน แต่มีเหมือนกันอย่างหนึ่งคือชั้น (Layer) หรือแผ่นบางๆ ที่สุด จึงกล่าวได้ว่าชั้นหรือแผ่นบางๆ นั้นเองเป็นเหตุให้เกิดสิ่งต่าง ๆ

ในบางเรื่องเหตุอันแท้จริงปนอยู่กับ สิ่งอื่น ซึ่ง เป็นแต่เพียงส่วนประกอบและยังมีได้แยกให้ออกจากกันชัดแจ้งก็ยังไม่รู้ไม่ได้แน่ว่าจะอะไรเป็นเหตุแน่ เช่น น้ำตกลปรก ทำให้เกิดอหิวาตกโรค และนมตกลปรก ผัก ฯลฯ ทำให้เกิดอหิวาตกโรคเช่นเดียวกัน น้ำ นม ผัก ฯลฯ เป็นส่วนประกอบเท่านั้น จนกว่าจะแยกให้รู้แน่ว่าจะอะไรร่วมอยู่ในส่วนประกอบเหล่านี้ก็รู้เหตุไม่ได้ เพราะฉะนั้นการแยกส่วนต่าง ๆ ในปรากฏการณ์ให้ละเอียดจึงเป็นสิ่งจำเป็น

ในบางเรื่องมีแต่ ห. อย่างเดียวไม่ทำให้เกิด ผ. ยังมีสิ่งอื่นประกอบแต่ร่วมอยู่ใน ก.ข.ค. ฯลฯ ด้วยจึงจะทำให้เกิด ผ. ได้ จึงจำต้องระวังไม่ต้อนตัดสิ่งก่อนหยิบยกเอาเหตุอื่นมาด้วย เช่น ต้นไม้เกิดจากความชื้น

ประกอบกับอากาศ ในเรื่องเช่นนี้ก็อาจใช้วิธีที่กล่าว
 ในข้อนี้ได้เหมือนกัน เหตุทั้งหลายจะต้องมีอยู่ใน
 บรรดาเต็มเหตุนั่นเอง แต่ความยากยิ่งอยู่ที่ว่าคล้าย
 เหตุใดบ้างร่วมกันอยู่ในหมวดคล้ายเหตุทั้งหมด ด้วย
 ความยากนี้เองเราจึงยังค้นหาเหตุของผลบางอย่างไม่
 ได้เช่นการค้นหาวิธีบำบัดรักษาอหิวาตกโรค

ข้อ ๓ วิธีข้อนี้แตกต่างมีหลักว่า “ถ้าเหตุการณ์
 อันหนึ่งที่ปรากฏการณ์อื่นเราก็ค้นหาเหตุบังเกิดขึ้น และ
 เหตุการณ์อีกอันหนึ่งที่ปรากฏการณ์นั้นไม่บังเกิด
 ขึ้น มีพฤติกรรมทุกอย่างเหมือนกันหมด เว้นแต่มีต่างกันอยู่
 พฤติกรรมหนึ่งคือที่มีอยู่ในเหตุการณ์อันแรกเท่านั้น
 ดังนั้นแล้วพฤติกรรมที่ต่างกันนี้เอง คือเหตุหรือส่วนหนึ่ง
 ของเหตุของปรากฏการณ์อันนั้น ”

ตัวอย่างถ้าวงดำดี ซึ่ง เบา กับ กรวด ก้อน หนึ่ง ซึ่ง
 หนักถ่วงบนพื้นจากที่สูงเท่ากันและพร้อม ๆ กัน ก้อน
 กรวดจะตกถึงพื้นก่อนดำดี อะไรเป็นเหตุให้ดำดี (ของ

เขา) ตกช้ากว่าก้อนกรวด (ของหนัก) การตกช้าของด้ายเป็นปรากฏการณ์ที่ต้องค้นหาเหตุ ต้องวางให้ตั้งทั้งสองลงจากห้องซึ่งอากาศเข้าออกได้ ผลจะเป็นดังกล่าวแล้ว (เหตุการณ์อันแรก) แต่ถ้าด้ายอากาศออกจากห้องนั้นให้หมด และมีให้มุ้งของอากาศเข้าออกได้เลย แล้ววางตั้งทั้งสองลงตั้งเท่าอีก ผลจะปรากฏว่าตั้งทั้งสองตกลงยังพื้นพร้อม ๆ กัน (เหตุการณ์ที่สอง) ในเหตุการณ์ทั้งสองนี้ทุกสิ่งเหมือนกัน ผิดแต่อันที่สองไม่มีอากาศ ตามกฎที่กล่าวข้างต้นจึงลงความเห็นได้ว่า “ความต้านทานของอากาศเป็นเหตุให้ของเบาตกลงช้ากว่าของหนัก”

ตัวอย่าง ไม่ต้องท่อนวางทับกันเฉย ๆ ไม่ทำให้เกิดความร้อนได้ แต่ถ้าถูกันเข้าจะเกิดความร้อน พฤติการณ์ที่ต่างกันทั้งสองเหตุการณ์นี้คือการถูกันของไม้ นอกนั้นเหมือนกัน ตามหลักข้างต้นเห็นได้ว่าการถูกันทำให้เกิดความร้อน เพื่อให้แน่นอนยิ่งขึ้น ลองเอา

น้ำแข็ง ๒ ก้อนถกกันจะเกิดความร้อนขึ้นเหมือนกันโดยที่
น้ำแข็งละลายแม้ทั้ง ๆ ที่อากาศเย็นที่สุดหรือจะทดลอง
ดูในที่ ๆ ปราศจากอากาศก็จับได้เหตุผล เช่น เดียว กัน
แต่ถ้าวางขีดหรือทับกันไว้ในที่ ๆ อากาศเย็นเท่ากับน้ำ
แข็งหรือที่ไม่มีอากาศน้ำแข็งจะไม่แดง อากาศ ละเอียด
พฤติกรรมที่ต่างกันคือการถกกัน

ข้อ ๔ วิถีข้อแตกต่างดังที่กล่าวแล้ว ใช้ ได้ ใน
เมื่อทำให้เหตุการณ์ต่างกันโดยพฤติกรรมอันหนึ่งเช่น
เหตุการณ์อันแรก “ไม่ถกกัน” พฤติกรรมที่สองมี
“การถก” แต่การนี้อาจเป็นว่าในการค้นคว้าหา (ปรา
กฏการณ์) ในเหตุการณ์บางอย่างไม่อาจเปลี่ยนแปลง
พฤติกรรมได้ดั่งนั้นเสมอไป จึงมีวิถีที่ ๓ คือวิถีผสม
ของวิถีทั้งสองข้างต้นซึ่งมีหลักว่า “ถ้าเหตุการณ์ต้อง
หรือมากกว่าสองอย่างขึ้นไปเกิดขึ้น มีพฤติกรรมอัน
หนึ่งเท่านั้นเหมือนกัน แต่ต้องหรือมากกว่าสองเหตุ

การขึ้นไปซึ่งปรากฏการณ์นั้นไม่เกิดขึ้นไม่มีพฤติกรรมเหมือนกันเว้นแต่ต่างกันที่ไม่มีพฤติกรรมอันนั้น (คือที่มีร่วมในพฤติกรรมพวกแรก) ดังนั้นแล้วพฤติกรรมซึ่งเหตุการณ์ทั้งสองจำพวกต่างกันนั้นเองคือผลหรือเหตุหรือส่วนสำคัญอันหนึ่งของเหตุแห่งปรากฏการณ์อันนั้น” หลักอันนี้จะเป็นที่เข้าใจได้ชัดเจนจากอักษรประกอบและตัวอย่างดังเช่นต่อไปนี้

สมมติให้ ก.ข.ค.ง. ๑๓๓ เป็นพฤติกรรมคล้ายเหตุ (ก), (ข), (๓), (ค), (ง) ๑๓๓ เป็นพฤติกรรมคล้ายผลที่เกิดต่อเนื่องพฤติกรรมคล้ายเหตุข้างต้นนั้น เมื่อเรียงเหตุเข้าเป็นสองตอนแล้วจึงพิจารณาให้

เหตุการณ์ชุดที่ ๑

| เหตุ | ผล |
|--------|----------------|
| ก.ข.ค. | (ก), (๓), (ค) |
| ก.ง.จ. | -(ก), (ง), (จ) |
| ก.ข.ด. | (ก), (๓), (ด) |

เหตุการณ์ชุดที่ ๒

| | |
|--------|---------------------|
| เหตุ | ผล |
| ก.ข.ค. | (ก), (ข), (ค) |
| ข.ค. | (ข), (ค) |

พิจารณาอักษรภาพข้างบนนี้จะเห็นว่า ก. เป็นเหตุของ (ก)

ตัวอย่าง ได้เคยมีความเห็นและโต้เถียงกันว่าการบูดเป็นฟอง (Fermentation) ของสิ่งต่าง ๆ เกิดจากเซลล์ตัวเห็ดที่มียอยู่ในอากาศ จึงได้มีการทดลองเก็บน้ำผลองุ่นที่ สะอาดหรือต้มแล้วไว้ในแก้วที่ไม่มีอากาศปรากฏว่าน้ำองุ่นนั้นไม่บูดเลยแม้ว่าทิ้งไว้นาน ๆ แต่พอปล่อยให้อากาศแม้แต่เล็กน้อยเข้าไปในหลอดก็เกิดบูดราขึ้น การคองหรือหมักข้าวกับแป้งเชื่อทำให้เกิดบูดราเป็นสุรามีสันธุ์นี้เองด้วยได้รับอากาศธรรมดาเพื่อที่จะค้นคว้าต่อไปว่า อากาศ อย่างไร จึง จะไม่ทำให้เกิดบูดรา ได้ทดลองปล่อยให้อากาศผ่านท่อซึ่งร้อน

เป็นไฟเข้าไป ผลปรากฏแม้จะมีอากาศเข้าไปก็ไม่มีการบวรา^ฐ จึงทำให้เชื่อได้ว่าในอากาศนั้นมีอะไรบางอย่างที่ถกความร้อนเผาตายไปและอาจไม่ทำให้เกิดการบวรา^ฐได้ ดังนั้นคือเช็ดตัวเห็ดรา

ในอากาศธรรมดา^ฐมีเช็ดตัวเห็ดรามากมาย ถ้าทำตายหรือกรองตัว^ฐเช็ดให้หมดแล้วอากาศนั้นก็ไม่ได้ทำให้เกิดการบวรา^ฐได้ ฮอปฟ์แมนก็กรองอากาศด้วยปุยขนสัตว์ และแม้อากาศนั้นจะได้ผ่านเข้าหรือปะปนสิ่งใดก็ไม่อาจให้เกิดการบวรา^ฐได้

ในการทดลองที่เกิดบวรา^ฐ มีสิ่งที่เหมือนกันอยู่อย่างหนึ่งคืออากาศธรรมดา (เช็ดเห็ดรา) ผ่านเข้าไปได้ ปรากฏการที่เกิดขึ้นคือ การบวรา^ฐ ในการทดลองที่เหตุการณ์ไม่เกิด (ไม่บวรา^ฐ) มีสิ่งที่เหมือนกันคืออย่างหนึ่งการที่อากาศธรรมดาถูกแปรสภาพให้ไม่มีตัว^ฐเช็ดเห็ดรา จึงเป็นอันลงความเห็นได้ว่า ตัว^ฐเช็ดเห็ดราในอากาศเป็นเหตุแห่งความบวรา^ฐ

ทั้งสามวิธีที่กล่าวมาแล้วนี้เป็นวิธีค้นหาเหตุและผล
 ของเหตุการณ์ต่างๆว่าอะไรเป็นเหตุผลของกันและกัน
 เป็นเบื้องต้นของวิธีหาเหตุผลในวิทยาต่างๆ กล่าวคือ
 ในวิทยาทั้งปวงนั้น เบื้องต้นเราทราบข้อเท็จจริงต่างๆ
 อย่างหยาบ ๆ เป็นต้นว่าความร้อนทำให้แฉะต่าง ๆ
 ขยายตัว แฉะที่ได้ยินอาศัยอากาศเป็นต้นพาดังมา
 นี้ การรู้ไม่ต้องท่อนทำให้เกิดความร้อนขึ้น ฯลฯ แต่
 ยังหาทราบละเอียดไปไม่ว่าเหตุและผลนั้น มีส่วนต่อกัน
 อาจวัดอาจคำนวณเป็นตัวเลขได้อย่างไร ยังไม่ทราบ
 ว่าความร้อนเท่านั้นเท่านั้นทำให้แฉะขยายตัวไปเท่าไร ไม่
 ทราบว่าถ้าอากาศมีน้อยแฉะจะเบาตงหรือเท่ากับ
 อากาศมาก การรู้แรงกับถ้อยความร้อนเกิดขึ้นเท่า
 กันหรือมากน้อยกว่ากันเป็นจำนวนเท่าไร ฯลฯ รวม
 ความว่าสามวิธีแรกนั้นไม่สามารทำให้รู้ วัดจำนวนอัน
แน่นอนของเหตุผลได้ เป็นหน้าที่ของวิธีต่อไปนี้ใน
 การที่จะวัดหรือคำนวณผลของเหตุเช่นที่กล่าวแล้ว

ข้อ ๕ วิธีการเปลี่ยนแปลงร่วมกัน มีหลักว่า “ปรากฏการณ์ใดที่เปลี่ยนแปลงไปในลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง ในเมื่อปรากฏการณ์อีกอันหนึ่งเปลี่ยนแปลงไปในลักษณะเฉพาะบางลักษณะ ย่อมเป็นเหตุหรือผลหรือไม่เช่นนั้นก็เกี่ยวข้องกันในข้อเท็จจริงแห่งการเป็นเหตุผลของปรากฏการณ์อันนั้น”

เราอาจแยกวิชาทั้งหลายออกเป็นสองจำพวก คือ จำพวกที่เหตุและผลอาจคำนวณความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันได้เป็นจำนวนเลขจำพวกหนึ่ง และที่ไม่อาจคำนวณความสัมพันธ์เป็นจำนวนได้จำพวกหนึ่ง นักปราชญ์ทางวิทยาศาสตร์ต่าง ๆ ได้พยายามที่จะคำนวณเหตุผลดังกล่าวแล้ว เช่นการพยายามคำนวณความรู้ตั้งทางประด่าทเป็นต้น จะเป็นประเภทใดก็ตามวิธีการเปลี่ยนแปลงร่วมกันก็ยังคงให้ได้ อนึ่งวิธีทั้งด้ามที่กล่าวแล้ว และวิธีนี้ย่อมต้องอาศัยกันและกัน

ในสิ่งที่วัดหรือคำนวณได้ วิธีนี้ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องช่วยเหตุอวิชช^{๕๕} แต่ยังให้ความรู้พิสดารซึ่งไม่อาจใช้วิชช^{๕๕}ค้นคว้าได้ และในสิ่งที่ไม่วัดหรือคำนวณเป็นตัวเลขได้วิธีนี้ก็ใช้ได้ สำหรับเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงของเหตุและผล

ตัวอย่าง ๑ การถนัดของท่อนเข้าด้วยกันทำให้เกิดความร้อน ถ้าใช้กำลังถ^{๕๖}แรงมากความร้อนก็มาก ถ้าใช้กำลังถ^{๕๖}น้อยความร้อนก็น้อย เปลี่ยนแปลงตามกฎข้างต้น นี่เป็นตัวอย่างง่ายๆ ของวิธีนี้ที่แสดงว่าการถ^{๕๖}กันเป็นเหตุของความร้อน

๒. สมมติว่ายังไม่ได้ใช้วิธีก่อนๆ ค้นเหตุของเสียงว่ามีอากาศเป็นสะพานเราอาจใช้วิธีนี้ได้คือ แทนที่จะตั้งในที่ที่ไม่มีอากาศเลย ลองตั้งในที่ว่างซึ่งมีอากาศแค่น้อยเราจะได้ยินเสียงแต่เบาๆ และถ้าเพิ่มอากาศในที่นั้นให้แน่นขึ้นเสียงก็ได้ยินชัดขึ้น มาก ตาม ถัดลงของความแน่นของอากาศ

๓. ในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงเป็นระยะเวลา มาก บ้างน้อย บ้าง เราอาจค้นหาอีกสิ่งหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปในระยะเวลาเดียวกัน และอาจลงต้นนิษฐานได้ว่าสิ่งทั้งสองเกี่ยวข้องเป็นเหตุผลของกันและกัน เช่น หน้าขึ้นน้ำตง ถ้าพระอาทิตย์พระจันทร์และโลกอยู่ในเส้นตรงเดียวกัน โลกอยู่ในระหว่างกลางน้ำก็ตง และถ้าพระอาทิตย์พระจันทร์อยู่ข้างเดียวกันน้ำก็ขึ้น เปลี่ยนแปรไปได้ เวลาตรงกันดังนี้ จึงเป็นที่เชื่อกันว่าน้ำขึ้นน้ำตงเป็นผลของการหมุนของโลกและพระจันทร์อันทำให้เกิดความดึงดูดโลก (น้ำ) มากน้อยต่างกัน

บทที่ ๕

วิธีสมมติ

(Method of Hypothesis)

ข้อ ๑. วิธีต่างๆ ที่กล่าวไว้ในบทก่อนก็ดี หรือในการค้นเหตุแห่งปรากฏการณ์ก็ดี ย่อมอาศัยหลักทำนายเดื่อนำปรากฏการณ์อื่น นั้น มา สอดส่อง ตาม วิธีต่างๆ ข้างต้น เพื่อทดสอบดูว่าข้อสมมตินั้นจะลงกันได้กับปรากฏการณ์นั้นๆ หรือไม่ หลักทำนายนี้เรียกว่า “ข้อสมมติ” และวิธีสอดส่องเรียกว่า “วิธีสมมติ”

วิธีนี้ได้แก่วิธีอนุมานนั่นเอง ข้อสมมติได้แก่ประโยคใหญ่ ปรากฏการณ์ที่จะสอดส่องได้แก่ประโยคเล็ก ถ้าการสอดส่องลงกันได้กับข้อสมมติ ข้อสมมตินั้นก็เป็นหลักที่ถูกต้องสำหรับปรากฏการณ์นั้น คือเป็นเหตุผลของสิ่งที่สอดส่อง ถ้าลงกันไม่ได้ก็ตั้งข้อสมมติใหม่ พิจารณาตัวอย่างบทก่อนจะเห็นว่าเป็นดังกล่าวนี้

ข้อสมมติที่ยกขึ้นเพื่อตอบส่วนนั้นกระทำโดยตั้งเหตุ
 ข้อสมมติว่ามีอยู่จริง โดยคำนึงว่าผล คือ ปรากฏการณ์
 นั้น ๆ ได้เกิดจากเหตุ นั้น ๆ แต่ยกเอาเหตุการณ์
 ต่าง ๆ ที่ปรากฏ เกี่ยวแก่ปรากฏการณ์อันนั้นมาตอบ
 ส่วน วิธีนี้เป็น การสาธตเหตุ ไม่ว่าจะในทางวิทยา
 ศาสตร์หรือเหตุการณ์สามัญ

ตัวอย่าง ภูเขาไฟระเบิดออกมา (ปรากฏการณ์)
 มีความร้อนมาก (ผล) เราตั้งข้อสมมติว่าภายในโลก
 มีความร้อนระอุอย่างยิ่ง (เหตุ) แต่เราไม่สามารถ
 ไปค้นความจริงภายในโลกให้เห็นที่จริงโดยทาง ประ
 สาท หรือเครื่องวัดได้ จึงต้องนำเหตุการณ์หรือ
 ข้อเท็จจริงที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ให้มากอย่างที่สุด มาตอบ
 ส่วนเช่น น้ำพุบางแห่งมีความร้อน ในบ่อหรืออุโมง
 ถ้ำยังลงไปลึกก็ยังมีความร้อน แร่ธาตุต่าง ๆ ที่ภูเขา
 ไฟระเบิดออกมาก็ร้อนแต่ร้อน ๆ ธรรมดา เหตุการณ์
 ต่าง ๆ ดังนั้นแต่ต่างกันได้กับข้อสมมติ คือว่าถ้าภายใน

โลกไม่มีความรอบจริง เหตุการณ์ต่างๆ ก็เป็นเช่นนั้น
ไม่ได้ เมื่อไม่มีเหตุการณ์ใดแย้งชัดกับข้อสมมตินี้แล้ว
ข้อสมมตินี้ก็กลายเป็นความจริงว่า “ภายในโลกมี
ความรอบอย่างยิ่ง” ดังนี้เป็นตัวอย่าง

ข้อ ๒ ข้อเท็จจริงเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องแล้ว เกี่ยวแก่
ประวัติศาสตร์ ความผิดทางอรรถคดี ความเปลี่ยนแปลง
ทางชีววิทยา ชرنวิทยา ฯลฯ ก็อาจใช้วิธี
สมมติค้นหาเหตุได้เช่นเดียวกัน ในกรณีเหล่านี้เรา
ทายเหตุใดเหตุหนึ่ง หรือ หลายเหตุร่วม กันว่าเป็นสิ่ง
อธิบายปรากฏการณ์ที่เรากำลังพิจารณาด้วยชั้นมา
อธิบายเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์นั้น ตามทางแห่ง
เหตุซึ่งได้มาจากวิชื่อนุমান ถ้าข้อเท็จจริงลงกันได้หรือ
ไม่ก็เป็นเหตุให้เรารู้เหตุผลได้

ตัวอย่าง เข้าวันหนึ่งเรามาบ้าน ไม่เห็นมีใครอยู่ที่
นั้น แต่เห็นทุกสิ่งในบ้านผิดปกติ เป็นต้นว่าตุ้มเบ็ดของ
กระจุกกระจายอยู่ในห้อง ฯลฯ เราถามตัวเองว่าอะไร

ทำให้เป็นเช่นนั้น ทางที่เป็นได้มีว่าผู้ร้ายชนบ้าน (เหตุ
อธิบายปรากฏการณ์ของกระจาย) แล้วเราก็กักเหตุ
ปริวารของการชะโมยชนบ้านมาพิจารณาว่า ของหาย
หรือไม่? ญาแจกกงัดหรือไม่? ห้องอื่นมีร่องรอยว่า
คนเข้าไปหรือไม่? ฯลฯ พิจารณาไปทุกอย่างอันเป็น
การกระทำของผู้ร้าย ถ้าเห็นว่าเป็นดังนั้นจริงก็ถึง
ต้นนิษฐานได้ว่าเหตุที่หายนั้นเป็นความจริง ถ้าไม่ได้
ความดังนั้นก็หายเหตุอื่นต่อไปเช่นเด็กเดินชนให้เดินไป
อย่างนั้น แล้วพิจารณาร่องรอยของการกระทำของ
เด็กว่าเป็นจริงตามปรากฏการณ์เฉพาะหน้าหรือหาไม่
เช่นครั้งสุดท้ายที่ห้องเรือนปกติมีเด็กหรือไม่ ของวาง
ที่วางเกะกะเข้าลักษณะเด็กเดินหรือไม่ ฯลฯ ถ้าไม่ได้
ความว่าเป็นเด็กเดินก็พิจารณาเหตุอื่น ๆ ต่อไปในทำ
นองเดียวกัน

เราเห็นศพคนนอนอยู่ในคู ความตายเป็นผลของ
หลายเหตุ อาจเป็นลูกฆ่า ฆ่าตัวตาย ตายโดยอุบัติเหตุ

เหตุ ในการค้นคว้าว่าอะไรเป็นเหตุแห่งการตายเราก็ ยกเหตุใดเหตุหนึ่งขึ้นพิจารณาก่อน พิจารณาดับต่าง ค้นหลังจากปรากฏการณ์ เช่นฆ่าตัวตายเอง ถ้าฆ่า ตัวตายจะต้องฆ่าในที่เช่นนั้นหรือไม่ มีบาดแผลฟกช้ำ ที่กำนคอ แสดงว่าผู้ตายไม่ฆ่าตัวเองเพราะไม่ทำเช่นนั้นต่อตัวเองได้ ฯลฯ การตั้งข้อสมมติขึ้นพิจารณา ทำนองนี้ทำให้สาวไปถึงเหตุอันแท้จริงได้ การที่ทนาย ความซักความในศาลย่อมอาศัยทายเหตุต่าง ๆ ตามที่ อาจเป็นไปได้^๕

ข้อ ๓ พึงเห็นได้ว่าหลักที่ทายหรือยกขึ้นสมมติอัน หนึ่ง ๆ ย่อมนำทางแห่งการค้นคว้า เราชอบผลต่าง ๆ กับเหตุสมมติแต่ก็ทำการดังเกิดไปด้วย ถ้ายิ่งปรากฏ ว่ามีผลต่าง ๆ มากอย่าง ที่ดง กัน กับ ลักษณะ ของ เหตุ สมมติ เหตุสมมตินั้นก็ยิ่งใกล้ความจริงขึ้น ในกรณี ศัพทอนในคู ถ้าปรากฏว่ามีรอยถูกคัตซึ่งผู้ตายทำแก่ตัว เองไม่ได้ มีรอยถูกมีคมมาทังไว้ มีรอยแสดงการค่อ

ดี ๆ ๗๓ อันเป็นลักษณะของ “การถูกฆ่า” การถูกฆ่าก็
โกธต์ความจริงยิ่งซน

ที่จะลงต้นนิษฐานว่าเหตุสัมมติเป็นความจริงได้นั้น
จะต้องไม่มีข้อเท็จจริงใด ซัดแย้ง กับ ลักษณะ แห่ง เหตุ
สัมมตินั้นจะต้องมีข้อเท็จจริงทุกอย่าง ซึ่ง เกี่ยวข้อง แก่
เรื่องนั้น แต่แม้กระนั้นก็ตักที่จะลงต้นนิษฐานว่าเหตุ
สัมมติเป็นเหตุจริงก็ยังไม่ได้ เพราะอาจมีเหตุอื่นซึ่งมี
ลักษณะคล้ายกัน ในกรณีของในห้องกระจุยกระจาย
อาจเป็นว่ามีคนแกดงทำให้เห็นว่าเป็นเด็กในบ้านเด่นซกซน
เพื่อให้ทำโทษเด็กก็ได้ จึงจะต้องสืบค้นให้ละเอียดที่สุด
ที่จะทำได้ เพราะอย่างไรก็ดีเหตุที่คล้ายกันที่สุดก็มักจะ
ต้องมีลักษณะแตกต่างกันไม่มากนักน้อย (โปรดเทียบ
คุณสัมมติกับลักษณะพิเศษที่ที่ว่าด้วย ลักษณะ ทั้ง ห้า
ของเทอม) วิธีการของตำราจดับและวิธีการของการ
สืบพยานในโรงศาลเป็นตัวอย่าง อันดี ของวิธี สัมมติ
แม้วิธีการค้นคว้าในวิทยาศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน

ข้อ ๔ ข้อสมมติที่ตั้งขึ้นเป็นเกณฑ์ข้อบ่งนั้นใช้
 ว่าจะไม่หักเกณฑ์มิได้ ข้อสมมติที่จะยกมานั้นจะ
 ต้องมีลักษณะทางวิทยาการ กล่าวโดยทั่วไปลักษณะ
 ของข้อสมมติที่จะนับว่ามีลักษณะทาง วิทยาการ นั้น จะ
 ต้องเป็นข้อสมมติที่อาจนำเอาข้อเท็จจริงมาพิสูจน์ โดย
 วิชิตนุমানได้ เช่นในตัวอย่างที่ยกข้างต้นจะตั้งข้อ
 สมมติว่าผีเป็นผู้ตกของใน ห้อง และทำให้ ของ กระจัด
 กระจาย ข้อสมมตินี้หาใช่ข้อสมมติทางวิทยาการไม่
 เพราะไม่สามารถพิสูจน์ได้ว่าการกระทำของผีเป็นอย่าง
 ไร ไม่สามารถรู้ได้ว่าผีเคยทำเช่นนั้นมาแต่จริงหรือ
 ไม่ อีกประการหนึ่งข้อสมมติจะต้องไม่ขัดแย้งกับ
 หลักวิชาใด ๆ

แม้จะมีลักษณะดังกล่าวแต่ก็ดี ข้อสมมตินี้จะ
 กลายเป็นหลักที่รับว่าถูกต้องได้นั้น

๓. จะต้องเป็นข้อสมมติกว้างขวางพอที่จะคลุมถึง
 ข้อเท็จจริงทั้งหมดที่นำมาสอบ

๒. เกียรติของเบ็น ข้อสัมมตติ ที่ตงกันได้ ด้วย วิชิตนุ-
มานกับข้อเท็จจริง

๓. ข้อสัมมตติจะต้องเข้ากันได้กับความรู้ อื่น ๆ

๔. ข้อสัมมตตินี้จะต้องเป็นข้อสัมมตติอันเดียวไม่มี
ข้อสัมมตติอื่นอีกที่จะมาอธิบายข้อเท็จจริงที่นำมา สอบ
สวนนั้น ๆ

บทที่ ๒

ทุตรรก

ข้อ ๑ ทุตรรกคืออะไร กฎเกณฑ์ทั้งหลายที่ได้กล่าวมาแล้วก็เพื่อให้การหาเหตุผลถูกต้อง ซึ่งการคิดตามเหตุผลจะต้องเดินตามนั้น ถ้าหากการคิดหรือการแต่งความคิดออกมาชัดหรือผ่านกฎเกณฑ์ การคิดนั้นก็พลอยผิดไปด้วย ความผิดนี้เองเรียกว่าตุตรรก

ข้อ ๒ ประเภทของตุตรรก ความผิดซึ่งเกิดขึ้นในการแต่งเหตุผลนั้นมีที่มาต่าง ๆ กัน แต่ถ้ารวมกันเข้าก็คงได้ ๒ คือผิดเพราะคิดผิดประการหนึ่ง เมื่อคิดผิดเช่นนี้การแต่งออกก็ย่อมแต่งความคิดที่ผิดออกมาด้วย อีกประการหนึ่งความคิดถูกแต่การแต่งความคิดผิดไป การแบ่งประเภทตุตรรกจึงมีอยู่ ๒ เช่นกัน คือ ตุตรรกตาม ตรรกศาสตร์และ ตุตรรกตาม ^๕ _๕ เนื้อเรื่อง

๓. ทศวรรษตามศวรรษศาสตร์ หรืออีกอย่างหนึ่งว่า ทศวรรษเกี่ยวแก่ภาษา เกิดแต่การแต่งตั้งข้อความออกมาผิด คือผิดจากความคิดที่ตองด้วยเหตุผล

๒. ทศวรรษตามเนื้อเรื่องนั้น ไม่ใช่เกิดจากการแต่งตั้ง แต่เกิดจากเนื้อความหรือเนื้อเรื่องที่แต่งตั้งนั้น ๆ ทั้ง ๆ ที่การแต่งตั้งถูกต้อง

ตอนที่ ๓ ทศวรรษตามศวรรษศาสตร์ หรือเกี่ยวแก่ภาษา

ข้อ ๓ ทศวรรษตามศวรรษศาสตร์แยก ออกเป็น ๒ ชนิดคือ ทศวรรษตามศวรรษศาสตร์แท้ ๆ โดยฝืนกฎทั้ง ๘ ของห้วงนี้คงได้กล่าวมาแล้ว

๑. ทศวรรษเพราะมี ๔ เทอม ผิดกฎข้อ ๓

๒. ทศวรรษเพราะเทอมร่วมไม่แต่งตั้ง ผิดกฎ

ข้อ ๓

๓. ทศวรรษเพราะผลแต่งตั้งเทอมซึ่งเหตุไม่ได้แต่งตั้ง ผิดกฎข้อ ๔

๔. ทศตรรกเพราะเหตุปฏิบัติ.....ผิดกฎข้อ ๕

และ ๖

ส่วนทศตรรกเพราะผิดกฎข้อ ๗-๘ ก็อยู่ใน ๔ ข้อนี้
ส่วนทศตรรกเพราะผิดกฎข้อ ๒ นั้นไม่น่าจะมีได้ ถ้ามี
ก็เรียกได้ว่าผิดกฎข้อ ๒

ข้อ ๔ ทศตรรกตามตรรกศาสตร์อีก ชนิดหนึ่ง
เรียกว่าทศตรรกคล้ายผิดตรรกศาสตร์ คือไม่ผิดกฎทั้ง
๗ ตรง ๆ เป็นแต่ผิดอย่างแฝง ๆ ระหว่างภาษากับ
ตรรกศาสตร์มี ๖ ชนิดดังจะได้กล่าวในตอนนี้

๑. ทศตรรกเทอมพ้อง (Fallacy of Equivocation)
๒. ทศตรรกรูปความ (Fallacy of Amphibology)
๓. ทศตรรกทัวจำนวน (Fallacy of Composition)
๔. ทศตรรกแบ่งจำนวน (Fallacy of Division)
๕. ทศตรรกน้ำหนักคำ (Fallacy of Accent)
๖. ทศตรรกชนิดคำ (Fallacy of Figure of Speech)

ข้อ ๕ ทุตรรกเทอมพ้อง หรือ ทุตรรกสองง่าม

จงพิจารณาดังต่อไปนี้

๑. สิ่งที่ทำคามิได้นั้นใคร ๆ ก็ต้องการ ปากกาที่
ชำรุดแตกเป็นสิ่งที่ทำคามิได้ เพราะฉะนั้นปากกา
ชำรุดเป็นสิ่งที่ใคร ๆ ต้องการ

๒. การทำให้ผู้อื่นได้รับทุกข์เวทนาได้ชื่อว่าทำผิด
ศีลธรรม ผู้คุมนักโทษทำให้นักโทษได้รับทุกข์เวทนา
เพราะจำจองนักโทษด้วยโซ่ตรวน เพราะฉะนั้นผู้คุม
นักโทษได้ชื่อว่ามีหน้าที่ทำผิดศีลธรรม

๓. สิ่งที่เกิดความตื่นเปิดองไม่ควรให้มีไว้
พระพุทธรักษาเป็นสิ่งที่เกิดความตื่นเปิดองที่
ต้องบำรุง

เพราะฉะนั้นพระพุทธรักษาเป็นสิ่งที่ไม่ควรจะมีไว้

จะเห็นได้ว่าในตัวอย่างที่ ๑ เห็นได้ชัด ๆ ว่าเทอม
ร่วม “สิ่งที่ทำคามิได้” เป็นเทอมพ้องคือในประโยค

ใหญ่หมายความว่า “มีค่ามาก” ในประโยคเด็กหมายความว่า “ไม่มีราคาค่างวดอะไร” จึงเป็นผิด

ในตัวอย่างที่ ๒ “การทำให้ผู้อื่นได้รับทุกข์เวทนา” นั้นพ้องกันอย่างสนิทกว่าตัวอย่างที่ ๓ แต่ความหมายในประโยคใหญ่แตกต่างจากในประโยคเด็ก ความเห็นอาจถูกผิดแล้วแต่ ชั้นสูง คำ ของการ ทำให้ ได้รับ ทุกข์ เวทนาในประโยคเด็ก

ในตัวอย่างที่ ๓ เถอม “สิ่งที่ให้ความสิ้นเปลืองนั้น” เป็นเถอมพ้องซึ่งมีความหมายไปคนละทางทีเดียว เถอมแรกในประโยคใหญ่หมายถึงการเปลือง ทั้ง การ ก่อให้ เกิดสิ่งนั้น ๆ และทั้งเมื่อเกิดมีสิ่งนั้น ๆ แล้วผลของสิ่งนั้น ๆ ก็ให้เกิดความสิ้นเปลืองอีก ส่วนในประโยคเด็กหมายถึงการ สิ้น เปลือง ฉะเพาะ การ บำรุงให้ เกิดมี หรือดำรงอยู่เท่านั้น แต่ผลของสิ่งนั้น (ศาสตร์นาพุทธ) หาได้ให้สิ้นเปลืองไม่ พุทธศาสนายังงผลให้เกิดความ มั่งคั่งสมบูรณ์แก่ผู้ปฏิบัติเสียอีก ฉะนั้นเถอม “สิ่งที่ให้

เกิด ความ ตื่นเป็ดอง ” จึงเป็นเทอมพ้องอย่างตนิทจน
เกอบเป็นคณตะเทอม

เพราะฉะนั้นท่านจึงอธิบายว่า ทตรรกเทอมพ้อง
นี้ได้แก่การใ้เทอมที่มีใจความแต่ตองขึ้นไป เทอม
พ้องนี้ (ก) จะเป็นเทอมใด ๆ ก็ได้แต่โดยมากเป็นเทอม
ร่วมซึ่งใจความต่างกัน ในประ โยคเหตุ ดังตัวอย่าง
ข้างต้น

(ข) หากจะแปลงความเตียใหม่ให้เทอม พ้องได้
ใจความทางตะประ โยคก็จะได้ใจความทั้ง ๒ ห้วงนี้ หรือ
๔ เทอม

(ค) ความพ้องของเทอมอาจมากน้อยแต่ัวแต่ห้วง
นี้กันนี้ ๆ อย่างไรก็ตามก็พอวินิจฉัยได้จากความที่ไม่
น่าเชื่อนั้น ๆ

ด้วยเหตุที่จะบู้องกันความ เข้า ใจผิดเกิดแต่ความ
พ้องของเทอมเช่นนี้เองก่อนจะใ้เทอมพ้องในเรื่องใด ๆ

โดยเฉพะอย่างยิ่งในเรื่องกฎข้อบังคับต่าง ๆ จึงต้อง
ให้คำไขความเสียก่อน

ข้อ ๖. (๒) ทุจริตความพ้องหรือทุจริตไวยา
กรณ์ ทุจริตประเภทนี้ต่างกับประเภทที่ ๓ ข้างต้นคือ
เทอมหรือคำต่าง ๆ ที่กล่าวไม่พ้องแต่ว่าลักษณะ การ
แต่งประโยคจากคำนั้น ๆ ทำให้เกิดความได้หลายทาง
หลายแง่ จึงเรียกว่าความพ้อง และความผิดเกิดจาก
การแต่งประโยคซึ่งผิดหลักไวยากรณ์จึงเรียกว่าทุจริต
ไวยากรณ์ก็ได้ ในที่นี้ถ้าจะอธิบายหลักกันผิดไว้ก็จะ
เป็นการอธิบายไวยากรณ์ไปซึ่งผิดความ ประสงค์ ของ
หนังสือนี้ จึงจะยกตัวอย่างไว้เท่านั้น

ตัวอย่างที่ ๓ เกิดจากใช้คำหรืออนุประโยคขยาย
ไม่ตายตัว เช่น (ก) พวกผมคิดถึงคุณทุกคนอย่าง
มากทีเดียว

ผู้เขียนประสงค์จะให้ทุกคนขยายพวงผม แต่ดวงผิ
ที่ไป จึงอาจคิดว่าคุณทุกคน

(ข) “บรรดาญาติและผมมีความยินดีในภาระที่คุณ
ได้รับตำแหน่งอันดีหาที่เปรียบมิได้” ยินดีหาที่เปรียบ
มิได้ หรือตำแหน่งดีหาที่เปรียบมิได้ (ความจริง
ตำแหน่งนี้ดีกว่าตำแหน่งเก่า แต่ไม่ใช่ดีกว่าทุก
ตำแหน่ง)

(ค) หนังสือพิมพ์ฉบับหนึ่งลงข่าวว่า “ฟ้าผ่า
เจดีย์ทองคำวัดมหารณพี” เจดีย์ทองคำหรือยอดทองคำ
ของเจดีย์ อาจตีความไปได้ทั้งสองทาง

(ง) “พระยานออกจากบ้านไปและได้เห็น กระจับ
ของพระยานและกระจับของโจทก์ซึ่งจำเลยลงไป ตี
ความว่าจำเลยลงกระจับของโจทก์และของพระยานไปก็
ได้ หรือว่าจำเลยของโจทก์ไปก็ได้ ถ้าพูดว่า “.....
เห็นกระจับของโจทก์ซึ่งจำเลยลงไปและ (เห็น) กระจับ
ของพระยาน” ดังนี้จะไม่น่าสงสัย

ตัวอย่างที่ ๒ เกิดแต่เป็น ประชาน และ กิริยา เช่น
“คนมั่งมีและคนจนต้องเมตตาอ่อนน้อมต่อกัน” จะ
 หมายความว่าให้คนมั่งมีเมตตาและอ่อนน้อมต่อคนจน
 คนจนเมตตาและอ่อนน้อมต่อคนมั่งมี หรือคนมั่งมี
 ต้องเมตตาคนจน คนจนต้องอ่อนน้อมต่อคนมั่งมี ได้
 ทั้ง ๓ ทาง

ตัวอย่างที่ ๓ เกิดจากละคำ

(ก) คนอ้วนและคนผอม

(ข) ดำกับสีดองหน อาจตีความว่าเป็น ๑๔
 หรือ ๑๓ ก็ได้

ข้อ ๗ (๓) ทศวรรกทวิจำนวน

ตัวอย่างที่ ๓. หนังสือที่ใส่ในโรงเรียนทุกเล่มราคา
 ไม่เกิน ๓ บาท หนังสือเล่มนี้ ๑๕๐ เป็นหนังสือ
 ที่ใส่ในโรงเรียน

∴ หนังสือเล่มนี้, เล่มนี้ ๑๕๐ ทั้งหมดรวมกัน
 ราคาไม่เกิน ๓ บาท

ตัวอย่างที่ ๒ นาย ก. ซึ่งเป็นคนในเมืองนี้เป็นคน
 ทุจจริต แต่นาย ข. นาย ค. นาง จ. วดๆ, วดๆ ก็เป็น
 คนเมืองนี้เหมือนกันนาย ก. คนเมืองนี้ทั้งหมดล้วน
 เป็นคนทุจจริต

จะเห็นได้ว่าเป็นการพูดผิดทั้งต้องตัวอย่าง ในตัว
 อย่างที่ ๑ ประโยคเหตุใหญ่หมายความว่า เอาหนึ่งดื้อแต่ละแถม
ราคาไม่เกิน ๓ บาท แต่ประโยคอ้างหมายความว่า หนึ่งดื้อ
ทุกแถมรวมกัน จึงเกิดมี ๔ แถมขึ้น ได้ชื่อว่าเป็น
 ทู้ตรรรกัแถมพ้องอย่าง ๑ ได้เพราะ หนึ่งดื้อ ในประโยค
 เหตุและประโยคผลมีใจความไปคนละทาง ในตัวอย่าง
 ที่ ๒ ก็เช่นกัน แถมคนเมืองนี้เป็นแถมพ้อง จึงกล่าว
 ได้ว่าทู้ตรรรกัประเภทนี้เกิดได้ดังนี้ แถมหนึ่งประโยค
 เหตุเป็นแถมทั่วไปแต่ใช้ความหมายจำเพาะ ครั้นมา
 ในประโยคต่างกลับใช้ เป็นแถมหมู่เหล่ารวมกัน จึง
 นับว่าเป็นทู้ตรรรกัแถมพ้องประเภทหนึ่งได้ ที่เป็นเช่น

นี้เพราะสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นอย่างใดเพราะสิ่งนั้น สิ่งอื่น
ที่เป็นประเภทเดียวกันไม่จำเป็นต้องเป็น อย่าง นั้น ก็ ได้
ยิ่งเมื่อรวมกันเข้าแล้วอาจเป็นไปอย่างอื่น ตัวอย่างที่
ดีคือกรรมการคนหนึ่งมีความเห็นถูก ไม่แปลว่ากรรม
การทุกคนเห็นถูกเช่นกัน หรือกรรมการแต่ละคนความ
เห็นผิดไปคนละทางแต่เมื่อรวมกันปรึกษาความเห็น ผิด
ของแต่ละคนอาจเป็นช่องให้เกิดความเห็นรวมถูก ก็ได้
ในทำนองเดียวกันนี้เองกฎหมายหรือประเพณี อันหนึ่ง
อาจเหมาะสำหรับประเทศหนึ่ง เราจะอ้างไปว่าเหมาะ
สำหรับทุกประเทศไม่ได้

ข้อ ๘ (๕) ทศวรรกแบ่งจำนวน จึงดูตัวอย่างที่ ๓

ผู้ ๗ ผู้ ๘ อินตัมควรรับโทษถึงตาย

ทหารที่ไปสงครามยอมฆ่าข้าศึก

∴ ทหารที่ไปสงครามควรรับโทษถึงตาย

ตัวอย่างที่ ๒ นักเรียนชั้นมัธยม ๕๐๐ ปี

นาย ก. ก็เป็นนักเรียนในชั้นนี้

นาย ก. มีอายุรวม ๕๐๐ ปี

ตัวอย่างที่ ๓ หนังสือในห้องสมุดคนอ่านตงบกก็ไม่จบ
นิราศซึ่งมีราว ๓๐ หน้าก็เป็นหนังสือในห้องสมุด
∴ เพราะฉะนั้นนิราศเล่มนี้อ่านตงบไม่จบ

ถ้าสังเกตให้ดีจะเห็นว่าเทอมรวมในห้วงนี้ที่ผลิต
๓ นี้ในประโยคเหตุใหญ่และเหตุเล็กมีใจความต่างกัน
ในประโยคเหตุใหญ่เป็นเทอมหมุ่เหต่า ในประโยคเหตุ
เล็กและประโยคผลเป็นเทอมเฉพาะจึงเกิดความผิดชั้น
และมีลักษณะตรงกันข้ามกับทศวรรกัที่จำนวน โดยที่
อ้างส่วนเฉพาะจากสิ่งทั่วไป สิ่งทั่วไปรวมกันเป็น
อย่างนี้อย่างนี้ไปอ้างว่าส่วนประกอบต้องเป็นอย่างนั้น
ด้วยย่อมมีทางผิดได้ง่าย

ข้อ ๘ (๕) ทศวรรกันำหนักคำเกิดจาก การ ลง หนัก
หนักคำใดคำหนึ่งในประโยคผิดไปจากที่ควร เหตุผล
มีอยู่คั้งนี้คือใจความของ ประโยค ย่อม ผิด แยก กัน ไป

แล้วแต่จะถือคำใดสำคัญกว่ากัน เมื่อประสงค์จะให้
เข้าใจสำคัญทางใดเมื่อลงน้ำหนักผิดที่ใจความก็ต่างไป
เช่น ลูกที่เรียกว่าคั้นนี้คือรู้จักคุณของพ่อแม่ ถัด
น้ำหนักที่พ่อแม่ก็สำคัญความหมายของประโยคว่าการ
ไม่รู้จักคุณของผู้อื่นถ้ารู้จักคุณของพ่อแม่ก็นับว่าได้
ถัดลงน้ำหนักคำที่รู้จักคุณก็สำคัญความหมายของ
ประโยคว่าถ้ารู้จักคุณ แม้จะเป็นคุณใครก็นับว่าได้

ข้อ ๓๐ (๖) ทุตรรกระนิคคำ เป็นระนิคที่ไม่รู้

สำคัญนัก เพราะใคร ๆ ก็มักเห็นได้ง่าย ทุตรรกระนิค
นี้คือการใช้คำในไวยากรณ์ผิดไป เป็นคั้นว่าใช้คำกิริ-
ยามาเป็นนาม เอนามเป็นคุณศัพท์เหล่านี้เป็นคั้นเช่น

ตัวอย่างที่ ๑ ประกาศโฆษณาตวงว่า "เชิญคุณน้า
ค่าต ๓๐ ดต่างค์" แต่พอเข้าไปดูก็เห็นคนบกรานนี้เอง
เอาไม้คน (กิริยา) น้าในคั้นให้ดู

ตัวอย่างที่ ๒ การเลี้ยงนกเขาหรือชนไก่เป็นการ

ทรมานสัตว์ ถ้าคำนวณว่าเลี้ยงนกเราไม่ใช่นก (ของ) เขา
และไม่ได้ชนไก่แต่ไก่ชนไก่เอง จึงไม่ใช่เป็นการทร-
มาณสัตว์ดังนี้เป็นทศวรรกชนิดคำ

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างที่รวมมาเพื่อผู้อ่านวินิจฉัย

(๑) อ้ายท่านได้เท่าไร บอกไม่ได้เพราะข้าพเจ้า
ยังไม่ตาย และถ้าข้าพเจ้าตายก็พูดไม่ได้

(๒) ผมไปบักซ์ได้และกลับตอนเมืองโดยรถไฟ
และเครื่องบิน

(๓) คนมีศีลธรรมยอมไม่พูดเท็จ แต่ข้าราชการ
ผู้ปฏิบัติความลับในราชการว่าเรื่องนั้น ๆ ไม่มี จึง
เป็นคนไม่มีศีลธรรม

(๔) นายแพทย์ผ่าตัดควรได้รับโทษอาญา เพราะ
ทำให้คนไข้เจ็บปวดร่างกายในการผ่าตัด

(๕) จงทำเลขนี้ให้ดำเร็ว ก. ต้องกับสามสี่หก ค.
นกสิบตัวบินไปโดนคอตาย ๕ ตัวเหลือก็ตัว
ข. ต้องเท้าของสี่บวก ๕

(๖) ผมอ่านหนังสือนี้แล้วก็ไปโรงเรียนในวัน
พรุ่งนี้

(๗) วันที่ ๘-๑๐ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ต่อกัน
จำเลยในคดีได้บังอาจลักกระบือของนางมอญ ราคา
๓๐ บาทซึ่งนายพุ่มเข้ามาดำรับไว้ใช้ในการทำนา และ
ได้ผูกไว้ในคอนไม้ถุนเรือนไปหนึ่งตัว

(๘) ผมคิดถึงคุณและภรรยาของคุณทุกคน

(๙) เขาเป็นคนรวยมีตึกหลายหลัง แต่แต่ละหลังมี
หลายชั้นซึ่งตั้งเรียงรายกันอยู่เป็นระเบียบดี

(๑๐) นาย ก. ผู้พิพากษาวินิจฉัยคดีนี้ผิด เพราะ
ฉะนั้นผู้พิพากษาคณะของนาย ก. คัดสินเรื่องนี้ต้อง
ผิดแน่

(๑๑) พยานของโจทก์ทั้งหมดไม่ควรเชื่อเลย
เพราะเบื่กความผิดไม่ควรเชื่อไป ๓-๔ คนแล้ว

(๑๒) ผมรักและคิดถึงคุณจริงๆ แต่เสียใจที่มา
เยี่ยมบ่อยไม่ได้เพราะห่างไกลกัน ไม่จริง เพราะท่าน

ย่อมว่า “รักกันอยู่ชอบฟ้าเขาเขียว เหมือนอยู่หอ
แห่งเดียว ร่วมห้อง” แปลว่าถ้ารักกันแม้อยู่ไกลเท่า
ไร ๆ ก็เหมือนอยู่ห้องเดียวกัน ฉะนั้นต้องมาเยี่ยมได้
เต็มอ ๆ

(๓๓) มุมทุกมุมของรูป ๓ เหลี่ยมแคบกว่า ๒ มุม
ฉาก ฉะนั้นมุม ก. มุม ข. มุม ค. ของด้ามเหลี่ยมนี้
รวมกันแคบกว่า ๒ มุมฉาก

(๓๔) กรรมกรค่าตัวกาคัดสินไม่ผิด เพราะ
ฉะนั้นใครเป็นกรรมกรค่าตัวกาย่อมตัดสินไม่ผิดเลย

(๓๕) พระสงฆ์มีหลายจำพวก พระสงฆ์ด้ามัญ
แตะอริยสังฆ์หรืออัสสัมชิต เพราะฉะนั้นพระภิกษุก็เป็น
พระอริยสังฆ์แตะอัสสัมชิต

(๓๖) ก. คนเดินอะไรก็เหยียบดังนั้น

นาย ก. เดินวันยังค่ำ ฉะนั้นนาย ข. เหยียบวันยังค่ำ

ข. กินสิ่งใดก็คือเอาสิ่งนั้นเข้าปาก

นาย ก. กินใจผม ฉะนั้นนาย ก. เอาใจผมได้ปาก

ของเขา

ตอนที่ ๒

ทุตรรกตามเนื้อเรื่องหรือตามความ

ข้อ ๑๑ ทุตรรกตามเนื้อเรื่องผิดจาก ทุตรรกตาม
ไวยากรณ์ที่กล่าวแล้วในตอนที่ ๑ ในข้อที่ ทุตรรกประ
เภทนั้นเกิดจากภาษาหรือการแต่งออกแห่งภาษาโดย
ตรง ส่วนประเภทที่เกิดจากเนื้อเรื่องที่กล่าวที่พูดถึง
โดยตรง ภาษาไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง เพราะฉะนั้นจึงเป็น
การยากที่จะจับผิด เพราะผู้จับผิดต้องมีความรู้ในเรื่อง
นั้น ๆ อีกประการหนึ่ง ทุตรรกประเภทนี้เกิดขึ้นในข้อ
ความอันยดยาวแต่เป็นส่วนมาก ตัวอย่างที่ให้ไว้ต่อ
ไปนี้เป็นข้อความสั้น ๆ พอเป็นทางวินิจฉัย ท่านแบ่ง
ตุตรรกประเภทนี้ออกเป็น ๗ ชนิดคือ

๑. ทุตรรกแห่งความบังเอิญ(Fallacy of Accident)
๒. ทุตรรกกลับความบังเอิญ (Fallacy of The
Converse of Accident)

๓. ทฤษฎีตรรกอ้างเดี หรืออ้างนอกทาง (Fallacy of Irrelevant Conclusion)

๔. ทฤษฎีตรรกตั้งจนความ (Fallacy of The Petitio Principii)

๕. ทฤษฎีตรรกความตอย (Fallacy of The Consequent)

๖. ทฤษฎีตรรกใช้เหตุหรือเหตุผิด (Fallacy of The False Cause)

๗. ทฤษฎีตรรกหลายคำถาม (Fallacy of Many Questions)

ข้อ ๓๒ ทุกตรรกแห่งความบังเอิญและระดับความบังเอิญ ต้องระบิตน้มีลักษณะระดับตรงกันข้ามกัน จึงจะรวมกล่าวได้ในข้อเดียวกัน

จงดูตัวอย่างต่อไปนี้

ตัวอย่างที่ ๓ เมื่อดีชั่วยอมใช้ทำพันธู์ชั่วได้ ชั่วดุก็เป็นเมื่อดีชั่ว เพราะฉะนั้นชั่วดุยอมใช้ทำพันธู์ชั่วได้

ตัวอย่างที่ ๒ ตัวอย่างนี้เป็นตัวอย่างที่มีมาแต่

โบราณ มักอ้างเป็นบรรทัดฐาน

ตั้งที่ท่านชอวานนี้ท่านกินวันนี้

วานนี้ท่านชอเนอติบ วันนี้ท่านก็กินเนอติบ

ในสองตัวอย่างนี้ประโยคเหตุใหญ่กล่าวถึงข้าวและเนื้อโดยไม่หมายถึงลักษณะบังเอิญใดๆ ส่วนประโยคเด็กและประโยคอ้างมาบังกล่าวถึงข้าวและเนื้อ โดยมีความถูกต้องเพิ่มเป็นเหตุบังเอิญเข้าไป จึงเกิดผิดขึ้น

โดยลักษณะเช่นนี้เองท่านจึงกล่าวว่ ทศรกรแห่ง
ความบังเอิญเกิดจากการอ้างผิดจากกฎทั่วไปมายังเหตุ
พิเศษซึ่งมีเหตุการณ์บังเอิญทำกฎทั่วไปนั้นใช้ไม่ได้ ว่า
 ที่จริงเป็นการผิดกฎห้วงนี้ด้วยเพราะเท่ากับมีเทอม ๔
 เทอม เมื่อมีผลกล่าวหลักการทั่วไปอะไรขึ้นโดยไม่มี
 กล่าวข้อยกเว้นไว้ ฝ่ายแย้งก็มีโอกาสหยิบเอาข้อยก
 เว้นมาค้าน อ้างให้เห็นว่าหลักทั่วไปนั้นผิด เช่นตัว

อย่างที่ ๓ ต่อไปอีกคือ บิดามารดาของมีอำนาจ
เขียนศบทร จะเดยอ้างไปว่าบิดามารดาเขียนศบทร
ถึงตายก็ได้ เช่นนี้ย่อมผิด เพราะอำนาจเขียนศบทร
หลักทั่วไปนี้มีช้อยกเว้นจำกัดเพียงเพื่อตั้งต่อนเท่านั้น

เมื่อก้าวว่าหลักทั่วไปในประโยคใหญ่มีช้อยกเว้น
จำกัดข้างต้นก็ทำให้เราเห็นไปว่า หลักทั่วไปนี้มี
หลักพิเศษรวมอยู่ด้วย (ไม่ได้กล่าวออกมา แต่รู้โดย
การแปลความของเรื่อง) และที่ลึกลับเป็นเช่นนั้น เมื่อ
เป็นเช่นนั้นก็เท่ากับว่าหลักทั่วไปนี้มีความหมายถึงเหตุ
พิเศษนั้นด้วย เช่นหมายความว่ากรณีที่บิดามารดาศบทรเกิน
สมควร แต่ฝ่ายประโยคอ้าง อังการเขียนศบทรเข้าเทียบ
หลักทั่วไป จึงไม่ผิดอะไร ก็กับตัวอย่างที่ ๔ ว่า
สุนทรภู่ผิดกับพระเจ้าตากหรือไม่? เพราะอะไร? ผิด
เพราะสุนทรภู่เป็นกวี พระเจ้าตากเป็นนักรบ แต่พระเจ้า
ตากเป็นคนหรือไม่? เป็นคน ถ้าดังนั้นสุนทรภู่ก็ผิด
กับคนซิ ด้วยทางผิดดังกล่าวในวรรคนี้เอง นักตรรก

วิทยาบางท่านจึงเพิ่มความเข้าไปว่า ทุตรรก แห่ง ความ
บังเอิญเกิดจากอสังเหตุพิเศษหนึ่งไปยังอีกเหตุพิเศษอัน
หนึ่ง ความผิดจึงเกิดขึ้นเนื่องจากตั้ง ๓ (ต้นทรรก)
 ต่างจากตั้งหนึ่ง (พระเจ้าตาก) แต่ในบางประการจะ
 เเต่อย่างว่าส่วนประการสำคัญใหญ่ ๆ อื่น ๆ (คือความ
 เป็นคน) ต่างกันไปหมดย่อมไม่ถูกต้อง

โดยลักษณะระดับกันกับที่กล่าวแล้ว ถ้าผู้กล่าว
 ตกเดือนว่า “การตั้งต้นตกค้ำหน้าอย่าเขียนตัวให้มาก
 นักเเต่ จะทำให้เด็กค้ำไม่เร็ว” ดังนี้ ถ้าผู้ตกเดือน
 แย้งว่า “ถ้าอย่างนั้นการตั้งต้นตกกลางก็อย่าเขียนตัว
 เเต่ดีกว่า” ผู้แย้งก็กล่าวเป็นทุตรรก เพราะผู้เดือน
 กล่าวถึงการเขียนตัวมากนัก ไม่ใช่แค่พอสมควร พด
 อธิบายหนึ่งว่า หมายถึงตั้งที่มีเหตุพิเศษบังเอิญ คือ
 เขียนมากแต่ผู้แย้งกลับอ้างถึงตั้งทั่วไป ไม่มีบังเอิญ
 ไม่มีมากไม่มีน้อย และเป็นทุตรรกชนิดนี้ถ้าพูดว่า

“พุทธคำสอนซึ่งสอนแต่ความจริงอัน ถูกต้อง มีหลักว่า
 ไม่ให้ยึดถือว่า สิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นของเรา” แล้วอ้างต่อไปว่า “ด้วยเหตุนี้ก็ไม่ควรยึดถือว่าประเทศชาติเป็นของ
 ของเรา” พิเคราะห์ด้วยอย่างนี้เห็นได้ว่า ทุตรรกกับ
ความบังเอิญเกิดจากอ้างเหตุเฉพาะ (คือมีลักษณะ
 หรือเงื่อนไขพิเศษ) ไปยังเหตุทั่วไป คือหมายความว่า
 ว่าสิ่งที่เกิดเฉพาะเป็นอย่างใด จะอ้าง ว่า สิ่งทั่วไปจะ
 เป็นเช่นนั้นด้วยยอมไม่ได้ ไม่ผิดอะไรกับตัวอย่างที่ว่า
 ผู้พิพากษามีอำนาจตัดสินคดี (เพราะมีตำแหน่งพิเศษ
 ผิดกับคนอื่น) แล้วจะเลยอ้างไปว่าทุก ๆ คนควรมี
 อำนาจตัดสินเช่นเดียวกัน ย่อมเป็นทุตรรก

ข้อควรตั้งเหตุ ทุตรรกต้องระมัดระวังกฎของห่วง
 หนึ่งที่ห้ามมิให้มั่วเทอมมากกว่า ๓ เพราะสิ่งที่เกิดเฉพาะ
 กับสิ่งทั่วไปเป็นคนละอย่าง ทุตรรกชนิดนี้เป็นอาวุช

ของผู้คอยจับผิดโดยยกเหตุเล็กน้อยซึ่งอีกฝ่ายหนึ่ง
ปล่อยให้อยู่ในที่เข้าใจกันทั่วไป

ข้อ ๑๓ ทฤษฎีการอ้างเหตุหรืออ้างนอกเรื่อง ทฤษฎีการ
ชนิดนี้เกิดจากการกล่าวอ้างจุดหมายผิด หรือข้อผิด
หรือพิศุจน์ตั้งหนึ่งโดยทำนองที่ลุ่มลุ่ม ตั้งนั้นว่าเป็นตั้ง
อื่นที่ถูกพิศุจน์

ตัวอย่างที่ ๓ “วิชาที่ต้องเรียนในโรงเรียนมีหลาย
วิชาเช่นเลข วิทยาศาสตร์ อ่าน วิชาเขียน ๆ ต ๆ การ
ที่นักเรียนต้องเรียนวิชาหลายอย่างก็เพื่อประดับสติ
ปัญญาทั่ว ๆ ไปในเบื้องต้นเพื่อเป็นรากฐานของวิชา
เฉพาะทั่วไป” ถ้ามีการค้านว่า “วิชาที่นักเรียนไม่ได้
ใช้ประกอบอาชีพ หรือใช้แต่บ่อยก็ไม่ควรให้เรียนเสีย
เวลา ควรให้เรียนแต่วิชาที่นักเรียนต้องใช้จริง” ตั้งนี้
เป็นการพิศุจน์หรืออ้างนอกเรื่อง เพราะตั้งที่ต้องพิศุจน์
มีว่า เรียนเพื่อประดับสติปัญญาทั่ว ๆ ไป แต่ฝ่ายค้าน

ไม่ได้พิจารณาข้อนี้กลับไปพิจารณาว่า เรียนเพื่อประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นคนละเรื่อง

ตัวอย่างที่ ๒ เมื่อนายดำกล่าวหาว่า นาย ก. เป็นชู้กับภรรยาของผู้อื่น ถ้านาย ก. กล่าวแก้ว่านายดำก็ประพฤติเช่นนั้นเหมือนกัน คำของนาย ก. ก็เท่ากับไม่เป็นการกล่าวแก้เลย เพราะนาย ก. จะต้องพิจารณาว่า คนไม่ได้เป็นชู้กับภรรยาของคนอื่นเหมือนกัน ซึ่งเป็นคนละเรื่องกับที่ต้องพิจารณา ซ้ำร้ายถ้านาย ก. พูดว่า "เหมือนกัน" แถมเข้าไปก็เท่ากับว่านาย ก. รับว่านาย ก. ได้ทำผิดเช่นนั้นด้วย ฉะนั้นใดก็ดี เมื่อมีผู้ตั้งข้ออะไรซึ่งผู้ตนเองก็ประพฤติไม่ได้ก็ ถ้าเราไปค้านว่าผู้ตั้งข้อควรปฏิบัติตามที่ตนเองตั้งก็เป็นทศตรรกชนิดหนึ่ง เพราะ คำสอนกับผู้สอนเป็นคนละสิ่ง ตัวเขาเองทำไม่ได้ คำสอนของเขาอาจถูกก็ได้ เมื่อเราจะไม่เชื่อก็ต้องค้านตัวคำสอนว่าผิดเพราะเหตุนี้เหตุนี้ จึงจะเป็นการ

ไม่อ้างนอกเรื่อง ตัวอย่างที่ให้น่าสนใจของความสั้น ๆ จึงพอแต่เห็นได้ แต่ว่าผู้ที่อ้างเช่นนั้นโดยมากรู้ตัวว่า ข้อพิศจน์ของตนจะไม่มีผลอันฟังได้ จึงต้องพดอ้อมค้อมไว้เพื่อความยืดยาว พาให้ผู้ฟังเดินหลงทางให้เห็นสิ่งที่ตนต้องการพิศจน์กับสิ่งที่เบนเนื้อแท้ ของเรื่องที่เกี่ยวข้อง เป็นอันเดียวกันเสียก่อนแล้วจึงลงเอย ท่านจึงกล่าววาทุตรรกษะชนิดนี้เป็นอาวุธของคนต้นทอง

ตัวอย่างที่ ๓ คือมีการโต้วาทกันว่า “อยู่ในกรุงดีกว่าอยู่บ้านนอก” ฝ่ายที่อยู่ในกรุงตั้งว่า กล่าววาทกรุงมีอากาศดี มีสถานที่ศึกษาเล่าเรียนดี เป็นที่ชุมนุมของวัฒนธรรม ฯลฯ ซึ่งบ้านนอกไม่มีสิ่งเหล่านั้นบรรยายไปมากมาย จนให้เห็นว่า กรุง กับ อยู่ในกรุง เป็นสิ่งเดียวกัน แล้วลงเอยว่า “เพราะฉะนั้นอยู่ในกรุงดีกว่าอยู่บ้านนอก”

เนื่องจากทศวรรษชนิดนี้เกิดจากการพดอ้อมค้อม

ให้หลงทาง เช่นนี้จึงยากที่จะหาตัวอย่างที่เหมาะสมได้
แต่การจับผิดพุทธรศประเภทนี้ต้องใช้ความระมัดระวังมาก

ข้อ ๓๔ ทศรศถนคความ ชรรคตการพิศุจัน

การกล่าวอ้างใด ๆ ในทางอนมานยอมตองอาศัยหลัก
ทั่วไป (ประโยคใหญ่) แล้วนำเอาเรื่องที่กำลังพิศุจัน
มาเทียบว่าจะตงกันไดกับหลักทั่วไปหรือหาไม่ ถ้าอ้าง
เอาตรง ๆ ว่า เรื่องนี้ ๆ เป็นความรูที่แน่นอนแตงก็
เท่ากับไม่ได้พิศุจันเลย แต่เป็นการอ้างตงนคตบความ
เหมือนกับได้ความรูความจริงแตงทั้ง ๆ ที่ไม่รู้ เพราะ
เป็นการอ้างโดยปราศจากหลัก

ตัวอย่าง ๓ ถ้าพูดว่า “ศุราทำให้เมา เพราะศุรา
มีฤทธิ์ทำให้เมาได้” ย่อมไม่ได้ความรูอะไร เป็นการ
พูดยาหรือตงนคความเต็มว่าศุราทำให้เมานั้นเอง

๒. “นักเรียนตองหมั่นศึกษา เพราะเป็นหน้าที่
ที่จะตองศึกษา” ก็เป็นการพูดไม่มีเหตุตงตงในตัวอย่าง
ที่ ๑

๓. ถ้าร่างกฎหมายที่เสนอในรัฐสภาถูกคัดค้านว่า
สภาไม่ควรรับไว้เพราะขัดกับรัฐธรรมนูญ แต่ผู้ค้านมิ
ได้อธิบายว่าขัดโดยลักษณะอย่างไร ก็ได้ชื่อว่า
อธิบายอย่างมีทศตรรกสองนความ

ตัวอย่างข้างต้นมีความฉับจึงเห็นผิดได้ง่าย แต่ถ้า
เป็นการพดัยดียวก็ยากที่จะจับผิดได้ เพราะทำให้หลง
และเห็นว่าเรื่องที่จะพดนั้นเป็นความรู้ที่พิสูจน์แล้ว

ข้อ ๑๕ ทศตรรกความตอย เป็นทศตรรกที่เกิดแต่
การอ้างเหตุไม่เหมาะสมกับผล คือเหตุผลหะหลอม
เดือนตอยไม่เกี่ยวข้องกัน เช่นการอ้างว่าบรรดาสัตว์
ทั้งหลายมีกรรมदारุรานเบียดเบียนกัน ในทันทีมัน
จะเป็นจำพวกสัตว์โลกอย่างหนึ่ง ก็ไม่น่าจะเห็นได้
อย่างไรว่าควรดำเนินตามสัตว์อย่างอื่น เหตุผลจึงไม่
เกี่ยวข้องกันพอ

ข้อ ๑๖ ทศตรรกใช้เหตุหรือเหตุเท็จ เป็นอีกชนิด
หนึ่งที่คล้าย ๆ กับทศตรรกความตอย เหตุผลไม่สัมพันธ์กัน

แต่ประเทษ^๕เหตุกับผลไม่เกี่ยวข้องกันเคย คือเป็นการ
อ้างว่าสิ่งหนึ่งเป็นเหตุของสิ่งหนึ่งโดยไม่มีเหตุเพียงพอ
หรือโดยเหตุอันผิดทีเดียว

ตัวอย่าง การอ้างสิ่งที่ยังไม่มีกฎเกณฑ์อันพึงเชื่อ
ได้แม้จะบังเอิญ เป็นเหตุ^๕จงใจ ชั่วคราวก็เป็นเหตุ^๕วรรก^๕
เช่นการอ้างอาศัยเค็ดต่างต่าง ๆ เป็นต้น

ตัวอย่าง การอ้างอาศัยเหตุผิดซึ่งรวมอยู่ในเหตุที่
ถูกอื่น ๆ ก็เป็นเหตุ^๕วรรก^๕เช่นเดียวกัน เช่นถ้าอ้างว่า
ประเทศญี่ปุ่นเจริญรวดเร็วเพราะการศึกษาภาษาต่าง
ประเทศน้อย เพราะฉะนั้นเมื่อต้องการให้ประเทศเจริญ
ก็ควรเรียนภาษาต่างประเทศแต่น้อย นี่เป็นการอ้าง
โดยจับเหตุผิด ญี่ปุ่นเจริญเร็วไม่ใช่เพราะการเรียน
ภาษาต่างประเทศน้อย แต่เพราะเหตุอื่น ๆ เป็นสำคัญ

ข้อ ๓๗ ทศวรรกหลายคำถาม คือทศวรรกที่เกิด^๕
โดยคำถามซึ่งประกอบ ด้วย ทาง คอบ หลาย ทาง ซึ่งไม่

อาจตอบให้ถูกได้ หรือคำถามซึ่งตั้งคำตอบไว้ในตัว
ซึ่งถ้าตอบออกมา ก็เป็นการปฏิบัติตามที่ถาม

ตัวอย่าง ของที่หายไปนั้นจำเลยได้เอาไปฝากใคร
ไว้หรือไม่ ถ้าตอบว่า “เปล่า” หรือว่าได้เอาไปฝาก
ใครไว้หรือว่าไม่ได้เอาไปฝากใครไว้ ก็ล้วนแต่เท่ากับ
ตอบว่าจำเลยได้ลักของไปทั้งสิ้น ถ้าตอบว่าไม่ได้ลัก
เอาไป ก็ไม่ตรงคำถาม คำถามชนิดนี้มักใช้ในการ
ซักถามพยานเพื่อให้ตอบตามที่ผู้ถามประสงค์ให้ตอบ

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ดำรงธรรม
ถนนสมเด็จพระเจ้าพระยา ธนบุรี
นางนง เปรมศรี ผู้พิมพ์โฆษณา พ.ศ. ๒๔๗๔

